

**ZA I PRZECIW WARTOŚCI
GODZIWEJ W RACHUNKOWOŚCI.
PROBLEMY STOSOWANIA
I WYKORZYSTANIA WARTOŚCI
GODZIWEJ**

Studia Ekonomiczne

ZESZYTY NAUKOWE

WYDZIAŁOWE

UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO

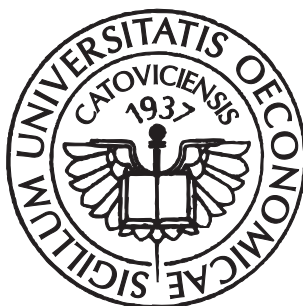
W KATOWICACH

**ZA I PRZECIW WARTOŚCI
GODZIWEJ W RACHUNKOWOŚCI.
PROBLEMY STOSOWANIA
I WYKORZYSTANIA WARTOŚCI
GODZIWEJ**

Redaktorzy naukowí

Halina Buk

Anna Kostur

Katowice 2012

Komitet Redakcyjny

Krystyna Lisiecka (przewodnicząca), Anna Lebda-Wyborna (sekretarz),
Halina Henzel, Anna Kostur, Maria Michałowska, Grażyna Musiał, Irena Pyka,
Stanisław Stanek, Stanisław Swadźba, Janusz Wywiół, Teresa Żabińska

Komitet Redakcyjny Wydziału Finansów i Ubezpieczeń

Halina Buk (redaktor naczelny), Anna Kuzior (sekretarz),
Anna Kostur, Gabriela Łukasik, Artur Walasik

Rada Programowa

Lorenzo Fattorini, Mario Glowik, Miloš Král, Bronisław Micherda,
Zdeněk Mikoláš, Marian Noga, Gwo-Hsiu Tzeng

Recenzenci

Bronisław Micherda
Edward Nowak
Józef Pfaff

Redaktor

Elżbieta Spadzińska-Żak

Skład

Krzysztof Słaboń

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2012

ISBN 978-83-7875-068-0

ISSN 2083-8611

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości
bądź części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej
techniki reprodukcji, wymaga pisemnej zgody Wydawcy

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO W KATOWICACH

ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice, tel.: +48 32 257-76-35, faks: +48 32 257-76-43

www.wydawnictwo.ue.katowice.pl e-mail: wydawnictwo@ue.katowice.pl

Spis treści

WSTĘP	9
Krystyna Barczyk ZASTOSOWANIE WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH	11
Summary	21
Iwetta Budzik-Nowodzińska WARTOŚĆ GODZIWA W WYCENIE PRZEDSIĘBIORSTWA	23
Summary	36
Jolanta Chluska WARTOŚĆ GODZIWA W RACHUNKOWOŚCI SPZOZ	37
Summary	46
Dawid Garstecki METODY POMIARU EFEKTYWNOŚCI ZABEZPIECZENIA W RACHUNKOWOŚCI	47
Summary	57
Wojciech Hasik WARTOŚĆ GODZIWA A WYPŁACALNOŚĆ PODMIOTU GOSPODARCZEGO	59
Summary	67
Artur Hołda WARTOŚĆ GODZIWA A PROCES I PRZESŁANKI UPADŁOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW	69
Summary	79
Stanisław Hońko USTALANIE WARTOŚCI GODZIWEJ NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH METODĄ DOCHODOWĄ NA PRZYKŁADZIE SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH GRUPY KAPITAŁOWEJ GTC	81
Summary	89

Angelika Kaczmarczyk	
PRZYDATNOŚĆ INFORMACYJNA WARTOŚCI GODZIWEJ W SPRAWOZDAWCZOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW	91
Summary	100
Barbara Kawa	
WARTOŚĆ GODZIWA W WYCENIE WARTOŚCI NIEMATERIALNYCH I PRAWNYCH	101
Summary	108
Bożena Rudnicka	
DYLEMATY WYCENY NIERUCHOMOŚCI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO	109
Summary	119
Ewa Spigarska	
WARTOŚĆ GODZIWA W ZAKŁADACH UBEZPIECZEŃ W ŚWIELE NADCHODZĄCYCH ZMIAN	121
Summary	129
Izabela Turek	
WYBRANE PROBLEMY WYCENY PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH.....	131
Summary	139
Dorota Adamek-Hyska	
ZAKRES ZASTOSOWANIA WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY NIERUCHOMOŚCI W JEDNOSTKACH SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.....	141
Summary	153
Halina Buk	
OBSZARY ZASTOSOWANIA KATEGORII WARTOŚCI GODZIWEJ NA DZIEŃ PRZEJŚCIA NA MSSF.....	155
Summary	167
Izabela Emerling	
WARTOŚĆ GODZIWA JAKO NARZĘDZIE POMIARU NALEŻNOŚCI KREDYTOWYCH BANKU	169
Summary	177
Magdalena Głębocka	
WARTOŚĆ GODZIWA A OCENA EFEKTÓW DZIAŁALNOŚCI JEDNOSTKI NA PODSTAWIE SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO	179
Summary	195

Anna Kuzior	
OBSZARY WYKORZYSTANIA WARTOŚCI GODZIWEJ W MSSF	197
Summary	209
Ewa Maćkowiak	
ODZWIERCIEDLENIE KONCEPCJI WARTOŚCI GODZIWEJ W WARTOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA.....	211
Summary	223
Ewa Wanda Maruszewska	
THE USE OF FAIR VALUE FOR INITIAL RECOGNITION OF BUSINESS COMBINATION.....	225
Summary	234
Lucyna Poniatowska	
WARTOŚĆ GODZIWA I JEJ ZASTOSOWANIE W WYCENIE BILANSOWEJ AKTYWÓW I ZOBOWIĄZAŃ WEDŁUG REGULACJI KRAJOWEGO PRAWA RACHUNKOWOŚCI.....	235
Summary	245
Katarzyna Segeth-Boniecka	
SKUTKI ZASTOSOWANIA WARTOŚCI GODZIWEJ W SKONSOLIDOWANYM BILANSIE GRUPY KAPITAŁOWEJ SPÓŁKI WĘGLOWEJ	247
Summary	256
Aleksandra Sulik-Górecka	
WARTOŚĆ GODZIWA W BILANSOWEJ WYCENIE LOKAT ZAMKNIĘTYCH FUNDUSZY INWESTYCYJNYCH	257
Summary	268
Aleksandra Szewieczek	
ZASTOSOWANIE WARTOŚCI GODZIWEJ W RACHUNKOWOŚCI FINANSOWEJ PODMIOTU LECZNICZEGO.....	269
Summary	285
Marcin Tatoj	
ROLA AUDYTU WEWNĘTRZNEGO SEKTORA POLSKICH FINANSÓW PUBLICZNYCH I GODZIWEJ POSTAWY PROWADZĄCYCH GO AUDYTORÓW W PRZYSZPARZANIU WARTOŚCI I WSPOMAGANIU ZARZĄDZANIA JEDNOSTKAMI.....	287
Summary	301
Katarzyna Tkocz-Wolny	
ISTOTA WARTOŚCI NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH.....	303
Summary	316

Magdalena Wójcik-Jurkiewicz	
CZY MOŻNA WYCENIĆ KAPITAŁ INTELEKTUALNY W OPARCIU O WARTOŚĆ GODZIWA?	317
Summary	326
Aneta Wszelaki	
WYBRANE PROBLEMY WYCENY AKTYWÓW BIOLOGICZNYCH WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ	327
Summary	338

WSTĘP

Pomiar wartości ekonomicznej zasobów zaangażowanych w działalność gospodarczą wyraża osąd co do uznania ich jako źródła generowania korzyści. Wartość godziwa nie jest definiowana jednoznacznie, uznaje się, że jest ona kombinacją różnych postaw wyceny, dlatego nie może mieć ogólnej, jednej procedury wyznaczania. Za ważny czynnik oceny jakości ustalonej wartości godziwej należy uznać metody jej ustalania i cele pomiaru.

Wydaje się zatem, że istotnym aspektem tworzenia informacji sprawozdawczych jest przedstawienie sposobów pomiaru wartości godziwej w odniesieniu do aktywów przedsiębiorstw w zróżnicowanym środowisku biznesowym. W opracowaniu poddano analizie metody ustalania wartości godziwej dla różnych obiektów majątkowych, takich jak instrumenty finansowe, nieruchomości inwestycyjne, wartości niematerialne i prawne, prace badawczo-rozwojowe, kapitał intelektualny, aktywa biologiczne. Przedstawiono także stosowanie tego parametru wyceny w różnych podmiotach, a także wykorzystanie go do oceny wypłacalności, zagrożeń upadłością, ustalania wartości przedsiębiorstwa, oceny efektów działalności. Wydaje się, że tak szerokie ujęcie problematyki wskazuje dalsze kierunki rozważań i badań dotyczących tej szczególnej metody wyceny.

Krystyna Barczyk

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfantego w Katowicach,
Katedra Rachunkowości i Finansów

ZASTOSOWANIE WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH

Wprowadzenie

W rachunkowości występują różnorodne standardy i koncepcje wartości, m.in.: koszt historyczny, wartość rynkowa, wartość odtworzeniowa, wartość ekonomiczna oraz wartość godziwa. Posługiwanie się różnorodnymi parametrami w celu ustalenia wartości zdarzenia gospodarczego prowadzić może do uzyskania różnych wyników w zależności od zastosowanego parametru wyceny. Najwięcej uwag krytycznych odnosi się do wyceny w wartości godziwej. Wartość godziwa jest często utożsamiana z wartością sprawiedliwą, zaś wartość sprawiedliwa nie jest tożsama z wartością rynkową¹. Tak rozumiana wartość godziwa daje możliwość dokonywania wyceny, biorąc pod uwagę subiektywne oceny właściciela, a tym samym „kreowania” informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych, co narusza fundamentalną zasadę wiarygodności i rzetelności. Istnieje zatem potrzeba, z punktu widzenia odbiorców informacji sprawozdań finansowych, ustalenia zakresu stosowanych koncepcji wyceny, jak i wymogów związanych z ujawnianiem informacji dotyczących zasad ustalania parametrów wyceny, w odniesieniu do których jednostki mają możliwość stosowania różnych rozwiązań. Potrzeba ta w dużej mierze jest zaspokajana przez Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, stanowiące podstawę międzynarodowego prawa bilansowego.

W zakresie instrumentów finansowych zagadnienia właściwej wyceny, ujmowania oraz ujawniania informacji w sprawozdaniach finansowych zostały omówione w MSR 32: *Instrumenty finansowe: prezentacja*, MSR 39: *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena* oraz MSSF 7: *Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji*².

¹ Por. A. Karmańska: *Problemy wartości ekonomicznej w kontekście systemu rachunkowości finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53(109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 29.

² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3.11.2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady. Dz.U. UE PL L320 z 29.11.2008 r. z późn. zm.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie zakresu stosowania wartości godziwej do wyceny instrumentów finansowych oraz wynikających z MSSF obowiązków związanych z udostępnianiem informacji o przyjętych zasadach wyceny.

1. Instrumenty finansowe i ich wycena

Analizę problematyki wyceny instrumentów finansowych należy rozpocząć od wyjaśnienia pojęcia instrumentu finansowego. Podając najprostsza definicję instrumentów finansowych można powiedzieć, że instrumenty finansowe dla jednych podmiotów gospodarczych mają charakter pasywów, natomiast dla innych są ich aktywami. Mogą mieć charakter „pożyczki” lub być udziałem w majątku innego podmiotu gospodarczego funkcjonującego na rynku. Instrumenty finansowe w każdym z przypadków są więc zobowiązaniami emitenta takiego instrumentu wobec ich posiadacza. Instrument finansowy definiowany jest także jako kontrakt pomiędzy dwoma stronami regulujący zależność finansową, w jakiej obie strony pozostają³. W Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości 32 instrument finansowy został zdefiniowany jako każdy kontrakt, który skutkuje powstaniem składnika aktywów finansowych u jednej jednostki i zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego u drugiej jednostki⁴. Instrument finansowy nie jest zatem odrębną kategorią bilansową, a w bilansie ujęte zostają jedynie skutki tej umowy. Należy zatem zidentyfikować rodzaje umów stanowiących instrumenty finansowe. Zgodnie z definicją ujętą w MSR 32, w wyniku zawartej umowy powstają aktywa finansowe oraz zobowiązania finansowe lub instrument kapitałowy (tabela 1).

Tabela 1

Ujęcie w bilansie skutków umów stanowiących instrumenty finansowe

Kategorie bilansowe	Zakres według MSR 32
Aktywa finansowe	Środki pieniężne, instrumenty kapitałowe innej jednostki, umowne prawa do otrzymania środków pieniężnych lub innego składnika aktywów finansowych od innej jednostki, umowne prawo do wymiany aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych z inną jednostką na potencjalnie korzystnych warunkach kontraktu, który może być rozliczony we własnych instrumentach kapitałowych lub jest instrumentem pochodnym o dodatniej wartości godziwej.

³ K. Jajuga, T. Jajuga: *Inwestycje, instrumenty finansowe, ryzyko finansowe i inżynieria finansowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 17.

⁴ MSR 32: *Instrumenty finansowe: prezentacja*. Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008, DZ. U. L 320 z dnia 29.11.2008 z późn. zm.

Cd. tabeli 1

Zobowiązania finansowe	To każde zobowiązanie mające postać obowiązku wynikającego z zawartej umowy do wydania środków pieniężnych lub innego składnika aktywów innej jednostce, lub wymiany na potencjalnie niekorzystnych warunkach aktywów finansowych albo zobowiązań finansowych oraz instrumenty pochodne o ujemnej wartości godziwej. Do zobowiązań finansowych jednostka zalicza kontrakty, które będą rozliczane lub mogą być rozliczane we własnych instrumentach kapitałowych.
Instrumenty kapitałowe	Instrument kapitałowy to umowa, z której wynika prawo do aktywów jednostki po odjęciu jej wszystkich zobowiązań.

Źródło: MSR 32 *Instrumenty finansowe: prezentacja*. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008. Dz.U. L 320 z dnia 29.11.2008 z późn. zm.

Aktywa finansowe stanowią jeden z ważniejszych elementów majątku jednostki gospodarczej. Charakteryzują się wysokim stopniem płynności, a jeśli są utrzymywane w celach inwestycyjnych, powinny przynieść jednostce oczekiwane zyski. Zobowiązania finansowe stanowią zewnętrzne źródło finansowania. Zmiana struktury ma wpływ na osiągnięte zyski oraz stopy zwrotu z kapitału własnego. Aktywa i zobowiązania finansowe są głównym czynnikiem kształtującym sytuację finansową jednostki gospodarczej. Mają zatem istotne znaczenie z punktu widzenia podejmowanych decyzji w sferze zarządzania. By można było mówić o osiągnięciu zamierzonego celu, istotne jest właściwe ujmowanie, prezentowanie i wycena instrumentów finansowych⁵.

Problem wyceny instrumentów finansowych pojawił się wraz z intensywnym rozwojem rynków finansowych, pojawieniem się nowoczesnych instrumentów finansowych, takich jak instrumenty pochodne. Wycena instrumentów finansowych jest procesem ustalania ich wartości w momencie początkowego ujęcia oraz na dzień bilansowy. Zasady wyceny instrumentów finansowych są uzależnione od ich klasyfikacji. Dla potrzeb wyceny MSR 39 przyjął podział instrumentów na określone kategorie. Podział ten prezentuje tabela 2. Przyporządkowanie instrumentu finansowego do określonej grupy wiąże się z określonymi konsekwencjami, m.in. zasadami wyceny na dzień bilansowy, jak również zasadami ujmowania zmian ich wartości. Przy klasyfikacji instrumentów finansowych do poszczególnych grup (kategorii) najważniejszym kryterium jest cel ich nabycia, a także możliwość i prawdopodobieństwo realizacji tego celu.

⁵ Por. D. Krzywda: *Istota i klasyfikacja instrumentów finansowych*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie 2005, nr 674, s. 17-18.

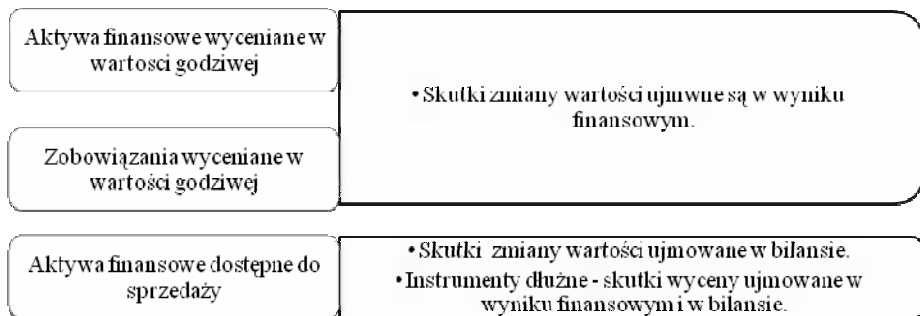
Tabela 2

Klasyfikacja oraz metody wyceny instrumentów finansowych
na dzień bilansowy według MSR 39

Kategoria instrumentu	Metoda wyceny na dzień bilansowy
Aktywa finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy	WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ
Pożyczki i należności	Według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej
Aktywa finansowe utrzymane do terminu wymagalności	Według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ
Zobowiązania finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy	WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ
Pozostałe zobowiązania	Według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej

Źródło: MSR 39: *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena*. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008. Dz.U. L 320 z dnia 29.11.2008 r. z późn. zm.

Wycena w wartości godziwej na dzień bilansowy sprzyja okresowemu ustalaniu zmian wartości aktywów i zobowiązań finansowych, co skutkuje ujęciem zmian z tytułu aktualizacji wartości instrumentów finansowych w sprawozdaniu finansowym (rys. 1.)

Rys. 1. Ujęcie zmian wartości instrumentów finansowych w wyniku wyceny na dzień bilansowy

W odniesieniu do instrumentów dłużnych zakwalifikowanych do kategorii aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży istnieje obowiązek ich wyceny równocześnie w zamortyzowanym koszcie i według wartości godziwej. Powoduje to w momencie zmiany ich wartości ujęcie zmian:

- w wyniku finansowym skutków wyceny ustalone zgodnie z efektywną stopą procentową,
- w bilansie – skutków zmian wartości godziwej.

W wartości godziwej zgodnie z MSR 39 wyceniane są wszystkie aktywa finansowe i zobowiązania finansowe na dzień początkowego ujęcia. Przy czym, w zależności od kategorii, ustalenie wartości godziwej może uwzględniać koszty transakcji lub też zostaną one odniesione bezpośrednio na wynik finansowy (rys. 2).

Rys. 2. Wycena początkowa w wartości godziwej instrumentów finansowych

2. Wartość godziwa jako parametr wyceny instrumentów finansowych

Wprowadzenie wyceny w wartości godziwej jako jednego z obowiązujących parametrów wyceny było spowodowane potrzebą zmian jakościowych systemu rachunkowości. Zmiany następowały w wyniku dostosowania prezentowanych informacji w sprawozdaniu finansowym dla głównego odbiorcy, jakim jest inwestor, gdyż opisują jego oczekiwania co do zainwestowanego kapitału w warunkach ryzyka i niepewności⁶. Definicja wartości godziwej była wielokrotnie krytykowana za wady formalne, za niespójne definiowanie, za możliwość subiektywnego jej kreowania. *MSSF 13 Wycena w wartości godziwej*⁷ dokonuje ujednolicenia definicji wartości godziwej dla wszystkich MSSF, które zezwalają na wycenę według tego parametru. Wartość godziwa została określona jako cena, którą otrzymałby sprzedający składnik aktywów lub zapłaciłby przekazujący zobowiązanie w zwykłej transakcji między uczestnikami rynku dokonanej w dniu wyceny⁸. Definicja ta zawiera następujące elementy:

⁶ M. Gmytrasiewicz: *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 68.

⁷ MSSF 13 został opublikowany 12 maja 2011 r. przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, a obowiązuje w stosunku do okresów rocznych rozpoczynających się 1 stycznia 2013 r. lub później z możliwością wcześniejszego zastosowania.

⁸ www.deloitte.com, Biuletyn MSSF Naprzeciw Standardom 2011 nr 6.

- cena wyjściowa – odzwierciedlająca perspektywę sprzedającego,
- zwykłe transakcje – transakcje rynkowe, składnik jest notowany na rynku,
- uczestnicy rynku – transakcja, z której pochodzi wartość godziwa przebiega pomiędzy sprzedającym i kupującym na najbardziej korzystnym rynku i są oni niezależni od jednostki wyceniającej,
- przekazanie zobowiązań – ustalając wartość godziwą zobowiązania zakłada się, że nie zostanie ono spłacone, wartość godziwa to kwota, za którą uczestnik rynku przyjmuje na siebie obowiązek spłaty długu⁹.

Z punktu widzenia wyceny inwestycji finansowych „nowa” definicja wartości godziwej nie wprowadza istotnych zmian. Zmiana dotyczy ustalania wartości godziwej zobowiązań finansowych, bowiem dotychczasowa definicja wskazuje, że wartością godziwą zobowiązania finansowego jest kwota, po której zobowiązanie „zostanie uregulowane”.

Wprowadzenie wspólnej definicji dla MSSF (z wyjątkiem MSSF 2 oraz MSR 17) ma na celu zwiększenie spójności i porównywalności wyceny w wartości godziwej. Równocześnie określona została potrzeba ujawniania przez jednostki gospodarcze techniki wyceny w przypadku, gdy nie ma możliwości obserwowania transakcji na rynku (rys. 3). Brak notowań rynkowych skutkuje ustaleniem wartości godziwej na podstawie modeli. Dane wprowadzane do tych modeli mogą być uzależnione od zmiennych czynników rynkowych lub subiektywnej oceny zarządzających. Obowiązek określenia techniki wyceny powinien spowodować wzrost zastosowania obserwowalnych danych i ograniczenie danych nieobserwowalnych, a co za tym idzie wzrost wiarygodności wyceny w wartości godziwej.

Metoda rynkowa	• Ceny i inne właściwe informacje pochodzą z transakcji rynkowych dotyczących identycznych lub oprównywalnych składników aktywów lub zobowiązań.
Metoda dochodowa	• Polega na przeliczeniu przepływów pieniężnych z wynikających z danego składnika majątku do kwoty bieżącej (zdyskontowanej).
Metoda kosztowa	• Określona wartość stanowi bieżący koszt odtworzenia danego składnika aktywów.

Rys. 3. Techniki wyceny w wartości godziwej według MSSF 13

W odniesieniu do instrumentów finansowych do wyceny w wartości godziwej najczęściej wykorzystywane są notowania rynkowe, a w przypadku nie-

⁹ Por. A. Mazur: *Wartość godziwa*. „Rachunkowość” 2010, nr 1, s. 13-14.

notowanych instrumentów finansowych, np. dłużnych papierów wartościowych, wartość godziwa będzie możliwa do ustalenia za pomocą metody dochodowej jako wartość bieżąca przyszłych przepływów pieniężnych zdyskontowana bieżącą stopą procentową. Z definicji wartości godziwej wynika, że jest to pojęcie blisko związane z pojęciem aktywnego rynku, co wiąże się z potrzebą dostępu do rozwiniętych systemów informacyjnych obejmujących większość dokonywanych transakcji. W razie braku takich informacji określenie wartości godziwej staje się trudne i może się opierać jedynie na przybliżonych szacunkach na podstawie analizy wartości podobnych aktywów¹⁰. Cenę rynkową aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę oraz zobowiązań finansowych, które jednostka zamierza zaciągnąć, stanowi zgłaszana na rynku bieżąca oferta kupna, natomiast cenę rynkową aktywów finansowych, które jednostka zamierza nabyć, oraz zaciągniętych zobowiązań finansowych stanowi zgłaszana na rynku bieżąca oferta sprzedaży¹¹. Trzeba pamiętać, że wartość godziwa jest pojęciem szerszym od ceny sprzedaży, gdyż cena sprzedaży ogranicza się tylko do transakcji sprzedaży, natomiast wartość godziwa odnosi się do innych transakcji niż sprzedaż¹². Wartość godziwa oznacza bowiem na dzień wyceny wartość przypuszczalną, oszacowaną, jaką można byłoby uzyskać w wyniku transakcji przeprowadzonej z udziałem danego składnika w dniu wyceny. MSR 39 wskazuje na możliwości ustalenia wartości godziwej w oparciu o¹³:

- a) aktualną wartość rynkową na aktywnym publicznym rynku papierów wartościowych (cenę zakupu/cenę sprzedaży),
- b) aktualną cenę rynkową podobnych instrumentów finansowych notowanych na aktywnym rynku papierów wartościowych (gdy dany składnik na przykład aktywów finansowych nie jest aktywny),
- c) wycenę instrumentów dłużnych przez niezależną agencję ratingową,
- d) wycenę dokonaną za pomocą modelu wyceny danego instrumentu finansowego, gdy dane do tego modelu można wiarygodnie wycenić, ponieważ pochodzą z aktywnych rynków (modele wyceny stosowane do konkretnej specyfiki parametrów wycenianego instrumentu finansowego, np. do wyceny opcji europejskich na rynkach walutowych wykorzystywany może być model Germana-Kohlhagen).

Ze względu na różne techniki ustalania wartości godziwej MSSF 7 wymaga dodatkowych ujawnień dotyczących wiarygodności wyceny wartości godziwej¹⁴.

¹⁰ Wycena i prezentacja aktywów i pasywów w sprawozdaniach finansowych według nowych zasad. Red. J. Krynicki, J. Trzemżalski. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2003, s. 78.

¹¹ A. Helin, H. Sztuczyńska, J. Wasilewska: *Rachunkowość instrumentów finansowych*. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2003, s. 57.

¹² M. Sobolewska: *Rachunkowość po nowelizacji w praktyce*. Wydawnictwo INFOR, Biblioteka Profesjonalistów, Warszawa 2004, s. 34.

¹³ A. Helin, K. Drabikowska, H. Sztuczyńska: *Rachunkowość instrumentów finansowych*. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2005, s. 80.

¹⁴ K. Maksymik: *Udoskonalenie ujawnień dotyczących instrumentów finansowych*. „Podatki i Rachunkowość” 2009, nr 6 (20).

Zmiany, jakie proponuje MSSF 13 w zakresie wyceny w wartości godziwej i ujawnienia informacji, nie wprowadza w zakresie instrumentów finansowych istotnych zmian, bowiem dotychczasowe wymogi zawarte w MSR 39 i MSFF 7 są spójne z propozycjami nowego standardu.

3. Prezentacja informacji o przyjętych zasadach wyceny w wartości godziwej instrumentów finansowych dla interesariuszy sprawozdań finansowych

Obowiązek ujawnień odnośnie do wyceny w wartości godziwej odnosi się do każdej „klasy” aktywów i zobowiązań finansowych z podziałem na trzystopniową hierarchię w zależności od źródła danych wyjściowych wykorzystanych do wyceny (MSSF 7). Wymóg zamieszczania dodatkowych ujawnień względem wiarygodności wyceny wartości godziwej wprowadza pojęcie „klasy” instrumentów finansowych. Klasy powinny być określone z uwzględnieniem rodzaju informacji finansowej oraz wagi danych instrumentów finansowych. Ujawnione informacje powinny być ze sobą powiązane i zapewniać czytelność odbiorcy sprawozdania. Tabela 3 przedstawia powiązania pomiędzy klasami i kategoriami aktywów finansowych.

Tabela 3

Klasy i kategorie aktywów finansowych

Klasy instrumentów finansowych	Kategorie instrumentów finansowych			
	Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	Aktywa finansowe utrzymane do terminu wymagalności	Pożyczki i należności	Aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy
Akcje notowane	✓			
Udziały nienotowane	✓			
Należności z tytułu dostaw i usług			✓	
Środki pieniężne i lokaty		✓	✓	
Pozostałe aktywa finansowe			✓	
Instrumenty pochodne			✓	✓

Dla poszczególnych klas instrumentów finansowych, a tym samym kategorii instrumentów finansowych, powinny być podane metody i założenia przejęte przez daną jednostkę gospodarczą przy ustalaniu wartości godziwej. Klasy instrumentów finansowych powinny mieć powiązanie z hierarchią wartości godziwej (tabela 4). Hierarchia wartości godziwej określa trzy poziomy danych wejściowych (źródłowych) wykorzystywanych do ustalenia wartości godziwej. Hierarchia wartości godziwej kształtuje się następująco:

- pierwszy poziom – kwotowania z aktywnych rynków dla takich samych aktywów lub pasywów
- poziom drugi to ceny z aktywnych rynków, lecz inne niż ceny notowań rynkowych ustalane bezpośrednio (jako ceny) lub pośrednio (pochodne cen).
- poziom trzeci dotyczy nieobserwowalnych danych rynkowych.

Tabela 4

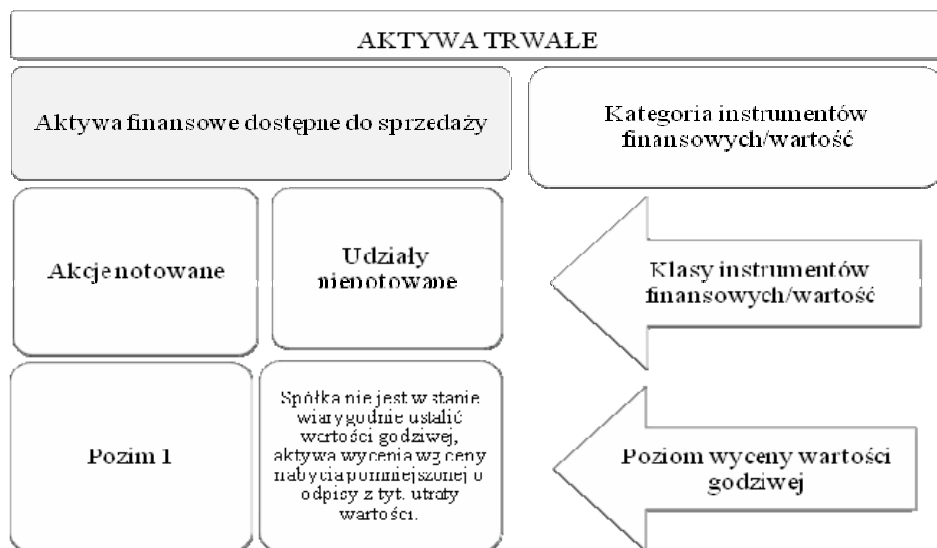
Hierarchia wartości godziwej

Klasy instrumentów finansowych	Poziom 1	Poziom 2	Poziom 3
Akcje notowane	✓		
Udziały w funduszach inwestycyjnych			✓
Pozostałe należności finansowe		✓	
Instrumenty pochodne		✓	

Wycena klas instrumentów finansowych według wskazanych poziomów może oznaczać np.:

- dla wyceny akcji notowanych (poziom 1) – wycena w oparciu o kurs zamknięcia GPW z ostatniego dnia roboczego w okresie sprawozdawczym,
- dla wyceny pozostałych należności (poziom 2) – w zakresie należności z tytułu nierozliczonych instrumentów pochodnych wycena według ceny referencyjnej tych transakcji.

Uzupełnieniem informacji o poziomach hierarchii wartości godziwej będzie informacja o ewentualnych przesunięciach pomiędzy poziomami wyceny, to znaczy czy w danym okresie sprawozdawczym były na przykład przesunięcia z poziomu 2 do poziomu 3. Wzajemne powiązania pomiędzy prezentowanymi informacjami w sprawozdaniu finansowym i dodatkowych informacjach przedstawia rys. 4.

Rys. 4. Ujawniane informacje w zakresie wyceny aktywów finansowych z podziałem na kategorie i klasy z uwzględnieniem poziomu wyceny

Wartości wykazywane w bilansie będące skutkiem umów w zakresie instrumentów finansowych muszą być powiązane z kategoriami instrumentów finansowych, kategorie z klasami instrumentów finansowych, a klasy z poziomem wyceny w wartości godziwej. Procedura ustalania wartości godziwej staje się coraz bardziej wymagająca, skomplikowana, ale czy przez to bardziej czytelna i wiarygodna?

Podsumowanie

W zakresie wyceny w wartości godziwej instrumentów finansowych i ujawnień informacje o stosowanych technikach są ukierunkowane na inwestorów. Zakres ujawnień wynikających z MSSF związanych z udostępnieniem informacji jest określony i nakłada na jednostki gospodarcze obowiązek ich stosowania. Jednostki gospodarcze, chcąc, by prezentowane informacje w sprawozdaniach finansowych były użyteczne dla interesariuszy, powinny pamiętać, że rachunkowość jako system pomiaru ma odzwierciedlać rzeczywistość gospodarczą przedsiębiorstwa. Zachowanie tego nadrzędnego celu rachunkowości powinno przejawiać się m.in. poprzez czytelne zasady wyceny.

Literatura

- Gmytrasiewicz M.: *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Helin A., Drabikowska K., Sztuczyńska H.: *Rachunkowość instrumentów finansowych*. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2005.
- Helin A., Sztuczyńska H., Wasilewska J.: *Rachunkowość instrumentów finansowych*. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2003.
- Jajuga K., Jajuga T.: *Inwestycje, instrumenty finansowe, ryzyko finansowe i inżynieria finansowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Karmańska A.: *Problemy wartości ekonomicznej w kontekście systemu rachunkowości finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53(109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Krzywda D.: *Istota i klasyfikacja instrumentów finansowych*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie 2005, nr 674.
- Maksymik K.: *Udoskonalenie ujawnień dotyczących instrumentów finansowych*. „Podatki i Rachunkowość” 2009, nr 6 (20).
- Mazur A.: *Wartość godziwa*. „Rachunkowość” 2010, nr 1.
- MSR 32: *Instrumenty finansowe: prezentacja*. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008. Dz.U. L 320 z 29.11.2008.
- MSR 39. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008. Dz.U. L 320 z 29.11.2008.
- MSSF 7. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008. Dz.U. L 320 z 29.11.2008.
- Sobolewska M.: *Rachunkowość po nowelizacji w praktyce*. Wydawnictwo INFOR, Biblioteka Profesjonalistów, Warszawa 2004.
- Wycena i prezentacja aktywów i pasywów w sprawozdaniach finansowych według nowych zasad*. Red. J. Krynicki, J. Trzemżański. Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2003.
- www.deloitte.com, Biuletyn MSSF Naprzeciw Standardom 2011, nr 6.

THE APPLICATION OF THE FAIR VALUE IN FINANCIAL INSTRUMENT VALUATION

Summary

The paper discusses the issues in the fair value valuation of financial instruments in compliance with the guidelines included in the International Financial Reporting Standards. The reliable assessment of the value of assets and liabilities contributes to the accuracy of information presented in financial statements. However, the options that IFRS makes available to companies are raising more and more doubts. Valuation princi-

ples used by economic entities should be clear in order to avoid negative associations with “creative accounting”. Accordingly, the fair value valuation of financial instruments should be based on specific valuation techniques, not on subjective opinions and intentions of an entity.

WARTOŚĆ GODZIWA W WYCENIE PRZEDSIĘBIORSTWA

Wprowadzenie

Na wycenę wartości przedsiębiorstwa składa się wiele czynności prowadzonych zgodnie z regułami nauki i sztuki wyceny, których celem jest określenie jego wartości na dany moment funkcjonowania przedsiębiorstwa¹. Konieczność wyceny przedsiębiorstwa czy jego składników majątkowych występuje z różnorodnych przyczyn. Najczęściej są to sytuacje związane ze zmianą właściciela, np. w wyniku transakcji kupna-sprzedaży, dzierżawy, łączenia spółek lub ich podziału. Innymi przyczynami są sytuacje związane z odszkodowaniem, przeniesieniem własności rzeczy będącej przedmiotem leasingu na korzystających, bilansowa aktualizacja wartości składników aktywów i pasywów przedsiębiorstwa, ocena zdolności kredytowej czy restrukturyzacja majątkowa lub finansowa przedsiębiorstwa².

W literaturze spotyka się różne sposoby pojmowania wartości przedsiębiorstwa, co spowodowane jest faktem, iż w zależności od przyjętej metody wyceny, ten sam podmiot gospodarczy może mieć inną wartość³.

Celem opracowania jest zaprezentowanie metod wyceny wartości przedsiębiorstwa, wycenianego na potrzeby sprzedaży z uwzględnieniem wartości godziwej.

1. Pojęcie wartości godziwej

Wartość jest podstawową kategorią w ekonomii, jednak nie istnieje jednoznaczna jej definicja. Według definicji rynkowej wartość firmy to cena, jaką rynek jest gotów zapłacić za nią w danej chwili. Klasyczna definicja podaje, że

¹ E. Maćkowiak: *Ekonomiczna wartość dodana*. PWE, Warszawa 2009, s. 149.

² E. Mączyńska: *Wycena przedsiębiorstw. Zasady, procedury, metody*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005, s. 11; H. Zadora: *Wycena przedsiębiorstw w teorii i praktyce*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010, s. 89-91.

³ *Wycena nieruchomości i przedsiębiorstw*. Red. R. Borowiecki. Twigger, Warszawa 1997, s. 20; D. Zarzecki: *Metody wyceny przedsiębiorstw*. Fundacja Rozwoju Rachunkowości, Warszawa 1999, s. 21-38.

wartość firmy jest sumą wartości składników materialnych i niematerialnych⁴. W ekonomii pieniądź pełniący rolę miernika wartości wyznacza kilka pojęć wartości. Jest to wartość rzeczywista, rynkowa, inwestycyjna, fundamentalna, sprawiedliwa.

W rachunkowości pojęcie wartości jest inaczej definiowane, używane jest w rozumieniu cenności i wyraża ją odpowiednia do przedmiotu formuła pomiaru. Sprowadza się to najczęściej do podania ceny lub kosztu, według którego dany przedmiot jest wykazywany w księgach rachunkowych podmiotu. Literatura przedmiotu podaje kilka rodzajów wartości używanej w rachunkowości⁵. Jest to wartość firmy, tzw. *good will*, wartość rezydualna oraz wartość godziwa.

Wartość godziwa to rodzaj wartości używanej w rachunkowości, która zgodnie z Ustawą o rachunkowości i z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej służy do wyceny m.in. składników majątku. Odzwierciedla ona kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane w transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami⁶. Wartość godziwą stanowi:

- dla instrumentów finansowych znajdujących się w obrocie na aktywnym rynku – cena rynkowa pomniejszona o koszty związane z przeprowadzeniem transakcji, gdyby ich wysokość była znacząca;
- cenę rynkową aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę oraz zobowiązań finansowych, które jednostka zamierza zaciągnąć – zgłoszona na rynku bieżąca oferta kupna;
- cenę rynkową aktywów finansowych, które jednostka zamierza nabyć oraz zaciągniętych zobowiązań finansowych – zgłoszona na rynek bieżąca oferta sprzedaży⁷.

W Ustawie o rachunkowości przewiduje się dla większości składników wycenę według kosztu historycznego. Koszt historyczny stanowi cena nabycia lub koszt wytworzenia z zachowaniem zasady ostrożności. Uwzględnia się tutaj zmniejszenie wartości użytkowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych⁸.

Koszt wytworzenia produktu obejmuje koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem oraz uzasadnioną część kosztów pośrednio związanych z wytworzeniem tego produktu. Koszty bezpośrednie obejmują wartość zużytych materiałów bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związa-

⁴ J. Siempińska, M.A. Leśniewski: *Pomiar wartości przedsiębiorstwa a praktyka gospodarcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Kielcach, Kielce 2009, s. 13.

⁵ H. Zadora: *Wycena przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 19-22.

⁶ P. Szczepankowski: *Wycena i zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 43-44.

⁷ Ibid., s. 40.

⁸ E. Mączyńska: *Wycena przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 40.

ne bezpośrednio z produkcją i inne koszty poniesione w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny. Za cenę (wartość) sprzedaży netto składnika aktywów przyjmuje się możliwą do uzyskania na dzień bilansowy cenę jego sprzedaży, bez podatku od towarów i usług i podatku akcyzowego, pomniejszoną o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia oraz koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży, a powiększoną o należną dotację przedmiotową⁹.

Poza kosztem historycznym, jakim jest cena nabycia (cena zakupu) lub koszt wytworzenia, do wyceny następujących aktywów i pasywów można stosować też ich wartość godziwą:

- nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne,
- udziały w innych jednostkach,
- udziały w jednostkach podporządkowanych,
- inwestycje krótkoterminowe,
- zobowiązania.

W Ustawie o rachunkowości widnieje pojęcie zarówno wartości rynkowej, jak i wartości godziwej. Wartość rynkowa to cena możliwa do uzyskania na aktywnym rynku, co oznacza, że wartość rynkową dla danego składnika aktywów można ustalić w przypadku, kiedy jest on przedmiotem obrotu na aktywnym rynku¹⁰. Wartość godziwa jest pojęciem szerszym od wartości rynkowej, gdyż wyznacza ją cena rynkowa ukształtowana na rynku aktywnym, na którym następuje miarodajna wycena dóbr, jak i na rynku hipotetycznym, kiedy aktywny rynek nie występuje dla danego składnika aktywów, czyli w rzeczywistości takiego rynku nie ma. Wartość godziwa jest wówczas hipotetyczną wartością składnika aktywów, którą uzyskano by na efektywnym rynku, gdyby taki istniał¹¹. Wartość godziwa oznacza wartość, jaką osiągnęłoby dane przedsiębiorstwo w warunkach wyceny rynkowej¹², a ogólniej jest to wartość wyznaczona w trakcie swobodnych negocjacji między dysponującymi pełnym zakresem informacji stronami transakcji¹³.

⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2002 r., nr 76, art. 28 z późn. zm.

¹⁰ W. Molenda: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury wyceny*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 16-17.

¹¹ W. Hasik: *Dylematy ustalania wartości godziwej*. W: *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 1158, Wrocław 2007, s. 48-51.

¹² A. Dulinić: *Finansowanie przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa 2007, s. 72.

¹³ *Przedsiębiorstwo wobec wyzwań globalnych*. Red. A. Herman, K. Poznańska. Wydawnictwo SGH w Warszawie, Warszawa 2008, s. 92.

Jak podaje A. Bieda¹⁴, wartość godziwa nie musi być równoznaczna z wartością rynkową. W odniesieniu do większości środków wykorzystywanych w produkcji nawet nie można o tym mówić, aby były sobie równe, ponieważ specjalistyczne urządzenia nie są przedmiotem transakcji kupna-sprzedaży na wolnym rynku.

Problemem wartości godziwej jest brak dokładnego algorytmu jej określania. Dotychczasowe publikacje prezentują jedynie definicję wartości i jej analizę poprzez obowiązujące akty prawne.

2. Wartość przedsiębiorstwa a wycena majątkowa

W odniesieniu do przedsiębiorstwa można wskazać na wieloaspektową jego wartość, o zróżnicowanym charakterze, w zależności od sposobu postrzegania. Jednocześnie wynika to z tego, że proces wyceny przedsiębiorstwa przedstawiany jest jako rachunek kalkulacyjny, opierający się na indywidualnym charakterze majątku danego przedsiębiorstwa i na osiąganych przez nie wynikach finansowych¹⁵.

Wśród metod wyceny wartości przedsiębiorstwa metody majątkowe mają pierwszorzędne znaczenie. Za ich pomocą można dokonać zarówno wyceny poszczególnych składników majątku, jak i wartości przedsiębiorstwa będącej sumą ich wartości. Niezbędność posługiwania się metodami majątkowymi wynika także z częstej konieczności wyceny wartości poszczególnych składników majątku lub jego zorganizowanej części przy transakcjach kupna, sprzedaży, wynajmu czy dzierżawy. Dlatego zasadne jest, aby pierwszym krokiem przy wycenie wartości przedsiębiorstwa była wycena dokonywana metodami majątkowymi. Ich istota sprowadza się do założenia, że wartość przedsiębiorstwa jest równa sumie wartości rzeczowych składników majątku własnego, czyli różnicy pomiędzy wartością aktywów i pasywów obcych przedsiębiorstwa¹⁶.

3. Wycena wartości składników majątkowych w przedsiębiorstwie

Wycena przedsiębiorstwa może obejmować swoim zasięgiem zróżnicowane zakresy i obszary. Są one związane z różnymi składnikami tworzącymi wartość przedsiębiorstwa, ale także z odpowiadającymi im determinantami tej wartości. Dodatkowo czynnikami, które wpływają istotnie na zakres i przebieg

¹⁴ A. Bieda: *Wycena wartości godziwej dla przeszacowania wartości środków trwałych*. W: Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości 2009, vol. 17, nr 1. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Kraków 2009, s. 71.

¹⁵ A. Jaki: *Wycena przedsiębiorstwa, pomiar i ocena wartości*. Zakamycze, Kraków 2000, s. 53.

¹⁶ *Wycena nieruchomości...*, op. cit., s. 55.

wyceny są jej cel, podobnie jak jej funkcje, które wiążą się bezpośrednio z charakterem stron jej dokonujących oraz okolicznościami towarzyszącymi prowadzonej wycenie¹⁷. Te elementy pozwalają na wyróżnienie dwóch spojrzeń na majątek, a zarazem na wartość przedsiębiorstwa¹⁸:

- jako substancję materialną przedsiębiorstwa, czyli elementy znajdujące swoje odbicie w aktywach przedsiębiorstwa;
- jako elementy pozamaterialne, wynikające ze stopnia zorganizowania w przedsiębiorstwie środków i czynników produkcji, umożliwiających ich wykorzystanie, a tym samym decydujących o zdolności podmiotu do pomnażania zainwestowanego kapitału.

Przy tak rozumianym majątku przedsiębiorstwa wycena może dotyczyć jego składników materialnych, czyli najczęściej środków trwałych lub przedsiębiorstwa jako całości, w skład którego wchodzi składniki materialne, jak i niematerialne. Wynika stąd, że majątek przedsiębiorstwa może być wyceniany samodzielnie, ponieważ może być obiektem transakcji wymiennych na rynku. Natomiast majątek w drugim znaczeniu nie może być wyceniany odrębnie, ponieważ istnieje tylko razem ze składnikami materialnymi przedsiębiorstwa¹⁹.

Najprostszą metodą wyceny wartości przedsiębiorstwa jest skorzystanie z informacji zawartych w bilansie. Wynikiem takiej wyceny jest wartość majątkowa przedsiębiorstwa, określająca wartość bieżącą kapitału, który należy wydatkować, aby odtworzyć w danym momencie niezbędny do dalszego funkcjonowania majątek przedsiębiorstwa²⁰. Takie podejście do wyceny przedsiębiorstwa nosi nazwę podejścia majątkowego. Jest to najstarsze historycznie podejście, jeszcze do niedawna stosowane w Polsce jako jedyne. Łączy ono wartość przedsiębiorstwa wyłącznie z jego materialną substancją.

Zaletą wyceny w podejściu majątkowym jest względna prostota, łatwość interpretacji i porównań wyników wyceny. Są też wady, wśród których za podstawową uznaje się nieuwzględnianie możliwości rozwojowych przedsiębiorstwa²¹. Podejście nie różnicuje także przedsiębiorstw dobrych, przynoszących zyski, od przedsiębiorstw upadających, przynoszących straty. Wyniki wyceny w ujęciu majątkowym są niezależne od tego, co dzieje się poza przedsiębiorstwem, w jego otoczeniu, a co ma znaczny wpływ na jego wyniki ekonomiczne²². Metody majątkowe polegają na wycenie składników majątku trwałego i obrotowego przedsiębiorstwa bez bezpośredniego uwzględniania stopnia i efektywności wy-

¹⁷ A. Jaki: *Wycena przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 40.

¹⁸ *Wycena nieruchomości...*, op. cit., s. 25; A. Jaki: *Wycena przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 41.

¹⁹ *Wycena nieruchomości...*, op. cit., s. 26.

²⁰ *Metodologia wyceny przedsiębiorstw w warunkach tworzenia się rynku kapitałowego*. Red. A. Biela. Norbertinum, Lublin 2000, s. 16.

²¹ D. Zarzecki: *Metody wyceny...*, op. cit., s. 54.

²² *Wycena nieruchomości...*, op. cit., s. 49.

korzystania tego majątku. Podstawą wyceny są dane sprawozdawcze o majątku przedsiębiorstwa i źródłach jego pochodzenia, czyli bilans. O wartości przedsiębiorstwa decyduje bowiem m.in. struktura aktywów i pasywów²³.

4. Metody dochodowe wyceny przedsiębiorstw

Metody dochodowe wyceny wartości przedsiębiorstwa są zbudowane na teoretycznym podłożu rachunku efektywności inwestycji. Przedsiębiorstwo jest przedmiotem inwestowania i zgodnie z rachunkiem efektywności inwestycji powinno w przyszłości gwarantować inwestorowi określone dochody, które określane są jako zyski, dywidendy czy salda przepływów pieniężnych²⁴.

Metody dochodowe oparte są na określeniu zdolności przedsiębiorstwa do kreowania przyszłych dochodów bez względu na zasoby majątkowe. Przedsiębiorstwo jest warte tyle, ile dochodu jest w stanie wygenerować w przyszłości, a nie tyle, ile wynika z rzeczowych składników majątku. Spółka może dysponować niewielkim majątkiem, lecz wiele elementów nieuwzględnionych w sprawozdaniach finansowych może powodować, że zdolności generowania dochodu będą bardzo duże²⁵. Najważniejszym miernikiem finansowym, wykorzystywanym przy wycenie wartości przedsiębiorstwa metodami dochodowymi, jest wyznaczenie wolnych przepływów pieniężnych (FCF)²⁶. Istota przepływów pieniężnych polega na zestawieniu strumienia wpływów i wydatków przedsiębiorstwa związanych z jego funkcjonowaniem w ciągu kolejnych lat okresu obliczeniowego, i wyznaczenie na ich podstawie nadwyżki finansowej, która będzie podstawą wyceny²⁷.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje przepływów pieniężnych²⁸. Pierwszy z nich, oznaczany jako ECF, to generowane przez spółkę i pochodzące z działalności operacyjnej dochody, które są własnością właścicieli spółki i są dyskontowane kosztem kapitałów własnych. Drugi rodzaj, oznaczany jako FCF, to generowane przez spółkę i pochodzące z działalności operacyjnej dochody, które są własnością zarówno właścicieli spółki, jak i kredytodawców i pożyczkodawców. Sa one dyskontowane średnim ważonym kosztem kapitału (WACC)²⁹.

²³ H. Zadora: *Wycena przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 70; B. Pomykańska, P. Pomykański: *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 283-284.

²⁴ E. Mączyńska: *Wycena przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 93.

²⁵ *Metody wyceny spółki. Perspektywa klienta i inwestora*. Red. M. Panfil, A. Szablewski. Poltext, Warszawa 2006, s. 40.

²⁶ G. Gołębiowski, P. Szczepankowski: *Analiza wartości przedsiębiorstwa*. Difin, Warszawa 2007, s. 133.

²⁷ A. Jaki: *Wycena i kształtowanie wartości przedsiębiorstwa*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Kraków 2008, s. 93-94.

²⁸ G. Gołębiowski, P. Szczepankowski: *Analiza wartości...*, op. cit., s. 134; *Wycena i zarządzanie wartością firmy*. Red. A. Szablewski, R. Tuzimek. Poltext, Warszawa 2007, s. 149; *Wycena biznesu w praktyce*. Red. M. Panfil. Poltext, Warszawa 2009, s. 18.

²⁹ *Wycena i zarządzanie wartością firmy*. Op. cit.

5. Studium przypadku

Wycenę przedsiębiorstwa rozpoczęto od wyceny majątkowej. Do wyceny tą metodą potrzebne są dane sprawozdawcze o majątku przedsiębiorstwa i źródłach jego pochodzenia, czyli struktura aktywów i pasywów. Jako pierwszą metodę wyceny majątkowej zastosowano metodę księgową wartości aktywów netto, która stanowi podstawę do wyceny innymi metodami majątkowymi. Wartość księgowa netto jest to wartość kapitałów własnych, a inaczej mówiąc, jest to różnica pomiędzy sumą aktywów a zobowiązaniami bieżącymi i długoterminowymi³⁰. Wyniki wyceny tą metodą przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Wartość księgowa przedsiębiorstwa w latach 2006-2010 (w tys. PLN)

Wyszczególnienie	Lata				
	2006	2007	2008	2009	2010
Aktywa trwałe	12 937	12 740	17 321	60 611	199 506
Aktywa bieżące	20 457	33348	39 407	56 826	17 942
Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży	-	-	-	-	19 040
Aktywa razem	33 394	46 088	56 728	117 437	236 488
Kapitał własny	16 790	19 261	26 957	54 618	154 600
Kapitał obcy	16 604	26 827	29 771	62 819	81 888
Pasywa razem	33 394	46 088	56 728	117 437	236 488
Wartość księgowa	16 790	19 261	26 957	54 618	154 600

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przedsiębiorstwa X.

Wartość księgowa przedsiębiorstwa X w latach 2006-2010 dynamicznie rosła. W 2007 roku wzrosła o 15% w porównaniu z 2006 rokiem, w 2008 o 25% w porównaniu z poprzednim, w 2009 roku o 63% w stosunku do poprzedniego, a w 2010 o 80%. Wzrost wartości księgowej był spowodowany wzrostem wartości księgowej aktywów, przy znacznie niższej dynamice wzrostu kapitałów obcych. W analizowanych latach wzrosła suma całości aktywów, na co złożył się wzrost aktywów trwałych, natomiast wielkość aktywów bieżących rosła do 2009 roku, a później zmalała. Spadek w 2010 roku był spowodowany spadkiem zapasów, kwoty należności i środków pieniężnych oraz wyodrębnieniem aktywów przeznaczonych do sprzedaży. Rosła kwota kapitałów własnych, a także kapitałów obcych, jednak nie tak dynamicznie jak kapitałów własnych.

Wartość księgowa netto wskazuje na wartość przedsiębiorstwa określoną na podstawie danych zawartych w bilansie, wykazanych w cenie nabycia lub koszt-

³⁰ E. Maćkowiak: *Ekonomiczna wartość dodana*. PWE, Warszawa 2009, s. 155.

cie wytworzenia po uwzględnieniu amortyzacji w przypadku aktywów trwałych. Amortyzacja jednak z założenia nie jest odpisem rynkowym, co oznacza, że wartości bilansowe też nie są rynkowymi. We wszystkich wycenach przedsiębiorstw metodami majątkowymi bierze się pod uwagę zawsze wartość skorygowaną o wartości rynkowe głównych składników aktywów i pasywów.

W przypadku wycenianego przedsiębiorstwa po zastosowaniu podejścia porównawczego dla składników majątku trwałego uzyskano wartość skorygowanych aktywów w wysokości 224 000 tys. PLN. Nie podano tutaj obliczeń dotyczących wartości rynkowych, ponieważ stanowi to zbyt obszerne zagadnienie do przedstawienia w tak krótkim tekście. Dla potrzeb opracowania korekcie poddano jedynie środki trwałe, nie korygowano natomiast aktywów obrotowych i zobowiązań, co wynika z bardzo dobrej sytuacji finansowej analizowanego podmiotu.

Określone skorygowane wartości aktywów na podstawie definicji są skorelowane z ich wartością godziwą. Z uwagi na fakt, iż w literaturze przedmiotu nie ma algorytmu dotyczącego określenia wartości godziwej składników aktywów, a jedynie podaje się definicję tej wartości, to w praktyce – wydaje się – istnieje tylko jeden sposób określenia tej wartości na podstawie podejść rynkowych w dziedzinie rzeczoznawstwa majątkowego. Jedynym słusznym podejściem w tym przypadku jest podejście porównawcze, które bierze pod uwagę istniejący aktywny rynek dla danego składnika aktywów lub w przypadku braku takiego rynku, rynek hipotetyczny.

Należy podkreślić, iż uzyskane wartości godziwe w różny sposób mogą wpływać na rekomendowaną końcową wartość przedsiębiorstwa w zależności od jego sytuacji finansowej.

W związku z tym, że metoda księgowej wartości aktywów netto, jak i pozostałe metody majątkowe wyceniają składniki majątku trwałego i obrotowego przedsiębiorstwa bez bezpośredniego uwzględnienia stopnia i efektywności wykorzystania tego majątku, potrzebna jest wycena metodami dochodowymi, które uwzględniają efektywność wykorzystania majątku. Najczęściej w tym celu wykorzystuje się metodę wolnych przepływów pieniężnych netto FCF dla przedsiębiorstwa.

Wolne przepływy pieniężne to strumień środków pieniężnych pochodzących z działalności operacyjnej, skorygowany o uiszczony podatek dochodowy (zysk operacyjny po opodatkowaniu podatkiem dochodowym), powiększony o amortyzację oraz powiększony bądź pomniejszony o wzrost lub spadek kapitału obrotowego i nakładów na nowy kapitał trwały. Zaletą tak szacowanych przepływów pieniężnych jest to, że mogą być one swobodnie dysponowane przez właścicieli przedsiębiorstwa na finansowanie wzrostu bądź (i) zmniejszanie zadłużenia firmy, wypłatę dywidendy czy też zakup akcji własnych w celu ich umorzenia.

Przepływy pieniężne dla analizowanego przedsiębiorstwa zostały obliczone w tabeli 2 przy następujących założeniach do wyceny metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych FCF:

- stopa podatkowa będzie wynosić 19%,
- FCF zostanie zdyskontowane średnim ważonym kosztem kapitału,
- przyjęto stałą stopę wzrostu na poziomie 1%.

Metoda FCF związana jest z finansowaniem działalności operacyjnej przedsiębiorstwa, jego rozwoju i wzrostu wartości przez kapitał własny i obcy. Określona grupa podmiotów, podobnie jak właściciele, jest zainteresowana kształtowaniem się wartości przedsiębiorstwa X. Oceniając tę wartość, oparto się na rachunku wolnych przepływów pieniężnych dla wszystkich stron finansujących działalność przedsiębiorstwa, czyli właścicieli i wierzycieli.

Tabela 2

Wolne przepływy pieniężne FCF w 2010 roku (w tys. PLN)

Wyszczególnienie	2010
EBIT (Zysk operacyjny)	74 910
Amortyzacja	296
EBITDA (Zysk operacyjny wraz z amortyzacją)	75 206
EBITDAAT (Opodatkowany zysk operacyjny wraz z amortyzacją)	60 916,86
NOPAT (Opodatkowany zysk operacyjny)	60 677,1
Majątek obrotowy	17 942
Zobowiązania bieżące	12 710
Zmiana kapitału obrotowego netto	5232
FCF (Wolne przepływy pieniężne dla przedsiębiorstwa)	55 684,86

Źródło: Ibid.

Wolne przepływy pieniężne FCF w 2010 roku wyniosły 55 628, 16 tys. PLN. Wykorzystując obliczoną wartość wolnych przepływów pieniężnych dla badanego przedsiębiorstwa, w tabeli 3 przedstawiono wycenę przedsiębiorstwa X metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych FCF.

Tabela 3

Wycena metodą FCF (w tys. PLN)

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	>2016
EBIT	61 810,19	85 298,06	108 328,54	137 577,24	174 722,86	
Stopa podatkowa	19,0%	19,0%	19,0%	19,0%	19,0%	
NOPAT	50 066,25	69 091,43	87 746,12	111 437,56	141 525,52	

Cd. tabeli 3

FCF	50 066,25	69 091,43	87 746,12	111 437,56	141 525,52	
Staća stopa wzrostu						1%
Koszt długu	5,8%	5,8%	5,8%	5,9%	6,0%	6,1%
Koszt kapitału	11,0%	11,1 %	11,1%	11,2%	11,3%	11,4%
WACC	9,9%	10%	9,9%	9,9%	10%	10%
Zdyskontowane FCF (PV)	45 556,19	57 100,36	66 105,25	76 390,93	87 876,21	
Wartość rezydualna						1 415 255,2
Zdyskontowana wartość rezydualna						341 274,95
Wartość przedsiębiorstwa	674 304					

Źródło: Ibid.

Według wyceny metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych FCF wartość przedsiębiorstwa X oszacowano na poziomie 674 303,90 tys. PLN, przy założeniu kontynuowania obranej strategii rozwoju.

W wyniku wyceny przedsiębiorstwa X z wykorzystaniem różnych metod otrzymano różną wartość przedsiębiorstwa. Uzyskane wyniki zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4

Zestawienie wyników wyceny wartości przedsiębiorstwa X (w tys. PLN)

Metoda wyceny	Wartość przedsiębiorstwa
Wartość księgową netto	154 600
Skorygowana wartość księgową (wartość godziwą)	224 000
Zdyskontowane przepływy pieniężne FCF	674 304

Wyniki wyceny różnymi metodami, zawarte w tabeli 4, wskazują na bardzo dużą rozbieżność w wartości tego samego przedsiębiorstwa. Wyceniany podmiot X posiada bardzo niską wartość majątkową (154 600 tys. PLN), niewiele wyższą wartość skorygowaną o wartości godziwej (224 000 tys. PLN), natomiast bardzo wysoką wartość dochodową (674 303,90 tys. PLN).

Na podstawie praktycznych wyliczeń wartości przedsiębiorstw na polskim rynku, w przypadku gdy wartość majątkowa i dochodowa znacznie się od siebie różnią, wylicza się najczęściej średnią arytmetyczną tych dwóch wartości (metoda mieszana niemiecka) lub średnią wartość wartości majątkowej i dwóch wartości dochodowych (metoda szwajcarska). Tabela nr 5 pokazuje wyliczenia wartości badanego przedsiębiorstwa w metodzie niemieckiej.

Tabela 5

Końcowa rekomendowana wartość przedsiębiorstwa X

Metoda wyceny	Wartość przedsiębiorstwa w tys. PLN
Metoda niemiecka	414 452
Metoda niemiecka z uwzględnieniem wartości godziwej	449 152

Jeżeli do wyceny metodą majątkową wykorzystano by aktywa w wartości godziwej, to w przypadku przedmiotowego przedsiębiorstwa tylko w niewielkim stopniu wpływa to na rekomendowaną wartość do sprzedaży.

Celem przeprowadzonych wyliczeń była wycena przedsiębiorstwa X w przypadku negocjacji w transakcji kupna-sprzedaży. Na podstawie otrzymanych wyników można wnioskować, iż ceną graniczną, jaką mógłby zaakceptować nabywca, byłaby wartość przedsiębiorstwa określona w podejściu mieszanym metodą niemiecką.

Podsumowanie

Za pomocą zaprezentowanych wybranych metod wyceny próbowano określić aktualną wartość wycenianego przedsiębiorstwa dla celów sprzedaży. Cel został osiągnięty i otrzymano precyzyjne wyniki wyceny podmiotu dla potrzeb sprzedaży, biorąc pod uwagę jego wartość majątkową, która jest dużo niższa od wyliczonej również wartości dochodowej na podstawie wolnych przepływów pieniężnych.

Należałoby jednak się zastanowić, w jaki sposób przyjęcie do wyceny przedsiębiorstwa X aktywów i zobowiązań wyliczonych w wartości godziwej zmienia wynik całej wyceny. Stosowanie do wyceny aktywów i zobowiązań w wartości godziwej może powodować duże zmiany wartości wykazywane w sprawozdaniu finansowym ze względu na jej zmienność. Zwolennicy stosowania wartości godziwej uważają, że ta zmienność wyceny jest wręcz zaletą, ponieważ zmiany wartości godziwej odzwierciedlają zmiany cen i ryzyka związanego z danym składnikiem aktywów, co mogłoby oznaczać, że lepiej przekazują prawdziwy obraz podmiotu³¹.

³¹ W. Molenda: *Wartość godziwa...*, op. cit., s. 17.

Wykazanie aktywów w wartości godziwej przekazuje informacje, ile zarobiłby podmiot, gdyby sprzedał swoje aktywa netto, choć tak naprawdę tego nie zrobił, ponieważ nadal ich używa w działalności operacyjnej. Jak podaje T. Gabrusewicz³², inwestorzy liczący na zyski z dywidend mogą w rzeczywistości ignorować wycenę według wartości godziwej, wnioskując że w dłuższym czasie wielkość dywidend i tak będzie zależała od ostatecznego wyniku przy sprzedaży aktywów i uregulowaniu zobowiązań. Wynik ze sprzedaży aktywów będzie ostatecznie zależał od ceny ich sprzedaży porównanej z ceną ich nabycia, czyli kosztem historycznym.

Przeprowadzone badania wskazują, iż wartość godziwa w wycenie wartości przedsiębiorstwa nie odgrywa znaczącej roli, jeżeli podmiot jest w dobrej sytuacji finansowej i uzyskuje wysokie przychody ze sprzedaży oraz wysokie zyski. Wówczas o końcowej jego wartości decyduje w zasadzie wartość dochodowa. Inaczej jest natomiast w przypadku, gdy przedsiębiorstwo nie osiąga zysków, a jego wartość dochodowa jest ujemna czy równa zero. Wówczas zasadne jest oszacowanie wartości majątkowej z wykorzystaniem wartości godziwej, aby uzyskać jak najbardziej prawdopodobną wartość takiego podmiotu, który jest przeznaczony do sprzedaży. Podobnie jest w sytuacji, kiedy skorygowana wartość aktywów w wartościach godziwych jest znacznie wyższa od określonej wartości dochodowej. W takim przypadku skorygowana wartość aktywów ma znaczący wpływ na ostateczną rekomendowaną wartość przedsiębiorstwa.

Literatura

- Bieda A.: *Wycena wartości godziwej dla przeszacowania wartości środków trwałych*. W: Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości 2009, vol. 17, nr 1. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Kraków 2009.
- Duliniec A.: *Finansowanie przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa 2007.
- Gabrusewicz T.: *Wartość godziwa w systemie rachunkowości*. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2010, rok LXXII, z. 1.
- Gołębiowski G., Szczepankowski P.: *Analiza wartości przedsiębiorstwa*. Difin, Warszawa 2007.
- Hasik W.: *Dylematy ustalania wartości godziwej*. W: Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 1158, Wrocław 2007.
- Jaki A.: *Wycena przedsiębiorstwa, pomiar i ocena wartości*. Zakamycze, Kraków 2000.

³² T. Gabrusewicz: *Wartość godziwa w systemie rachunkowości*. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2010, rok LXXII, z. 1, s. 155, za: M. Cieślak: *Kilka uwag na temat użyteczności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych*. W: *Rachunkowość i audyt w warunkach kryzysu finansowego*. Red. W. Gabrusewicz. Poznań 2009, s. 29.

- Jaki A.: *Wycena i kształtowanie wartości przedsiębiorstwa*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Kraków 2008.
- Maćkowiak E.: *Ekonomiczna wartość dodana*. PWE, Warszawa 2009.
- Mączyńska E.: *Wycena przedsiębiorstw. Zasady, procedury, metody*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005.
- Metodologia wyceny przedsiębiorstw w warunkach tworzenia się rynku kapitałowego*. Red. A. Biela. Norbetinum, Lublin 2000.
- Metody wyceny spółki. Perspektywa klienta i inwestora*. Red. M. Panfil, A. Szablewski. Poltext, Warszawa 2006.
- Molenda W.: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury wyceny*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Pomykańska B., Pomykański P.: *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Przedsiębiorstwo wobec wyzwań globalnych*. Red. A. Herman, K. Poznańska. Wydawnictwo SGH, Warszawa 2008.
- Rachunkowość i audyt w warunkach kryzysu finansowego*. Red. W. Gabrusewicz. Poznań 2009.
- Siempińska J., Leśniewski M.A.: *Pomiar wartości przedsiębiorstwa a praktyka gospodarcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Kielcach, Kielce 2009.
- Szczepankowski P.: *Wycena i zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2002 r., nr 76, art. 28 z późn. zm.
- Wycena biznesu w praktyce*. Red. M. Panfil. Poltext, Warszawa 2009.
- Wycena i zarządzanie wartością firmy*. Red. A. Szablewski, R. Tuzimek. Poltext, Warszawa 2007.
- Zadora H.: *Wycena przedsiębiorstw w teorii i praktyce*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010.
- Wycena nieruchomości i przedsiębiorstw*. Red. R. Borowiecki. Twigger, Warszawa 1997.
- Zarzecki D.: *Metody wyceny przedsiębiorstw*. Fundacja Rozwoju Rachunkowości, Warszawa 1999.

FAIR VALUE AND VALUATION OF COMPANY

Summary

The main aim of the article is to present the fair value and its impact on the valuation of the company from the property appraiser point of view. Assets based and income based valuation methods were presented in the theoretical aspects and the case study of the valuation of the company with methods mentioned and fair value method were presented, as well. The adjusted assets value from the balance sheet of the analyzed company were determined. Then the final outcomes were correlated with their fair value.

WARTOŚĆ GODZIWA W RACHUNKOWOŚCI SPZOZ

Wprowadzenie

Jednym z podmiotów gospodarczych prowadzących rachunkowość zgodnie z Ustawą o rachunkowości są podmioty działalności leczniczej prowadzone w formie samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej (spzoz). Od kilkunastu lat jako samodzielne i samofinansujące się podmioty gospodarują powierzonymi im zasobami otrzymanymi od podmiotów tworzących (organów założycielskich) w momencie ich powstania lub nabytymi z własnych, wygospodarowanych w toku działalności środków. Spzoz, sporządzając sprawozdania finansowe, wyceniają aktywa i pasywa zgodnie z zasadami zawartymi w rozdziale 4 Ustawy o rachunkowości. Jedną z możliwych cen stosowanych w tej wycenie jest wartość godziwa. W świetle przeprowadzonych analiz można sformułować tezę, że ze względu na specyfikę działalności oraz formę organizacyjno-prawną wartość godziwa w wycenie aktywów i pasywów spzoz ma ograniczone zastosowanie. Do weryfikacji tej tezy wykorzystano takie narzędzia badawcze jak: analiza literatury przedmiotu i aktów prawnych, studium przypadku, analiza sprawozdań finansowych, obserwacje i wywiady realizowane w trakcie badania sprawozdań finansowych spzoz.

1. Zasady rachunkowości spzoz

Samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej prowadzą rachunkowość zgodnie z Ustawą o rachunkowości z uwzględnieniem takich przepisów jak:

- a) Ustawa o finansach publicznych,
- b) Ustawa o działalności leczniczej,
- c) rozporządzenia wykonawcze,

z których najważniejszym jest Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 grudnia 1998 roku w sprawie szczegółowych zasad rachunku kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej¹.

¹ Dz.U. z 1998 r., nr 164, poz. 1194.

Politykę rachunkowości spzoz ustala kierownik jednostki i precyzuje ją w dokumentacji przyjętych zasad rachunkowości. W dokumentacji tej do najważniejszych obszarów problemowych należą:

- a) zakładowy plan kont z określonymi zasadami księgowania,
- b) ustalenie roku obrotowego i długości okresów sprawozdawczych,
- c) zasady wyceny aktywów i pasywów w takim zakresie, w jakim przepisy prawa bilansowego dopuszczają alternatywne rozwiązania,
- d) opis techniki przetwarzania danych.

Zakładowy plan kont podmioty działalności leczniczej ustalają z uwzględnieniem takich czynników zewnętrznych i wewnętrznych jak:

- a) zakres prowadzonej działalności,
- b) technika przetwarzania danych,
- c) obowiązki sprawozdawcze wobec różnych instytucji, w tym sprawozdawczości finansowej i budżetowej oraz statystyki publicznej,
- d) potrzeby informacyjne zarządzania zakładem,
- e) potrzeby informacyjne dotyczące rozliczeń z płatnikiem,
- f) inne potrzeby informacyjne dla celów kontrolnych (np. związane z rozliczeniem środków pomocy publicznej).

Układ kont obejmuje dziewięć zespołów kont, w tym konta dla pełnej ewidencji kosztów, do czego zobowiązują zakłady przepisy prawa. Szczegółowość zakładowego planu kont warunkuje także technika przetwarzania danych. Powszechnie stosuje się w spzoz wielomodułowe systemy rachunkowości informacyjnej z wydzielonym blokiem informacji medycznych i ekonomicznych. Rokiem obrotowym jest rok kalendarzowy, co wiąże się z systemem rozliczeń z płatnikiem – NFZ i korzystaniem ze środków publicznych.

2. Wycena aktywów i pasywów spzoz

Podmioty działalności leczniczej – spzoz są podmiotami sektora finansów publicznych. Ustawa o finansach publicznych precyzuje, że sektor finansów publicznych tworzą m.in.:

- 1) jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki,
- 2) Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) i zarządzane przez niego fundusze oraz Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) i fundusze zarządzane przez Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego,
- 3) Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ),
- 4) samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej².

² Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 z późn. zm., art. 9.

ZUS i KRUS są pośrednikami w przepływach składek ubezpieczenia zdrowotnego od płatników do NFZ. Narodowy Fundusz Zdrowia jest państwową jednostką organizacyjną posiadającą osobowość prawną. Organami tworzącymi samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej są jednostki samorządu terytorialnego. Szereg relacji spoz z innymi jednostkami sektora publicznego sprawia, że gospodarka finansowa oraz polityka rachunkowości zakładów uwzględnia specyfikę powiązań finansowych i sprawozdawczych.

Przepisy prawa bilansowego ustalają zasady wyceny aktywów i pasywów w sposób szczegółowy, niekiedy dając możliwość wyboru spośród kilku zasad wyliczonych w przepisach, bądź nie formułują żadnych zasad, pozostawiając ich określenie jednostce gospodarczej. Zasady wyceny aktywów i pasywów odnoszą się zazwyczaj do dwóch momentów wyceny:

- a) wyceny w momencie wprowadzenia aktywów i pasywów do ksiąg rachunkowych,
- b) wyceny na dzień bilansowy.

Przy wprowadzaniu aktywów i pasywów do ksiąg rachunkowych obowiązuje cena nabycia, koszt wytworzenia lub cena zakupu (jeśli zgodnie z zasadą istotności koszty zakupu nie zniekształcają wyniku finansowego i obrazu jednostki w sprawozdaniu finansowym). Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów (np. przyjętego nieodpłatnie, w drodze darowizny), jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu. Zasady wyceny na dzień bilansowy określa tabela 1.

Tabela 1

Wycena aktywów i pasywów na dzień bilansowy

Pozycja sprawozdawcza	Wycena
AKTYWA	
1. Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne	– według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości,
2. Środki trwałe w budowie	– w wysokości ogółu kosztów pozostających w bezpośrednim związku z ich nabyciem lub wytworzeniem, pomniejszonych o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości,
3. Nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne zaliczane do inwestycji	– według zasad stosowanych do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, określonych w pkt. 1 oraz w art. 31, art. 32 ust. 1-5 i art. 33 ust. 1 UoR lub według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej,
4. Udziały w innych jednostkach oraz inne inwestycje zaliczone do aktywów trwałych	– według ceny nabycia pomniejszonej o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości lub według wartości godziwej albo skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności; wartość w cenie nabycia można przeszacować do wartości w cenie rynkowej, a różnicę z przeszacowania rozliczyć zgodnie z art. 35 ust. 4 UoR,

5. Udziały w jednostkach podporządkowanych	– według zasad określonych w pkt. 4 lub metodą praw własności, pod warunkiem, że będzie ona stosowana jednolicie wobec wszystkich jednostek podporządkowanych,
6. Inwestycje krótkoterminowe	– według ceny (wartości) rynkowej albo według ceny nabycia lub ceny (wartości) rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa albo według skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności, a krótkoterminowe inwestycje, dla których nie istnieje aktywny rynek, w inny sposób określonej wartości godziwej,
7. Rzeczowe składniki aktywów obrotowych	– według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy,
8. Należności i udzielone pożyczki	– w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem ostrożności, należności i udzielone pożyczki zaliczone do aktywów finansowych mogą być wyceniane według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznacza je do sprzedaży w okresie do 3 miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej.
PASYWA	
9. Kapitały (fundusze) własne	– w wartości nominalnej,
10. Zobowiązania	– w kwocie wymagającej zapłaty, zobowiązania finansowe mogą być wyceniane według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznacza je do sprzedaży w okresie do 3 miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej,
11. Rezerwy	– w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości.

Źródło: Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości. DzU z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 28.

Aktywa trwałe w samodzielnych publicznych zakładach opieki zdrowotnej obejmują składniki majątkowe przekazane im w momencie rozpoczęcia działalności przez organ założycielski lub nabyte przez same jednostki w trakcie działalności.

Do wartości niematerialnych i prawnych spoz zaliczają nabyte prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok i przeznaczone do używania na potrzeby jednostek. Na dzień bilansowy wartości niematerialne i prawne wycenia się według cen nabycia pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

Do środków trwałych spoz zaliczają rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostek. Jeśli jednostka przyjęła obce środki trwałe do odpłatnego używania lub również pobierania pożytków na czas oznaczony (najem, dzierżawa, leasing, zarząd), może środki te zaliczyć do aktywów trwałych, wystarczy, jeśli umowa spełnia co naj-

mniej jeden z siedmiu przytaczanych przez Ustawę o rachunkowości w art. 3 ust. 4 warunków (powyższe uregulowanie dotyczy również wartości niematerialnych i prawnych). Wykazane środki trwałe powinny odznaczać się kompletnością i przydatnością do użytku nie tylko w momencie przyjęcia do używania, lecz także w dalszej eksploatacji. Środki trwałe powinny obejmować aktywa wykorzystane na potrzeby jednostki dla realizacji jej zadań statutowych. Gdyby były one przeznaczone na inne cele, przykładowo dla osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z uzyskiwanych z nich przychodów, przyrostu wartości tych składników majątkowych lub innych pożytków, należałoby wykazać je jako inwestycje. Do środków trwałych spzoz zaliczają: nieruchomości – w tym grunty, prawo użytkowania wieczystego gruntu, budowle i budynki, będące odrębną wartością lokale, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego, jak również maszyny i urządzenia, środki transportu, ulepszenia w obcych środkach trwałych, inwentarz żywy.

Elementem bilansu spzoz jest także pozycja inwestycje. Inwestycje obejmują aktywa nabyte przez jednostki w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu wartości tych aktywów, uzyskania z nich przychodów w formie odsetek, dywidend (udziałów w zyskach) lub innych pożytków, w tym również z transakcji handlowej. W szczególności do inwestycji zaliczane są aktywa finansowe oraz te nieruchomości i wartości niematerialne i prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz zostały nabyte w celu osiągnięcia tych korzyści. Nieruchomościami w formie lokaty będą grunty, budynki, część budynku lub składniki te łącznie, jeśli jednostka – właściciel traktuje je jako źródło przychodów z czynszów lub utrzymuje w posiadaniu ze względu na przyrost ich wartości (lub obie te korzyści). Przychody uzyskiwane z nieruchomości są w znacznej mierze niezależne od przychodów z pozostałych składników majątku jednostki. To właśnie odróżnia nieruchomość o charakterze lokaty od nieruchomości użytkowej zajmowanej przez jednostkę do wykorzystania jej na działalność statutową lub w celach administracyjnych.

Do aktywów finansowych (długo- lub krótkoterminowych) zalicza się aktywa pieniężne, instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do otrzymania aktywów pieniężnych lub prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach (np. udziały lub akcje, papiery wartościowe, udzielone pożyczki, lokaty).

Rozliczenia międzyokresowe w warunkach samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej stanowią aktywowane koszty poniesione, lecz przypadające do uwzględnienia w wyniku finansowym w następnych okresach. Będą to przykładowo takie pozycje jak czynsze, ubezpieczenia, prenumeraty. Rozliczenia międzyokresowe wykazuje się w sprawozdaniu finansowym w podziale na długo- i krótkoterminowe.

Zapasy w spoz stanowią materiały i towary przeznaczone do zużycia lub zbycia w ciągu dwunastu miesięcy od dnia bilansowego. Na dzień bilansowy wykazuje się je według cen nabycia nie wyższych od ich cen sprzedaży netto, z uwzględnieniem odpisów aktualizujących ich wartość w związku z trwałą utratą wartości. Pozycja zapasów obejmuje również zaliczki na poczet dostaw.

Należności i roszczenia spoz wykazywać należy w przekroju: należności z tytułu dostaw i usług, należności z tytułu podatków, dotacji, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych świadczeń, inne należności, jak również należności dochodzone na drodze sądowej. Należności z tytułu dostaw i usług stanowią zarówno należności z tytułu sprzedaży usług medycznych, jak i składników majątku spoz. Jeśli należności z różnych przyczyn stanowią pozycje wątpliwe do odzyskania, należy objąć je odpisem aktualizującym. Odpisy aktualizujące wartość należności stanowią pozostałe koszty operacyjne lub koszty finansowe. Należności wykazuje się bez należności umorzonych, przedawnionych lub nieściągalnych.

Aktywa pieniężne spoz są to aktywa w formie krajowych środków płatniczych (waluta polska, pełniące funkcję płatniczą weksle, чеки, чеки podróżnicze, akredytywy, polecenia wypłat, przekazy i inne dokumenty bankowe i finansowe płatne w walucie polskiej), walut obcych i dewiz (pełniące funkcję płatniczą weksle, чеки, чеки podróżnicze, akredytywy, polecenia wypłat, przekazy i inne dokumenty bankowe i finansowe płatne w walucie obcej). Do aktywów pieniężnych zaliczają jednostki również inne aktywa finansowe, w tym w szczególności naliczone odsetki od aktywów finansowych. Jeżeli aktywa te są płatne lub wymagalne w ciągu trzech miesięcy od dnia ich otrzymania, wystawienia, nabycia lub założenia (lokaty), to na potrzeby rachunku przepływów pieniężnych zaliczać je należy do środków pieniężnych.

Spośród zaprezentowanych pozycji bilansu spoz szereg z nich Ustawa o rachunkowości pozwala wyceniać na dzień bilansowy w wartości godziwej. Są to przykładowo: nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne zaliczane do inwestycji, udziały w innych jednostkach oraz inne inwestycje zaliczone do aktywów trwałych, należności i udzielone pożyczki, zobowiązania finansowe, jeżeli jednostka przeznacza je do sprzedaży w okresie do 3 miesięcy. Skutkiem wyceny aktywów trwałych w wartości godziwej jest zmiana kapitału z aktualizacji wyceny³.

Dla celów opracowania przeanalizowano pięć dużych jednostek spoz o sumie bilansowej powyżej 40 mln PLN za okres 2008-2010. Zaobserwowano następujące cechy aktywów, które mogłyby być wycenione w wartości godziwej:

a) nie stwierdzono w analizowanych jednostkach inwestycji długoterminowych,

³ M. Hass-Symotiuik: *Elementy rachunkowości ZOZ*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuik. ODDK, Gdańsk 2008, s. 203.

- b) nie stwierdzono zobowiązań finansowych,
- c) nie stwierdzono funduszu z aktualizacji wyceny.

Wskazuje to na fakt, że spzoz, prowadząc działalność w zakresie usług zdrowotnych, nie ukierunkowują swojej polityki finansowej na inwestycje o charakterze finansowym. Nie sprzyja również lokowaniu wolnych środków finansowych fakt rozliczania się z płatnikiem w miesięcznych transzach, co przy założeniu ścisłej realizacji kontraktu i ograniczonych zasobach finansowych płatnika nie pozwala wygospodarować nadwyżki środków finansowych, które przynosiłyby korzyści w inny sposób niż zaangażowanie w działalność.

Zbycie aktywów trwałych samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej, oddanie go w dzierżawę, najem, użytkowanie oraz użyczenie może nastąpić wyłącznie na zasadach określonych przez podmiot tworzący, co znacznie ogranicza dowolne dysponowanie posiadanym majątkiem i czerpanie z niego korzyści w inny sposób niż zaangażowanie w działalność medyczną. Niektóre spzoz wynajmują posiadane obiekty, ale ma to najczęściej charakter krótkoterminowy i doraźny. Wniesienie majątku samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej lub przysługującego mu do niego prawa w formie aportu do spółek, jego przekazanie fundacji lub stowarzyszeniu, które wykonują działalność leczniczą, jest zabronione⁴. W konsekwencji takiego uregulowania w spzoz nie wystąpią aktywa finansowe o charakterze długoterminowym – udziały lub akcje.

Czynność prawna mająca na celu zmianę wierzyciela samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej może nastąpić po wyrażeniu zgody przez podmiot tworzący⁵. Nie wystąpi więc sprzedaż zobowiązań. Zgodnie z przepisami spzoz może uzyskiwać środki finansowe m.in.:

- 1) z odpłatnej działalności leczniczej,
- 2) z wydzielonej działalności gospodarczej, jeżeli statut przewiduje wykonywanie takiej działalności,
- 3) z darowizn, zapisów, spadków oraz ofiarności publicznej, także pochodzenia zagranicznego.

Statut spzoz zatwierdza organ tworzący. Tak skonstruowane przepisy Ustawy o działalności leczniczej w znacznym stopniu uzależniają gospodarkę finansową od decyzji organów tworzących.

3. Wpływ wyceny w wartości godziwej na obraz spzoz w sprawozdaniu finansowym

Zakres sprawozdania finansowego spzoz określają przepisy prawa bilansowego. Elementy sprawozdania finansowego uzależnione są od rozmiaru działal-

⁴ Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Dz.U. z 2011 r., nr 112, poz. 654 z późn. zm., art. 54.

⁵ Ibid.

ności jednostki. Sprawozdanie finansowe w najszerszym zakresie sporządzają spzoz zobowiązane do obowiązkowego badania sprawozdań finansowych i ksiąg rachunkowych. Są to zakłady, które w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków:

- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
- suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro,
- przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5 000 000 euro.

Zakres sprawozdania finansowego spzoz przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Zakres sprawozdania finansowego spzoz

Spzoz zobowiązane do badania sprawozdań finansowych	Pozostałe spzoz
1)bilans, 2)rachunek zysków i strat, 3)informacja dodatkowa, obejmująca wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia, 4)zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym, 5)rachunek przepływów pieniężnych.	1)bilans, 2)rachunek zysków i strat, 3)informacja dodatkowa, obejmująca wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

Źródło: Ibid., art. 45.

Analizując zasady wyceny aktywów i pasywów jednostek gospodarczych, zauważa się istotny wpływ zastosowania w wycenie bilansowej wartości godziwej. Przepisy prawne regulujące zasady funkcjonowania samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej wprowadzają wiele ograniczeń, efektem których jest brak podstaw do zastosowania wartości godziwej. Wartość godziwa wystąpi jednak w spzoz na mocy obowiązującej Ustawy o działalności leczniczej w wycenie wartości majątku, w momencie przekształceń własnościowych samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej w spółkę kapitałową.

Jeżeli nieruchomości są przekazywane na własność nowo powstałej spółce, podmiot tworzący dokonuje, na dzień poprzedzający dzień przekształcenia, jednorazowego określenia wartości rynkowej nieruchomości znajdujących się w tym dniu w posiadaniu samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej. Określenia wartości rynkowej nieruchomości dokonuje rzeczoznawca ma-

jątkowy. Bilans zamknięcia spzoz staje się bilansem otwarcia spółki, przy czym suma kapitałów własnych jest równa sumie funduszu założycielskiego, funduszu zakładu, funduszu z aktualizacji wyceny i niepodzielonego wyniku finansowego za okres działalności zakładu przed przekształceniem, z uwzględnieniem korekty wartości wynikającej z przeszacowania do wartości rynkowej nieruchomości. Nie ma więc znaczenia, czy spzoz skutki wyceny rozliczy z funduszem z aktualizacji wyceny czy z wartością funduszu zakładu, gdyż i tak wejdą w skład salda kapitału własnego nowej spółki. Taką wartość wyceny nieruchomości można potraktować jako jej wartość godziwą, gdyż w przypadku braku wolnego rynku na nieruchomości jako wartość godziwą można przyjąć wartość z wyceny rzeczoznawcy (art. 44 b ust. 4 Ustawy o rachunkowości). Podobny sposób wyceny był stosowany w jednostkach samorządu terytorialnego w przypadku przekazywania spzoz majątku na cele działalności⁶.

Podsumowanie

Samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, będąc samodzielnymi i samofinansującymi się jednostkami, w polityce rachunkowości uwzględniają przepisy prawa nie tylko bilansowego, ale i innych aktów prawnych odnoszących się do ich organizacji i funkcjonowania jako podmiotu gospodarczego. Liczne powiązania finansowe i organizacyjne z podmiotami sektora publicznego determinują zasady wyceny aktywów i pasywów oparte na cenie nabycia (zakup). Jedynie w odniesieniu do majątku (szczególnie nieruchomości) w wybranych sytuacjach może być stosowana wartość rynkowa (godziwa), co pozwala uznać tezę o ograniczonym zastosowaniu wyceny w wartości godziwej w rachunkowości spzoz za zweryfikowaną.

Literatura

Hass-Symotiuk M.: *Elementy rachunkowości ZOZ*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuk. ODDK, Gdańsk 2008.

⁶ „Środki trwale stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego otrzymane nieodpłatnie, na podstawie decyzji właściwego organu, mogą być wycenione w wartości określonej w tej decyzji”. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5.07.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128, poz. 861 z późn. zm., § 6 ust. 1. Wprawdzie przepis ten odnosi się do wybranej grupy jednostek sfery budżetowej, lecz stosowany był w praktyce do określania przez rzeczoznawców wartości majątku, szczególnie nieruchomości przekazywanych spzoz.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5.07.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128, poz. 861 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunku kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej. Dz.U. z 1998 r., nr 164, poz. 1194.

Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Dz.U. z 2011 r., nr 112, poz. 654 z późn. zm.

FAIR VALUE IN ACCOUNTANCY OF PUBLIC HEALTHCARE UNITS (SPZOZ)

Summary

Public Healthcare units are business entities which act in accordance with the Accounting Act. The evaluation of the assets and liabilities of the unit in the financial statement of spzoz may take into consideration and include the fair value. On the grounds of legal regulations, using the fair value is limited. The article identifies the reasons of limitations of using fair value in accountancy of spzoz.

Dawid Garstecki

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Rachunkowości

METODY POMIARU EFEKTYWNOŚCI ZABEZPIECZENIA W RACHUNKOWOŚCI

Wprowadzenie

Prowadzenie działalności gospodarczej we współczesnym świecie wiąże się z ryzykiem niepowodzenia, na co składa się przede wszystkim ryzyko zmiany stóp procentowych, kursów akcji i walut czy ceny innego produktu bazowego¹. Dlatego coraz większą rolę odgrywają strategie zabezpieczające, które dają podmiotom gospodarczym możliwość uniknięcia ewentualnych strat wynikających z zawartych umów. Tym samym rachunkowość zabezpieczeń stanowi stosunkowo ważny obszar w zakresie ewidencji i pomiaru transakcji zabezpieczających.

Niniejsze opracowanie stanowi realizację celu nadrzędnego oraz celów szczegółowych. Celem nadrzędnym pracy jest zaprezentowanie różnic, zarówno metodologicznych, jak i kwantytatywnych, wynikających z zastosowania różnych metod pomiaru efektywności zabezpieczenia. Wyjaśnieniu tego problemu służą następujące cele szczegółowe – określenie istoty i podstawy prawnej stosowania rachunkowości zabezpieczeń oraz przegląd powszechnie stosowanych metod pomiaru efektywności.

1. Rachunkowość zabezpieczeń według polskiego prawa bilansowego

Rolą rachunkowości zabezpieczeń jest ujęcie zmian wartości instrumentu zabezpieczanego i zabezpieczającego w czasie oraz wykazanie efektywności takiego zabezpieczenia. Przy czym istotą zabezpieczenia jest taki wybór instrumentu zabezpieczanego i zabezpieczającego, aby nastąpiła wzajemna kompensacja strat i zysków². Istotę oraz cel rachunkowości zabezpieczeń trafnie przedstawił M. Frendzel, według którego „istotą rachunkowości zabezpieczeń jest

¹ *Rachunkowość we współczesnej gospodarce*. Red. T. Kiziukiewicz. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyty Naukowe nr 387, Prace Katedry Rachunkowości nr 24, Szczecin 2005, s. 8.

² *Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie*. Red. E. Nowak. PWE, Warszawa 2010, s. 70.

możliwość ujęcia w tym samym okresie sprawozdawczym wzajemnie znoszących się zmian wartości różnych pozycji lub transakcji wynikających z określonego rodzaju ryzyka. Rozwiązanie takie pozwala ograniczyć fluktuację wyniku finansowego ze względu na określony rodzaj ryzyka wynikającego z różnych instrumentów, których zmiany wartości lub wynikające z nich przepływy są odwrotnie skorelowane³. Przytoczony fragment uznać można za reprezentatywny, gdyż zarówno w literaturze krajowej, jak i zagranicznej istnieje pełna zgodność co do istoty i celu rachunkowości zabezpieczeń, dlatego nie wymaga on dalszej analizy. Ponadto trzeba zaznaczyć, że w polityce rachunkowości podmiot jest zobowiązany do szczegółowej identyfikacji instrumentów zabezpieczających – ich ujęcia i wyceny w księgach rachunkowych – z wyraźnym akcentem, że dany instrument został nabyty w celu *hedgingu* (z ang. *hedging* – zabezpieczenie).

W Polsce przepisy dotyczące ewidencji i wyceny transakcji zabezpieczających zostały legitymizowane w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 12.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Według zapisów Rozporządzenia zabezpieczenie to wybór jednego lub większej liczby instrumentów zabezpieczających, których zmiany wartości godziwej kompensują zmiany wartości godziwej zobowiązań lub przepływów pieniężnych związanych z zabezpieczaną pozycją⁴.

W polskim prawie bilansowym ustawodawca wyszczególnił trzy możliwości wykorzystania instrumentów hedgingowych, co zbieżne jest z obowiązującymi zapisami w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości oraz Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej. Wyróżnia się następujące rodzaje zabezpieczeń⁵:

- 1) zabezpieczenie wartości godziwej,
- 2) zabezpieczenie przepływów pieniężnych,
- 3) zabezpieczenie udziałów w aktywach netto jednostek zagranicznych.

Zabezpieczenie wartości godziwej to „ograniczenie zagrożenia wpływu na wynik finansowy zmian wartości godziwej wynikających z określonego ryzyka, związanego z wprowadzonymi do ksiąg rachunkowych aktywami lub zobowiązaniami finansowymi lub określoną ich częścią”⁶. Powyższy zapis Rozporządzenia jest zbieżny z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 39 – *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena*.

³ M. Frendzel: *Rachunkowość instrumentów finansowych w świetle regulacji krajowych i międzynarodowych*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010, s. 175.

⁴ Par. 3, ust. 18 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 z późn. zm.), zwane dalej RMF.

⁵ *Rachunkowość finansowa – Część II. Rachunkowość dla zaawansowanych*. Red. W. Gabruszewicz. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 165.

⁶ Par. 27, ust. 1, pkt 1 RMF.

Zabezpieczenie przepływów pieniężnych to „ograniczanie zagrożenia wpływu na wynik finansowy zmian w przepływach pieniężnych wynikających z określonego ryzyka związanego z wprowadzonymi do ksiąg rachunkowych aktywami i zobowiązaniami, uprawdopodobnionymi przyszłymi zobowiązaniami lub planowanymi transakcjami”⁷. Zabezpieczenie przepływów pieniężnych służy zatem ochronie przyszłych płatności wynikających z zawartych umów.

Regulacje krajowe różnią się w zakresie ujmowania zabezpieczenia przepływów pieniężnych od przepisów międzynarodowych. Przepisy MSR 39 przewidują możliwość przeniesienia kwot ujętych w kapitale z aktualizacji wyceny na wynik finansowy okresu pod warunkiem, że planowana zabezpieczana transakcja skutkuje powstaniem aktywów bądź zobowiązań finansowych⁸. Standard określa także możliwości wyboru ujmowania aktywów bądź zobowiązań niefinansowych. Polska Ustawa o rachunkowości, niezależnie od charakteru aktywów bądź zobowiązań stwierdza, że skutki przeszacowania ujęte w kapitale z aktualizacji należy z wyceny odpisać i doliczyć do ceny nabycia lub inaczej określonej wartości początkowej⁹.

Z kolei zabezpieczenie udziałów w aktywach netto jednostek zagranicznych, których „działalność nie stanowi integralnej części działalności jednostki”¹⁰, przewidziane jest w sytuacji, w której podmiot posiada udziały w podmiocie zagranicznym, pod warunkiem, że ich działalność nie stanowi integralnej części działalności jednostki. Powyższy zapis jest zbieżny z uregulowaniami międzynarodowymi.

Należy podkreślić znaczenie wartości godziwej w całej rachunkowości zabezpieczeń. Dzięki wycenie instrumentów pochodnych, które pełnią rolę instrumentów zabezpieczających, możliwe jest konstruowanie transakcji osłonowych.

Podmiot, który zastosował transakcję zabezpieczającą w rozumieniu przepisów Ustawy o rachunkowości, jest zobowiązany do pomiaru efektywności zabezpieczenia. W dalszej części opracowania zaprezentowano powszechnie występujące w literaturze przedmiotu oraz praktyce metody pomiaru efektywności zabezpieczenia.

2. Metody pomiaru efektywności zabezpieczenia

Okresowy pomiar efektywności zabezpieczenia pozwala na ocenę skuteczności wybranej transakcji zabezpieczającej. W literaturze przedmiotu nie ma zgodności co do słuszności zastosowania określonej metody pomiaru efektyw-

⁷ Par. 27, ust. 1, pkt 2 RMF.

⁸ M. Frendzel: Op. cit., s. 191.

⁹ Par. 27, ust. 1, pkt 2 RMF.

¹⁰ Par. 27, ust. 1, pkt 3 RMF.

ności zabezpieczenia, a rozwiązania w polskim prawie bilansowym nie nakazują zastosowania określonej metody. W Rozporządzeniu znajduje się jedynie informacja nakazująca jednostce sporządzenie dokumentacji przed rozpoczęciem planowanej transakcji, w której należy określić metodę pomiaru efektywności zabezpieczenia zmian wartości godziwej lub przepływów pieniężnych pozycji zabezpieczanej związanych z określonym rodzajem ryzyka¹¹.

Rozporządzenie nie tylko nie określa, jaką metodę pomiaru efektywności zabezpieczenia należy wybrać, ale także nie precyzuje, co jaki okres należy dokonać pomiaru. Ustawodawca jedynie postanowił, że poziom efektywności zabezpieczenia powinien mieścić się w przedziale od 80% do 125%¹². Według wielu autorów to właśnie osiągnięcie zaplanowanej efektywności zabezpieczenia jest najtrudniejszym elementem całej rachunkowości zabezpieczeń¹³. W dalszej części autor przedstawił wybrane metody pomiaru efektywności zabezpieczenia.

Spośród wielu metod pomiaru efektywności zabezpieczenia opisywanych w literaturze przedmiotu najczęściej w praktyce wykorzystuje się następujące metody:

- 1) wskaźnikową (*Dollar-Offset Method*),
- 2) względnej różnicy (*Relative-Difference Method*),
- 3) redukcji zmienności (*Variability-Reduction Method*),
- 4) analizę regresji (*Regression Analysis Method*).

Metoda wskaźnikowa to najczęściej występująca w praktyce metoda retrospektywnego pomiaru efektywności zabezpieczenia¹⁴. Łatwość szacowania skuteczności zabezpieczenia za pomocą tej metody to główny powód, dla którego wiele podmiotów korzysta właśnie z tej metody. Istotą DOM jest porównanie skumulowanych zmian wartości godziwej instrumentu zabezpieczającego ze skumulowanymi zmianami wartości godziwej instrumentu zabezpieczanego w określonym przedziale czasowym. Wyraża się to poniższym wzorem:

$$DOM = \frac{\sum_{i=1}^n X_i}{\sum_{i=1}^n Y_i}$$

gdzie:

X_i – bezwzględna, skumulowana zmiana wartości godziwej instrumentu zabezpieczającego w analizowanym okresie,

Y_i – bezwzględna, skumulowana zmiana wartości godziwej instrumentu zabezpieczanego w analizowanym okresie.

¹¹ Par. 28, ust. 1 RMF.

¹² Par. 28, ust. 4 RMF.

¹³ J. Ramirez: *Accounting for Derivatives: Advanced Hedging under IFRS*. John Wiley & Sons, Chichester 2007, s. 18.

¹⁴ Ibid., s. 21.

Zabezpieczenie w metodzie wskaźnikowej jest w pełni skuteczne, jeśli wskaźnik ten przyjmuje wartość 1,0. Wartości wskaźnika DOM interpretowane są następująco¹⁵:

- poniżej 0,8: nie została osiągnięta efektywność zabezpieczenia. Transakcja taka nie może zostać uznana za spełniającą warunki zabezpieczającej w rozumieniu polskiego prawa bilansowego;
- od 0,8 do 1,0: zabezpieczenie nie jest w pełni efektywne, ale spełnione są warunki Rozporządzenia w zakresie zabezpieczenia;
- 1,0: zabezpieczenie jest w pełni efektywne. Zmiany wartości godziwej instrumentu zabezpieczającego w pełni kompensują zmiany wartości godziwej instrumentu zabezpieczanego;
- od 1,0 do 1,25: zabezpieczenie nie jest w pełni efektywne, ale spełnione są warunki Rozporządzenia w zakresie zabezpieczenia;
- powyżej 1,25: nie została osiągnięta efektywność zabezpieczenia. Transakcja taka nie może zostać uznana za spełniającą warunki zabezpieczającej w rozumieniu polskiego prawa bilansowego.

Podstawową zaletą tej metody, obok prostoty i łatwości pomiaru, jest jej oparcie na danych skumulowanych, ponieważ redukuje to możliwe wahania stopnia skuteczności, które mogą się pojawić w poszczególnych okresach. Z kolei do największych wad tej metody należy zaliczyć brak możliwości uwzględnienia wielkości transakcji. Skutkuje to tym, że nawet w przypadku niewielkich (statystycznie nieistotnych) zmian na instrumencie zabezpieczającym i zabezpieczanym może się okazać, że należy uznać daną transakcję za niespełniającą warunków zabezpieczenia – sytuacja, w której wskaźnik DOM przyjmuje wartości ze skrajnych przedziałów.

Metoda względnej różnicy to druga obok metody wskaźnikowej możliwość pomiaru efektywności zabezpieczenia. Podobnie jak w przypadku metody DOM, metoda RDM cechuje się łatwością pomiaru, a ponadto eliminuje występujący w poprzedniej metodzie brak możliwości uwzględnienia wielkości transakcji. Istotą tej metody jest ustalenie sumy skumulowanych zmian wartości godziwej instrumentu zabezpieczającego i zabezpieczanego, a następnie podzielenie otrzymanej wartości przez wartość początkową pozycji zabezpieczanej. Wyraża się to poniższym wzorem¹⁶:

$$RDM = \frac{\sum_{i=1}^n X_i + \sum_{i=1}^n Y_i}{V_0}$$

gdzie:

V_0 – wartość początkowa pozycji zabezpieczanej.

¹⁵ A. Żebruń: *Instrumenty pochodne zabezpieczające w rachunkowości*. Difin, Warszawa 2010, s. 76.

¹⁶ Ibid., s. 77.

Powszechnie uznaje się, że wskaźnik RDM powinien przyjmować wartość bliską 0. Niemniej nie ma odgórných wytycznych w zakresie ustalenia dolnej granicy efektywności przy zastosowaniu tej metody, co sprawia, że jej praktyczne zastosowanie może prowadzić do mniej rzetelnych i wiarygodnych wniosków.

Metoda redukcji zmienności także uwzględnia wielkość transakcji, lecz jest bardziej złożona pod względem metodologii i przyjętych założeń. Istotą tej metody jest zastosowanie średniej kwadratów odchyleń do pomiaru efektywności¹⁷. Wyraża się to poniższym wzorem:

$$VRM = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + Y_i)^2}{\sum_{i=1}^n Y_i^2}$$

Im bliższa jedności jest wartość wskaźnika VRM, tym większa jest skuteczność zabezpieczenia. Niemniej tak samo jak w przypadku metody względnej różnicy, tak i w przypadku metody VRM nie istnieją żadne zasady, które określałyby wartości tego wskaźnika z punktu widzenia nieefektywności zabezpieczenia.

Ostatnia z wymienionych metod – **analiza regresji** – może być stosowana także do oceny efektywności zabezpieczenia, jednak ze względu na pewną złożoność i większe trudności pomiaru jest rzadziej stosowana w praktyce niż poprzednie. Najogólniej definiuje się analizę regresji jako „prostą metodę badającą zależności pomiędzy zmiennymi”¹⁸. Ogólną postać modelu regresji przedstawić można następująco:

$$Y = f(X_1, X_2, \dots, X_p) + \varepsilon$$

gdzie:

ε – błąd losowy,

Y – zmienna objaśniana (pozycja zabezpieczana),

X – zmienne objaśniające (pozycja zabezpieczająca).

Oprócz wyżej wymienionych metod podmiot może stosować także inne, powszechnie uznane za merytorycznie poprawne, modele statystyczne i matematyczne do pomiaru efektywności zabezpieczenia. Wśród nich wyróżnić można współczynnik korelacji Pearsona oraz analizę wartości narażonej na ryzyko (ang. *VAR – Value At Risk*).

¹⁷ J.D. Finnerty, D. Grant: *Testing Hedge Effectiveness Under SFAS 133*. „The CPA Journal”, April 2003.

¹⁸ S. Chatterjee, A.S. Hadi: *Regression Analysis by Example*. Fourth Edition. John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey 2006, s. 1.

W niniejszym rozdziale scharakteryzowano podstawowe modele oceny efektywności zabezpieczenia. W następnym autor na przykładzie przedstawi metodologię szacowania efektywności zabezpieczenia w oparciu o metodę wskaźnikową, względnej różnicy i redukcji zmienności.

3. Przykład pomiaru efektywności zabezpieczenia

Firma „X” z siedzibą w Poznaniu zajmuje się handlem żyta konsumpcyjnego. W obawie przed spadkiem ceny zboża zawarła z bankiem „Y” roczną umowę na sprzedaż 20 kontraktów forward po cenie realizacji 860 zł za tonę. Obecna cena rynkowa żyta wynosi 864 zł za tonę. Tabela 1 przedstawia kształtowanie się cen terminowych i kasowych na rynku zbóż w przeciągu roku:

Tabela 1

Kurs kasowy i terminowy towarowych kontraktów forward

Kwartał	Cena terminowa (PLN/tonę)	Cena kasowa (PLN/tonę)
I	866	870
II	858	862
III	870	875
IV	874	880

Biorąc pod uwagę zapisy Rozporządzenia, firma „X” zastosowała zabezpieczenie wartości godziwej. Aby określić, czy zastosowana transakcja sprzedaży kontraktów terminowych jest skuteczna, a tym samym spełnia warunki transakcji zabezpieczającej, należy wpierw wyznaczyć wartość godziwą kontraktów terminowych oraz wartość zapasu żyta w analizowanym okresie.

Tabela 2

Wartość godziwa kontraktów terminowych

Kwartał	Cena zakontraktowana (PLN/tonę)	Cena terminowa kontraktów (PLN/tonę)	Zmiana ceny (PLN/tonę)	Ilość kontraktów (szt.)	WG* kontraktów terminowych (PLN)
0	860,00	860,00	0,00	20	0,00
I	860,00	866,00	- 6,00	20	-120,00
II	860,00	858,00	2,00	20	40,00
III	860,00	870,00	-10,00	20	-200,00
IV	860,00	874,00	-14,00	20	-280,00

* WG – wartość godziwa

W analizowanym przykładzie uwzględniono cały instrument pochodny (kontrakt terminowy) jako zabezpieczający, bez wyłączenia oprocentowania. Wówczas wycena dokonywana jest w odniesieniu do kursu terminowego z dnia zawarcia kontraktu.

Z kolei wartość pozycji zabezpieczanej (żyta konsumpcyjnego) wycenia się w oparciu o bieżące ceny rynkowe, co zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3

Wartość zapasu żyta konsumpcyjnego w analizowanym okresie

Kwartał	Cena kasowa (PLN/tonę)	Ilość kontraktów (szt.)	WG zapasów (PLN)	Zmiana WG zapasów*
0	864,00	20	17 280,00	0,00
I	870,00	20	17 400,00	120,00
II	862,00	20	17 240,00	-40,00
III	875,00	20	17 500,00	220,00
IV	880,00	20	17 600,00	320,00

* wartość bazową stanowi wartość zapasów w okresie 0 (cena rynkowa 864 PLN/tonę)

Pomiar efektywności zabezpieczenia

Efektywność zabezpieczenia została sprawdzona za pomocą trzech metod: wskaźnikowej, względnej różnicy oraz redukcji zmienności. Uzyskane wyniki zaprezentowano w poniższych tabelach.

Tabela 4

Pomiar efektywności zabezpieczenia metodą wskaźnikową (*Dollar-Offset Method*)

Kwar- tal	WG kontraktów terminowych (PLN)	Δ WG* kontraktów terminowych (PLN)	WG zapasów (PLN)	Δ WG** zapasów (PLN)	Wskaźnik DOM
0	0,00	-	17 280,00	-	-
I	-120,00	-120,00	17 400,00	120,00	1,00
II	40,00	160,00	17 240,00	-160,00	1,00
III	-200,00	-240,00	17 500,00	260,00	0,92
IV	-280,00	-80,00	17 600,00	100,00	0,80

* wartość bazową stanowi wartość kontraktów w okresie ubiegłym

** wartość bazową stanowi wartość zapasów w okresie ubiegłym

Efektywność zabezpieczenia w każdym z czterech okresów jest wysoka i zgodna z zapisami Rozporządzenia, które za efektywne zabezpieczenie uznaje takie, którego skuteczność wynosi od 80% do 125%.

Tabela 5

Pomiar efektywności zabezpieczenia metodą względnej różnicy
(*Relative-Difference Method*)

Kwar- tal	Cena począt- kowa zapasów (PLN)	Δ WG kontraktów terminowych (PLN)	Δ WG zapasów (PLN)	Wskaźnik RDM
0	864,00	-	-	-
I		-120,00	120,00	0,000
II		160,00	-160,00	0,000
III		-240,00	260,00	0,023
IV		-80,00	100,00	0,023

Według koncepcji metody względnej różnicy zabezpieczenie jest efektywne, jeśli wskaźnik przyjmuje wartości bliskie 0. Na podstawie powyższych danych uznać można, że transakcja zabezpieczająca spełnia ten warunek.

Tabela 6

Pomiar efektywności zabezpieczenia metodą redukcji zmienności
(*Variability-Reduction Method*)

Kwar- tal	Δ WG kontraktów terminowych (PLN) X	Δ WG zapa- sów (PLN) Y	X+Y	$(X+Y)^2$	Y ²	Wskaźnik VRM
0	-	-	-	-	-	-
I	-120,00	120,00	0,00	0,00	14 400,00	1,000
II	160,00	-160,00	0,00	0,00	25 600,00	1,000
III	-240,00	260,00	20,00	400,00	67 600,00	0,994
IV	-80,00	100,00	20,00	400,00	10 000,00	0,960

Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że zabezpieczenie jest efektywne w każdym okresie, ponieważ wskaźnik VRM osiąga bądź jest bliski jedności.

W tabeli 7 zestawiono otrzymane za pomocą trzech metod pomiaru efektywności zabezpieczenia wyniki.

Tabela 7

Zestawienie wyników pomiaru efektywności zabezpieczenia

Kwartał	Wskaźnik DOM	Wskaźnik RDM	Wskaźnik VRM
I	1,00	0,000	1,000
II	1,00	0,000	1,000
III	0,92	0,023	0,994
IV	0,80	0,023	0,960

Powyższe zestawienie otrzymanych wyników pomiaru efektywności zabezpieczenia za pomocą trzech metod – metody wskaźnikowej, względnej różnicy i redukcji zmienności – pozwala stwierdzić, że w każdym z analizowanych okresów zabezpieczenie było efektywne. Niemniej odchylenie standardowe otrzymanych wyników wynosi odpowiednio:

- wskaźnik DOM: 9,4%,
- wskaźnik RDM: 1,3%,
- wskaźnik VRM: 1,9%.

Znacznie większy stopień precyzji obliczeń charakteryzujący ostatnie dwa wskaźniki świadczyć może o większej realności wykazywanej efektywności zabezpieczenia.

Podsumowanie

Rachunkowość zabezpieczeń to niezwykle skomplikowany obszar rachunkowości, który wymaga od podmiotu precyzyjnych danych i odpowiedniej dokumentacji. Nie bez znaczenia jest także wybór metody oceny efektywności zabezpieczenia jako obligatoryjnego elementu dokumentacji z transakcji zabezpieczającej.

Polskie prawo bilansowe nie nakłada obowiązku stosowania określonych wskaźników, jedynie określa, że poziom zabezpieczenia musi wynosić od 80% do 125%. Jest to zapis, który bezpośrednio odnosi się do charakterystyki metody wskaźnikowej. Należy jednak podkreślić, że istnieją inne metody oceny efektywności zabezpieczenia, które także mogą zostać przez podmiot wykorzystane i uwzględnione w dokumentacji hedgingowej. Niemniej największym problemem jest niedoprecyzowanie przez ustawodawcę, jakie wskaźniki powinny stosować podmioty i jakie powinny one przyjmować wartości, gdyż każda metoda generuje inne dane, a te z kolei mogą być różnie interpretowane.

Literatura

- Chatterjee S., Hadi A.S.: *Regression Analysis by Example*. Fourth Edition. John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey 2006.
- Finnerty J.D., Grant D.: *Testing Hedge Effectiveness Under SFAS 133*. „The CPA Journal”, April 2003.
- Frendzel M.: *Rachunkowość instrumentów finansowych w świetle regulacji krajowych i międzynarodowych*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010.
- Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie*. Red. E. Nowak. PWE, Warszawa 2010.
- Rachunkowość finansowa – Część II. Rachunkowość dla zaawansowanych*. Red. W. Gabrusewicz. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.

Rachunkowość we współczesnej gospodarce. Red. T. Kiziukiewicz. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyty Naukowe nr 387, Prace Katedry Rachunkowości nr 24, Szczecin 2005.

Ramirez J.: *Accounting for Derivatives: Advanced Hedging under IFRS.* John Wiley & Sons, Chichester 2007.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 z późn. zm.

Żebruń A.: *Instrumenty pochodne zabezpieczające w rachunkowości.* Difin, Warszawa 2010.

METHODS OF MEASURING HEDGE EFFECTIVENESS IN ACCOUNTING

Summary

The paper presents the concept and legal framework for hedge accounting according in the Polish balance sheet law. The author explores the meaning and role of hedge accounting with respect to fair value, describes the selected methods of measuring hedge effectiveness and analyses the findings on an example.

Wojciech Hasik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej

WARTOŚĆ GODZIWA A WYPŁACALNOŚĆ PODMIOTU GOSPODARCZEGO

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest podjęcie dyskusji nad wpływem wartości godziwej – rozumianej zarówno jako koncepcja wyceny, jak i konkretna metoda wyceny stosowana w praktyce polskich podmiotów gospodarczych – na wypłacalność tych podmiotów. W pierwszej części autor podejmuje próbę wypracowania spójnej definicji wypłacalności jednostki gospodarczej, która, jego zdaniem, wymaga doprecyzowania, biorąc pod uwagę trudności w jej jednoznacznym definiowaniu. W drugiej części pracy autor udziela odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim zakresie stosowanie wartości godziwej może wpłynąć na prezentowany w sprawozdaniu finansowym obraz wypłacalności jednostki gospodarczej?

1. Wypłacalność a kondycja finansowa jednostki gospodarczej

Pojęcie wypłacalności nie znajduje w opinii autora właściwego wyjaśnienia na gruncie rachunkowości i analizy finansowej. Funkcjonuje ono powszechnie zarówno w języku potocznym, ekonomicznym, jak i w regulacjach prawnych. Chociaż ani wśród praktyków, ani teoretyków przedmiotu nie ma jednolitego podejścia do jego definiowania, niewątpliwie termin ten jest używany w kontekście określania kondycji finansowej podmiotu gospodarczego.

Kondycja finansowa natomiast jest pojęciem ogólnym i złożonym zarazem. W praktyce analizy finansowej najczęściej dokonuje się jego dezagregacji na kilka elementów składowych, czego wyrazem jest na przykład wyróżnienie najważniejszych grup wskaźników finansowych: rentowności, płynności oraz wypłacalności (czasem zastępowanej lub utożsamianej z zadłużeniem). Taką systematykę możemy znaleźć również w literaturze przedmiotu. R. Kowalak przytacza rozwinięcie pojęcia kondycja finansowa jako: „zdolność przedsiębiorstwa do zachowania wypłacalności (spłaty zadłużenia), przynoszenia zysków oraz powiększania majątku i kapitału własnego”¹. Kondycja ma zatem dwa wymiary: statyczny, do opisu którego służy cecha wypłacalność oraz dynamiczny,

¹ R. Kowalak: *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*. ODDK, Gdańsk 2003, s. 11.

do opisu którego używamy cechy, jaką jest rentowność lub szerzej zdolność do powiększania aktywów netto.

Ciekawą ilustracją istoty wypłacalności jest ukazanie celów sprawozdania finansowego przedstawione przez G.A. Akerlofa i R.J. Shillera². Choć użyta przez nich terminologia jest niepoprawna³ i nie jest zbieżna z precyzyjnym nazewnictwem przytoczonym powyżej, ten punkt widzenia bardzo trafnie i syntetycznie przedstawia podstawowy sens sprawozdania finansowego i analizy finansowej. Według nich sprawozdanie finansowe dostarcza informacji o tym, jak daleko przedsiębiorstwo znajduje się od bankructwa oraz jak szybko i w którym kierunku to przedsiębiorstwo zmienia swoją odległość od bankructwa (oddalając lub zbliżając jego perspektywę). Miarą położenia (statyki) przedsiębiorstwa są aktywa netto zgodnie z zasadą: im większe aktywa netto, tym dalsze ryzyko bankructwa (większa wypłacalność). Natomiast miarą dynamiki przedsiębiorstwa, to jest kierunku (choć właściwsze byłoby odniesienie się do terminu „zwrot”) i tempa jego przesuwania się w kierunku do (od) punktu oznaczającego bankructwo (brak wypłacalności), jest efektywność jednostki (najczęściej wyznaczana przez rachunek zysków i strat).

Termin „wypłacalność” pojawia się bardzo rzadko w polskiej literaturze rachunkowości i analizy finansowej jako cecha kondycji finansowej lub obszar analizy finansowej. Znacznie częściej autorzy przedmiotu ograniczają się w kontekście analizy finansowej do dość ogólnych odwołań do analiz struktury pasywów, zadłużenia lub do tzw. złotych reguł (bilansowej, bankowej i/lub finansowania). Pewne odniesienie do wypłacalności znajdujemy w pracy R. Kowalaka⁴, który ograniczył się jednak do ogólnego utożsamienia jej ze zdolnością do spłaty zadłużenia. Dodatkowo wskazał na istniejące dwa kryteria (wymiar) wypłacalności: długo- i krótkoterminową wypłacalność. Może to rodzić pytania o związek wypłacalności i płynności przedsiębiorstwa. Zdarza się, że pojęcia te używane są zamiennie lub też wypłacalności przypisuje się wymiar długoterminowy, a płynności krótkoterminowy⁵.

Znacznie częściej w literaturze przedmiotu mówi się o niewypłacalności, zwykle w kontekście modeli jej prognozowania. W tym kontekście wypłacalność określić można (pośrednio) jako zdolność przedsiębiorstwa do wywiązywania się z obowiązku regulowania swoich zobowiązań⁶.

² G.A. Akerlof, R.J. Shiller: *Zwierzęce instynkty – czy ludzka psychika napędza globalną gospodarkę i jaki to ma wpływ na przemiany światowego kapitalizmu?* Deloitte, Studio Emka, Warszawa 2010, s. 49.

³ Użyta terminologia nie jest poprawna z punktu widzenia nauki rachunkowości. Być może jest to rezultatem nieprecyzyjnego tłumaczenia.

⁴ R. Kowalak: Op. cit., s. 11 i nast.

⁵ Zob. np.: K. Sawicki: *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*. Ekspert, Wrocław 1996, s. 23.

⁶ Zob. np.: B. Prusak: *Ograniczenia i kierunki rozwoju modeli prognozowania zagrożenia przedsiębiorstw niewypłacalnością*. W: *Współczesne problemy analizy ekonomicznej przedsiębior-*

Konkludując, w chwili obecnej polska literatura przedmiotu nie dostarcza precyzyjnej i jednoznacznej odpowiedzi na pytanie: czym jest wypłacalność przedsiębiorstwa.

Biorąc powyższe pod uwagę, dla celów niniejszego opracowania proponowane jest następujące określenie wypłacalności: jest to jedna z cech przedsiębiorstwa składająca się na jego kondycję finansową (obok rentowności i płynności). Jest ona cechą statyczną i określa adekwatność struktury finansowania (poziom samofinansowania) w stosunku zarówno do efektywności działalności (jest więc związana z rentownością), jak i struktury aktywów (przez co jest związana z płynnością). Z drugiej strony określa ona potencjał przedsiębiorstwa do absorpcji przyszłych, potencjalnych strat wynikających z materializacji ryzyk (istniejących w momencie określania wypłacalności): a) wynikających z zobowiązań pozabilansowych, b) walutowego (finansowego, czyli wynikającego z wyceny pozycji aktywów i zobowiązań w walutach obcych), c) operacyjnego (związanego z niemożnością uzyskania z aktywów operacyjnych korzyści na poziomie obecnym).

Jest przez to wypłacalność swoistego rodzaju wskaźnikiem odporności na sytuacje kryzysowe, te, które mają swoje źródło w sytuacji obecnej. Jej podstawową, lecz nie jedyną miarą jest wartość kapitału własnego – najczęściej w odniesieniu do łącznej wartości aktywów.

2. Miary wypłacalności i ich wyznaczanie w praktyce

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania nasze rozważania ograniczone są do podstawowych miar wypłacalności: wskaźnika kapitałowego oraz od stosunkowo niedawna stosowanego w praktyce wskaźnika Net Debt/ EBITDA.

Wskaźnik kapitałowy jako miara wypłacalności

Najczęściej spotykaną, syntetyczną miarą wypłacalności jest po prostu wartość kapitału własnego. Zwykle wskaźnik wypłacalności (kapitałowy) określony jest jako procentowy udział kapitału własnego w całości pasywów przedsiębiorstwa.

Wartość kapitału własnego stała się w istotnym stopniu zależna od suwerennej polityki rachunkowości przedsiębiorstwa. Z sytuacją taką mamy do czynienia od momentu zmiany orientacji rachunkowości: polskiej poprzez dużą

stwa. Red. S. Wrzosek. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, tom 9 (1209). Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 209 lub P. Dec: *Modele wczesnego ostrzegania przed upadłością przedsiębiorstw i badania nad ich skutecznością w Polsce. W: Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne.* Red. E. Mączyńska. SGH w Warszawie, Warszawa 2008, s. 225.

nowelizację Ustawy o rachunkowości w roku 2000, a w szerszej perspektywie Unii Europejskiej od momentu rewolucji rachunkowości we wszystkich krajach członkowskich poprzez przyjęcie MSSF jako podstawy sprawozdawczości spółek publicznych (z uwzględnieniem różnego zakresu stosowania MSSF w poszczególnych krajach i ich wpływu na krajowe prawo bilansowe).

Wpływ polityki rachunkowości na wartość kapitału własnego dotyczy przede wszystkim jego dwóch pozycji: wyniku finansowego okresu bieżącego oraz kapitału z aktualizacji wyceny. W obu przypadkach wpływ ten związany jest w pierwszej mierze z przyjętymi zasadami identyfikacji i wyceny aktywów wedle zasady: im większa wartość aktywów, tym większa wartość kapitału. Podstawowe obszary wpływu polityki rachunkowości w tym zakresie przedstawione zostały ogólnie wyżej. Wartość tego wskaźnika zależna jest również od mianownika, to jest od wartości pasywów razem. W tym zakresie polityka rachunkowości w sposób oczywisty najsilniej wpływać będzie na kształtowanie się pozycji rezerw. Temat kształtowania rezerw przez politykę rachunkowości jest na tyle szeroki, że wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Ograniczymy się do stwierdzenia, że dotyczy zarówno ich identyfikacji, jak i wyceny. W ograniczonym zakresie polityka rachunkowości wpływać będzie na wartość pozostałych zobowiązań.

Znaczenie wskaźnika (Net) Debt/EBITDA jako ogólnej miary kondycji finansowej

W obecnej praktyce bankowej jako bardzo syntetyczna miara wyrażająca kondycję finansową przedsiębiorstwa bardzo często stosowany jest wskaźnik Debt/EBITDA. Jest on wyrażany formułą, w której w liczniku występuje wartość zadłużenia finansowego⁷ (a więc ogranicza się do zobowiązań dostarczonych przez instytucje finansowe), choć zdarza się, że do licznika włącza się całość zobowiązań z wyłączeniem rezerw i rozliczeń międzyokresowych. Bardzo często tak wyznaczone zadłużenie jest zmniejszane o wartość gotówki i płynnych aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę. Mówimy wówczas o długu „unettowionym”, co znajduje wyraz w uzupełnieniu nazwy wskaźnika o przedrostek „net” (ang. *netto*). W mianowniku występuje EBITDA⁸. Wskaźnik ten jest bardzo ogólną miarą właśnie kondycji finansowej, wyrażając stosunek wartości zadłużenia do zdolności zarobkowych przedsiębiorstwa. Błędem jest jednak interpretowanie jego wartości jako wyznacznika okresu, w jakim przed-

⁷ Zawężenie licznika do zobowiązań finansowych wynika z samej definicji angielskiego pojęcia *debt* w analizie finansowej. Chociaż i w tym przypadku można spotkać się z różnymi definicjami.

⁸ Nie ma jednoznacznego sposobu definiowania EBITDA w warunkach polskich. Najczęściej jednak stosuje się podejście, w którym EBITDA określana jest jako wynik operacyjny powiększony o amortyzację. Jest to podejście najlepiej oddające istotę tej wielkości.

siębiorstwo jest w stanie w całości spłacić swoje zadłużenie finansowe z nadwyżek uzyskiwanych z działalności operacyjnej – choć to wydaje się najprostszym sposobem rozumienia tego wskaźnika. Wśród praktyków nie ma jednoznacznego stanowiska, czy wskaźnik ten opisuje bardziej zadłużenie, czy wypłacalność jednostki. Z pewnością jego pojemność informacyjna istotnie wykracza poza statyczny obraz, jaki zapewniają oparte wyłącznie na wartościach bilansowych wskaźniki zadłużenia lub lewarowania⁹. Z pewnością również nie informuje on wprost o wypłacalności w rozumieniu, jakie zostało przyjęte w niniejszym opracowaniu, tzn. nie wskazuje potencjału spłaty zadłużenia generowanego w sytuacji kryzysowej przez same aktywa jednostki. Ma on szerszy sens, informując właśnie o całościowej kondycji finansowej, na którą składa się miraż wypłacalności oraz efektywności jednostki. Zatem w pewnym sensie opisuje również wypłacalność i z tego względu został włączony do naszych rozważań. Istnieje również drugi, praktyczny powód, dla którego warto odnieść się do niego przy rozważaniach na temat wypłacalności. Wskaźnik ten często wykorzystywany jest w praktyce bankowej jako kowenant umowny, za pomocą którego banki kontrolują ryzyko swoich ekspozycji kredytowych wobec dużych przedsiębiorstw. Dzięki temu, że wskaźnik ten łączy kwestię zadłużenia i rentowności, często w praktyce wypiera tradycyjne wskaźniki zadłużenia i wypłacalności (kapitałowe).

Z punktu widzenia celu niniejszego opracowania można zaryzykować twierdzenie, że wskaźnik (Net) Debt/EBITDA jest znacznie mniej podatny na wpływ polityki rachunkowości jednostki gospodarczej, a tym samym jej zmiany. Identyfikacja i wycena zadłużenia w bardzo ograniczony sposób może być kształtowana zakładowymi zasadami rachunkowości. Podobnie na wielkość EBITDA zasady te wpływają znacznie słabiej niż choćby na wynik finansowy netto. Większy potencjał wpływu na wartość tego wskaźnika można przypisać rachunkowości kreatywnej. Możemy wskazać w tym miejscu przede wszystkim na kwestie dotyczące identyfikacji i klasyfikacji zobowiązań oraz w pewnym zakresie ich wyceny. W zakresie identyfikacji i klasyfikacji zobowiązań wybory jednostki, które w pewnym zakresie mogą stać się elementem jej polityki rachunkowości, wyrażone są pytaniami: Zobowiązanie czy rezerwa¹⁰? Zobowiązanie bilansowe czy pozabilansowe¹¹? Jak (kiedy) rozpoznajemy przychody?

⁹ Wskaźniki lewarowania występują rzadziej w praktyce polskiej i również rzadziej znajdziemy odwołanie do nich w polskiej literaturze przedmiotu. Są one alternatywą dla wskaźników zadłużenia. Najczęściej występują jako stosunek długu (finansowego) do kapitału, niosąc w zasadzie te same informacje, co wskaźniki zadłużenia.

¹⁰ W sensie definicyjnym rezerwa oczywiście jest istniejącym zobowiązaniem. Natomiast rezerwy jako takie nie są uwzględniane przy wyliczaniu tego wskaźnika.

¹¹ W przypadku niektórych jednostek gospodarczych kodyfikacja zasad identyfikacji zobowiązań bilansowych i pozabilansowych będzie elementem polityki rachunkowości. Najczęściej jednak decyzje w tym zakresie podejmowane są *ad hoc*, wchodząc zatem w zakres rachunkowości kreatywnej, nie w zakres polityki rachunkowości. Decyzje te dotyczą takiego kształtowania umów

3. Zakres wpływu wartości godziwej na wypłacalność jednostki gospodarczej

Wartość godziwa pojawiła się w polskiej rachunkowości wraz z nowelizacją Ustawy o rachunkowości w roku 2000, mając swoje źródła w MSSF. Zdaniem autora do roku 2011 funkcjonowała zarówno w Ustawie, jak i w MSSF bardziej jako koncepcja wyceny niż konkretna jej metoda. Zmianę przyniosło dopiero opublikowanie w maju 2011 roku MSSF nr 13 *Wycena wartości godziwej* (*Fair value measurement*). W swoich głównych założeniach MSSF nr 13 bazuje na przyjętym w październiku 2006 roku amerykańskim standardzie (wchodzącym w skład tzw. US GAAP), dotyczącym wyceny wartości godziwej (SFAS 156: *Fair value measurement*). Zgodnie z nimi wartość godziwa to: „cena, jaka byłaby otrzymana ze sprzedaży aktywa lub zapłacona za transfer zobowiązania w zwykłej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku na moment pomiaru”.

Od pojawienia się wartości godziwej w praktyce rachunkowości, zakres jej stosowania zwiększył się do dnia dzisiejszego istotnie. Identyfikując najważniejsze obszary, w których wartość godziwa jest stosowana i może wpływać na wynik finansowy oraz wypłacalność podmiotów gospodarczych, możemy wskazać:

- Wycenę rzeczowych aktywów trwałych według modelu wartości przeszacowanej,
- Wycenę inwestycji w nieruchomości według modelu wartości przeszacowanej,
- Wycenę instrumentów finansowych:
 - dostępnych do sprzedaży,
 - wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy,
- Wycenę aktywów dostępnych do sprzedaży (dot. działalności zaniechanej),
- Test na utratę wartości środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych.

Zagadnienie wpływu wartości godziwej na wypłacalność jednostki jest o tyle ciekawe, że te koncepcje w swej istocie prezentują odmienne orientacje. O ile wypłacalność jako miara statyczna odnosi się do stanu obecnego (biorąc pod uwagę kontekst sprawozdawczości finansowej poprawnie powinniśmy wskazać orientację retrospektywną) i charakteryzuje odporność jednostki na ryzyka, na które w danym momencie jednostka już jest narażona, o tyle akceptowalne metody wyceny wartości godziwej¹² mogą odnosić się zarówno do stanu obecnego (odniesienie się do zaobserwowanych retrospektywnie wielkości rynkowych), jak i stanu przyszłego (prospektywna orientacja w przypadku metod dochodo-

leasingu lub faktoringu, które zapewniając oczekiwany efekt ekonomiczny, pozwalają na klasyfikację zobowiązań zgodnie z oczekiwaniami zarządu.

¹² Oczywiście dobór metod jest podporządkowany hierarchii wartości godziwej.

wych). Co ciekawe, sam mechanizm ustalania ceny rynkowej, będący po części emanacją zbiorowej świadomości uczestników rynku, uwzględnia w takiej samej mierze fakty (przeszość), jak i oczekiwania (przyszłość). Z tego powodu dopuszczenie przepisami prawa wartości godziwej jako podstawy wyceny aktywów rodzi w odniesieniu do wypłacalności wiele pytań: Jak rozumieć wypłacalność jednostki, jeżeli jej wartość została wyznaczona pod wpływem stosowania wartości godziwej, wyznaczonej jako efekt przewidywań stanów przyszłych? Czy wypłacalność będzie w tej sytuacji cechą statyczną? Czy istota wypłacalności jako cechy składowej kondycji finansowej jednostki jest w dalszym ciągu miarodajna? Czy wypłacalność wyznaczona w wyniku jako efekt estymacji oraz projekcji stanów przyszłych jest w dalszym ciągu miarą bezpieczeństwa jednostki gospodarczej? Udzielenie odpowiedzi na te pytania wykracza poza ograniczone ramy tego opracowania, stanowi jednak asumpt do podjęcia dalszych rozważań w tym zakresie.

4. Wpływ wartości godziwej na wypłacalność – dowody empiryczne

O ile powyższe pytania dotyczyły samej istoty wypłacalności oraz wartości godziwej, o tyle powstaje pytanie o relacje tych kategorii w praktyce. Autor podjął próbę diagnozy rzeczywistego wpływu stosowania wyceny w wartości godziwej w obecnej praktyce polskich spółek giełdowych. Przedmiotem badań są spółki notowane na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych, które sporządzają sprawozdania według MSSF. Próbką badawczą została wybrana losowo. Analizowane były dwa podstawowe obszary: a) zakres stosowania wyceny w wartości godziwej (wybór metod w ramach polityki rachunkowości), b) zakres wpływu wyceny w wartości godziwej na wypłacalność i rentowność.

Uzyskane wyniki badań mają charakter wstępny i nie mogą być na obecnym etapie traktowane jako reprezentatywne dla populacji badanych spółek. Zaobserwowano jednak pewne prawidłowości. Po pierwsze, spółki rzadko wykorzystują opcję wyceny według wartości godziwej w przypadku aktywów rzeczowych. Wartość godziwa pojawia się prawie wyłącznie w przypadku wyceny instrumentów finansowych, a zatem w obszarach, w których jest stosowana obligatoryjnie. Obserwowany wpływ wyceny w wartości godziwej na rentowność oraz wypłacalność jest nieznaczny. Silniej występuje w przypadku podmiotów, które są bardziej zaangażowane w instrumenty finansowe: albo z powodu prowadzonej polityki zabezpieczeń, albo z tytułu innych aktywów finansowych (emitowanych przez spółki niepodlegające konsolidacji). Wstępne wyniki badań nie pozwalają zatem potwierdzić istnienia istotnego wpływu wyceny w wartości godziwej na wypłacalność w praktyce.

Podsumowanie

Wypłacalność jest z jednej strony bardzo prostą i syntetyczną miarą bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa. Z drugiej – stanowi ona podstawową jego cechę, co znajduje wyraz w wielu modelach dyskryminacyjnych analizujących ryzyko niewypłacalności (bankructwa)¹³. Świadczy o zdolności jednostki do absorpcji negatywnych skutków ryzyk, przy czym może również być wykorzystana w analizie prospektywnej realizacji scenariusza negatywnego. Ta cecha wypłacalności jest często wykorzystywana pomocniczo przy analizie zdolności kredytowej przedsiębiorstw dokonywanej przez banki.

Jednocześnie miary wypłacalności, takie jak: wskaźnik wypłacalności (kapitałowy) lub wskaźnik (net)Debt/EBITDA są potencjalnie podatne na stosowanie wartości godziwej jako metody wyceny aktywów (i zobowiązań). Wyniki przeprowadzonych badań nie pozwalają na obecnym etapie na jednoznaczne stwierdzenie, że stosowanie wyceny w wartości godziwej istotnie wpłynęło na obraz wypłacalności jednostek gospodarczych w Polsce. Jednak obserwowana jest prawidłowość, zgodnie z którą większy wpływ obserwujemy w przypadku jednostek o większej dywersyfikacji podstawowej działalności, a zatem ekspozowanych na szerszy zakres ryzyk z jednej strony, a z drugiej o większym udziale instrumentów finansowych w strukturze bilansu.

Literatura

- Akerlof G.A., Shiller R.J.: *Zwierzęce instynkty – czy ludzka psychika napędza globalną gospodarkę i jaki to ma wpływ na przemiany światowego kapitalizmu?* Deloitte, Studio Emka, Warszawa 2010.
- Antonowicz P.: *Ocena skuteczności badania polskich przedsiębiorstw przy wykorzystaniu wybranych modeli dyskryminacyjnych*. W: *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*. Red. E. Mączyńska. SGH w Warszawie, Warszawa 2008.
- Dec P.: *Modele wczesnego ostrzegania przed upadłością przedsiębiorstw i badania nad ich skutecznością w Polsce*. W: *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*. Red. E. Mączyńska. SGH w Warszawie, Warszawa 2008.
- Kowalak R.: *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*. ODDK, Gdańsk 2003.
- Prusak B.: *Ograniczenia i kierunki rozwoju modeli prognozowania zagrożenia przedsiębiorstw niewypłacalnością*. W: *Współczesne problemy analizy ekonomicznej przedsiębiorstwa*. Red. S. Wrzosek. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, tom 9 (1209). Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2008.
- Sawicki K.: *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*. Ekspert, Wrocław 1996.

¹³ W wielu modelach występuje wskaźnik wypłacalności (kapitałowy), mimo że nie pojawia się taka nazwa. Zob. np.: R. Kowalak: Op. cit., s. 148, 150 i nast. lub P. Antonowicz: *Ocena skuteczności badania polskich przedsiębiorstw przy wykorzystaniu wybranych modeli dyskryminacyjnych*. W: *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, op. cit., s. 228 i nast.

FAIR VALUE MEASUREMENT AND THE SOLVENCY OF BUSINESS ENTITY

Summary

The main purpose of the paper is to discuss possible answers to the following question: does fair value measurement influence the business entity's solvency perceived in financial statement, and if yes, to what extent it does? In order to achieve this goal Author discusses the solvency itself (a side purpose). It is necessary as the phenomena of solvency is not defined consistently either in Polish literature on accounting/ financial analysis nor in legal regulations regarding both solvency requirements and insolvency (bankruptcy) nor in business praxis. Author adopts the following definition of solvency in the paper: next to performance, solvency is entity's feature describing its general financial condition (health); solvency is a static characteristic showing entity's potential to repay its debts with reference to a crisis situation (stress scenario).

Author believes that the basic solvency measures are potentially influenced by the usage of fair value measurement. However his research at current stage do not provide the clear confirmation about the range of that influence. Although initial observations seem to connect the impact of fair value measurement with the size of companies and complexity of business model (which indirectly is reflected in higher share of financial instruments in the balance sheet structure).

Artur Hołda

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Rachunkowości

WARTOŚĆ GODZIWA A PROCES I PRZESŁANKI UPADŁOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie

Współcześnie w okresie kryzysu gospodarczego problematyka upadłości czy też, ogólniej rzecz ujmując, pojawiania się kryzysów gospodarczych ma szczególne znaczenie. W ustalaniu przesłanek ogłaszania upadłości znaczącą rolę mają warunki prowadzenia działalności, a w szczególności właściwe kwotowanie stosownych zasobów w rachunkowości (aktywów i pasywów), jak również strumieni (przychodów, kosztów). W konsekwencji problematyka uwzględniania wartości godziwej w wycenach dla jednostek zagrożonych upadłością ma fundamentalne znaczenie. Obecnie przy sporządzaniu sprawozdania finansowego stosuje się mieszane metody wyceny, to jest bazujące zarówno na koszcie historycznym (cena nabycia, koszt wytworzenia), jak i na bieżących warunkach o charakterze rynkowym (wartość godziwa). Niniejsze opracowanie poświęcono znaczeniu ustalenia wartości godziwej dla procesu upadłości jednostek. Szczególne miejsce poświęcono rzetelności ustalania przesłanek ogłaszania upadłości, zwłaszcza dotyczących tzw. niedoboru kapitałowego, czyli sytuacji, gdy wartość zobowiązań przekracza wartość majątku niezależnie od tego, czy wierzytelności są regulowane na bieżąco, czy też nie. Zaproponowano jednoznaczne ekonomicznie dookreślenie warunków stwierdzających niedobór kapitałowy, w którym wykorzystano pojęcie wartości godziwej.

1. Upadłość przedsiębiorstw jako forma zaprzestania działalności i jej konsekwencje sprawozdawcze

Zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej jednostki jest stanem faktycznym, jednak może następować w drodze czynności prawnych o zróżnicowanym charakterze. Różne są też przyczyny zakończenia działalności gospodarczej i mogą one wynikać z woli przedsiębiorcy, z decyzji organu administracyjnego lub też orzeczenia sądowego. Wśród przyczyn będących podstawą zakończenia działalności gospodarczej wymienić można osiągnięcie celu, w ja-

kim działalność ta została podjęta. Jeśli przedsiębiorca podejmuje działalność na ściśle określony czas lub w celu realizacji ustalonego zadania, zaprzestanie działalności w takich okolicznościach może następować po upływie tego czasu. Inną przyczyną zaprzestania działalności przez podmiot może być fuzja (połączenie), w wyniku której powoływany jest nowy podmiot, a dotychczasowy zaprzestaje działalności, czy też przekształcenia prywatyzacyjne dotyczące podmiotów będących przedsiębiorstwami państwowymi¹. Zaprzestanie działalności gospodarczej może być konieczne za względu na utratę uprawnień (koncesji, zezwoleń) bądź też kwalifikacji zawodowych do jej wykonywania. Zakończenie działalności może być też efektem decyzji organu administracyjnego lub orzeczenia sądowego podjętego nie w sprawach wyżej poruszonych, lecz również w sprawach dotyczących: ochrony konkurencji lub środowiska bądź też w sprawach cywilnych związanych z ochroną własności, posiadania, czy też dóbr osobistych².

W sensie prawnym decyzję o zaprzestaniu działalności i likwidacji w zwykłym trybie mogą podejmować na zasadzie dobrowolności uprawnione do tego wewnętrzne organy danego przedsiębiorcy. W przypadku likwidacji tego typu zakłada się, że posiadany przez przedsiębiorcę majątek jest wystarczający do zaspokojenia wszystkich jego dotychczasowych zobowiązań.

Upadłość przedsiębiorstw w przeciwieństwie do innych form zaprzestania działalności gospodarczej nie ma cech dobrowolności, lecz jest ustawowym obowiązkiem kierownictwa przedsiębiorstwa, które utraciło zdolność do regulowania swoich zobowiązań czy to z powodu zaprzestania płacenia długów, czy też z powodu nadwyżki zobowiązań nad majątkiem przedsiębiorcy. Równocześnie składanie wniosków upadłościowych jest prawem wierzycieli, w stosunku do których dłużnik nie wywiązuje się z płacenia zobowiązań zgodnie z terminem. Powyższe rozważania zakładają upadłość jako stan rzeczywisty spowodowany nieudolnym prowadzeniem działalności gospodarczej czy niedostosowaniem działalności przedsiębiorcy do zmieniających się warunków rynkowych. Należy również zaznaczyć, iż w polskich realiach pojawiają się sytuacje, w których likwidacja upadłościowa oznacza jedynie transfer majątku do innych podmiotów, w których udziałowcem jest ten sam właściciel lub osoba z nią związana. W ten sposób przedsiębiorca unika płacenia różnego rodzaju zobowiązań i danin wobec kontrahentów, pracowników, państwa itd. Działania

¹ Por. Z. Olesiński: *Proces prywatyzacji w Polsce*. Książka i Wiedza, Warszawa 2000.

² J. Jacyszyn, E. Kosikowski: *Podstawy prawa gospodarczego*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 507-508.

tego typu najczęściej łączą się z oszustwami księgowymi i nie stanowią przejawów rachunkowości kreatywnej³.

W Polsce problematyka niewypłacalności przedsiębiorstw uregulowana jest obecnie przez prawo upadłościowe i naprawcze (pun) – ustawa z dnia 28 lutego 2003 r., Dz.U. art. 60, poz. 535 ze zm., gdzie wskazano dwa rodzaje niewypłacalności dłużników (przedsiębiorców) prowadzące do upadłości likwidacyjnej lub układowej. Warto dokonać szczegółowej analizy przesłanek ogłaszania upadłości. Zgodnie z art. 10 pun **upadłość** ogłasza się w stosunku do dłużnika, który stał się **niewypłacalny**. Przez niewypłacalność (zgodnie z art. 11, ust. 1 pun) rozumie się niewykonywanie wymagalnych zobowiązań (niespłacanie wymagalnych długów). Równocześnie zgodnie z art. 11 ust. 2 pun dłużnika będącego osobą prawną albo jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność do czynności prawnych, uważa się za niewypłacalnego także wtedy, gdy jego zobowiązania przekraczają wartość jego majątku, nawet gdy na bieżąco wykonuje te zobowiązania. W celu doprecyzowania pojęcia niewypłacalności określono (art. 12, ust. 1 pun), iż sąd może oddalić wniosek o ogłoszenie upadłości, jeżeli opóźnienie w wykonywaniu zobowiązań nie przekracza 3 miesięcy, a suma niewykonanych zobowiązań nie przekracza 10% wartości bilansowej przedsiębiorstwa i to tylko w sytuacji, gdy niepłacenie zobowiązań nie ma charakteru trwałego i gdy oddalenie wniosku nie spowoduje pokrzywdzenia dłużnika (art. 12, ust. 2 pun). Reasumując, prawnymi przesłankami ogłoszenia upadłości są: niewypłacalność dłużnika rozumiana jako niespłacanie wymagalnych długów lub nadmierne zadłużenie przy jednoczesnym posiadaniu przez niego majątku wystarczającego na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego. Rozważając przesłanki ogłoszenia upadłości (art. 12 i art. 13 pun), należy podkreślić, iż obecnie sąd może ogłosić upadłość także przedsiębiorstwa wypłacalnego w długim horyzoncie czasowym, którego jednak przejściowe problemy z zachowaniem płynności dotyczą okresu dłuższego niż trzy miesiące. Wskazane przepisy nie przedstawiają sposobu wartościowania (koszt historyczny czy wartości godziwe) majątku, a tym bardziej zobowiązań, jak również nie odwołują się do pojęcia wartości godziwej.

Stan upadłości przedsiębiorstwa rodzi odrębne obowiązki dotyczące sporządzania sprawozdania finansowego. Formalnie obowiązek sporządzenia sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający dzień postawienia jednostki w stan upadłości wynika zarówno z przepisów prawa bilansowego, jak i prawa upadłościowego. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994, Dz.U.

³ Szerzej można znaleźć: A. Hołda, M. Kutera, S. Surdykowska: *Oszustwa księgowe – teoria i praktyka*. Difin, Warszawa 2006.

z 2009 nr 152, poz. 1233 ze zm. (uor) w art. 12 ust. 2 pkt 6 nakazuje zamknąć księgi rachunkowe na dzień poprzedzający dzień ogłoszenia upadłości, natomiast art. 45 ust. 1 tej ustawy obliguje do sporządzenia sprawozdania finansowego na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych. Z kolei prawo upadłościowe w art. 307 pun nakazuje syndykowi sporządzenie sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości. Obydwie ustawy wskazują na ten sam dzień bilansowy, w którym konieczne będzie wartościowanie zasobu⁴. Również czynności związane z likwidacją przewiduje kodeks spółek handlowych (ksh), ustawa z dnia 15 września 2000 r. (Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037) ze zm. – czynności księgowe związane z otwarciem procesu likwidacji przedstawia tabela 1, gdzie podkreślono czynności łączące się z ustalaniem wartości godziwej zasobów.

Tabela 1

Czynności księgowe związane z otwarciem likwidacji
i sporządzaniem sprawozdania finansowego

Etap	Zakres czynności	Podstawa prawna
Dzień poprzedzający otwarcie likwidacji	– przeprowadzenie inwentaryzacji aktywów i pasywów, – wycena składników majątkowych (bezpośrednie odniesienie do wartości godziwej), – zamknięcie ksiąg rachunkowych, – sporządzenie sprawozdania finansowego (pośrednie odniesienie do wartości godziwej)	art. 26 ust. 4 uor, art. 29 uor, art. 12 ust. 2 pkt 6 uor, art. 45 ust. 1 uor
Dzień otwarcia likwidacji	– otwarcie ksiąg rachunkowych, – sporządzenie bilansu likwidacyjnego; składniki kapitału własnego łączy się w jeden kapitał (pośredni związek z wartością godziwą) – przedstawienie bilansu likwidacyjnego zgromadzeniu wspólników do zatwierdzenia (pośrednie odniesienie do wartości godziwej) – oszacowanie wartości zbywczej składników majątku (bezpośredni związek z wartością godziwą)	art. 12 ust. 1 pkt 5 uor, art. 36 ust. 3 uor, art. 281 par. 1 ksh art. 281 par. 3 ksh

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uor i ksh.

⁴ A. Łodzian, B. Makuch: *Upadłość likwidacyjna. Inwentaryzacja i wycena majątku. Ewidencja i sprawozdawczość finansowa*. Difin, Warszawa 2005, s. 39.

W przypadku ogłoszenia postanowienia o upadłości z likwidacją majątku, założenie o kontynuacji działalności (art. 29 uor) przestaje być zasadne. Tym samym jednostka prowadząca księgi rachunkowe zgodnie z uor jest zobowiązana do dopełnienia szczególnych obowiązków przewidzianych ustawą. Są to:

- inwentaryzacja aktywów i pasywów na dzień poprzedzający postawienie w stan upadłości,
- wycena majątku, gdzie szczególne miejsce ma ustalenie wartości godziwej,
- zamknięcie ksiąg rachunkowych i sporządzenie sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający postawienie w stan upadłości.

Ogłoszenie upadłości wiąże się z ustaleniem stanu majątku, z którego wierzyciele będą mogli zaspokoić swoje roszczenia. Syndyk ma obowiązek złożenia sędziemu komisarzowi spisu inwentarza w terminie jednego miesiąca od dnia ogłoszenia upadłości. W przypadku przejmowania przez syndyka kontroli nad masą upadłościową inwentaryzacja nie ogranicza się jedynie do weryfikacji prawidłowości stanu faktycznego z zapisami w księgach rachunkowych i rozliczenia osób materialnie odpowiedzialnych, a stanowi również podstawę udokumentowania stanu wszystkich aktywów i pasywów na dzień bilansowy⁵. Ponadto w odróżnieniu od inwentaryzacji przeprowadzanych w jednostkach z założeniem kontynuacji działania ma ona zasadniczo charakter zdawczo-odbiorczy przejmowanego przez syndyka majątku. W przypadku upadłości likwidacyjnej szczególne znaczenie będzie miała wartość godziwa i uwzględnienie, czy wykazywane w księgach rachunkowych składniki aktywów (np. wartości niematerialnych i prawnych) będą mogły stanowić składniki masy upadłości ze względu na czynniki egzogeniczne, np. brak nabywcy, nieprzydatność lub prawne ograniczenia możliwości zbytu. Sytuacje te łączą się bezpośrednio z koniecznością dokonywania odpisów aktualizujących wartość tych składników do możliwej do uzyskania ceny sprzedaży.

Elementem procesu przygotowania sprawozdania finansowego przy założeniu braku kontynuacji działalności jest wycena majątku, w której uwzględniono parametry charakterystyczne dla wartości godziwej i art. 29 uor obliguje w takich sytuacjach do:

- wyceny składników aktywów po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych jednak od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości,
- wyceny zobowiązań w kwocie wymaganej zapłaty, to jest łącznie z odsetkami, a w przypadku zobowiązań wyrażonych w walucie obcej z uwzględnieniem ustalonego przez NBP kursu walut na dany dzień,

⁵ Por. *Instrukcje księgowe i podatkowe*. Red. A. Hołda. Beck InfoBiznes, Warszawa 2011.

- utworzenia rezerw na zobowiązania z tytułu przewidywanych kosztów i strat spowodowanych ustaniem zdolności do kontynuowania działalności (koszty postępowania upadłościowego, koszty odszkodowań, zwolnień grupowych itd.).

2. Wartość godziwa w kontekście procesu upadłości

Jednym z podstawowych pojęć w rachunkowości jest wartość godziwa, która ma szczególne znaczenie w kontekście braku kontynuacji działalności. Koncepcja wyceny wartości godziwej łączy się z ideą wycen, które nie odnoszą się do wartości historycznych (cena nabycia, koszt wytworzenia), a przedstawiają sytuację jednostki w odniesieniu do bieżących warunków rynkowych. W takiej sytuacji ustalanie wartości bazuje na odniesieniu do aktywnego rynku (model *marking to mark*) lub w przypadku braku danych o kwotowaniach identycznych lub podobnych składników aktywów czy też zobowiązań, tworzone są stosowne modele wyceny bazujące na danych wejściowych o charakterze rynkowym – podejście takie określane jest jako *marking to model*. Współcześnie można zaobserwować zmniejszenie zakresu stosowania miar statystycznych na rzecz szacunków dynamicznych opartych właśnie na rynkowej wycenie wartości⁶. Równocześnie stosowanie wartości godziwej w praktyce jest dość pracochłonne i kosztowne. Często może łączyć się z korzystaniem z usług rzeczoznawców czy szerokich analiz rynkowych. W Polsce, jak przedstawiono w badaniach, około 1/3 podmiotów przy sporządzaniu sprawozdań finansowych stosuje wartości godziwe w wycenach bilansowych⁷.

Ustalanie wartościowania kategorii ekonomicznych na podstawie warunków rynkowych wydaje się szczególnie istotne dla ustalania przesłanek dotyczących upadłości, gdyż one powinny być „aktualne” w momencie podejmowania takiej decyzji. Bazowanie na danych historycznych z oczywistych powodów jest wadliwe i może prowadzić do ogłaszania upadłości podmiotów, których obecna sytuacja, poprzez nieuwzięcie w wycenach wartości bazujących na aktualnej sytuacji rynkowej, faktycznie nie upoważnia do wszczęcia procedury upadłościowej.

Wykorzystanie koncepcji kosztu historycznego ma też pewne zalety, takie jak np.: sprawdzalność, prostota pomiaru, obiektywizm, ograniczone możliwości manipulowania wartością, czy też wiarygodność otrzymanych wyników. Natomiast zasadniczą wadą rachunku historycznego jest jego ukierunkowanie na odwzorowanie zasadniczo niekoniecznie aktualnych rynkowo stanów *ex post*, które z punktu widzenia analizy upadłościowej wydają się mało przydatne.

⁶ A. Kinderman: *Szacowanie wartości godziwej w celu wyceny składników aktywów i zobowiązań*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 48(104). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 81.

⁷ A. Mazur: *Szacowanie wartości godziwej w Polsce – wyniki badań*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 49(105). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.

Współcześnie odbiorcy zwracają szczególną uwagę na użyteczność informacji zwłaszcza w analizach o charakterze *ex ante*, gdzie specjalne miejsce mają wyceny w wartości godziwej, pozwalające na odzwierciedlenie bieżącej sytuacji rynku. Takie podejście wydaje się szczególnie przydatne w procesie upadłości. Oczywiście rachunki tego typu z natury swojej charakteryzują się często kłopotami z jednoznaczną wyceną, zwłaszcza przy ograniczonym dostępie do aktywnego rynku.

Z punktu widzenia uor (art. 28, ust. 1, pkt. 6) przez wartość godziwą należy rozumieć kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. We wskazanej definicji warto podkreślić hipotetyczność transakcji (zwrot „mógłby”) na dzień samej wyceny, jak również istnienie dobrze poinformowanych stron, co skutkuje symetrią informacyjną podmiotów transakcji oraz posiadaniem przez nie stosownej wiedzy o przedmiocie transakcji. Równocześnie warunkiem ustalenia wartości godziwej jest dobrowolność transakcji z perspektywy każdej ze stron, czyli brak przymusu i przeprowadzenie transakcji w dobrze pojętym interesie gospodarczym każdej ze stron. Ostatnim z ważnych atrybutów wartości godziwej jest brak powiązań stron, co mogłoby prowadzić do braku rynkowości warunków transakcji, i jej nieobiektywny charakter.

Również w standardach US GAAP opracowywanych przez FASB (*Financial Accounting Standards Board*) wskazano w ramach SFAS 157, iż przez wartość godziwą należy rozumieć kwotę, która byłaby otrzymana w wyniku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona, aby przenieść zobowiązania na warunkach transakcji mające charakter regularny (*orderly transaction*) między uczestnikami rynku na dzień wyceny. Jako transakcję o charakterze regularnym należy rozumieć taką, która zakłada odpowiedni okres ekspozycji danego składnika aktywów lub zobowiązań na rynku i możliwość podjęcia zwyczajowych czynności marketingowych.

Rozbudowane i jednocześnie jednorodne uregulowania dotyczące wartości godziwej zawarte są w MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*, którego treść wchodzi w życie 1 stycznia 2013 roku (zgodnie z propozycją Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSF)). Podane przez RMSR w MSSF 13 wskazówki w zakresie wyceny wartości godziwej mogą być przydatne w określaniu sposobu ustalania wartości w przypadku kryteriów ogłaszania upadłości ze względu na niedobór kapitałowy. W sensie definicyjnym wartość godziwa to cena, jaką można osiągnąć przy sprzedaży danego składnika aktywów (lub przekazaniu zobowiązania) w rutynowej transakcji uczestnikowi rynku podstawowego (to jest rynku o największej liczbie transakcji i najwyższym po-

ziomie aktywności w odniesieniu to tego typu składników aktywów lub zobowiązań) na dzień wyceny. W przypadku, gdy rynek podstawowy nie istnieje, stosuje się cenę z najkorzystniejszego rynku (to jest takiego, na którym jednostka mogłaby osiągnąć najlepszą cenę). Co do zasady za najkorzystniejszy lub podstawowy uznaje się z reguły rynek, na którym dana jednostka rutynowo prowadzi transakcje, chyba że istnieją dowody świadczące o czymś przeciwnym. Jeśli cechą charakterystyczną składnika aktywów jest jego lokalizacja, cenę koryguje się o możliwe koszty transportu tego składnika aktywów na lub z rynku podstawowego (lub najkorzystniejszego). Natomiast co do zasady kosztów transakcji nie uwzględnia się przy określaniu wartości godziwej, ponieważ nie stanowią one cechy charakterystycznej danego składnika aktywów lub zobowiązań. Takie podejście pozwala na jak najbardziej „bieżące” i „rynkowe” wyceny aktywów i pasywów, tak istotne dla procesu upadłości.

Wartość godziwą składnika aktywów niefinansowych określa się na podstawie najlepszego i w najwyższym stopniu wykorzystania tego składnika przez uczestnika rynku. W przypadku upadłości likwidacyjnej należy przyjąć założenie, że zasoby nie mogą być wykorzystane operacyjnie i ich wartość zasadniczo zostanie odzyskana przez zbycie, natomiast w przypadku upadłości z możliwością zawarcia układu należy dalej rozważać w aktualny sposób wykorzystanie danego składnika aktywów przez jednostkę.

Wycena zobowiązań i kapitałów własnych ma istotne znaczenie dla przesłanek upadłości. I tak wartość godziwą zobowiązania lub instrumentu kapitałowego określa się przy założeniu, że instrument zostanie przekazany na dzień wyceny, ale pozostanie niezrealizowany, tzn. stanowi ona wartość transferu, a nie stanowi ceny umorzenia czy kosztu rozliczenia. Z punktu widzenia procesu upadłości ważne jest, że standard przedstawia hierarchię metod obliczania tej wartości, stanowiąc, że jeżeli nie można ustalić rynkowej ceny transferu zobowiązania lub instrumentu kapitałowego, wartość godziwa tego zobowiązania lub instrumentu z perspektywy uczestnika rynku będącego jego właścicielem ma pierwszeństwo przed wartością określoną przy użyciu technik wyceny. Co ważne, dla sytuacji kryzysowych, niezależnie od zastosowanej metody, wartość godziwa zobowiązania musi uwzględnić ryzyko niewywiązania się, w tym własne ryzyko kredytowe jednostki.

Wskazana w MSSF 13 hierarchia dotycząca stosowania danych wejściowych służących ustalaniu wartości godziwej jest istotna z punktu widzenia procesu upadłości. Poniżej wskazano obligatoryjność bądź fakultatywność stosowania danych wejściowych z punktu widzenia procesu upadłości:

- dane wejściowe (poziom I – obligatoryjny dla procesu upadłości) – ceny z aktywnych rynków tych samych składników zasobów (aktywów lub pasywów), do których jednostka ma dostęp na dzień wyceny;
- dane wejściowe (poziom II – fakultatywny lub obligatoryjny dla procesu upadłości) – dane inne niż z poziomu I, które są możliwe do zaobserwowania bezpośrednio lub pośrednio;
- dane wejściowe (poziom III – fakultatywny dla procesu upadłości) – dane, które nie opierają się na danych rynkowych możliwych do zaobserwowania, w efekcie wykorzystane założenia muszą odzwierciedlać te, które byłyby zastosowane przez uczestników rynku przy uwzględnieniu ryzyka.

3. Propozycja korekty przesłanek upadłości i uwagi końcowe

Współcześnie zarówno sfera życia gospodarczego, jak i inne obszary ludzkiej aktywności łączą się bezpośrednio czy pośrednio z informacją o charakterze *ex post* i *ex ante*⁸. W opinii autora ustalenie danych istotnych dla procesu upadłości powinno odbywać się z szerokim wykorzystaniem zarysowanej koncepcji wartości godziwej. W szczególności podstawą ustalania ekonomicznych przesłanek upadłości dotyczących tzw. niedoboru kapitałowego powinna być kategoria wartości godziwej skorygowanych aktywów netto (WG (SAN)), której ujemna wartość powodowałaby jednoznaczne przesłanki upadłości. Wartość godziwa skorygowanych aktywów netto stanowi różnicę pomiędzy wartością skorygowaną aktywów a wartością godziwą skorygowanych zobowiązań. Poprzez wartość godziwą skorygowanych aktywów (WG(SA)) należy rozumieć wartość godziwą wszelkich aktywów jednostki (zgodnie z definicją tej kategorii w systemie rachunkowości) pozostających w dyspozycji jednostki, nawet jeśli ich wartość bilansowa wynosi zero, np. ze względu na kosztowy model wyceny – sytuacja ta dotyczy m.in. niskocennych środków trwałych czy też umorzonych w całości, a wykorzystywanych wciąż aktywów. Również w przypadku zobowiązań należy uwzględnić ich skorygowaną wartość godziwą (WG(SZob)), ustalając kwoty z uwzględnieniem analizy ryzyka, nawet dla zobowiązań pierwotnie prezentowanych jako zobowiązania warunkowe. Proponowaną formułą będącą podstawą ustalania przesłanek upadłości (zarówno dla upadłości likwidacyjnej, jak i z możliwością zawarcia układu) jest relacja:

⁸ R. Mattessich: *Accounting as a Cultural Force: Past, Present and Future*. „The European Accounting Review” 1994, Vol. 3, No. 2.

$$WG(SAN) = WG(SA) - WG(SZob)$$

Ostatecznie w przypadku, gdy $WG(SAN) < 0$ należy uznać, iż spełnione są przesłanki upadłości. Ponadto konieczne wydaje się jednoznaczne dookreślenie sposobu wartościowania kategorii zarówno aktywów, jak i pasywów w ramach prawa upadłościowego i naprawczego bazujące na pojęciach dobrze znanych z systemu rachunkowości. Jak już wspomniano, w prawie upadłościowym i naprawczym, jak również w kodeksie spółek handlowych nie wspomina się o wartości godziwej. Aby zapewnić konsekwencję pojęciową i metodologiczną, warto wprost odwołać się do kategorii wartości godziwej.

Literatura

- Hołda A., Kutera M., Surdykowska S.: *Oszustwa księgowe – teoria i praktyka*. Difin, Warszawa 2006.
- Instrukcje księgowe i podatkowe*. Red. A. Hołda. Beck InfoBiznes, Warszawa 2011.
- Jacyszyn J., Kosikowski E.: *Podstawy prawa gospodarczego*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001.
- Kinderman A.: *Szacowanie wartości godziwej w celu wyceny składników aktywów i zobowiązań*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 48(104). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Kodeks spółek handlowych ustawa z dnia 15 września 2000 r. Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037 ze zm.
- Łodzian A., Makuch B.: *Upadłość likwidacyjna. Inwentaryzacja i wycena majątku. Ewidencja i sprawozdawczość finansowa*. Difin, Warszawa 2005.
- Mattessich R.: *Accounting as a Cultural Force: Past, Present and Future*. „The European Accounting Review” 1994, Vol. 3, No. 2.
- Mazur A.: *Szacowanie wartości godziwej w Polsce – wyniki badań*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 49(105). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Olesiński Z.: *Proces prywatyzacji w Polsce*. Książka i Wiedza, Warszawa 2000.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1233 ze zm.
- Ustawa prawo upadłościowe i naprawcze z dnia 28 lutego 2003 r. Dz.U. z 2003 r., nr 60, poz. 535 ze zm.

THE FAIR VALUE IN PROCESS OF THE BANKRUPTCY OF ENTERPRISES

Summary

The study was dedicated meaning of the fair value for the case of the bankruptcy of enterprises. The special place was dedicated reliability of establishing premises of announcing bankruptcy, especially relating to the so-called capital shortage, that is situation when the value of liabilities exceeds the value of assets. Proposed unambiguous economically criteria affirms the capital shortage in which the notion of the fair value was used.

Stanisław Hońko

Uniwersytet Szczeciński, Instytut Rachunkowości

USTALANIE WARTOŚCI GODZIWEJ NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH METODĄ DOCHODOWĄ NA PRZYKŁADZIE SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH GRUPY KAPITAŁOWEJ GTC

Wprowadzenie

Wartość godziwa jako koncepcja wyceny odnosząca się do hipotetycznej wymiany jest obecna w regulacjach rachunkowości od ponad trzydziestu lat. W polskim prawie bilansowym jest stosowana od 2002 roku. Mimo to wartość godziwa i jej aplikacja w sprawozdawczości finansowej wciąż budzą liczne kontrowersje, które są szczególnie nagłaśniane w związku z falami kryzysów finansowych. Przeciwnicy wartości godziwej twierdzą bowiem, że wycena w wartości godziwej zamiast klarować obraz rzeczywistości, potwierdza jedynie bezcelowość wyceny w warunkach niestabilności rynków. Z drugiej jednak strony, przeciwnicy wartości godziwej nie są szczególnie aktywni w warunkach poprawy koniunktury, gdy wartość aktywów wzrasta¹. Stosowanie wartości godziwej wynika z dążenia do zwiększenia użyteczności sprawozdań finansowych. Ich użytkownicy powinni mieć możliwość kompleksowej oceny jednostki sprawozdawczej. Informacje te powinny być zrozumiałe, co można uzyskać dzięki ich prezentacji w sposób jasny i zwięzły². Właściwe zinterpretowanie informacji sprawozdawczych wymaga ich spójności, definiowanej jako stosowanie tych samych metod w odniesieniu do tych samych pozycji³. Tak rozumiana spójność stwarza podstawy porównywalności informacji, która nie oznacza jednolitości, ale należy ją raczej interpretować jako cechę umożliwiającą zrozumienie różnic i podobieństw między pozycjami wykazywanymi w sprawozdaniach finansowych⁴. W kontekście wymienionych cech jakościowych rodzą się następujące pytania:

¹ L. Moyer: *How Fair Is Fair-Value Accounting?* „Forbes” z 25 czerwca 2008 r., http://www.forbes.com/2008/06/24/accounting-banking-sec-biz-cx_lm_0625sec.html

² *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, International Financial Reporting Standards Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Londyn, Warszawa 2011, część A, par. CJ30.

³ Ibid., CJ22.

⁴ Ibid., CJ21.

- Czy użytkownicy sprawozdań finansowych są dostatecznie poinformowani o technikach ustalania wartości godziwej?
- Czy w sprawozdaniach finansowych we właściwy sposób przedstawia się techniki ustalania wartości godziwej?
- Czy założenia przyjęte w procesie estymacji wartości godziwej są weryfikowane w kolejnych okresach?
- Czy wartość godziwa ustalana metodą dochodową odzwierciedla warunki rynkowe, czy raczej sytuację podmiotu dokonującego wyceny?

Wartość godziwa jest metodą eklektyczną, zorientowaną zarówno na wycenę bieżącą, jak również perspektywną⁵. Mimo że wartość tę ustala się z zastosowaniem różnych metod i technik wyceny, nosi ona wspólną nazwę „wartość godziwa”, co w opinii autora może wprowadzać w błąd tych użytkowników sprawozdań finansowych, którzy nie są specjalistami z dziedziny rachunkowości. Wartość godziwa różnych aktywów jest ustalana różnymi metodami, czego przykładem mogą być zasady ustalania wartości aktywów finansowych i niefinansowych. Nie bez znaczenia pozostaje cel wyceny, od którego może zależeć poziom wartości godziwej. A zatem wartość godziwa jest wypadkową wielu zmiennych, o czym należy w odpowiedni sposób poinformować odbiorców sprawozdań finansowych. Szczególnym przykładem jest procedura ustalania wartości godziwej aktywów niefinansowych na podstawie prognoz finansowych, określana jako podejście dochodowe.

Celem opracowania jest zaprezentowanie zasad ustalania wartości godziwej metodą dochodową na przykładzie sprawozdań finansowych jednej ze spółek notowanych na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Właściwa analiza została poprzedzona wprowadzeniem, obejmującym przedstawienie wymagań stosowanych przy metodzie dochodowej w MSSF 13 *Wartość godziwa i jej ustalanie*.

W badaniach posłużono się metodą monograficzną, polegającą na celowym doborze analizowanej jednostki w celu potwierdzenia założonych prawidłowości. Przedmiotem analizy były sprawozdania finansowe Grupy GTC za lata 2003-2012. Za wyborem tego podmiotu przemawia szerokie wykorzystanie metody dochodowej przy estymacji wartości godziwej nieruchomości inwestycyjnych, stanowiących główny składnik aktywów tej Grupy.

1. Dane wejściowe stanowiące podstawę ustalania wartości godziwej według MSSF 13

Wartość godziwa od początku nie była pojęciem jednoznacznym. W proces szacowania wartości godziwej wpisane jest wykorzystanie wielu danych

⁵ P. Mućko: *Koncepcja zmian w sprawozdawczości finansowej spółek publicznych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 221.

wejściowych, w różnym stopniu odnoszących się do aktywnego rynku. Najnowsze podejście do opisywanej koncepcji wyceny zostało zaprezentowane w wydanym w maju 2011 roku MSSF 13 *Pomiar wartości godziwej*. Preferowana jest wartość godziwa ustalana w drodze bezpośredniej obserwacji. Jeżeli taka obserwacja nie jest możliwa, stosuje się techniki wyceny, które można określić jako metody estymacji wartości godziwej w warunkach braku aktywnego rynku⁶.

Wartość godziwa jest ustalana na głównym lub najbardziej korzystnym rynku. O ile zatem cena uzyskana z potencjalnej transakcji jest zobiektywizowana, a więc oddzielona od podmiotu przeprowadzającego wycenę, o tyle główny lub najbardziej korzystny rynek powinien być postrzegany z perspektywy jednostki. A zatem czy można mówić o jednej wartości godziwej? Za przeczącą odpowiedzią na to pytanie przemawia hierarchia wartości godziwej, zależna od przyjętych danych wejściowych.

Priorytetowe znaczenie przypisuje się danym wejściowym z poziomu 1, natomiast dane wejściowe z poziomu 3 są uznawane za najmniej wiarygodne⁷. Wybraną technikę należy stosować konsekwentnie w odniesieniu do danej grupy wycenianych pozycji, przy maksymalizacji danych wynikających z bezpośredniej obserwacji, przy minimalizacji wykorzystania danych nieobserwowalnych⁸.

Cechą podejścia dochodowego jest zastosowanie rachunku dyskontowego do ustalenia kwot przyszłych przychodów i kosztów lub przepływów pieniężnych generowanych przez pojedynczy składnik aktywów lub przez grupę aktywów. Konsekwencją wejścia w życie MSSF 13 będzie ujawnienie metod i założeń przyjętych przy szacowaniu wartości godziwej. Takie rozwiązanie jest korzystne dla użytkowników sprawozdań finansowych, gdyż są oni w stanie odtworzyć procedurę ustalania wartości godziwej krok po kroku. Dzięki ujawnieniu hierarchii danych wejściowych dysponują oni również informacją, w jakim stopniu kwoty ujęte w aktywach i zobowiązaniach są powiązane z aktywnym rynkiem. Z drugiej strony, MSSF 13 nakłada na jednostki dodatkowe obowiązki informacyjne, które zwiększą objętość sprawozdań. Jest to szczególnie uzasadnione wówczas, gdy wartość godziwa aktywów niefinansowych jest ustalana metodą dochodową, w której za podstawę przyjmuje się przyszłe przepływy pieniężne. W tym kontekście pojawia się pytanie, czy założenia przyjęte w danym okresie są weryfikowane w sprawozdaniach finansowych za kolejne lata obrotowe, czy informacje te są od siebie oderwane? Próbę odpowiedzi na to pytanie zawiera ostatnia część opracowania, w której poddano analizie sprawozdania finansowe spółki GTC S.A. za lata 2003-2011, sporządzane według MSR/MSSF.

⁶ D. Wyczółkowska: *Wartość godziwa – omówienie MSSF 13*. „Rachunkowość” 2012, nr 1, dodatek specjalny, s. 81.

⁷ Ibid., s. 88.

⁸ MSSF i polskie zasady rachunkowości dla praktyków. „Biuletyn MSSF” 2011, nr 6, http://www.deloitte.com/view/pl_PL/pl/publikacje/biuletyny/biuletynmssf/index.htm

2. Proces szacowania wartości godziwej metodą dochodową i zakres ujawnień w sprawozdaniach finansowych Grupy GTC w latach 2003-2011

Przedmiotem działalności Grupy Globe Trade Center jest budowa oraz wynajem powierzchni biurowych i handlowych oraz budowa i sprzedaż lokali mieszkalnych. Na uwagę zasługuje kwalifikacja powierzchni biurowych i handlowych przeznaczonych do wynajęcia. Zgodnie z zasadami (polityką) rachunkowości powierzchnie te są kwalifikowane do nieruchomości inwestycyjnych. Nieruchomości te są wyceniane w wartości godziwej, szacowanej na podstawie zdyskontowanych przepływów pieniężnych z prognozowanych czynszów. Kwalifikacja nieruchomości do powierzchni biurowych jest zastanawiająca w związku z faktem, że budowa i wynajem powierzchni stanowi główną działalność operacyjną jednostki. W świetle MSR 40 taka kwalifikacja jest możliwa, gdyż z definicji nieruchomości inwestycyjnych wynika, że są to aktywa traktowane jako źródło przychodów z czynszów lub utrzymywane ze względu na przyrost ich wartości⁹. Z tej samej definicji wynika jednak, że nieruchomości te nie mogą być wykorzystywane przy świadczeniu usług przez jednostkę, co może być źródłem wątpliwości dotyczących prawidłowej kwalifikacji tych aktywów przez Grupę GTC. Można jednak przyjąć, że źródłem korzyści są nieruchomości, a nie świadczona w nich działalność usługowa. Jednak ta działalność stanowi podstawową działalność operacyjną jednostki i trudno uznać ją za działalność inwestycyjną. Z informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych grupy GTC nie wynika, że jednostka miała jakiegokolwiek wątpliwości związane z klasyfikacją wynajmowanych nieruchomości. Od 2003 roku konsekwentnie klasyfikuje te aktywa jako nieruchomości inwestycyjne i wycenia je w wartości godziwej ustalonej na podstawie przyszłych przepływów pieniężnych. Przyjęte rozwiązania są udokumentowane w polityce rachunkowości jednostki, której fragmenty zostały przedstawione w tabeli 1.

Na uwagę zasługuje stwierdzenie zawarte w sprawozdaniach za lata 2003-2005, że wyceny niezależnych rzeczoznawców są „uaktualniane przez szacunki zarządu”, co można było interpretować jako podważenie wiarygodności wycen profesjonalistów. Zmiana z 2006 roku, dotycząca sposobu ujmowania korekt wartości nieruchomości, była związana z modyfikacją MSR 40, co nie wynika jednak wprost ze sprawozdania finansowego jednostki. W 2008 roku uzupełniono katalog stosowanych metod szacowania wartości godziwej o metodę dochodową albo metodę stopy zysku.

⁹ MSR 40, par. 5.

Tabela 1

Zasady (polityka) rachunkowości w zakresie kwalifikacji i wyceny nieruchomości przeznaczonych do wynajęcia

Lata	Opis przyjętych zasad kwalifikacji i wyceny
2003, 2004, 2005	Inwestycjami w nieruchomości są nieruchomości posiadane w celu użytkowania przychodów z wynajmu bądź ze wzrostu ich wartości, lub obu z nich. Inwestycje w nieruchomości są prezentowane zgodnie z modelem wartości godziwej. Wartości godziwe zostały określone na podstawie niezależnych wycen rzeczoznawców dokonanych w oparciu o metodę zdyskontowanych przewidywanych przepływów pieniężnych z inwestycji w nieruchomości, uaktualnionych przez szacunki Zarządu.
2006, 2007	Jak wyżej. Dodano informację: Każda zmiana wartości godziwej jest prezentowana w rachunku zysków i strat. Usunięto informację o uaktualnianiu wartości przez Zarząd.
2008	Nieruchomości inwestycyjne określane są w wartości godziwej zgodnie z modelem wartości godziwej, która odzwierciedla warunki rynkowe na dzień bilansowy. Zyski lub straty powstałe w wyniku zmiany wartości godziwej nieruchomości inwestycyjnych są ujmowane w rachunku zysków i strat w roku, w którym powstały. Ukończone nieruchomości inwestycyjne zostały wycenione przez niezależnych rzeczoznawców w oparciu o dane rynkowe na dzień 31 grudnia 2008 roku. Ukończone nieruchomości inwestycyjne są wyceniane w oparciu o metodę DCF zdyskontowanych przepływów pieniężnych albo jeżeli bardziej odpowiednie – przy użyciu metody dochodowej lub metody stopy zysku.
2009-2011	Jak wyżej.

Źródło: Skonsolidowane sprawozdania finansowe Grupy GTC za lata 2003-2011.

Nieruchomości inwestycyjne są najważniejszą pozycją aktywów w analizowanych sprawozdaniach, a korekty wartości wpływają znacząco na wynik finansowy (tabela 2).

Tabela 2

Informacje o nieruchomościach inwestycyjnych w Grupie GTC w latach 2003-2011

Rok	Waluta	Wartość inwestycji w nieruchomości	Suma bilansowa	Udział w sumie bilansowej	Korekty wartości	Wynik finansowy netto	Udział w wyniku finansowym
2003	USD	373 996,00	520 849,00	71,81%	6616,00	24 659,00	26,83%
2004	USD	442 951,00	846 832,00	52,31%	23 246,00	45 540,00	51,05%
2005	PLN	2 227 233,00	3 451 966,00	64,52%	485 594,00	461 987,00	105,11%
2006	PLN	2 075 559,00	4 638 789,00	44,74%	803 236,00	794 752,00	101,07%
2007	PLN	3 083 862,00	6 666 941,00	46,26%	1 053 003,00	942 585,00	111,71%
2008	PLN	7 626 267,00	10 674 685,00	71,44%	877 237,00	699 325,00	125,44%
2009	PLN	8 101 020,00	10 774 077,00	75,19%	-664 386,00	-571 193,00	116,32%
2010	PLN	8 386 367,00	10 805 393,00	77,61%	172 435,00	114 446,00	150,67%
2011	PLN	7 525 737,00	10 201 519,00	73,77%	-1 022 069,00	-1 467 196,00	69,66%

Źródło: Ibid.

Na szczególną uwagę zasługują sprawozdania finansowe za lata 2008 i 2009, w których odbicie znajdują skutki kryzysu finansowego z 2008 roku. W raporcie za 2008 rok w nocie 15 zamieszczono informację, że wartość godziwa nieruchomości w budowie w porównaniu z kosztami ich wytworzenia jest wyższa o 520 432 tys. PLN. Taka korekta, przy wyniku finansowym grupy na poziomie 699 325 tys. PLN, pozwoliła na zniwelowanie spadku wartości godziwej pozostałych nieruchomości inwestycyjnych. Była ona możliwa dzięki wcześniejszemu niż wymagane w MSR 40 zastosowaniu wyceny nieruchomości inwestycyjnych w budowie w wartości godziwej. Spółka co prawda argumentuje wybór takiego rozwiązania zwiększeniem przejrzystości, jednak sposób prezentacji tej korekty w sprawozdaniu finansowym w 2009 roku może budzić pewne wątpliwości. W nocie 14 „Zysk z aktualizacji wyceny aktywów” kwota 520 432 tys. PLN jest uwidoczniła jako „Utrata wartości nieruchomości inwestycyjnych, które zostały zaprezentowane w cenie nabycia”. Taki sposób prezentacji jest trudny do zrozumienia, biorąc pod uwagę fakt, że utrata wartości jest przedstawiona jako zwiększenie zysku z aktualizacji aktywów. Do interesujących wniosków prowadzi również porównanie rachunków zysków i strat za lata 2008 i 2009. W okresie, gdy wartość godziwa nieruchomości inwestycyjnych rosła, korekty ich wartości były prezentowane w odrębnej pozycji „Zysk z aktualizacji wartości nieruchomości inwestycyjnych”. W 2009 roku zaprzestano wyodrębniania w rachunku zysków i strat korekt wartości nieruchomości inwestycyjnych, wprowadzając pozycję „Zysk z aktualizacji wartości aktywów/strata z tytułu utraty wartości aktywów”. W sprawozdaniu finansowym za 2011 rok nazwę tej pozycji sprawozdania z całkowitych dochodów zmieniono na „Zysk/(strata) z aktualizacji wartości aktywów/utrata wartości nieruchomości inwestycyjnych”.

Jak już napisano, spółka szacuje wartość godziwą nieruchomości inwestycyjnych na podstawie przyszłych przepływów pieniężnych. W sprawozdaniu z przepływów pieniężnych nie można jednak doszukać się informacji o wpływach z najmu. We wszystkich latach sporządzano rachunek przepływów pieniężnych metodą pośrednią. Wpływy z najmu są prezentowane w przepływach z działalności operacyjnej, natomiast wpływy ze sprzedaży nieruchomości są ujęte w przepływach z działalności inwestycyjnej.

MSR 40 nakazuje ujawnianie metod i istotnych założeń przyjętych przy ustalaniu wartości godziwej. Zestawienie tych założeń, zamieszczanych w sprawozdaniach finansowych od 2007 roku, zawiera tabela 4.

Tabela 4

Założenia przyjęte przy szacowaniu wartości godziwej ukończonych nieruchomości inwestycyjnych

Ukończone nieruchomości inwestycyjne	LATA							
	2007		2008		2009		2010	2011
	Polska	Inne kraje	Polska	Inne kraje	Polska	Inne kraje	Polska + inne kraje	Polska + inne kraje
Średnia stawka czynszu/m ² (EUR)	21	23	22	27	21	20	19,7	15,9
stopa zysku (%)	5,7	6,8	6,9	7,7	7,5	8,2	7,8	8,1
powierzchnia nie wynajęta (%)	7	16	1	18	4	19	17	13
ERV/m ² (EUR)	23	26	24	25	21	20	19,1	16,2
Zmiana 25pb w stopie zysku (tys. PLN)	55 314	51 312	84 096	61 284	118 317	86 455	116 886	184 865
Zmiana 5% w szacunkowych przychodach z najmu (tys. PLN)	87 388	5819	10 462	85 756	178 648	139 728	171 177	303 054

Źródło: Ibid.

Należy podkreślić, że Grupa nie ograniczyła się do części narracyjnej, ale przedstawiła również założenia liczbowe wraz z analizą wrażliwości. Zamieszczone założenia ułatwiają użytkownikom sprawozdań finansowych ocenę kwot ujętych w sprawozdaniu finansowym, uświadamiając również znaczenie zastosowanych metod, co należy ocenić pozytywnie.

Ujawnione przez Grupę założenia mogą być podstawą stwierdzenia, że wartość aktywów oraz kwota wyniku finansowego są silnie uzależnione od przyjętych założeń. Podczas gdy średnie stawki czynszu zmniejszają się, wrażliwość na zmiany założonej stopy zysku (kapitalizacji) ulega zwiększeniu. W sprawozdaniach finansowych Grupy brakuje informacji, czy założenia przyjęte przy szacowaniu wartości godziwej w poprzednich latach sprawdzają się oraz w jakim stopniu ich zmiana przyczyniła się do zmiany kwot zaprezentowanych w sprawozdaniach finansowych w poprzednich okresach. Warto dodać, że Grupa nie skorzystała z możliwości wcześniejszego zastosowania MSSF 13.

Podsumowując przegląd sprawozdań Grupy GTC, należy pozytywnie ocenić ujawnienie założeń zastosowanych przy nieruchomościach inwestycyjnych. Jednak użytkownicy tych sprawozdań nie są w stanie stwierdzić, czy przyjęte przez Grupę założenia potwierdziły się w kolejnych latach. Nie ma również możliwości oceny przepływów pieniężnych z wynajmu nieruchomości. Można odnieść wrażenie, że Grupa chętnie sięga po rozwiązania umożliwiające wycenę nieruchomości inwestycyjnych stosowną do potrzeb i aktualnej sytuacji rynkowej.

Podsumowanie

Wartość godziwa nie jest parametrem wyceny, ale raczej zbiorem parametrów czy koncepcją wyceny. Jej wprowadzenie do sprawozdawczości finansowej i stopniowe wypieranie wartości historycznej jest niewątpliwie zmianą o charakterze rewolucyjnym, od której nie ma odwrotu. A zatem – za czy przeciw wartości godziwej? Zdecydowanie za wartością godziwą jako koncepcją, ponieważ jej zastosowanie z założenia zwiększa użyteczność sprawozdań finansowych. Rzeczywista poprawa użyteczności wymaga szczegółowego ujawnienia procedury ustalania wartości godziwej i informacji, czy i w jakim stopniu przyjęte założenia potwierdziły się w kolejnych okresach. Ten postulat jest szczególnie istotny w jednostkach, w których główne aktywa są wyceniane w wartości godziwej z zastosowaniem metody dochodowej, jak Grupa GTC. Ujawnienie założeń o przeciętnych czynszach i przyjętych stopach dyskontowych jest pierwszym krokiem do uświadomienia użytkownikom sprawozdań finansowych, że wartość godziwa nie zawsze jest ustalana na podstawie danych wejściowych z aktywnego rynku. Wartość godziwa ustalana metodą dochodową jest bliższa wartości użytkowej niż wartości rynkowej, a zatem jest w dużym stopniu uzależniona od subiektywnej oceny kierownictwa. Dlatego autor jest przeciwny odnoszeniu korekt wartości aktywów niefinansowych ustalanych metodą dochodową na wynik finansowy przeznaczony do podziału. W ocenie autora powinny być one raczej wykazywane jako inne dochody całkowite.

Literatura

Wydawnictwa zwarte

Mućko P.: *Koncepcja zmian w sprawozdawczości finansowej spółek publicznych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.

Wydawnictwa ciągłe

Moyer L.: *How Fair Is Fair-Value Accounting?* „Forbes” z 25 czerwca 2008 r., http://www.forbes.com/2008/06/24/accounting-banking-sec-biz-cx_lm_0625sec.html

MSSF i polskie zasady rachunkowości dla praktyków. „Biuletyn MSSF” 2011, nr 6, http://www.deloitte.com/view/pl_PL/pl/publikacje/biuletyny/biuletynmssf/index.htm

Wyczółkowska D.: *Wartość godziwa – omówienie MSSF 13*. „Rachunkowość” 2012, nr 1, dodatek specjalny.

Akty prawne

Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, International Financial Reporting Standards Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Londyn, Warszawa 2011.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 40 *Nieruchomości inwestycyjne.*

ESTIMATING THE FAIR VALUE OF INVESTMENT PROPERTY BASED ON THE EXPECTED FUTURE INCOME ON THE EXAMPLE OF FINANCIAL STATEMENT OF GLOBE TRADE CENTRE S.A. CAPITAL GROUP

Summary

The aim of the article is presentation of the fair value of investment property based on discounted cash flow. The article contains the requirements of IFRS 13 "Fair value measurement" for valuation of non – financial assets and the solutions used in the financial statements of the Group of GTC SA in the years 2003-2011.

Angelika Kaczmarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej

PRZYDATNOŚĆ INFORMACYJNA WARTOŚCI GODZIWEJ W SPRAWOZDAWCZOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie

Sprawozdanie finansowe jest produktem finalnym systemu rachunkowości finansowej, jest efektem pomiaru działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwo. Wśród raportów generowanych przez podmioty gospodarcze sprawozdania finansowe są najszerzej i najliczniej wykorzystywane przez użytkowników zewnętrznych. Dlatego jakość informacji sprawozdawczej jest obecnie centralnym punktem zainteresowania odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych sprawozdawczości finansowej. Przydatność informacji określa jej użyteczność oraz wiarygodność. Na jakość informacji sprawozdawczej duży wpływ ma pomiar wartości w rachunkowości. Rzetelna wycena jest podstawą podejmowanych trafnych decyzji. Podstawową kategorią wyceny, która funkcjonowała od początku istnienia rachunkowości, jest koszt historyczny. Pomimo wielu zalet, z biegiem czasu poszukiwano innych kategorii służących do wyceny aktywów. Obecnie szeroko wykorzystywana jest wartość godziwa. Celem niniejszego opracowania jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie: czy wykorzystywanie wartości godziwej w rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw zwiększa przydatność ich informacji sprawozdawczej?

1. Wartość godziwa a koszt historyczny jako koncepcje wyceny

Tradycyjne metody wyceny opierają się na koszcie historycznym. Przez wiele lat to koszt historyczny uznawany był za najlepszą metodę wyceny. W świetle tej metody aktywa wyceniane są w rzeczywistości ponoszonych na ich nabycie lub wytworzenie cenach (kosztach). Ta metoda jest związana nierozdzielnie z zasadą ostrożnej wyceny. Koszt historyczny to koszt z przeszłości, oparty na cenie nabycia z dnia zakupu danego składnika majątku. Utożsamiany jest z kwotą należną sprzedawcy. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nieco inaczej definiują koszt historyczny.

M. Frendzel¹ zauważa, że w przypadku natychmiastowej zapłaty za dany zasób wartość poniesionych nakładów nie jest trudna do ustalenia. To kwota przekazana sprzedawcy (cena zakupu) wraz z kosztami towarzyszącymi transakcji pozyskania. Jeżeli jednak transakcja jest rozłożona w czasie – ustalenie kosztu historycznego nie jest takie jednoznaczne. I tak Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 16 określa koszt historyczny jako ekwiwalent ceny określonej w środkach pieniężnych. Ten ekwiwalent jest ustalany w dniu ujęcia danego składnika aktywów. Jeżeli więc zapłata jest istotnie odroczone w czasie, wówczas koszt historyczny to nie wartość należna sprzedawcy, ale ekwiwalent ceny określonej w środkach pieniężnych. W rozwiązaniach międzynarodowych w wycenie po koszcie historycznym pojawia się odniesienie do wartości godziwej zapłaty (ekwiwalent ceny w środkach pieniężnych). W polskiej ustawie o rachunkowości koszt historyczny oznacza wprowadzenie składnika aktywów w wartości nominalnej, czyli kwocie netto należnej sprzedawcy. Bazuje na rzeczywistej transakcji i z pewnością jest obiektywną wyceną na moment przyjęcia.

Koszt historyczny jest na pewno wyceną zapewniającą wyższy stopień bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Wycena w koszcie historycznym nie zawiera niezrealizowanych zysków, nie ma możliwości przeszacowania ponad cenę nabycia. Kredytodawcy uważają zatem, iż ta wycena lepiej chroni ich interesy. Koncepcja kosztu historycznego jest krytykowana z kolei przez inwestorów, którzy zarzucają jej brak informacji o bieżącej wartości zasobów. Im dłuższa perspektywa czasu, informacja o koszcie historycznym aktywów jest mniej użyteczna. Z punktu widzenia decyzji inwestorskich koncepcja kosztu historycznego jest mało przydatna. Cena składnika majątku sprzed paru lat jest właściwie informacją bez znaczenia. Hendriksen oraz van Breda uważają, że „cena składnika majątku trwałego zapłacona w momencie jego zakupu mogła być mającą znaczenie ceną wymiany, jednak zamortyzowana wartość tego składnika w 10 lat później w ogóle pozbawiona jest istotnego znaczenia”². Wprowadzenie wartości godziwej jako atrybutu wyceny miało na celu urealnienie wartości aktywów i pasywów w celu zwiększenia przydatności informacji sprawozdawczej dla większej grupy odbiorców. Wartość godziwa informuje odbiorców, ile jednostka zarobiłaby, gdyby sprzedała lub wymieniła swoje aktywa. Informuje zatem, jakie korzyści ekonomiczne możliwe są do realizacji przez uczestników rynku. Jest to informacja o wycenie bieżącej, koszty transakcyjne są pomijane.

Na tym tle pojawiają się pytania, która koncepcja wyceny zapewnia większą użyteczność informacji sprawozdawczej? W dyskusji nad złożonością pro-

¹ M. Frendzel: *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2011, s. 106.

² A. Hendriksen, M. Breda: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 156.

blemu należy posłużyć się stwierdzeniem E. Walińskiej: „analizując ewolucje koncepcji wyceny, można zauważyć, że rachunkowość przyjęła na początku perspektywę jednostki (koszt historyczny), następnie miała miejsce faza »zachwytu« rynkiem (koszt bieżący, wartość godziwa), a dziś następuje weryfikacja sposobu postrzegania wyceny i powrót do obserwacji rzeczywistości gospodarczej z perspektywy jednostki (wartość użytkowa). Uporanie się z problemem wyceny bilansowej w globalnym świecie jest najtrudniejszym wyzwaniem stojącym przed rachunkowością XXI wieku”³. Nie można zatem odpowiedzieć jednoznacznie na powyższe pytanie. To odbiorcy informacji decydują o jej przydatności. Niestety, grupa użytkowników sprawozdania finansowego jest bardzo szeroka. Do głównych użytkowników można zaliczyć:

- 1) inwestorów,
- 2) kredytodawców i pożyczkodawców,
- 3) dostawców,
- 4) klientów,
- 5) rządy i agendy rządowe,
- 6) społeczeństwo.

Grupa odbiorców jest zróżnicowana, a więc i potrzeby informacyjne są różne. Inwestorzy oczekują informacji związanych z rentownością czy oczekiwaną stopą zwrotu. Kredytodawcy oceniają potencjalną zdolność kredytową i związane z tym zadłużenie, płynność finansową oraz wypłacalność. Dostawcy biorą pod uwagę możliwości terminowych spłat zobowiązań. Rząd z kolei zainteresowany jest wskaźnikami niezbędnymi do ustalania dochodu narodowego.

Odbiorcy wewnętrzni, tacy jak pracownicy czy zarząd, zainteresowani są informacjami na temat stabilności zatrudnienia, możliwości dalszego rozwoju czy ogólnymi informacjami o sytuacji majątkowo-finansowej. Głównymi adresatami sprawozdania finansowego są przede wszystkim odbiorcy zewnętrzni. Poniżej zaprezentowano pożądane przez nich informacje.

Tabela 1

Użytkownicy informacji sprawozdawczej

Odbiorcy zewnętrzni	Pożądane informacje
Inwestorzy	Stopień ryzyka i warunki zwrotu zaangażowanego kapitału.
Kredytodawcy	Informacje o możliwości spłat udzielonych kredytów, pożyczek. Informacje o zasobach, zobowiązaniach, rentowności i płynności finansowej, na ich podstawie oceniają ryzyko finansowe i możliwość odzyskania wierzytelności w przypadku bankructwa podmiotu gospodarczego.

³ E. Walińska: *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 113.

Cd. tabeli 1

Pracownicy	Informacje o kondycji i wynikach finansowych przedsiębiorstwa w celu oceny zdolności do wypłaty wynagrodzeń, ewentualnych podwyżek płac oraz możliwości utrzymania dalszego zatrudnienia.
Klienci, dostawcy	Głównie informacje o zdolności płatniczej przedsiębiorstwa, ale nie tylko. Klienci będą zainteresowani także sytuacją majątkowo-finansową przedsiębiorstwa oraz jego perspektywami rozwojowymi w sytuacji, gdy będą związani z przedsiębiorstwem długoterminowymi umowami lub są od nich zależni.
Spółeczeństwo	Informacje o tendencjach rozwojowych, osiągnięciach, zatrudnianiu pracowników.
Rząd i jego agendy	Informacje o działalności przedsiębiorstw, są one niezbędne do kreowania polityki podatkowej, do szacowania wielkości charakteryzujących sytuację gospodarczą kraju: dochodu narodowego, produktu globalnego, do badań makroekonomicznych.
Organy podatkowe	Informacje w celu kontroli prawidłowości rozliczeń z państwem.

Trafność decyzji finansowych uzależniona jest od jakości informacji sprawozdawczej. Aby informacja była wiarygodna, musi przede wszystkim wiernie odzwierciedlać rzeczywistość gospodarczą. Czy koszt historyczny odzwierciedla obecną rzeczywistość gospodarczą? Przeciwnicy odpowiadają, że nie. Z drugiej strony wartość godziwa stwarza możliwości manipulowania informacjami sprawozdawczymi. Wartość godziwa to wartość rynkowa, o ile istnieje aktywny rynek lub szacowana wartość rynkowa w przypadku braku aktywnego rynku. Taka szacowana wycena budzi jednak wiele wątpliwości, głównie ze względu na swoją uznaniowość. Czy zawsze wartość godziwa gwarantuje wierny i rzetelny obraz rzeczywistości gospodarczej? Uważam, że nie.

2. Wartość godziwa a informacja sprawozdawcza małych i średnich podmiotów gospodarczych

Małe i średnie podmioty gospodarcze to dominująca na rynku grupa przedsiębiorstw. Znaczenie tego sektora jest bezsporne, zarówno w kontekście krajowym, jak i międzynarodowym. W Polsce sektor małych i średnich przedsiębiorstw wytwarza prawie połowę produktu krajowego brutto. W latach 2003-2008 wygenerował 6 na 10 nowych miejsc pracy. Pod koniec roku 2008 tylko 3 na 10 pracowników zatrudnionych było w dużych przedsiębiorstwach⁴. W czasach kryzysu gospodarczego ujawniają się specyficzne cechy przedsiębiorstw tego sektora. Są bardziej elastyczne, szybciej przystosowują się do zmian.

Małe i średnie podmioty gospodarcze podlegające regulacjom prawa bilansowego, mają właściwie takie same obowiązki ewidencyjne i sprawozdawcze

⁴ www.parp.gov.pl

jak przedsiębiorstwa duże. Istnieją w ustawie o rachunkowości pewne uproszczenia, ale ich liczba i wpływ na sprawozdanie finansowe małych i średnich przedsiębiorstw są niewielkie. Podobnie pomiar w rachunkowości – obowiązują takie same zasady wyceny, jak w dużych podmiotach gospodarczych. Od wielu lat praktyka gospodarcza oraz przedsiębiorcy apelują o odrębne regulacje rachunkowości dla tej grupy przedsiębiorstw. Małe przedsiębiorstwo nie jest miniaturą dużego. Ponadto odbiorcy informacji sprawozdawczej mniejszych podmiotów są inni aniżeli w podmiotach dużych. Do głównych odbiorców sprawozdań finansowych małych i średnich podmiotów gospodarczych należą kredytodawcy oraz urzędy skarbowe.

Wobec odmienności tej grupy podmiotów wydano długo oczekiwany Międzynarodowy Standard Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek. W zakresie wyceny standard nie precyzuje kategorii wyceny odpowiedniej do stosowania przez mniejsze jednostki gospodarcze. Standard wskazuje na dwie powszechne kategorie wyceny: koszt historyczny oraz wartość godziwą. Koszt historyczny jest kwotą zapłaconych środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów albo wartością godziwą zapłaty przekazanej w celu nabycia składnika aktywów na dzień jego nabycia. Wartość godziwa z kolei to kwota, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie zaspokojone, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji⁵. Wartość godziwa może być stosowana do wyceny:

- nieruchomości inwestycyjnych,
- rzeczowych aktywów trwałych,
- wartości niematerialnych i prawnych,
- aktywów rolniczych,
- aktywów finansowych oraz zobowiązań finansowych.

Zastosowanie wartości godziwej dla wybranych aktywów prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2

Wartość godziwa w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek

Instrumenty finansowe	Wartość godziwa – publikowane notowania kursów na aktywnym rynku, jeśli brak aktywnego rynku, jednostka szacuje wartość godziwą, jak w dniu wyceny kształtowałaby się cena transakcyjna w warunkach bezpośredniej wymiany pomiędzy niepowiązanymi ze sobą stronami
-----------------------	--

⁵ Międzynarodowy Standard Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek. IASB 2007, www.iasb.org

Cd. tabeli 2

Zobowiązanie finansowe płatne na żądanie	Wartość godziwa nie może być niższa od kwoty płatnej na żądanie, poddanej dyskontowaniu od pierwszego dnia, w którym kwota ta może być wymagana do zapłaty
Zapasy	Wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży
Nieruchomości	Wartość godziwa
Rzeczowe aktywa trwałe	Wartość przeszacowana

Wartość godziwa jest wartością hipotetyczną, idealnym oszacowaniem wartości danego zasobu. O ile wartość godziwa pochodzi z aktywnego rynku, można się zgodzić ze stwierdzeniem, iż wierniej odzwierciedla rzeczywistość gospodarczą. Jeżeli jednak występuje brak aktywnego rynku, należy szacować wartość godziwą za pomocą dostępnych metod. Jest to zawsze obarczone dużą dozą subiektywizmu. Standardy określają sposoby ustalania wartości godziwej, nie ma wprawdzie ustalonego jednolitego wzorca, ale analizując m.in. Międzynarodowy Standard Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek, MSR nr 39, 40, 41 oraz MSSF 3, można zasugerować następującą kolejność:

- 1) cena rynkowa notowana na aktywnym rynku,
- 2) cena rynkowa z ostatnio przeprowadzonych transakcji,
- 3) cena z transakcji rynkowych dotyczących podobnych pozycji,
- 4) cenowe wyznaczniki branżowe oparte na notowaniach rynkowych,
- 5) metody dochodowe,
- 6) metody kosztowe.

Takie podejście do ustalania wartości godziwej zmniejsza w dużym stopniu poziom jej subiektywizmu. Pierwsze podejście jest najbardziej obiektywne, jeżeli ukształtowana jest cena rynkowa danego dobra, wartość godziwa jest jej równa. Drugie podejście bierze pod uwagę cenę z ostatnio przeprowadzonej transakcji. O ile ta transakcja odbyła się w niedalekim odstępie czasowym, ustalona wartość będzie bardziej wiarygodna. Jeśli natomiast badana transakcja miała miejsce dawno, nie może ona stanowić właściwej podstawy wyceny wartości godziwej. Obiektywność trzeciej metody jest uzależniona od trafnego doboru „podobnych” pozycji. Pierwsze cztery pozycje bazują w znacznej mierze na wycenie rynkowej.

Metody dochodowe oparte są na szacowaniu przyszłego dochodu, którego źródłem będzie w przyszłości wyceniana pozycja. Jest to już metoda obarczona dużą dozą subiektywizmu, jej wiarygodność jest związana z odpowiednim doбором stopy dyskontowej. Metody kosztowe dopuszczalne są w wyjątkowych sytuacjach, gdy nie istnieje aktywny rynek i nie można zastosować żadnej z powyższych metod. Ustalanie wartości godziwej tą metoda opiera się na zamortyzowanym koszcie odtworzenia, które zwłaszcza przy zasobach starych technologicznie może być trudne.

Międzynarodowy Standard dla Mniejszych Jednostek nie definiuje odrębnych zasad ustalania wartości godziwej przez małe i średnie podmioty gospodarcze. Przy definiowaniu kolejnych zasobów i ich wyceny odwołuje się do pełnej wersji Standardów. Nie uważam, żeby w jakimś stopniu uproszczono wycenę dla tego sektora. Sama koncepcja ustalania wartości godziwej jest trudna, pracochłonna oraz kosztowna.

Na tym tle nasuwają się pytania: Czy koncepcja wartości godziwej zwiększa przydatność informacji sprawozdawczej małych i średnich podmiotów gospodarczych? Czy poniesione koszty związane z ustalaniem wartości godziwej nie przewyższają korzyści z tego wynikających?

3. Przydatność informacji sprawozdawczej

Przydatność informacji jest zdeterminowana potrzebami informacyjnymi użytkowników sprawozdania finansowego. To odbiorcy decydują o przydatności informacji sprawozdawczej. Aby nadać informacji finansowej walor przydatności, musi ona być opatrzona wieloma właściwościami, atrybutami, *cechami jakościowymi*, co reguluje prawo bilansowe zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Zgadzam się ze stwierdzeniem m.in. M. Kwiecień, że „podstawową cechą decydującą o jakości informacji sprawozdawczej jest jej **wiarygodność**”⁶. Podobnego zdania jest B. Micherda, pisząc że „w przypadku rachunkowości, jako pragmatycznego systemu informacyjno-kontrolnego, to wiarygodność ma najistotniejsze znaczenie”⁷. Aby informacja była wiarygodna, musi przede wszystkim wiernie odzwierciedlać rzeczywistość gospodarczą. Nasuwa się pytanie, czy wycena w wartości godziwej jest wiarygodna w małych i średnich podmiotach gospodarczych? Należy pamiętać, iż większość z tych podmiotów nie musi poddawać badaniu swojego sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta.

Kolejną właściwością wiarygodności informacji jest jej *neutralność*, czyli bezstronność. Neutralność oznacza, że sporządzający sprawozdanie nie ma tendencji do uznania z góry założonego wyniku. Informacja nieposiadająca neutralności wpływa na ocenę i decyzje w celu uzyskania założonych z góry wyników. Informacja neutralna nie może zostać wyselekcjonowana, by osiągnąć zamierzone rezultaty. Czy ustalanie wartości godziwej jest bezstronne? Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w wielu pozycjach wskazują, iż wyceny powinien dokonać zazwyczaj profesjonalny rzeczoznawca. Wyraz „zazwyczaj”

⁶ M. Kwiecień: *Udokumentowanie sprawozdań finansowych (tezy do dyskusji)*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1073, Wrocław 2006, s. 9-11.

⁷ B. Micherda: *Rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności gospodarczej dla menedżera*. W: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*. Akademia Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 466.

znacząco obniża wartość tego zalecenia. Poprawność ustalonej wartości godziwej spoczywa na kierowniku jednostki. W polskich regulacjach prawnych także nie ma ustawowego wymogu powołania rzeczoznawcy.

Konkludując, należy stwierdzić, że *przydatność (użyteczność)* uznana została za *cechę nadrzędną informacji sprawozdawczej*. Informacja przydatna to informacja, której oczekują jej użytkownicy – adresaci. Aby informacja była *przydatna*, musi być przede wszystkim wiarygodna.

Jakich informacji oczekują wobec tego użytkownicy sprawozdań małych i średnich podmiotów gospodarczych? Kredytodawcy – oczekują informacji o zdolności kredytowej jednostki, o możliwości spłat udzielonych pożyczek. Z pewnością bardziej są zainteresowani wyceną ostrożną aniżeli wartością godziwą. Kredytodawcy dla zabezpieczenia swoich interesów wolą, by jednostka prezentowała bardziej „pesymistyczny” wizerunek swojej sytuacji majątkowej i finansowej. Bieżąca wartość zasobów majątkowych jest dla nich mniej ważna.

Reasumując, można zaryzykować stwierdzenie, iż Międzynarodowy Standard Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek nie wziął pod uwagę głównej grupy odbiorców sprawozdań finansowych. Grupę małych i średnich przedsiębiorstw zdefiniował zbyt szeroko. Właściwie wszystkie przedsiębiorstwa, które nie są odpowiedzialne publicznie, są mniejszymi jednostkami gospodarczymi. Jednostka publicznie odpowiedzialna to taka, która:

- składa lub jest w trakcie składania sprawozdania finansowego w komisji papierów wartościowych lub w innym urzędzie regulacyjnym, w związku z emisją jakiegokolwiek rodzaju instrumentów na rynku publicznym,
- posiada aktywa powierzone jej przez szeroką grupę interesariuszy, takich jak: banki, jednostki ubezpieczeniowe, brokerzy, pośrednicy papierów wartościowych, fundusze emerytalne, fundusze wzajemne lub jednostki zajmujące się inwestycjami bankowymi.

Standard miał wprowadzić znaczne uproszczenia, między innymi w wycenie, dla małych i średnich jednostek gospodarujących. Natomiast tak szerokie zdefiniowanie segmentu docelowego Standardu spowodowało, iż te uproszczenia nie są duże.

Podsumowanie

P. Drücker uważa, że „zarządzanie współczesnym przedsiębiorstwem musi oznaczać zarządzanie przyszłością, a żeby w ten sposób działać należy zarządzać informacją, która umożliwi podejmowanie decyzji”⁸. Przydatna informacja sprawozdawcza jest obecnie jedną z informacji najbardziej pożądanых przez

⁸ P. Drücker: *Skuteczne zarządzanie*. PWE, Warszawa 1976, s. 39.

użytkowników sprawozdań finansowych. Na jakość informacji duży wpływ mają przyjęte metody wyceny. Obecnie podstawowymi kategoriami wyceny są: koszt historyczny oraz wartość godziwa. Są to dwie odmienne metody wyceny. Pierwsza bierze pod uwagę koszty przeprowadzonych transakcji w przeszłości, druga zwraca uwagę na wartość bieżącą danego składnika aktywów. Początkowo koszt historyczny był metodą wyceny wystarczającą do podejmowania decyzji przez odbiorców sprawozdania finansowego. Z czasem krąg użytkowników sprawozdawczości finansowej poszerzył się i informacja o cenach z przeszłości nie była wystarczająca. O ile jednak koszt historyczny prezentuje wycenę w wartości kwoty przekazanej sprzedawcy (cena zakupu) wraz z kosztami towarzyszącymi transakcji pozyskania, to wartość godziwa jest w dużej mierze wartością szacowaną. Wiarygodne oszacowanie wartości godziwej pociąga za sobą duże koszty, co w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw może nie przełożyć się na korzyści z takiej wyceny. Grupa użytkowników sprawozdań małych i średnich przedsiębiorstw jest zdecydowanie mniej zainteresowana wyceną w wartości godziwej. Dlatego należy rozważyć, czy ta metoda wyceny zwiększy przydatność ich informacji sprawozdawczej. Moim zdaniem koszt historyczny jest wyceną mniej kosztowną oraz mniej skomplikowaną i powinien w większym stopniu aniżeli wartość godziwa być wykorzystywany w rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw.

Literatura

- Drücker P.: *Skuteczne zarządzanie*. PWE, Warszawa 1976.
- Frendzel M.: *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2011.
- Hendriksen A., Breda M.: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kwiecień M.: *Udokumentowanie sprawozdań finansowych (tezy do dyskusji)*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1073, Wrocław 2006.
- Micherda B.: *Rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności gospodarczej dla menedżera*. W: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*. Akademia Ekonomiczna, Kraków 2003.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości dla Mniejszych Jednostek. IASB 2007, www.iasb.org
- Strona Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, www.parp.gov.pl

INFORMATIVE USEFULLNESS OF FAIR VALUE IN FINANCIAL REPORTING OF SMES

Summary

Financial statement is the final product of financial accounting system. They become a result of entity's activity measurement. SMEs' financial statements are reports which are most often and most widely used by stakeholders. For that reason both internal and external users of financial information are very much focused on the qualitative features of financial reporting. Usefulness of financial information is strongly driven, among other qualitative features, by its reliability. The quality of it is resulting from adequacy of value measurement in accounting. The reliable measurement builds the solid fundamentals for making right decisions. The quality of information influences the information management in SME.

Barbara Kawa

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

WARTOŚĆ GODZIWA W WYCENIE WARTOŚCI NIEMATERIALNYCH I PRAWNYCH

Wprowadzenie

Coraz częściej o konkurencyjności jednostek gospodarczych decydują posiadane przez nie wartości niematerialne. Zdaniem G. Urbanka związane jest to z powstaniem nowej ekonomii – przejściem od kapitalizmu przemysłowego, opartego na aktywach materialnych do „ery postindustrialnej”, gdzie tworzenie wartości odbywa się głównie dzięki czynnikom niematerialnym¹. Do wartości niematerialnych należą zarówno nabyte składniki aktywów niematerialnych, jak np. znaki towarowe, licencje oraz patenty, jak również zasoby niematerialne wypracowane we własnym zakresie. Bilans w sposób ograniczony ukazuje zasoby niematerialne posiadane przez jednostkę, co wynika z przepisów, które nie zezwalają na wykazywanie w bilansie nakładów na wewnętrznie wypracowane wartości niematerialne². Ujawnienie tych składników aktywów niematerialnych może nastąpić dopiero na skutek połączenia z innymi jednostkami. Wówczas nieujawnione dotąd aktywa są pokazywane w bilansie jednostki powstałej w wyniku połączenia, co wiąże się z koniecznością ich wyceny.

Celem opracowania jest próba przedstawienia zalet i wad wyceny wartości niematerialnych i prawnych w wartości godziwej, jak również wskazanie na perspektywy oraz ograniczenia przeprowadzania takich wycen.

1. Wartość godziwa

Wprowadzenie wartości godziwej do wyceny stanowiło przełom w systemie rachunkowości i odsłoniło jej nowe oblicze. Pokazało, że rachunkowość ukierunkowana jest nie tylko na pomiar historycznych rezultatów działalności jednostek gospodarczych, ale również w coraz większym stopniu zajmuje się przyszłością. Użycie w wycenie wartości godziwej związane było z przekonaniem, że stosowana do tej pory zasada wyceny oparta na koszcie historycznym

¹ G. Urbanek: *Wycena aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa 2008, s. 9.

² A. Mazur: *Ustalanie wartości godziwej aktywów niematerialnych nabytych w drodze połączenia jednostek gospodarczych*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 157.

była niedoskonała. Nie spełniała ona bowiem oczekiwań inwestorów – głównej grupy odbiorców sprawozdań finansowych. W istocie wartość bilansowa oszacowana na jej podstawie niejednokrotnie odbiegała od wartości rynkowej. Jednak przyjęcie wartości godziwych do wyceny w rachunkowości nie pozostało bez wpływu na sprawozdania finansowe.

Cechą charakterystyczną wartości godziwej jest to, że nie zostaje ona ustalona w wyniku zaistnienia rzeczywistej transakcji z udziałem wycenianego składnika³. Związane jest to z faktem, że wycena dokonywana jest w momencie, gdy dany składnik znajduje się nadal w posiadaniu jednostki. Ta hipotetyczność transakcji prowadzi do konieczności stosowania szacunków, co z kolei zwiększa ryzyko błędu i podnosi kwestie wiarygodności wyceny w wartości godziwej.

Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 13 *Wycena wartości godziwej*⁴, będący nowym projektem Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, przewiduje zastosowanie hierarchii wartości godziwej, określającej kolejność wykorzystania danych do ustalenia wartości godziwej. Koncepcja ta ma na celu zwiększenie porównywalności oraz spójności wycen wartości godziwej:

- dane wejściowe z poziomu 1 – do ustalenia wartości godziwej należy wykorzystać notowane ceny identycznych aktywów na aktywnych rynkach, do których jednostka ma dostęp w dniu wyceny,
- dane wejściowe z poziomu 2 – wartość godziwą ustala się w oparciu o inne dane niż notowane ceny z poziomu 1, a wśród nich: notowane ceny pochodzące z aktywnych rynków dla podobnych składników aktywów, notowane ceny pochodzące z nieaktywnych rynków dla podobnych składników aktywów, dane inne niż notowane ceny, które można zaobserwować dla danego składnika aktywów (m.in. zakładaną zmienność cen),
- dane wejściowe z poziomu 3 – w sytuacji, gdy brak jest danych z poziomu 1 i 2, stosuje się dane niemożliwe do zaobserwowania dla danego składnika aktywów. Dane te powinny odzwierciedlać założenia, które przyjęliby uczestnicy rynku, ustalając cenę składnika aktywów, w tym założenia dotyczące ryzyka.

Jak podkreśla D. Wyczółkowska, ponieważ dane wejściowe zastosowane do wyceny wartości godziwej składnika aktywów pochodzą niekiedy z różnych poziomów hierarchii, wówczas wycena wartości godziwej powinna być zaliczona do tego poziomu hierarchii, co wykorzystana dana wejściowa (istotna dla całościowej wyceny wartości godziwej) z najniższego poziomu⁵.

³ A. Mazur: *Zasadność stosowania wartości godziwej do wyceny bilansowej w małych i średnich przedsiębiorstwach*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 47 (103). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 99.

⁴ *Omówienie projektu Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej 13 „Wycena wartości godziwej”*, http://www.deloitte.com/assets/Dcom Poland/Local%20Assets/Documents/Newslettery/Biuletyn%20MSSF/pl_IFRS_Newsletter_2011.06_POL.pdf, dostęp: 15.02.2012.

⁵ D. Wyczółkowska: *Wartość godziwa – omówienie MSSF 13*. „Rachunkowość” 2012, nr 1, s. 88.

2. Aktywa niematerialne

Aktywa niematerialne to w odróżnieniu od rzeczowego majątku trwałego – aktywów „uchwytnych” – aktywa „nieuchwytny”⁶. Zasoby niematerialne są bardzo zróżnicowane i obejmują zarówno prawa autorskie, patenty, licencje, znaki towarowe, wiedzę naukową, jak również takie elementy jak relacje z dostawcami i odbiorcami oraz lojalność odbiorców⁷. Aby składnik został zaliczony do aktywów niematerialnych, musi spełnić różne warunki, m.in.: możliwość zidentyfikowania i wyceny. Ponadto dana pozycja musi być kontrolowana przez jednostkę i wiązać się z prawdopodobieństwem uzyskania przyszłych korzyści ekonomicznych z jej posiadania. Aktywa niematerialne nabyte w wyniku połączenia powinny być wycenione w wysokości ich wartości godziwej w dniu połączenia.

3. Wartość godziwa w wycenie aktywów niematerialnych i prawnych

Zgodnie z polską Ustawą o rachunkowości za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami⁸. W przypadku wyceny wartości niematerialnych i prawnych za wartość godziwą przyjmuje się wartość oszacowaną, wyznaczoną w oparciu o ceny rynkowe takich samych lub podobnych wartości niematerialnych i prawnych, a w odniesieniu do wartości firmy lub ujemnej wartości firmy zawartej w bilansie spółki przejętej – wartość zerową (art. 44b ust. 4 pkt 8). Zdaniem W. Molendy wartość godziwa jest ceną (wartością) rynkową składnika na rynku towarowo-pieniężnym⁹. W przypadku, gdy wartość oszacowana nie może zostać wyznaczona w oparciu o ceny rynkowe, przyjmuje się taką wartość, która nie spowoduje powstania lub zwiększenia ujemnej wartości firmy w wyniku połączenia (UoR).

Na poziomie międzynarodowym kwestię wyceny wartości niematerialnych w wartości godziwej, w sposób zbliżony do polskiej Ustawy o rachunkowości, reguluje MSR 38 *Aktywa niematerialne*. Wartość godziwa jest definiowana przez standard jako kwota, za jaką składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane, pomiędzy poinformowanymi i zainteresowa-

⁶ D. Krzywda: *Rozpoznanie i pomiar wartości niematerialnych i prawnych*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2000, nr 535, s. 55.

⁷ A. Kasperowicz: *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*. „Rachunkowość” 2012, nr 1, s. 67.

⁸ Art. 28, ust. 6 Ustawy z dnia 29 września 1994 o rachunkowości.

⁹ W. Molenda: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 15.

nymi stronami w bezpośrednio zawartej transakcji. Zgodnie ze standardem ustalenie wartości godziwej należy rozpocząć od analizy notowanych cen rynkowych, gdyż są one najbardziej wiarygodnym sposobem ustalania wartości godziwej. W standardzie za najbardziej odpowiednią z cen rynkowych wskazano bieżącą ceną kupna¹⁰. W sytuacji, gdy ich pozyskanie nie jest możliwe, za podstawę do ustalenia wartości godziwej można uznać cenę podobnej transakcji przeprowadzonej w ostatnim okresie, ale tylko wtedy, jeżeli między dniem tej transakcji a dniem wyceny nie nastąpiła znacząca zmiana warunków ekonomicznych. W przypadku braku aktywnego rynku na dany składnik wartości niematerialnych, wartość godziwą składnika aktywów należy ustalić, bazując na najpełniejszych dostępnych informacjach i uwzględniając przeprowadzone w ostatnim okresie transakcje, których przedmiotem były podobne aktywa¹¹. MSR 38 dopuszcza możliwość zastosowania pośrednich technik szacowania wartości godziwej przy ustalaniu początkowej wyceny składnika wartości niematerialnych nabytego w drodze połączenia jednostek gospodarczych, gdy odzwierciedlają one bieżące transakcje oraz praktyki stosowane w branży, w której występuje dany składnik aktywów¹². W zależności od sytuacji do technik tych zalicza się:

- dyskontowanie szacunkowych przyszłych przepływów pieniężnych netto osiągniętych z danego składnika aktywów lub
- ustalenie kosztów, których jednostka unika, posiadając składnik aktywów niematerialnych, w związku z czym nie potrzebuje:
 - licencjonować od innej strony w ramach bezpośrednio zawartej transakcji lub
 - ponownie go wytworzyć lub zastąpić.

Jak pisze W. Molenda, w przypadku wyceny bilansowej wartości niematerialnych jednostka ma prawo wyboru modelu opartego na cenie nabycia lub koszcie wytworzenia bądź modelu opartego na wartości przeszacowanej¹³. Zgodnie z modelem wartości przeszacowanej, składnik aktywów niematerialnych po początkowym ujęciu ujawnia się w wartości przeszacowanej odpowiadającej jego wartości godziwej na dzień przeszacowania pomniejszonej o późniejsze łączne odpisy amortyzacyjne i późniejsze łączne straty z tytułu utraty wartości¹⁴. Przeszacowywanie wartości niematerialnych jest konieczne jedynie w przypadku znaczących zmian ich wartości godziwych. Pojawienie się nieznaczących wahań nie wymaga konieczności przeszacowywania¹⁵. Model oparty na wartości przeszacowanej może być stosowany tylko wówczas, gdy danemu składnikowi można przypisać cenę stosowaną na aktywnym rynku.

¹⁰ Międzynarodowy Standard Rachunkowości 38 *Aktywa niematerialne*, par. 39. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.

¹¹ Ibid., par. 40.

¹² Ibid., par. 41.

¹³ W. Molenda: Op. cit., s. 41.

¹⁴ Międzynarodowy Standard Rachunkowości 38 *Aktywa niematerialne*, op. cit., par. 75.

¹⁵ Ibid., par. 79.

Stosowanie wartości godziwej do wyceny wiąże wartości wycenianego majątku z aktualnymi warunkami rynkowymi. Pozwala to na uzyskanie obiektywnej – opartej na danych, na które wpływ miało wiele podmiotów – wartości wyceny. W odniesieniu do wartości niematerialnych występowanie danych wejściowych z poziomu 1 jest rzadkie, co jest związane z koniecznością występowania aktywnego rynku. A. Mazur definiuje aktywny rynek jako rynek¹⁶, na którym:

- pozycje będące przedmiotem obrotu są jednorodne,
- ceny są podawane do publicznej wiadomości,
- w dowolnym czasie można znaleźć zainteresowanych nabywców oraz sprzedawców.

W przypadku wartości niematerialnych, gdzie przedmiotem obrotu są znaki towarowe, patenty czy licencje, ceny transakcyjne często nie są udostępniane do publicznej wiadomości. Ponadto czynniki niematerialne są unikatowe i trudno znaleźć dla nich odpowiedniki będące przedmiotem transakcji rynkowych. Co więcej, cena zapłacona za jeden składnik aktywów niematerialnych nie może stanowić wystarczającej podstawy do ustalenia wartości godziwej innego składnika. W związku z powyższym prawdopodobne jest, że to dane wejściowe z poziomu 3 będą tymi, które najczęściej będą podstawą do ustalenia wartości godziwej wartości niematerialnych, co może prowadzić do dużej subiektywności w wycenie.

4. Techniki wyceny

W celu ustalenia wartości godziwej jednostka stosuje techniki wyceny. Jednostka wybiera takie techniki, które umożliwią najpełniejsze wykorzystanie dostępnych dla niej obserwowalnych danych wejściowych (dane z poziomu 1 oraz 2) i zminimalizują użycie danych wejściowych niemożliwych do zaobserwowania (dane z poziomu 3). Najszerzej rozpowszechnionymi metodami wyceny wartości niematerialnych są metody uwzględniające: podejście rynkowe, dochodowe i kosztowe.

Metody rynkowe polegają na szacowaniu wartości czynników niematerialnych na podstawie porównań z transakcjami sprzedaży bądź licencjonowania, jakie przeprowadzono na rynku w ostatnim czasie. Aby zastosować podejście rynkowe, musi występować nie tylko aktywny rynek na podobne do wycenianych składniki aktywów, ale również dostępne muszą być dane do przeszłych transakcji z udziałem podobnych składników aktywów. Wymaga to od wyceniającego w pierwszej kolejności zebrania informacji rynkowych dotyczących przeszłych transakcji kupna (sprzedaży), a następnie określenia bieżących warunków

¹⁶ A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 89.

rynkowych z uwzględnieniem zmian, jakie zaszły na rynku w okresie od dat analizowanych, przeszłych transakcji do dnia bieżącej wyceny. W odniesieniu do wartości niematerialnych zastosowanie metodologii rynkowej ma ograniczony charakter, co jest związane z rzadkim występowaniem transakcji porównywalnych, a także z trudnością w pozyskaniu dostępnych na ich temat informacji.

Metody dochodowe oparte są na ekonomicznej zasadzie przewidywań¹⁷. Wartość aktywów w tym podejściu równa jest bieżącej wartości spodziewanych ekonomicznych korzyści z ich posiadania. W podejściu dochodowym, korzystając ze stopy dyskontowej, przelicza się przyszłe kwoty na przykład przychodów i kosztów lub przepływów pieniężnych na bieżącą wartość. Do ustalenia wartości godziwej aktywów niematerialnych stosuje się najczęściej metodę hipotetycznych opłat licencyjnych, metodę nadwyżki zysków, a w przypadku opcji: formułę Blacka-Scholesa-Mertona lub model dwumianowy.

Stosowanie metod kosztowych do wyceny aktywów niematerialnych oparte jest na ekonomicznych zasadach substytucji i służy ustaleniu kwoty, której poniesienie byłoby niezbędne do odtworzenia w danym momencie zdolności użytkowej danego składnika aktywów. Z perspektywy uczestnika rynku stanowi ona koszt, jaki uczestnik poniósłby, nabywając substytut składnika aktywów o zbliżonej użyteczności, skorygowany o utratę przydatności. Utrata ta obejmuje m.in. pogorszenie stanu fizycznego składnika aktywów, dezaktualizację technologiczną, funkcjonalną oraz ekonomiczną.

Techniki wyceny wartości godziwej są stosowane w sposób ciągły. Zasadna jest jednak zmiana techniki wyceny, jeśli prowadzi ona do wyceny, która w danych okolicznościach jest w przynajmniej równym stopniu reprezentatywna dla wartości godziwej. Sytuacja taka może nastąpić w sytuacji, gdy na przykład warunki rynkowe uległy zmianie lub dostępne są nowe informacje.

Podsumowanie

Wprowadzenie wartości godziwej do wyceny niewątpliwie stanowiło krok milowy w systemie rachunkowości i pokazało, że rachunkowość w coraz większym stopniu zajmuje się przyszłością. Ponieważ jednak ustalanie wartości godziwej charakteryzuje hipotetyczność transakcji, konieczne jest zastosowanie szacunków, co pociąga za sobą ryzyko błędu. Jego ograniczeniu ma służyć powiązanie wartości wycenianego majątku z aktualnymi warunkami rynkowymi. Jednak w przypadku wartości niematerialnych uzyskanie danych rynkowych jest trudne z uwagi na brak aktywnego rynku, co wiąże się z koniecznością stosowania danych pozarynkowych i może prowadzić do subiektywności w wycenie.

¹⁷ G. Urbanek: Op. cit., s. 117.

Do zwolenników wyceny w wartości godziwej należą głównie przedstawiciele firm audytorskich, którzy cenią wartość godziwą za jej duży potencjał informacyjny, natomiast jej przeciwnicy to główne przedstawiciele firm ubezpieczeniowych, krytykujący wartość godziwą za jej dużą zmienność.

Literatura

- Kasperowicz A.: *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*. „Rachunkowość” 2012, nr 1.
- Krzywda D.: *Rozpoznanie i pomiar wartości niematerialnych i prawnych*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2000, nr 535.
- Mazur A.: *Ustalanie wartości godziwej aktywów niematerialnych nabytych w drodze połączenia jednostek gospodarczych*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Mazur A.: *Zasadność stosowania wartości godziwej do wyceny bilansowej w małych i średnich przedsiębiorstwach*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 47 (103). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości 38 „Aktywa niematerialne”*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Molenda W.: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Omówienie Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej 13 „Wycena wartości godziwej”*, www.deloitte.com/assets/Dcom-Poland/Local%20Assets/Documents/Newslettery/Biuletyn%20MSSF/pl_IFRS_Newsletter_2011.06_POL.pdf
- Urbanek G.: *Wycena aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa 2008.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
- Wyczółkowska D.: *Wartość godziwa – omówienie MSSF 13*. „Rachunkowość” 2012, nr 1.

FAIR VALUE MEASUREMENT OF THE INTANGIBLE ASSETS

Summary

The article aims to present the issue of intangible assets' valuation at fair value. The starting point for consideration this problem is the increased importance of the fair value issue. The evidence of this is the recently adopted IFRS 13 – “Fair value measurement”. Moreover, in modern's economy we can see the growing importance of intan-

gible assets. More and more often the value creation is primarily due to intangible factors. However, the valuation of intangible assets at fair value meets with difficulties because of the frequent lack of an active market, which, according to IFRS is needed to ensure the high quality of valuation. The author's intention is to present both difficulties and advantages connected with the use of fair value in the valuation of intangible assets.

Bożena Rudnicka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej

DYLEMATY WYCENY NIERUCHOMOŚCI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Wprowadzenie

Nieruchomości to najważniejszy element majątku jednostek samorządu terytorialnego. Do ich wyceny, zasad ewidencji, ujmowania w sprawozdaniu finansowym i innych sprawozdaniach odnoszą się różne akty prawne. To m.in. powoduje, że wycena nieruchomości wzbudza wiele kontrowersji, podnoszonych obecnie także w opiniach biegłych rewidentów z badania sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego za 2010 rok.

Celem opracowania jest zarysowanie problemów wyceny nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego przekazywanych jednostkom organizacyjnym w trwały zarząd, na podstawie analizy regulacji prawnych, opinii praktyków prezentowanych w piśmiennictwie fachowym oraz opinii formułowanych przez biegłych rewidentów, dotyczących przede wszystkim możliwości wykorzystania ceny rynkowej jako podstawy wyceny oraz aktualizacji wyceny tych nieruchomości.

1. Zasady prowadzenia rachunkowości przez jednostki budżetowe a wycena nieruchomości

W art. 40 Ustawy o finansach publicznych¹ – ufp – sformułowano ogólną zasadę, w myśl której jednostki sektora finansów publicznych, w tym jednostki budżetowe i samorządowe zakłady budżetowe, są zobowiązane do prowadzenia rachunkowości zgodnie z Ustawą o rachunkowości², jednak z uwzględnieniem zasad zawartych w Ustawie o finansach publicznych³. W art. 40 ust. 3 ufp okre-

¹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 ze zm.

² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jednolity: Dz.U z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

³ M. Karlikowska, W. Miemiec, Z. Ofiarski, K. Sawicka: *Ustawa o finansach publicznych, komentarz*. Presscom sp. z o.o., Wrocław 2010, s. 120.

ślono, że szczególne zasady rachunkowości dla wymienionych jednostek dotyczą m.in.:

- 1) ewidencji aktywów trwałych stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego;
- 2) wyceny poszczególnych składników aktywów i pasywów;
- 3) sporządzania sprawozdań finansowych oraz odbiorców tych sprawozdań.

Przedstawione szczególne zasady rachunkowości oraz plany kont, a także zasady rachunkowości oraz plany kont dla organów podatkowych jednostek samorządu terytorialnego Minister Finansów jest zobowiązany określić w drodze stosownych rozporządzeń. Z dniem 31 lipca 2010 roku weszło w życie aktualnie obowiązujące rozporządzenie⁴. Określa ono m.in.:

- pojęcie środków trwałych,
- szczególne zasady wyceny, umarzania i amortyzacji oraz inwentaryzacji środków trwałych, a także wartości niematerialnych i prawnych,
- zasady ewidencji środków trwałych, w tym nieruchomości.

Rozporządzenie to zostało znowelizowane rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2012 roku⁵. Nowelizacja rozporządzenia nie dotyczyła pojęcia i wyceny środków trwałych, w tym nieruchomości.

W rozporządzeniu z dnia 5 lipca w stosunku do poprzedniego rozporządzenia⁶ przeformułowano pojęcie środków trwałych.

⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128, poz. 861 ze zm.

⁵ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2012 r., poz. 121.

⁶ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 lipca 2006 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planu kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz niektórych jednostek sektora finansów publicznych. Dz.U. z 2006 r., nr 142, poz. 1020 ze zm.

Tabela 1

Pojęcie środków trwałych według szczególnych przepisów rachunkowości budżetowej

Rozporządzenie z 2006 r.	Rozporządzenie z 2010 r.
§2, pkt 5) środkach trwałych – rozumie się przez to środki, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 15 Ustawy o rachunkowości oraz środki trwałe stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, w stosunku do których jednostka wykonuje uprawnienia właścicielskie, niezależnie od sposobu ich wykorzystania.	§2, pkt 5) środkach trwałych – rozumie się przez to środki, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 15 Ustawy o rachunkowości, w tym środki trwałe stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, otrzymane w zarząd lub użytkowanie i przeznaczone na potrzeby jednostki .

Mimo odwołania się w rozporządzeniu do tego, że środki trwałe w jednostkach stosujących przepisy rozporządzenia należy rozumieć tak, jak to określa Ustawa o rachunkowości, należy mieć na względzie, że nieruchomości jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych są zaliczane do środków trwałych, a ich inwestycje to inaczej środki trwałe w budowie⁷.

W rozporządzeniu z dnia 10 lipca, w stosunku do wcześniej obowiązujących przepisów, zmiany w pojęciu środków trwałych miały charakter formalny. Także zgodnie z rozporządzeniem z 2006 roku i wcześniejszym, mimo że wprost tego nie określono, otrzymane w trwałe zarząd nieruchomości jednostki budżetowe powinny były wykazywać w swoich księgach rachunkowych i bilansach. Często jednak zdarzało się, szczególnie w odniesieniu do gruntów, że figurowały one wyłącznie w ewidencji pozabilansowej tych jednostek. Było to wyraźne wskazanie, że do środków trwałych jednostki musiały sprawdzić, czy otrzymane w trwałe zarząd nieruchomości są prawidłowo ujmowane w ich księgach rachunkowych. Przeglądy takie w wielu jednostkach pokazały, że w księgach jednostki zaewidencjonowano przekazany im w trwałe zarząd budynek, a pominięto grunt, że budynek i grunt zaksięgowano jako jeden obiekt inwentarzowy o wspólnej wartości albo że używane przez nie w ramach trwałego zarządu nieruchomości są nadal ewidencjonowane w księgach urzędu jednostki samorządu terytorialnego.

Podczas kontroli inspektorzy NIK oraz RIO stwierdzali: brak prawnego uregulowania formy władania nieruchomościami przez jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, przypadki ewidencji nieruchomości, szcze-

⁷ Warto zauważyć, że w praktyce jednostek budżetowych wymienia się jednak nieruchomości inwestycyjne. Ma to na przykład miejsce w sprawozdaniu finansowym Miasta Stołecznego Warszawy, w którym grunty oddane w wieczyste użytkowanie są wymieniane nie jako środki trwałe, lecz jako nieruchomości inwestycyjne. Ich wycena dokonywana jest na podstawie aktualizowanej co trzy lata wartości godziwej, <http://bip.warszawa.pl/NR/rdonlyres/3486FF35-25FB-4AB5-9C77-5BD5679498F6/866531/Sprawozdaniefinansowezarok2011.pdf>

gólnie gruntów, wyłącznie ilościowo, bez dokonania ich wyceny, występowanie rozbieżności między stanem nieruchomości wykazywanym w ewidencji gminnego, powiatowego czy wojewódzkiego zasobu nieruchomości a danymi wynikającymi z ewidencji prowadzonej w urzędach jednostek samorządu terytorialnego⁸.

Jednostki, stosując się do zaleceń zawartych w wystąpieniach pokontrolnych, starały się poprawiać i uzupełniać prowadzoną ewidencję środków trwałych. W związku z tym pojawiły się dylematy dotyczące wyceny ewidencjonowanych nieruchomości. Najczęściej wątpliwości dotyczyły tego, w jakiej wartości nieruchomości należy do ksiąg wprowadzić: według ustalonej na potrzeby trwałego zarządu aktualnej wartości rynkowej, czy też według, jeśli taka istniała, wartości historycznej, w tzw. szyku rozwartym, kwotami wartości początkowej i dotychczasowego umorzenia, wynikającymi z ksiąg rachunkowych jednostki uprzednio prowadzącej ewidencję tej nieruchomości⁹.

Występujące w praktyce różne podejście do wyceny miało w dużej mierze swoje źródło w różnie interpretowanych przepisach dotyczących zasad wyceny nieruchomości przekazywanych i otrzymywanych w trwały zarząd, zawartych w rozporządzeniu w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz w Ustawie o gospodarce nieruchomościami.

2. Zasady wyceny nieruchomości w Ustawie o gospodarce nieruchomościami

Zgodnie z art. 18 Ustawy o gospodarce nieruchomościami (dalej ugn) nieruchomości mogą być oddawane jednostkom organizacyjnym w trwały zarząd, najem i dzierżawę oraz użyczane na cele związane z ich działalnością. W art. 43 ust.1 ugn mianem trwałego zarządu określa się formę władania nieruchomościami przez jednostki budżetowe i samorządowe zakłady budżetowe¹⁰.

Z wnioskiem o ustanowienie trwałego zarządu występuje jednostka organizacyjna. Trwały zarząd ustanawia na czas nieoznaczony lub czas oznaczony właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego w drodze decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu. Decyzja ta, zgodnie z art. 45 ust.1 ugn, powinna mieć

⁸ Na przykład wystąpienie pokontrolne RIO do Wójta Gminy Żary z dnia 13.04.2011 r., RIO I-092/24/11, http://www.bip.zielonagora.rio.gov.pl/dok_wnioski/811102K111.pdf

⁹ Inaczej niż Ustawa o rachunkowości MSRSP 17 *Rzeczowe aktywa trwałe* przewiduje w jednostkach sektora finansów publicznych możliwość wyceny środków trwałych według aktualnej wartości rynkowej. T. Muller-Marques Berger. *IPSAS Explained – A Summary of International Public Sector Accounting Standards*. John Wiley & Sons Ltd 2009, s. 105-109.

¹⁰ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 2010 r., nr 102, poz. 651.

dzy innymi zawierać cenę nieruchomości i opłatę z tytułu trwałego zarządu oraz możliwość aktualizacji opłaty z tytułu trwałego zarządu.

Wykazywana w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu cena nieruchomości powinna być ustalana, jak to wskazano w art. 67 ust. 1, na podstawie jej wartości.

Czym jest ta wartość – określają kolejne przepisy ugn, przede wszystkim dział VI. Zgodnie z art. 150 ust. 1 w wyniku wyceny nieruchomości dokonuje się:

- 1) określenia wartości rynkowej;
- 2) określenia wartości odtworzeniowej;
- 3) ustalenia wartości katastralnej;
- 4) określenia innych rodzajów wartości przewidzianych w odrębnych przepisach.

Przy czym:

- 1) wartość rynkową określa się dla nieruchomości, które są lub mogą być przedmiotem obrotu,
- 2) wartość odtworzeniową określa się dla nieruchomości, które ze względu na rodzaj, obecne użytkowanie lub przeznaczenie nie są lub nie mogą być przedmiotem obrotu rynkowego, a także jeżeli wymagają tego przepisy szczególne,
- 3) wartość katastralną nieruchomości ustala się dla nieruchomości, o których mowa w przepisach o podatku od nieruchomości.

W art. 151 ust. 1 ugn wskazano, że wartość rynkową nieruchomości stanowi najbardziej prawdopodobna jej cena, możliwa do uzyskania na rynku, określona z uwzględnieniem cen transakcyjnych przy przyjęciu następujących założeń:

- 1) strony umowy były od siebie niezależne, nie działały w sytuacji przymusowej oraz miały stanowczy zamiar zawarcia umowy;
- 2) upłynął czas niezbędny do wyeksponowania nieruchomości na rynku i do wynegocjowania warunków umowy.

Wyboru właściwego podejścia oraz metody i techniki szacowania nieruchomości – jak to określa art. 154. ust. 1 ugn – dokonuje rzeczoznawca majątkowy, uwzględniając w szczególności cel wyceny, rodzaj i położenie nieruchomości, przeznaczenie w planie miejscowym, stan nieruchomości oraz dostępne dane o cenach, dochodach i cechach nieruchomości podobnych.

Ugn określa też w art. 155 ust. 1, że przy szacowaniu nieruchomości wykorzystuje się wszelkie niezbędne i dostępne dane o nieruchomościach, zawarte w szczególności w:

- 1) księgach wieczystych;
- 2) katastrze nieruchomości;
- 3) ewidencji sieci uzbrojenia terenu;

4) wykazach prowadzonych przez urzędy skarbowe¹¹.

Zgodnie z ugn za nieruchomość oddaną w trwały zarząd pobiera się opłaty roczne, a opłaty z tytułu trwałego zarządu ustala się według stawki procentowej od ceny nieruchomości wskazanej w decyzji.

W art. 87 ugn przyjęto, że wysokość opłaty rocznej z tytułu trwałego zarządu nieruchomości może być aktualizowana nie częściej niż raz w roku, jeżeli wartość tej nieruchomości ulegnie zmianie.

Przejęcie przez jednostki budżetowe i samorządowe zakłady budżetowe wiąże się więc z następującymi skutkami:

- koniecznością określenia na potrzeby ustalenia opłaty z tytułu trwałego zarządu wartości nieruchomości, którą z reguły jest jej wartość rynkowa,
- zmianą tej wartości w wyniku ponownej wyceny nieruchomości do aktualnej wartości rynkowej w związku z potrzebą dokonania zmian w opłatach z tytułu trwałego zarządu.

Czy jednak ustalana na potrzeby trwałego zarządu zgodnie z ugn wartość nieruchomości może stanowić podstawę wyceny tej nieruchomości w jednostce otrzymującej tę nieruchomość w trwały zarząd oraz czy aktualizacja wyceny nieruchomości mająca na celu uaktualnienie opłat z tytułu trwałego zarządu powinna oznaczać aktualizację wyceny wartości księgowej nieruchomości? Różne stanowiska w tej sprawie są w decydującej mierze efektem mylnych, jak się wydaje, interpretacji treści jednego z przepisów rozporządzenia w sprawie szczególnych zasad rachunkowości jednostek budżetowych.

3. Szczególne zasady wyceny środków trwałych

W § 6 rozporządzenia z dnia 5 lipca 2010 roku postanowiono między innymi, że:

- 1) środki trwałe stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego otrzymane nieodpłatnie, na podstawie decyzji właściwego organu, mogą być wycenione w wartości określonej w tej decyzji, wartość początkowa środków trwałych i dotychczas dokonane odpisy umorzeniowe podlegają aktualizacji zgodnie z zasadami określonymi w odrębnych przepisach, a wyniki aktualizacji są odnoszone na fundusz,
- 2) inwentaryzacja nieruchomości powinna zapewnić porównanie danych wynikających z ewidencji księgowej z ewidencją odpowiednio gminnego, powiatowego i wojewódzkiego zasobu nieruchomości.

¹¹ Podobne punkty odniesienia, mogące stanowić podstawę określenia wartości rynkowej, zawiera MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*.

Obowiązek, aby inwentaryzacja nieruchomości zapewniała porównanie ewidencji księgowej z ewidencją odpowiedniego zasobu nieruchomości, został po raz pierwszy wprowadzony w 2010 roku. Jego realizacja doprowadziła do postawienia pytania, czy jeśli w prowadzonej w starostwie ewidencji zasobu nieruchomości jest wykazana inna wartość niż w księgach rachunkowych jednostki, z reguły rynkowa, ustalona na potrzeby ustanowienia trwałego zarządu, to powinno się dokonać aktualizacji wyceny, tak aby te kwoty były zgodne? Czy tym samym regulacje ugn, określające zasady wyceny nieruchomości, należy potraktować jako przepisy odrębne, na podstawie których taka aktualizacja jest możliwa?

Część jednostek tak właśnie interpretowała ten przepis i dokonywała korekty wartości początkowej budynków i gruntów. W świetle obowiązujących przepisów zarówno Ustawy o rachunkowości, jak i rozporządzenia w sprawie szczególnych zasad rachunkowości, takie podejście należy uznać za błędne i pozostające w sprzeczności z tym, że aktualizacja wyceny środków trwałych jest możliwa tylko na podstawie odrębnych przepisów¹².

W piśmiennictwie fachowym można jednak spotkać stanowiska, że możliwe jest wprowadzenie do ksiąg rachunkowych nieruchomości według wynikającej z decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu wartości rynkowej ustalonej przez rzeczoznawcę, jeśli na przykład przekazywana nieruchomość została całkowicie umorzona w jednostce wcześniej z niej korzystającej¹³.

Fakt uaktualniania w księgach rachunkowych wartości nieruchomości otrzymywanych w trwały zarząd potwierdzają opinie biegłych rewidentów z pierwszego obowiązkowego badania sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego za 2010 rok¹⁴ oraz kontrole poprawności sporządzenia sprawozdania finansowego dokonywane przez RIO¹⁵.

W internetowym wydaniu „Gazety Prawnej” z dnia 8 marca 2012 roku w artykule pt. *Minister Finansów może wpływać na księgowość miast* biegli rewidenci szerzej odnieśli się do wyceny samorządowych nieruchomości. Ich zdaniem sprawozdania finansowe jednostek samorządu terytorialnego nie zawierają rzetelnej informacji o wartości majątku jst. Jest to spowodowane przede wszystkim błędnym stosowaniem metod wyceny oraz regulacji rozporządzenia z dnia 5 lipca 2010 roku. Ich zdaniem wycena nieruchomości, zarówno budyn-

¹² Jak można sądzić, takie też jest stanowisko Departamentu Rachunkowości Ministerstwa Finansów – por. Konsultacje, pyt. 17. „Rachunkowość” 2011, nr 6.

¹³ P. Wieczorek: *Trwały zarząd*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 2(63).

¹⁴ J. Szklarz-Snopek: *Wnioski po pierwszym badaniu sprawozdań finansowych jst*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 3(64).

¹⁵ I. Bobowska, J. Kowalski: *Ustalenia kontroli RIO w zakresie sprawozdawczości*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 4(65).

ków, jak i gruntów według wartości godziwej (rynkowej) może mieć miejsce tylko w odniesieniu do nieruchomości zaliczanych do inwestycji. Taka sytuacja nie występuje w jednostkach organizacyjnych jednostek samorządu terytorialnego¹⁶. Natomiast przekazanie nieruchomości w trwały zarząd nie może być podstawą do wzrostu majątku w jednostkach organizacyjnych tego samego właściciela, nie powinno następować wówczas nowe rozpoznanie wartości majątku i przeszacowanie tego majątku na podstawie nowo oszacowanych wartości rynkowych (określanych przez biegłych rewidentów mianem wartości godziwej). Niedopuszczalne jest, ich zdaniem, wprowadzanie do ksiąg rachunkowych nieruchomości na przykład gruntów według oszacowanej wartości godziwej w sytuacji, gdy na moment wprowadzenia nieruchomości do ksiąg rachunkowych znana jest cena nabycia tych nieruchomości wynikająca z innych dokumentów, na przykład z aktu notarialnego. Nie powinna też mieć miejsca, zdaniem biegłych rewidentów, coroczna, samodzielna aktualizacja wyceny nieruchomości¹⁷.

Zdaniem biegłych rewidentów przyczyną wskazanych nieprawidłowości w wycenie nieruchomości samorządowych w dużej mierze jest m.in. to, że szczególne zasady rachunkowości jednostek budżetowych są wydawane na podstawie Ustawy o finansach publicznych, a nie Ustawy o rachunkowości. Wskutek tego możliwe jest ustalenie innych niż w Ustawie o rachunkowości zasad wyceny środków trwałych¹⁸. Warto jednak zauważyć, że art. 80 Ustawy o rachunkowości nie upoważnia obecnie Ministra Finansów do wydania rozporządzenia w sprawie szczególnych zasad rachunkowości budżetowej.

Podsumowanie

Szczególne zasady rachunkowości obowiązujące jednostki budżetowe zawierają przepis wskazujący na możliwość wyceny nieruchomości otrzymywanych w trwały zarząd według ceny wskazanej w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu. Cenę tę stanowi z reguły wartość rynkowa tej nieruchomości. Przyjęcie jej jako podstawy wyceny powoduje, że przekazanie nieruchomości z jednej jednostki organizacyjnej do innej w ramach tej samej jednostki samorządu terytorialnego, będącej właścicielem tej nieruchomości, stanowi uaktualnienie wyceny historycznej do aktualnej wartości rynkowej.

¹⁶ Jak już na to wskazano na przykładzie Miasta Stołecznego Warszawy, w praktyce się to jednak zdarza.

¹⁷ http://podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/600888,minister_finansow_moze_wplywac_na_ksiegowosc_miast.html

¹⁸ Ibid.

Nieruchomości w jednostkach budżetowych – zgodnie z obowiązującymi je przepisami – powinny być zaliczane wyłącznie do środków trwałych. Ustawa o rachunkowości uznaje za możliwą aktualizację wyceny środków trwałych wyłącznie na podstawie odrębnych przepisów. Jak się wydaje, za przepisy te nie można uznać Ustawy o gospodarce nieruchomościami, określającej zasady wyceny nieruchomości w związku z ustaleniem opłat z tytułu trwałego zarządu.

Przyjęcie za podstawę wyceny nieruchomości samorządowych wartości historycznej, brak możliwości ich indywidualnej wyceny, mogą być oczywiście przedmiotem krytyki i punktem wyjścia do dyskusji o pożądanym modelu wyceny¹⁹. Uznanie jednak, że figurująca w księgach i prezentowana w bilansie wartość nieruchomości nie odzwierciedla ich aktualnej wartości, nie może być podstawą nieuporządkowanej, wyrywkowej aktualizacji wyceny pojedynczych nieruchomości na podstawie decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu lub decyzji o aktualizacji opłat z tego tytułu.

Literatura

- Bobowska I., Kowalski J.: *Ustalenia kontroli RIO w zakresie sprawozdawczości*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 4(65).
- Frendzel M.: *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
- Karlikowska M., Miemiec M., Ofiarski Z., Sawicka K.: *Ustawa o finansach publicznych, komentarz*. Presscom sp. z o.o., Wrocław 2010.
- Konsultacje. „Rachunkowość” 2011, nr 6.
- Muller-Marques Berger T.: *IPSAS Explained – A Summary of International Public Sector Accounting Standards*. John Wiley & Sons Ltd 2009.
- Szklarz-Snopek J.: *Wnioski po pierwszym badaniu sprawozdań finansowych jst*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 3(64).
- Wieczorek P.: *Trwały zarząd*. „Finanse Publiczne” 2012, nr 2(63).

¹⁹ Na użyteczność wyceny według kosztu historycznego w jednostkach sektora finansów publicznych wskazuje M. Frendzel: *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 111.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 lipca 2006 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planu kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz niektórych jednostek sektora finansów publicznych. Dz.U. z 2006 r., nr 142, poz. 1020 ze zm.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128, poz. 861 ze zm.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2012 r. zmieniające Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2012 r., poz. 121.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 2010 r., nr 102, poz. 651.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 ze zm.

Witryny internetowe

Witryna internetowa serwisu Podatki Gazeta Prawna,

www.podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/600888,minister_finansow_moze_wplywac_na_ksiegowosc_miast.html

Witryna internetowa Biuletynu Informacji Publicznej miasta Zielona Góra,

www.bip.zielonagora.rio.gov.pl/dok_wnioski/811102K111.pdf

Witryna internetowa Biuletynu Informacji Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy,
www.bip.warszawa.pl/NR/rdonlyres/3486FF35-25FB-4AB5-9C77-5BD5679498F6/866531/Sprawozdaniefinansowezarok2011.pdf

PROBLEMS WITH THE VALUATION OF PROPERTY WHICH BELONGS TO LOCAL GOVERNMENT UNITS

Summary

Specific accounting regulations for budget entities and budget institutions were changed in 2010. Implementation of those changes have drawn attention of professionals to an already existing valuation problem of the property which is accounted as a property of local government units. In essence, that problem comes down to answering a question whether such property, accounted as material fixed assets of organizational units who use it, can be evaluated with its market value or with its historical value of acquisition? At the same time answer to that questions solves dilemma whether revaluation of property can be done with the use of specific accounting regulations.

Ewa Spigarska

Uniwersytet Gdański

WARTOŚĆ GODZIWA W ZAKŁADACH UBEZPIECZEŃ W ŚWIETLE NADCHODZĄCYCH ZMIAN

Wprowadzenie

Jednym z głównych obszarów nadzoru nad działalnością ubezpieczeniową jest sprawozdawczość finansowa. W ostatnich latach podlega ona rewolucyjnym zmianom, szczególnie w przypadku stosowania przez ubezpieczycieli Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Pierwszym elementem było przyjęcie *Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej nr 4 Umowy ubezpieczenia*¹. Obecnie zakłady ubezpieczeń przygotowują się do wdrożenia Dyrektywy Wyłagalność II² i oczekują na wprowadzenie MSSF 4 faza II. Rozbieżności w zakresie regulacji związanych z rachunkowością i wyłagalnością, jak również specyfika prowadzonej działalności powodują odmienną wycenę kategorii ubezpieczeniowych. W opracowaniu zwrócono uwagę na wybrane problemy związane z wyceną umów ubezpieczenia, jak i na różne podejścia do wyceny aktywów i pasywów w zakładach ubezpieczeń. Komisja Europejska, argumentując wprowadzenie Dyrektywy Wyłagalność II stwierdziła, że standardy wyceny na potrzeby nadzoru powinny być w możliwie dużym zakresie zgodne z międzynarodowymi zasadami rachunkowości, by ograniczyć obciążenia administracyjne, jak i – o ile nie zostało to uregulowane w inny sposób – wycena wszystkich aktywów oraz zobowiązań innych niż rezerwy techniczne powinna być dokonana zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości przyjętymi przez Unię Europejską³.

¹ Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 4 Umowy ubezpieczeniowe. Dz.U. L. 320 z 29.11.2008 r.

² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyłagalność II). Dz.U. L. 335 z 17.12.2009 r.

³ Komisja Europejska: Dyrektywa Solvency II, Nota Wprowadzająca 28 i Komisja Europejska: Specyfikacja techniczna Q155, par. V.4.

1. Wycena umowy ubezpieczenia

W sytuacji, gdy zakład ubezpieczeń sporządza swoje sprawozdanie finansowe na podstawie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, zobowiązany jest dokonać klasyfikacji swoich produktów na ubezpieczeniowe i inwestycyjne. Oznacza to, że gdy umowa zawarta pomiędzy zakładem ubezpieczeń a ubezpieczonym spełnia wymogi umowy ubezpieczeniowej w świetle standardów lub jest kontraktem inwestycyjnym z uznaniowym udziałem w zysku, to podstawą jej wyceny jest MSSF 4. Według MSSF 4⁴ umową ubezpieczeniową jest umowa, w której jedna ze stron (zakład ubezpieczeń) przyjmuje znaczne ryzyko ubezpieczeniowe od drugiej strony (ubezpieczonego) poprzez zgodę na zrekompensowanie ubezpieczonemu strat poniesionych przez ubezpieczonego w wyniku zaistnienia niepewnego przyszłego zdarzenia (zdarzenia objętego ubezpieczeniem). Podstawowym wymogiem dla umowy ubezpieczenia jest przeniesienie znacznego ryzyka ubezpieczeniowego. Co oznacza, że ryzyko przyjęte musi być znaczące, to jest gdy jego realizowanie może potencjalnie spowodować istotny wzrost wartości świadczenia wypłaconego przez zakład ubezpieczeń, również wtedy, gdy prawdopodobieństwo zajścia jest bardzo niewielkie, istotność powinna być określana osobno dla każdej umowy, a nie dla całego portfela umów.

Zgodnie z planowanym wprowadzeniem MSSF 4 faza II definicja umowy ubezpieczenia ma być poszerzona o sformułowanie, że zaistnienie niepewnego przyszłego zdarzenia winno wpłynąć niekorzystnie na ubezpieczonego. Jednocześnie znaczące ryzyko występujące w umowie jest istotne tylko wtedy, gdy wypłata dodatkowych świadczeń jest możliwa w każdej sytuacji mającej znaczenie ekonomiczne, a świadczenia te oznaczają dodatkowe korzyści stanowiące wartość bieżącą kwoty, jaka przewyższa wartość bieżącej kwoty wypłacanej w momencie niewystąpienia zdarzenia będącego przedmiotem ubezpieczenia. Zakład ubezpieczeń jest zobowiązany badać istotność ryzyka ubezpieczeniowego w każdej umowie, a nie tylko analizować materialność sprawozdania finansowego⁵.

Zgodnie z założeniami MSSF 4 faza II nie wszystkie umowy ubezpieczenia przenoszą na wystawcę polisy ryzyko ubezpieczeniowe w momencie rozpoczęcia obowiązywania ochrony ubezpieczeniowej, jednak mogą je przenosić w okresie późniejszym. W takiej sytuacji daną umowę należy zakwalifikować jako umowę ubezpieczeniową.

Zgodnie z projektem MSSF 4 faza II do podstawowych umów ubezpieczenia należy zaliczyć:

- ubezpieczenie od kradzieży lub zniszczenia mienia,

⁴ Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 4..., op. cit.

⁵ A. Fornalik: *MSSF 4 faza II a polskie standardy rachunkowości*. Seminarium Polskiej Izby Ubezpieczeń. PIU i Ernst & Young, Warszawa 2010.

- ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej i od kosztów prawnych,
- ubezpieczenie na życie i pokrycie kosztów związanych z pogrzebem,
- ubezpieczenie na dożycie,
- wypłatę emerytur i świadczeń zależnych od przeżycia,
- gwarancje ubezpieczeniowe,
- gwarancje kredytowe narażające na stratę,
- ubezpieczenie od strat poniesionych w czasie podróży,
- reasekurację.

Natomiast do produktów niespełniających wymogów umowy ubezpieczenia według projektu MSSF 4 faza II zalicza się:

- ubezpieczenie na dożycie, jeżeli ryzyko śmierci jest nieznaczące,
- umowy prawnie posiadające formę ubezpieczenia, ale przenoszące całe ryzyko na posiadacza polisy,
- umowy wymagające wypłaty świadczenia w sytuacji wystąpienia niekorzystnego zdarzenia, które jednak nie wpływa niekorzystnie na posiadacza polisy (np. hazard),
- instrumenty pochodne, które narażają stronę umowy na ryzyko finansowe, a nie na ryzyko ubezpieczeniowe,
- ubezpieczenie ryzyka kredytowego, które wypłaca świadczenie nawet jeśli posiadacz polisy nie poniósł żadnych strat w wyniku niespłacenia kredytu w odpowiednim czasie.

Dokonując wyceny umowy ubezpieczeniowej, należy wydzielić wszystkie elementy, które nie odnoszą się do ochrony ubezpieczeniowej. Przede wszystkim wydzieleniu podlegają wbudowane instrumenty pochodne, zobowiązania dostarczenia towarów lub usług, które nie są jednoznacznie związane z ochroną ubezpieczeniową, jak i konta, gdzie po stronie kredytowej księgowane są zwroty z inwestycji, a stopa zwrotu z tych inwestycji zależy od wyników inwestycyjnych aktywów bazowych.

Przykładowo Grupa PZU⁶ przyjęła założenie, że w przypadku ubezpieczeń na życie istotne ryzyko ubezpieczeniowe występuje wtedy, gdy zdarzenie objęte ubezpieczeniem pociąga za sobą wypłatę świadczenia co najmniej o 10% wyższego od świadczenia, które należałoby wypłacić w sytuacji, gdyby zdarzenie nie wystąpiło. Natomiast w przypadku umów ubezpieczeniowych i inwestycyjnych z uznaniowymi udziałami w zyskach, które uprawniają ubezpieczonego do otrzymania dodatkowego świadczenia lub premii jako dodatkowego elementu do świadczenia gwarantowanego, a zarazem stanowi ono znaczący składnik całego

⁶ Por. Skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Spółka Akcyjna za rok zakończony dnia 31 grudnia 2011 roku zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej wraz z opinią niezależnego biegłego rewidenta. Witryna internetowa Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń, www.pzu.pl

kontraktowanego świadczenia, zaś kwota tego dodatkowego świadczenia zależy od przebiegu określonego zbioru lub określonego typu umów, zrealizowania lub niezrealizowania zysków z określonych aktywów bądź osiągnięcia zysków lub strat przez zakład ubezpieczeń bądź fundusz lub inny podmiot związany z tą umową.

W celu stwierdzenia, czy dana umowa przenosi znaczące ryzyko ubezpieczeniowe, należy dokonać analizy przepływów pieniężnych związanych z danym produktem w różnych scenariuszach oraz oszacowania prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Jednak ocena ta posiada element subiektywnego osądu, mającego istotny wpływ na stosowane w zakładzie zasady rachunkowości.

Natomiast gdy umowa nie przenosi znaczącego ryzyka ubezpieczeniowego, to zakład ubezpieczeń klasyfikuje ją jako świadczoną usługę i rozpoznaje przychód z tytułu świadczonych usług zgodnie z MSR 18 bądź traktuje ją jako kontrakt inwestycyjny bez uznaniowego udziału w zysku i wycenia ją zgodnie z MSR 39 lub MSR 18 (np. gdy ubezpieczyciel świadczy dodatkowe usługi polegające na zarządzaniu aktywami finansowymi).

W sytuacji, gdy dany produkt ubezpieczeniowy traktowany jest jako kontrakt inwestycyjny, należy wykسیęgować składkę, odszkodowania oraz koszty akwizycji ujęto uprzednio w rachunku technicznym ubezpieczeń i wycenić je jako zobowiązania finansowe. Oznacza to, że w zależności od rodzaju kontraktu finansowego zostanie on wyceniony skorygowaną ceną nabycia przy wykorzystaniu efektywnej stopy procentowej z uwzględnieniem wszelkich przepływów pieniężnych, które takie umowy wygenerują bądź w wartości godziwej. W rezultacie klasyfikacja umów zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej wpływa na wysokość składki ubezpieczeniowej wykazywanej w sprawozdaniu finansowym⁷.

W konsekwencji oznacza to, że zakład ubezpieczeń umowy inwestycyjne bez uznaniowych udziałów w zysku wycenia jako umowy inwestycyjne zgodnie z MSR 39, czyli według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej lub według wartości godziwej przez wynik finansowy. Dotyczy to przede wszystkim regulacji w zakresie wyceny aktywów związanych ze sprzedażą produktów *unit-linked*. Produkty *unit-linked* to inaczej ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Stanowią one umowę zawieraną pomiędzy zakładem ubezpieczeń a ubezpieczonym, w której wartość świadczenia zależy od wartości inwestycji wynikającej z zainwestowania składek jednostki uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Natomiast ubezpieczeniowy fundusz kapitałowy związany z ubezpieczeniami na

⁷ Por. A. Fornalik: *Ujęcie i wycena kontraktów inwestycyjnych, w tym instrumentów strukturyzowanych*. Seminarium organizowane przez Polską Izbę Ubezpieczeń we współpracy z Ernst & Young, Warszawa 2011.

życie, jeżeli związane są z tym funduszem, oznacza wydzielony fundusz aktywów, stanowiący rezerwę tworzoną ze składek ubezpieczeniowych i inwestowanych w sposób określony w umowie ubezpieczenia.

Zgodnie z Ustawą o działalności ubezpieczeniowej⁸ w przypadku analizowanych produktów zakład ubezpieczeń zobowiązany jest do ustalenia lub zawarcia w umowie ubezpieczenia m.in. wykazu oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, zasad ustalania świadczeń oraz wartości wykupu ubezpieczenia, jak i zasad umarzania jednostek ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego i terminów ich zamiany na środki pieniężne i wypłaty świadczenia przez zakład alokacji składek ubezpieczeniowych w jednostki ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego i terminu zamiany składek na jednostki funduszu.

W zakresie wyceny ubezpieczyciel musi obligatoryjnie dokonywać wyceny jednostek ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego nie rzadziej niż raz w miesiącu, ogłaszać przynajmniej raz do roku w dzienniku o zasięgu ogólnopolskim wartość jednostki ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego ustalonej w miesiącu poprzedzającym miesiąc, w którym jest dokonywane zgłoszenie oraz sporządzania i publikowania rocznych i półrocznych sprawozdań ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Sprawozdania takie należy sporządzić dla każdego funduszu oddzielnie z wykazaniem⁹:

- 1) aktywów netto funduszu,
- 2) zmiany aktywów netto funduszu,
- 3) kosztów funduszu,
- 4) liczby i wartości jednostek rozrachunkowych,
- 5) zestawienia lokat funduszu.

Zgodnie z Rozporządzeniem w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych dłużne papiery wartościowe wycenia się według skorygowanej ceny nabycia, natomiast w zakładach ubezpieczeń lokaty, których ryzyko ponosi ubezpieczający, są wyceniane według wartości godziwej. Taki rodzaj wyceny rodzi po stronie zakładu ubezpieczeń trojkie ryzyko¹⁰:

- 1) ryzyko podatkowe,
- 2) ryzyko reputacyjne,
- 3) ryzyko regulacyjne.

Ryzyko podatkowe wynika z faktu, że wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych zakładu ubezpieczeń dla produktów, gdy ryzyko lokaty

⁸ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej. Dz.U. z 2010 r., nr 11, poz. 66 z późn. zm.

⁹ Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 8 grudnia 2003 r. w sprawie rocznych i półrocznych sprawozdań ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Dz.U. z 2003 r., nr 127, poz. 2132 z późn. zm.

¹⁰ A. Fornalik: *Wartość godziwa instrumentów finansowych, rynek aktywny vs płynny*. Seminarium organizowane przez Polską Izbę Ubezpieczeń we współpracy z Ernst & Young, Warszawa 2011.

ponosi ubezpieczający, znajduje odbicie w poziomie aktywów odpowiadających tym produktom, zaś w związku z faktem, że są inne zasady wyceny, powstaje czasowa różnica w rozpoznawanych przez zakład ubezpieczeń podatkowych zyskach bądź stratach związanych z ruchem na rezerwach techniczno-ubezpieczeniowych. Natomiast prawidłowość realizacji przydzielenia i wykupu jednostek dla produktów *unit-linked* realizowanych na zlecenie klientów rodzi ryzyko reputacyjne. Oznacza to, że przy różnych zasadach wyceny powstaje ryzyko przydzielenia innej liczby jednostek lub wykupu jednostek po innej wartości jednostki. Z ryzykiem reputacyjnym i potencjalnym działaniem ubezpieczyciela na szkodę klientów związane jest ryzyko regulacyjne.

Zakład ubezpieczeń, dokonując weryfikacji wartości godziwej aktywów związanych ze sprzedażą produktów *unit-linked*, powinien uwzględnić następujące elementy:

- zapoznać się szczegółowo z portfelem inwestycyjnym funduszy inwestycyjnych wycenionych według wartości godziwej,
- przeanalizować na podstawie dostępnych danych składniki portfela inwestycyjnego pod kątem identyfikacji przesłanek utraty wartości poszczególnych instrumentów finansowych,
- korekty wyceny jednostek uczestnictwa wynikające z przeprowadzonego w funduszach badania sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta.

W związku z powyższym zakład ubezpieczeń, prezentując informację o wartościach godziwych, powinien ujawnić metody i założenia zastosowane przy ustalaniu wartości godziwych poszczególnych aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych. Niespełnienie tego wymogu powoduje obniżenie oceny BION nadawanej przez organ nadzoru (Komisję Nadzoru Finansowego) i zarazem jest jednym z podstawowych zarzutów stawianych zakładom ubezpieczeń w trakcie przeprowadzania czynności nadzorczych.

2. Dyrektywa Wyplącalność II a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej

Od dnia 1 stycznia 2013 roku zostaje wprowadzona w życie Dyrektywa Wyplącalność II, która również narzuca zakładom ubezpieczeń obowiązki w zakresie wyceny. Podstawowym problemem dla ubezpieczycieli jest brak spójności między rozwiązaniami Dyrektywy Wyplącalność II a obowiązującymi Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej. Jednocześnie przepisy w zakresie wyplącalności zaczną obowiązywać wcześniej niż znowelizowany MSSF 4 dotyczący bezpośrednio umów ubezpieczenia. Spowoduje to najprawdopodobniej podwójną wycenę w zakładach ubezpieczeń, osobno dla potrzeb rachunkowości i niezależnie dla potrzeb wymogów wyplącalności. W tabeli 1 przedstawiono zasady wyceny wybranych aktywów i zobowiązań w zakładach ubezpieczeń zgodnie z Dyrektywą Wyplącalność II i MSSF 4 faza II.

Tabela 1

Wycena wybranych aktywów i zobowiązań w zakładach ubezpieczeń według MSSF i Dyrektywy Wyplacalność II

Kategoria	MSSF	Wyplacalność II
Wartość firmy	MSSF 3, MSSF 4, rozpoznaje się nabytą wartość firmy po koszcie, testuje się na utratę wartości	Nie rozpoznaje się
Wartości niematerialne i prawne	MSR 38, po koszcie pomniejszonym o umorzenie lub w wartości godziwej	W wartości godziwej
Środki trwałe	MSR 16, po koszcie pomniejszonym o umorzenie lub w wartości godziwej	W wartości godziwej
Zapasy	MSR 2, po koszcie lub wartości zrealizowanej, jeżeli ta jest mniejsza od kosztu	W wartości godziwej
Leasing finansowy	MSR 17, wartość godziwa lub wartość bieżąca minimalnych płatności leasingowych, jeżeli są mniejsze	W wartości godziwej
Nieruchomości inwestycyjne	MSR 40, po koszcie pomniejszonym o umorzenie lub w wartości godziwej	W wartości godziwej
Udziały w spółkach zależnych, stowarzyszonych, <i>joint ventures</i>	Zgodnie z zasadami określonymi w MSR 27, MSR 28 oraz MSR 31	W wartości godziwej lub metodą praw własności
Aktywa i zobowiązania finansowe	MSR 39, metodą kosztu zamortyzowanego lub w wartości godziwej	W wartości godziwej
Aktywa inne niż aktywa obrotowe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana	MSSF 5, po koszcie lub wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, jeżeli ta jest mniejsza	W wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży
Podatek odroczony	MSR 12	Na bazie różnicy pomiędzy wartością w bilansie sporządzonym według wymagań Dyrektywy Wyplacalność II a wartością podatkową, możliwość ustalania podatku odroczonego w oparciu o niewykorzystane straty podatkowe
Środki pieniężne i ekwiwalenty środków pieniężnych	MSR 7, MSR 39, w kwocie płatnej na żądanie	W kwocie płatnej na żądanie
Rezerwy, zobowiązania i aktywa warunkowe	MSR 37	W wartości oczekiwanej
Zobowiązania pracownicze	MSR 19	W wartości godziwej lub według zasad MSR 19.

Źródło: A. Fornalik: *MSSF 4 faza II a Solvency II*. Seminarium Polskiej Izby Ubezpieczeń. PIU i Ernst & Young, Warszawa 2010.

Podsumowanie

Na podstawie przedstawionych danych należy stwierdzić, że występują istotne różnice w zakresie rachunkowości między MSSF a regulacjami dotyczącymi wypłacalności. Aktualnie zakłady ubezpieczeń przede wszystkim wdrażają procedury związane z Dyrektywą Wypłacalność II. W mniejszym stopniu wykorzystują do swoich wycen regulacje z zakresu MSSF, z wyjątkiem sporządzania sprawozdań skonsolidowanych oraz w sprawach nieuregulowanych Ustawą o rachunkowości i wydanymi na jej podstawie aktami wykonawczymi. Wynika to przede wszystkim z faktu, że dla potrzeb nadzoru ubezpieczyciele są zobowiązani sporządzać sprawozdania finansowe zgodnie z polskim prawem bilansowym.

Literatura

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wypłacalność II). Dz.U. L. 335 z 17.12.2009 r.

Fornalik A.: *MSSF 4 faza II a polskie standardy rachunkowości*. Seminarium Polskiej Izby Ubezpieczeń. PIU i Ernst & Young, Warszawa 2010.

Fornalik A.: *MSSF 4 faza II a Solvency II*. Seminarium Polskiej Izby Ubezpieczeń. PIU i Ernst & Young, Warszawa 2010.

Fornalik A.: *Ujęcie i wycena kontraktów inwestycyjnych, w tym instrumentów strukturyzowanych*. Seminarium organizowane przez Polską Izbę Ubezpieczeń we współpracy z Ernst & Young, Warszawa 2011.

Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 4 Umowy ubezpieczeniowe. Dz.U. L. 320 z 29.11.2008 r.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 8 grudnia 2003 r. w sprawie rocznych i półrocznych sprawozdań ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Dz.U. nr 127 z 2003 r., poz. 2132 z późn. zm.

Skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Spółka Akcyjna za rok zakończony dnia 31 grudnia 2011 roku zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej wraz z opinią niezależnego biegłego rewidenta. Witryna internetowa Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń, www.pzu.pl

Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej. Dz.U. z 2010 r., nr 11, poz. 66 z późn. zm.

GOODWILL VALUE IN THE INSURANCE COMPANIES IN THE LIGHT OF INCOMING CHANGES

Summary

This paper shows some aspects of the valuation of the insurance contracts. First of all attention has been drawn to the problems associated with the valuation made according to International Financial Reporting Standards. At the same time the usage of goodwill valuation of assets and liabilities in the insurance companies has been compared according to IFRS and Solvency II.

WYBRANE PROBLEMY WYCENY PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH

Wprowadzenie

Obecne uwarunkowania funkcjonowania przedsiębiorstw na rynku są uznawane za zmienne. Zmienność ta dotyczy czynników zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Konkurencja na rynku, zjawisko globalizacji, zmienność przepisów prawnych wpływają na zmienność wewnętrznych zależności występujących w przedsiębiorstwie. Niektóre przedsiębiorstwa są prekursorami zmian i nadają ich kierunki, inne z kolei przybierają postawę dostosowawczą. Wśród działań podejmowanych przez jednostki celem sprostania wymaganiom rynku są między innymi działania innowacyjne, wśród których wyróżnia się prace badawczo-rozwojowe (B+R). „Większość dużych organizacji, a także wiele małych, uznaje za potrzebne posiadanie strategii badawczo-rozwojowej. Główne decyzje podejmowane w jej ramach dotyczą rozwoju produktu. Czy firma powinna się skoncentrować na nowych produktach, czy też na modyfikacji produktów istniejących? W jaki sposób należy wykorzystać prognozowanie techniki – prognozowanie tendencji w technice, nowych odkryć i przełomowych innowacji?”¹.

Podjęmowane działania wynikające z prac badawczo-rozwojowych wywołują skutki materialne oraz finansowe w jednostce, co z kolei stanowi przedmiot zainteresowania rachunkowości. Przełożenie działań przedsiębiorstwa na ich ujęcie w rachunkowości sprowadza się do ich identyfikacji i przyporządkowania do odpowiedniej pozycji w sprawozdaniu finansowym oraz dokonania wiarygodnej wyceny. Problematyka ta stanowić będzie główny wątek niniejszego opracowania. Celem pracy jest zatem prezentacja wieloaspektowego ujęcia problematyki prac badawczo-rozwojowych oraz ich wycena.

1. Prace badawczo-rozwojowe w ujęciu Ustawy o rachunkowości a działalność innowacyjna przedsiębiorstw

W literaturze prace badawczo-rozwojowe są wkomponowane w działalność innowacyjną przedsiębiorstwa, jak również są zaliczane do szeroko pojętych niematerialnych zasobów jednostki.

¹ R.W. Griffin: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 259.

Interpretacja prac badawczo-rozwojowych jako składowej innowacji wynika z istoty innowacji, rozumianej jako zmiana w produkcji polegająca na przyswojeniu uzyskanej wiedzy. Nowoczesne pojmowanie innowacji nie ogranicza się wyłącznie do sfery technicznej tego zagadnienia, ale również ekonomicznej, organizacyjnej. Stąd wyróżnia się innowacje: produktowe i procesowe, organizacyjne, marketingowe.

Formalne wytyczne odnoszące się do postrzegania prac badawczo-rozwojowych jednostki są zawarte w Ustawie o rachunkowości w zapisie odnoszącym się do wartości niematerialnych i prawnych. W myśl art. 3 ust.1 pkt 14 „przez wartości niematerialne i prawne rozumie się, z zastrzeżeniem pkt 17, nabyte przez jednostkę, zaliczane do aktywów trwałych, prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone do używania na potrzeby jednostki, a w szczególności:

- a) autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje,
- b) prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych,
- c) know-how.

Do wartości niematerialnych i prawnych zalicza się również nabytą wartość firmy oraz koszty zakończonych prac rozwojowych². Zastrzeżenie związane z punktem 17, wymienionym w przytaczanym zapisie, odnosi się do sytuacji, gdy wartości niematerialne i prawne zalicza się do inwestycji. W przytoczonej definicji bardzo ważnym sformułowaniem jest warunek zakończenia prac rozwojowych w momencie zaliczenia ich do wartości niematerialnych i prawnych. Stąd też wynika formalne rozgraniczenie prac badawczych od rozwojowych. Obwarowania dotyczące prac rozwojowych prowadzonych przez jednostkę sprowadzają się do następujących warunków³:

- produkt lub technologia wytwarzania są ściśle ustalone, a dotyczące ich koszty prac rozwojowych wiarygodnie określone,
- techniczna przydatność produktu lub technologii została stwierdzona i odpowiednio udokumentowana i na tej podstawie jednostka podjęła decyzję o wytwarzaniu tych produktów lub stosowaniu technologii,
- koszty prac rozwojowych zostaną pokryte, według przewidywań, przychodami ze sprzedaży tych produktów lub zastosowania technologii.

Warunki te muszą być spełnione łącznie. Z ogólnej definicji wartości niematerialnych i prawnych wynika również, że prace te mają być prowadzone na własne potrzeby jednostki, czyli nie są one prowadzone celem ich dalszej od-

² Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 3, ust. 1, pkt 14.

³ Ibid., art. 33, ust. 2.

sprzedaży. Jeżeli prowadzone prace nie spełniają kryteriów wymienionych dla prac rozwojowych, czyli przede wszystkim gdy nie ma pewności co do pozytywnych skutków ich wdrożenia, to kwalifikuje się je jako prace badawcze, których nie zalicza się do wartości niematerialnych i prawnych.

Warto zauważyć, iż w Ustawie o rachunkowości wymienia się efekty, rezultaty wynikające z przeprowadzenia prac rozwojowych, natomiast ustawa w zasadzie nie podaje definicji prac rozwojowych. W większości opracowań, jak już wcześniej wspomniano, podkreśla się konieczność rozgraniczenia prac badawczych od prac rozwojowych. Prace badawcze postrzega się jako etap wcześniejszy względem prac rozwojowych i w związku z tym nie ma przesłanek dla określenia efektu, jaki potencjalnie przyniosą one jednostce. Prace rozwojowe stanowią bardziej skonkretyzowane działania, dlatego efekt ich przeprowadzenia można udowodnić. Definicje prac badawczych i rozwojowych zostały sprecyzowane dla potrzeb zasad finansowania nauki. Badania naukowe w takim rozumieniu to⁴:

- a) badania podstawowe – oryginalne prace badawcze eksperymentalne lub teoretyczne podejmowane przede wszystkim w celu zdobywania nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie praktyczne zastosowanie lub użytkowanie,
- b) badania stosowane – prace badawcze podejmowane w celu zdobycia nowej wiedzy, zorientowane przede wszystkim na zastosowanie w praktyce,
- c) badania przemysłowe – badania mające na celu zdobycie nowej wiedzy oraz umiejętności w celu opracowywania nowych produktów, procesów i usług lub wprowadzania znaczących ulepszeń do istniejących produktów, procesów i usług; badania te obejmują tworzenie elementów składowych systemów złożonych, szczególnie do oceny przydatności technologii rodzajowych, z wyjątkiem prototypów objętych zakresem prac rozwojowych.

Natomiast prace rozwojowe⁵ określane są jako nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności z dziedziny nauki, technologii i działalności gospodarczej oraz innej wiedzy i umiejętności do planowania produkcji oraz tworzenia i projektowania nowych, zmienionych lub ulepszonych produktów, procesów i usług, w szczególności:

- a) tworzenie projektów, rysunków, planów oraz innej dokumentacji do tworzenia nowych produktów, procesów i usług, pod warunkiem, że nie są one przeznaczone do celów komercyjnych,
- b) opracowywanie prototypów o potencjalnym wykorzystaniu komercyjnym oraz projektów pilotażowych, w przypadkach gdy prototyp stanowi końcowy

⁴ Ustawa o zasadach finansowania nauki z dnia 30 kwietnia 2010 r., Dz.U. z 2010 r., nr 96, poz. 615, art. 2, ust. 3.

⁵ Ibid., art. 2, ust. 4.

produkt komercyjny, a jego produkcja wyłącznie do celów demonstracyjnych i walidacyjnych jest zbyt kosztowna; w przypadku, gdy projekty pilotażowe lub demonstracyjne mają być następnie wykorzystywane do celów komercyjnych, wszelkie przychody uzyskane z tego tytułu należy odjąć od kwoty kosztów kwalifikowanych pomocy publicznej,

- c) działalność związana z produkcją eksperymentalną oraz testowaniem produktów, procesów i usług, pod warunkiem, że nie są one wykorzystywane komercyjnie, prace rozwojowe nie obejmują rutynowych i okresowych zmian wprowadzanych do produktów, linii produkcyjnych, procesów wytwórczych, istniejących usług oraz innych operacji w toku, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń.

Przytoczone definicje oddają sens prowadzenia i klasyfikowania prac badawczych i rozwojowych, nie mogą jednak stanowić wytycznych dla rachunkowości przedsiębiorstw, gdyż zostały sformułowane dla potrzeb nauki, a nie funkcjonowania jednostek gospodarczych. Zgodnie z przyzwoleniem Ustawy o rachunkowości zawartym w art. 10 ust. 3⁶, w sprawach, które nie są uregulowane w prawie bilansowym, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości lub w przypadku ich braku mogą stosować MSR. W związku z tym celem identyfikacji prac badawczych i rozwojowych jednostki mogą stosować MSR 38, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

„W ramach rachunkowości, którą kształtuje polityka rachunkowości, są ujawniane tylko niektóre wartości niematerialne. Najbardziej dyskusyjnym problemem w rachunkowości są wartości niematerialne wytwarzane we własnym zakresie. Nie spełniają one kryteriów obowiązujących uregulowań, dlatego nie mogą być ujawniane. Jedyną pozycją wytworzoną przez jednostkę we własnym zakresie, która jest ujawniana w sprawozdawczości finansowej, są aktywa niematerialne w ramach prac badawczych i rozwojowych. Pozycja ta nie jest identycznie traktowana przez ustawę o rachunkowości, MSR 38 oraz US GAAP⁷”.

Sposób pozyskania prac rozwojowych odróżnia ten składnik od pozostałych składników wartości niematerialnych i prawnych, gdyż prace rozwojowe jednostka prowadzi na własne potrzeby i ponosi z tego tytułu koszty, dlatego podkreśla się, że są to „koszty zakończonych prac rozwojowych”. Pozostałe składniki wartości niematerialnych i prawnych jednostka pozyskuje drogą nabycia.

Sposób pozyskania składnika generuje jego sposób wyceny. Problematyka wyceny składników aktywów w prawie bilansowym jest poruszana głównie

⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 10, ust. 3.

⁷ M. Bąk: *Wartości niematerialne w polityce rachunkowości przedsiębiorstwa*. W: *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*. Red. T. Cebrowska, W. Dotkuś. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 17; w niniejszym opracowaniu zostanie pominięta interpretacja prac badawczo-rozwojowych w ujęciu US GAAP.

w rozdziale czwartym Ustawy o rachunkowości. Istotę podejścia do wyceny determinuje również moment, na który się jej dokonuje. Prace rozwojowe są wyceniane w momencie przyjęcia ich do użytkowania celem wykorzystania ich do prowadzenia działalności przez jednostkę, która te prace rozwojowe przeprowadziła. Innym momentem, na który wycenia się składnik, jest moment bilansowy.

Prace rozwojowe w chwili przyjęcia ich do używania jako składnika wartości niematerialnych i prawnych wycenia się według poniesionych na nie kosztów.

Ogólne uregulowania dotyczące wyceny środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych wskazują, że wycenia się je według cen nabycia lub kosztów wytworzenia lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości⁸. Ponieważ prace rozwojowe są wytworzone przez jednostkę, to właściwym sposobem wyceny jest ich koszt wytworzenia, uwzględniający zmniejszenia wartości spowodowane odpisami amortyzacyjnymi lub umorzeniowymi oraz z tytułu trwałej utraty wartości.

Przebieg procesu amortyzacji wartości niematerialnych i prawnych, w tym kosztów zakończonych prac rozwojowych, jest analogiczny jak w przypadku środków trwałych. Rozpoczęcie amortyzacji następuje nie wcześniej niż z chwilą oddania składnika do używania, a kończy się nie później niż w chwili zrównania wartości odpisów amortyzacyjnych z wartością początkową składnika lub przeznaczenia go do sprzedaży czy likwidacji. Dla kosztów prac rozwojowych zostały wprowadzone dodatkowe obwarowania dotyczące okresu dokonywania odpisów amortyzacyjnych, ograniczając ten czas do 5 lat, o czym jest mowa w art. 33, ust. 3 Ustawy o rachunkowości⁹.

Odpisy aktualizujące z tytułu trwałej utraty wartości są odnoszone odrębnie w pozostałe koszty operacyjne, gdyż nie mają planowego charakteru.

Z powyższych rozważań wynika, że mimo iż w Ustawie o rachunkowości wytyczne odnoszące się do wyceny wartości niematerialnych i prawnych oraz środków trwałych są podane łącznie, to sposób wyceny należy wybrać adekwatnie do rodzaju składnika. W związku z tym do ustalenia wartości prac rozwojowych nie stosuje się ceny nabycia lub jeżeli jest ona niemożliwa do ustalenia, to ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu, lub jeżeli nie można ustalić ceny sprzedaży, to z uwzględnieniem wartości godziwej. Zważywszy na fakt, że zwykle prace rozwojowe mają charakter niepowtarzalny i jako działania mające zapewnić przedsiębiorstwu przewagę konkurencyjną są chronione tajemnicą, trudno byłoby zidentyfikować na rynku taki sam lub podobny składnik o charakterze prac rozwojowych, aby miało uzasadnienie zastosowanie innego sposobu wyceny niż według poniesionych kosztów.

⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 28, ust. 1, pkt 1.

⁹ Ibid., art. 33, ust. 3.

2. Prace rozwojowe w interpretacji Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

Uregulowania międzynarodowe odnoszące się do prac rozwojowych są zawarte w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości – MSR 38 *Wartości niematerialne*. Definicja wartości niematerialnych sprowadza się do ogólnego stwierdzenia, iż jest to możliwy do zidentyfikowania niepieniężny składnik aktywów, nieposiadający postaci fizycznej¹⁰. Wartości niematerialne spełniają również ogólne cechy właściwe dla aktywów trwałych, czyli są kontrolowane przez jednostkę, mają generować w przyszłości korzyści ekonomiczne oraz można wiarygodnie określić ich wartość. Definicję tę spełniają również prace rozwojowe prowadzone przez jednostkę, które są sformułowane w MSR 38 §8 i są określane jako: praktyczne zastosowanie odkryć badawczych lub też osiągnięć innej wiedzy w planowaniu lub projektowaniu produkcji nowych lub znacznie udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów technologicznych, systemów lub usług, które ma miejsce przed rozpoczęciem produkcji seryjnej lub zastosowaniem.

Ponadto według §59 MSR 38¹¹ do prac rozwojowych zalicza się:

- projektowanie, wykonanie i testowanie prototypów i modeli doświadczalnych (przed ich wdrożeniem do produkcji seryjnej lub użytkowania),
- projektowanie narzędzi, przyrządów do obróbki, form i matryc z wykorzystaniem nowej technologii,
- projektowanie, wykonanie i działalność linii próbnej, której wielkość nie umożliwia prowadzenia ekonomicznie uzasadnionej produkcji przeznaczonej na sprzedaż,
- projektowanie, wykonanie i testowanie wybranych rozwiązań w zakresie nowych lub udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów albo usług.

Celem prawidłowej identyfikacji prac rozwojowych w jednostce należy wyodrębnić je od prac badawczych. Według MSR 38 §8 prace badawcze są nowatorskim i zaplanowanym poszukiwaniem rozwiązań podjętym z zamiarem zdobycia i przyswojenia nowej wiedzy naukowej i technicznej. W szczególności w MSR 38 w §56 wymienia się, że są to:

- a) działania zmierzające do zdobycia nowej wiedzy,
- b) poszukiwanie, ocena i końcowa selekcja sposobu wykorzystania rezultatów prac badawczych lub wiedzy innego rodzaju,
- c) poszukiwanie alternatywnych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów lub usług,

¹⁰ MSR 38, par. 11.

¹¹ MSR 38, par. 59.

d) formułowanie, projektowanie, ocena i końcowa selekcja nowych lub udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów lub usług.

Koszty prac badawczych odnosi się w koszty w momencie ich poniesienia. Jeżeli występuje trudność w identyfikacji, którego rodzaju prac nakłady dotyczą (czy są to prace badawcze, czy rozwojowe), należy je przyporządkować do prac badawczych.

Wycena prac rozwojowych może być dokonana przy zastosowaniu dwóch modeli: modelu opartego na cenie nabycia lub koszcie wytworzenia lub modelu opartego na wartości przeszacowanej¹².

Wybór pierwszego modelu oznacza podobne podejście do wyceny, jak w prawie bilansowym, czyli wyceny dokonuje się, uwzględniając koszt wytworzenia składnika pomniejszonego o umorzenie i odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Koszt wytworzenia składnika wartości niematerialnych przez jednostkę we własnym zakresie obejmuje wszystkie nakłady, które mogą być bezpośrednio przyporządkowane czynnościom tworzenia, produkcji i przystosowania składnika aktywów do użytkowania w sposób zamierzony przez kierownictwo¹³.

Drugie rozwiązanie wyceny prac rozwojowych, oparte na wartości przeszacowanej, polega na wykazywaniu wartości prac rozwojowych w wartości godziwej na dzień przeszacowania pomniejszonej o późniejsze umorzenie i łączną kwotę późniejszych odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości. Podejście takie jest jednak obwarowane koniecznością odniesienia wartości godziwej do aktywnego rynku. Aktywny rynek jest przybliżony do rynku w warunkach konkurencji doskonałej, czyli dobra na rynku mają charakter jednorodny, w dowolnym momencie są podmioty zainteresowane nabyciem i sprzedażą danego dobra oraz ceny dóbr są podawane do wiadomości publicznej. W zasadzie warunki te są trudne do spełnienia w przypadku prowadzenia przez jednostkę prac rozwojowych, gdyż prace te przeważnie mają charakter ukierunkowany ściśle na indywidualne potrzeby jednostki. W większości przypadków stanowi to formalną przeszkodę wyboru tej metody wyceny składnika przez jednostkę.

Jeżeli jednak istnieją przesłanki umożliwiające wybór metody wyceny prac rozwojowych przy wykorzystaniu wartości przeszacowanej, to konieczne jest regularne śledzenie wartości godziwej tego składnika celem minimalizowania różnicy względem wartości bilansowej na dzień bilansowy. Powstałe różnice mogą mieć charakter dodatni lub ujemny. Wzrost wartości z przeszacowania odnosi się na kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny, natomiast zmniejszenie wartości ujmuje się w rachunku zysków i strat.

¹² I. Olchowicz, A. Tłaczała: *Sprawozdawczość finansowa według krajowych i międzynarodowych standardów*. Wyd. II. Difin, Warszawa 2009, s. 97.

¹³ MSR 38, par. 66.

Podsumowaniem przeprowadzonych rozważań może być zestawienie głównych cech charakterystycznych dla prac badawczych i rozwojowych zawartych w prawie bilansowym i MSR, które zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1

Podstawowe różnice w ujęciu prac badawczo-rozwojowych w polskich i międzynarodowych standardach rachunkowości

Pozycja	Ustawa o rachunkowości	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
Przedmiot regulacji	Koszt zakończonych prac rozwojowych	Koszty prac badawczych, koszty prac rozwojowych
Sposób ujmowania nakładów na prace badawcze	Brak regulacji – zastosowanie MSR	Jako koszty okresu
Moment ujęcia kosztów prac rozwojowych jako składnika wartości niematerialnych	Po zakończeniu prac i stwierdzeniu pozytywnego wyniku	W trakcie realizacji prac, gdy spełnione są kryteria aktywowania
Wycena bilansowa prac rozwojowych prowadzonych we własnym zakresie	Według kosztu wytworzenia pomniejszonego o odpisy amortyzacyjne i z tytułu trwałej utraty wartości	Według kosztu wytworzenia pomniejszonego o odpisy amortyzacyjne i z tytułu trwałej utraty wartości; dopuszczalne lecz mało prawdopodobne podejście alternatywne
Okres amortyzacji kosztów prac rozwojowych	Nie dłuższy niż 5 lat	Okres ekonomicznej użyteczności składnika aktywów

Źródło: O. Budzińska: *Kwalifikacja i wycena prac badawczo-rozwojowych według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*. W: *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*. Red. T. Cebrowska, W. Dotkuś. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 28.

Przedstawione różnice jednoznacznie wskazują, iż w polskim prawie bilansowym w ogóle nie występuje pojęcie prac badawczych, więc jednostka drogą wykluczenia identyfikuje tego typu działania: jeżeli nie można zaliczyć danych prac jako spełniających kryteria prac rozwojowych, to kwalifikuje się je jako prace badawcze. Jest również możliwość odwołania się do uregulowań MSR 38, w którym rozróżnia się prace badawcze i prace rozwojowe. W konsekwencji identyfikacja tego rodzaju działań generuje sposób odniesienia poniesionych na nie nakładów w sprawozdaniu finansowym.

Podsumowanie

Działalność jednostek w zakresie badań i rozwoju jest bardzo istotna z punktu widzenia sprostania warunkom konkurencji na rynku. Należy podkreślić, że są to działania długofalowe i często bardzo kosztochłonne, dlatego konieczna i jest ich prawidłowa identyfikacja oraz wycena dla odzwierciedlenia ich rzeczywistego wpływu na obraz jednostki.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, iż wycena składników majątkowych kontrolowanych i wykorzystywanych na potrzeby jednostki podyktowana jest specyfiką danego składnika. W przypadku prac rozwojowych prawo bilansowe nie daje rekomendacji do zastosowania wyceny według wartości godziwej. Międzynarodowe regulacje w tym zakresie co prawda uwzględniają taką możliwość, jednakże jej zastosowanie jest dość dyskusyjne i wymaga spełnienia dodatkowych warunków koniecznych do zastosowania tej metody wyceny.

Literatura

- Griffin R.W.: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Olchowicz I., Tłaczała A.: *Sprawozdawczość finansowa według krajowych i międzynarodowych standardów*. Wyd. II. Difin, Warszawa 2009.
- Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*. Red. T. Cebrowska, W. Dotkuś. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
- Ustawa o zasadach finansowania nauki z dnia 30 kwietnia 2010 r. Dz.U. z 2010 r., nr 96, poz. 615.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości 38 – Wartości niematerialne*.

SELECTED PROBLEMS OF VALUATION RESEARCH AND DEVELOPMENT WORKS

Summary

The paper analyses problems of identification and valuation of research and development works. The present market conditions of activity of enterprises are required. If enterprises want to be competitive, they have to look for the organization, technological and products innovations. This generate the necessity of take up the research and development works. The correct interpretation of law regulations in this area guarantee correct identification the differences between the research and development works and in the consequence, the way of their valuation.

Dorota Adamek-Hyska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

ZAKRES ZASTOSOWANIA WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY NIERUCHOMOŚCI W JEDNOSTKACH SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Wprowadzenie

Nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego mają szczególne funkcje i przeznaczenie, a także w wielu przypadkach niejasno uregulowane kwestie własności. Zalicza się do nich na przykład place, skwery, drogi, parkingi, lasy, szkoły, przedszkola, szpitale i domy opieki społecznej. Są one niezbędne do właściwego funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego i wypełniania ich podstawowych zadań własnych, a także zadań zleconych lub powierzonych w drodze porozumienia lub umowy. Często także służą do zaspokajania potrzeb towarzyskich, rekreacyjnych, kulturowych, ekologicznych ściśle określonej społeczności. Abstrahując od problematyki tzw. publicznej własności nieruchomości posiadanych przez polskie jednostki samorządu terytorialnego, głównym celem opracowania jest zaprezentowanie ogólnych zasad wyceny nieruchomości samorządowych, ze zwróceniem uwagi na zakres zastosowania kategorii wartości godziwej.

Metodyka pracy oparta jest na analizie krajowych aktów prawnych i monografii naukowych.

1. Pojęcie i istota nieruchomości posiadanych przez jednostki samorządu terytorialnego

Pojęcie „nieruchomości” posiadanych przez jednostki samorządu terytorialnego ściśle związane jest z takimi terminami jak „środki trwałe”, „mienie samorządowe”, „zasób nieruchomości” czy „infrastruktura publiczna”.

„Środki trwałe” zdefiniowane są w Ustawie o rachunkowości i stanowią rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi, które spełniają łącznie następujące warunki:

- przewidywany okres ekonomicznej użyteczności¹ jest dłuższym niż rok,

¹ Na okres ekonomicznej użyteczności wpływają w szczególności: liczba zmian, na których pracuje środek trwały, tempo postępu techniczno-ekonomicznego, wydajność środka trwałego mierzona liczbą godzin jego pracy lub liczbą wytworzonych produktów albo innym właściwym miernikiem, prawne lub inne ograniczenia czasu używania środka trwałego, przewidywana przy likwidacji cena sprzedaży netto istotnej pozostałości środka trwałego.

- są kompletne i zdadne do użytku,
- są przeznaczone na potrzeby jednostki.

Środki trwałe są to zatem składniki majątkowe, które charakteryzują się tym, iż są kontrolowane przez jednostkę, długotrwale przez nią użytkowane i są przeznaczone na potrzeby jej własnej działalności gospodarczej. Utrzymuje się je przede wszystkim w celu wykorzystania ich w podstawowej działalności gospodarczej jednostki lub w celach administracyjnych. Na środki trwałe w rozumieniu tej regulacji prawnej składają się zarówno nieruchomości, jak i maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy, ulepszenia w obcych środkach trwałych, a także inwentarz żywy.

Wyrażenie „**mienie samorządowe**” (zwane też mieniem samorządu terytorialnego) stosowane jest przez ustawy o samorządzie gminnym², o samorządzie powiatowym³ oraz o samorządzie województwa⁴ i odnosi się do własności (w stosunku do nieruchomości, jak i ruchomości) i innych praw majątkowych należących do poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządowych osób prawnych. Stanowi zatem instytucję prawa cywilnego, a jego wartość może być wyrażona w pieniądzu⁵. Nie mieszczą się w tym pojęciu prawa niemajątkowe, a także pasywa.

„**Zasób nieruchomości**” jednostki samorządu terytorialnego (a dokładniej gminny, powiatowy i wojewódzki zasób nieruchomości) zdefiniowany został w Ustawie o gospodarce nieruchomościami poprzez wyliczenie jego elementów⁶. Do zasobu nieruchomości jednostki samorządu terytorialnego zalicza się nieruchomości stanowiące własność tej jednostki (pod warunkiem, że nie zostały oddane w użytkowanie wieczyste) oraz nieruchomości będące przedmiotem jej użytkowania wieczystego. Pojęcie to zostało wprowadzone głównie w celu uwypuklenia szczególnych zasad gospodarowania publicznymi nieruchomościami.

Termin „**infrastruktura publiczna**” pojawia się głównie w literaturze z zakresu finansów publicznych (w tym finansów samorządowych)⁷. Stosuje się go do nazwania obiektów posiadanych przez jednostki sektora finansów publicznych, w tym jednostki samorządu terytorialnego, i wykorzystywanych do realizacji ich różnych funkcji i zadań. Są to głównie obiekty o charakterze gospodarczym (takie jak: drogi, linie energetyczne, zbiorniki retencyjne, wały przeciw-

² Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 ze zm.

³ Ustawa z 5 września 1998 r. o samorządzie powiatowym. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592 ze zm.

⁴ Ustawa z 5 września 1998 r. o samorządzie województwa. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1590 ze zm.

⁵ Por. B. Dolnicki: *Samorząd terytorialny*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 350.

⁶ Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 2010 r., nr 102, poz. 651 ze zm.

⁷ Por. K. Brzozowska: *Finansowanie inwestycji infrastrukturalnych przez kapitał prywatny na zasadach project finance*. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2005, s. 19 oraz E.R. Yescombe: *Public-Private Partnership*. Elsevier LTD., Burlington 2007, s. 1.

powodziowe, oczyszczalnie ścieków, sieć wodna, kanalizacyjna, składowiska śmieci), jak i społecznym (np. żłobki, przedszkola, szkoły i inne placówki oświatowe, instytucje naukowe, biblioteki, muzea, teatry, przychodnie, szpitale, sanatoria, domy pomocy społecznej i opieki społecznej, parki). Infrastrukturę gospodarczą stanowią więc obiekty konieczne do prowadzenia codziennej działalności jednostek samorządu terytorialnego. Natomiast infrastruktura społeczna obejmuje obiekty służące funkcjonowaniu społeczeństwa. Zasięg oddziaływania wymienionych przykładów obiektów infrastruktury może być lokalny oraz ponadlokalny. Większość tych obiektów jest ogólnodostępna, ale występują i takie, do których dostęp może być ograniczony. Korzystanie z części z nich jest nieodpłatne, ale w większości przypadków są to obiekty częściowo lub całkowicie odpłatne.

Dokonując próby rozróżnienia powszechnej terminologii związanej z nieruchomościami posiadanymi przez jednostki samorządu terytorialnego nietrudno zauważyć, iż pojęcie „mienia samorządowego” odnosi się do „środków trwałych” zdefiniowanych w prawie bilansowym, bowiem oznacza, że jednostki samorządu terytorialnego mogą w granicach prawa i zasad współżycia społecznego, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy będących zarówno ruchomościami, jak i nieruchomościami, zgodnie z ich społeczno-gospodarczym przeznaczeniem. K. Żuk zauważa jednak, że mienie samorządowe jest kategorią mienia publicznego mającego służyć realizacji celu publicznego, a w jego skład wchodzi zarówno składniki o charakterze administracyjnym, jak i przysparzające dodatkowych dochodów budżetowych⁸. Kolejny wniosek sprowadza się do stwierdzenia, że wyróżniony „zasób nieruchomości” odnosi się jedynie częściowo zarówno do pojęcia „środków trwałych”, jak i „mienia samorządowego”. Natomiast „infrastruktura samorządowa” stanowi istotny element posiadanego „zasobu nieruchomości” i w zasadzie nie obejmuje nieruchomości gruntowych. Wszystkie wymienione dotychczas regulacje prawne dotyczące nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego mają na celu stworzenie obowiązku zapewnienia racjonalnej gospodarki tymi składnikami majątkowymi. W obszarze nieruchomości samorządowych można wyróżnić nieruchomości wykorzystywane przez administrację samorządową, nieruchomości, które zaspokajają zbiorowe potrzeby społeczności lokalnej i ponadlokalnej, a także pozostałe nieruchomości, służące głównie generowaniu majątkowych dochodów budżetowych.

⁸ Por. K. Żuk: *Działalność gospodarcza samorządu terytorialnego*. W: A. Miszczuk, M. Miszczuk, K. Żuk: *Gospodarka samorządu terytorialnego*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 108.

2. Zakres zastosowania wartości godziwej na tle zasad wyceny nieruchomości posiadanych przez jednostki samorządu terytorialnego

Wycena nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego zawsze budzi spore emocje i rodzi szereg dylematów, bowiem wartość tych składników stanowi zasadniczą składową sumy bilansowej.

Wycena jest procesem zmierzającym do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykazane w bilansie oraz sprawozdaniu z dochodów⁹. W teorii i praktyce rachunkowości wycena podporządkowana jest tzw. zasadom wyceny, które oznaczają ogólnie przyjęte konwencje i zwyczaje ustalania wartości¹⁰. Wyróżnia się następujące zasady wyceny:

- zasada kosztu historycznego,
- zasada aktualnej ceny nabycia,
- zasada wartości możliwej do uzyskania (realizacji),
- zasada wartości bieżącej.

Wymienione zasady wyceny posiadanych aktywów (w tym nieruchomości) zostały ogólnie opisane w tabeli 1.

Tabela 1

Zasady wyceny aktywów i zobowiązań

Wyszczególnienie	Aktywa
Zasada kosztu historycznego	Aktywa na dzień ich nabycia ujmują się w wartości równej zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub w wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej celem ich nabycia.
Zasada aktualnej ceny nabycia	Aktywa wycenia się w wartości równej kwocie, jaką należałoby zapłacić w razie nabywania takiego samego lub podobnego składnika w chwili obecnej.
Zasada wartości możliwej do uzyskania	Aktywa wycenia się w wartości równej kwocie pieniężnej, jaką można by w chwili obecnej uzyskać, zbywając dany składnik w normalnej zaplanowanej transakcji.
Zasada wartości bieżącej	Aktywa wycenia się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów środków pieniężnych netto, które dana pozycja, według przewidywań, wypracuje w toku działalności gospodarczej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011. Część A – Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. A54.

⁹ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011. Część A – Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. A54.

¹⁰ Por. B. Micherda: *Analityczna funkcja rachunkowości*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2001, s. 69.

Najczęściej stosowaną zasadą wyceny aktywów jest koszt historyczny, który w praktyce często łączy się z innymi zasadami wyceny, a także z nadrzędnymi zasadami rachunkowości, w tym w szczególności z zasadą ostrożnej wyceny. Zastosowanie konkretnej zasady wyceny aktywów uzależnione jest od wielu czynników, a przede wszystkim od rodzaju aktywów, ich przeznaczenia oraz okresu utrzymywania przez jednostkę¹¹. W każdym przypadku do wyceny stosowane są określone parametry wyceny, do których zalicza się: cenę nabycia, koszt wytworzenia, cenę sprzedaży netto, wartość godziwą czy wiarygodnie ustaloną kwotę.

Należy także zaznaczyć, iż z punktu widzenia zasad wyceny aktywów scharakteryzowanych w tabeli 1 decydującym czynnikiem jest moment dokonywania tej wyceny. Wycena aktywów oznacza ustalanie ich wartości na moment:

- początkowego ujęcia w księgach rachunkowych (tzw. wycena wstępna lub wycena bieżąca),
- kończący rok obrotowy, tj. na dzień bilansowy (tzw. wycena bilansowa).

Na przykładzie nieruchomości posiadanych przez jednostki samorządu terytorialnego zastosowany parametr wyceny bieżącej uzależniony jest od sposobu ich nabywania¹². Z tego powodu do wyceny nieruchomości samorządowych można zastosować:

- cenę nabycia – w sytuacji ich zakupu,
- koszt wytworzenia – w sytuacji ich wytworzenia,
- wartość godziwą – w sytuacji ich nieodpłatnego otrzymania,
- wartość określoną w decyzji administracyjnej – dotyczy wyłącznie nieruchomości stanowiących własność jednostek samorządu terytorialnego, otrzymanych nieodpłatnie na podstawie decyzji właściwego organu¹³,
- wartość przeszacowaną – w sytuacji dokonania aktualizacji ich wyceny.

Natomiast na dzień bilansowy nieruchomości wycenia się według wartości początkowej pomniejszonej o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości¹⁴. Ich wartość bilansowa może natomiast wzrosnąć o koszty dokonanego ulepszenia.

¹¹ Por. *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa 2007*. Red. E. Wałęska. Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 343.

¹² Zasady nabywania mienia przez jednostki samorządu terytorialnego, w tym nieruchomości, wynikają głównie z przepisów ustrojowych, tj. ustawy o samorządzie gminnym, ustawy o samorządzie powiatowym i ustawy o samorządzie województwa.

¹³ Rozporządzenie Ministra Finansów z 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128, poz. 861 ze zm., § 6 pkt 1.

¹⁴ Zasady ustalania wartości bilansowej środków trwałych, w tym nieruchomości, określa art. 28 ust. 1 pkt 1 Ustawy o rachunkowości. Dodatkowo:

Zatem wartość godziwa oraz wartość określona w decyzji administracyjnej stosowana jest w sytuacjach nieodpłatnego otrzymania (przekazania) nieruchomości, przy czym wartość określona w decyzji najczęściej sprowadza się do wyceny tych nieruchomości także w kategorii wartości godziwej.

W systemie rachunkowości jednostek samorządu terytorialnego należy także mieć na uwadze definicję wyceny nieruchomości zawartą w Ustawie o gospodarce nieruchomościami. Zgodnie z jej art. 4 wycena nieruchomości to postępowanie, w wyniku którego dokonuje się określenia głównie wartości rynkowej lub odtworzeniowej nieruchomości, czyli wartości przedmiotu prawa własności i innych praw do nieruchomości¹⁵. Tak rozumiana wycena nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego nie akcentuje momentu jej dokonania (na bieżąco czy na dzień bilansowy), lecz stanowi ważny element procesu gospodarowania samorządowym zasobem nieruchomości¹⁶. Czyli dokonuje się jej w przypadku ich sprzedaży, nieodpłatnego przekazania, oddania w odpłatny (lub nieodpłatny) trwały zarząd, użytkowanie, najem, dzierżawę, wieczyste użytkowanie (dotyczy gruntów), zamiany czy użyczenia. A celem takiej wyceny jest zazwyczaj zaktualizowanie wartości księgowej nieruchomości na potrzeby ustalenia realnej wartości czynszów z tytułu najmu lub dzierżawy nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego, opłat za wieczyste użytkowanie gruntów czy też ceny sprzedaży. Warto podkreślić, iż nagminną sytuacją w praktyce rachunkowości jednostek samorządu terytorialnego jest rozbieżność pomiędzy wyceną nieruchomości na potrzeby ewidencji i sprawozdawczości finansowej a wyceną dokonywaną w celu na przykład ustalenia opłaty z tytułu oddania nieruchomości w trwały zarząd. Stąd często rodzi się pytanie, czy w takich sytuacjach należy dokonać księgowej aktualizacji wyceny nieruchomości. Odpowiadając na to pytanie, należy posłużyć się aktualnymi przepisami prawnymi w zakresie rachunkowości jednostek samorządu terytorialnego, zawartymi w tabeli 2.

- w art. 28 ust. 7 wskazano podstawy prawne dokonania trwałej utraty wartości aktywów (w tym nieruchomości),
- w art. 31 ust. 1 w ogólny sposób scharakteryzowano ulepszenie środków trwałych,
- w art. 31 ust. 2 i art. 32 uregulowano zasady dokonywania odpisów umorzeniowo-amortyzacyjnych środków trwałych (w tym nieruchomości),
- w art. 31 ust. 3 i 4 podano zasady aktualizacji wyceny posiadanych środków trwałych (w tym nieruchomości).

¹⁵ Por. Ustawa o gospodarce nieruchomościami, op. cit., art. 4 pkt 6 i 6a.

¹⁶ **Gospodarowanie zasobem nieruchomości jednostki samorządu terytorialnego** obejmuje czynności faktyczne (zabezpieczenie przed uszkodzeniem lub zniszczeniem, wyposażenie w niezbędne urządzenia i maszyny), prawno-administracyjne (nabycie, zbycie, zamiana, darowizna, wnoszenie aportem do spółki, oddawanie w najem, dzierżawa, użyczenie, w trwały zarząd, budowa urządzeń infrastrukturalnych, scalanie, podział, wywłaszczenie, użytkowanie wieczyste) oraz mieszane (prowadzenie ewidencji, wycena, planowanie wykorzystania zasobu). Por. E. Urbańczyk, M. Kubik: *Majątek własny jako źródło dochodów jednostek samorządu terytorialnego*. W: *Zarządzanie finansami w jednostkach samorządu terytorialnego*. Red. E. Urbańczyk. Studia i Materiały Polskiego Towarzystwa Zarządzania Wiedzą. Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą, Bydgoszcz 2010, s. 321.

Tabela 2

Aktualizacja wartości początkowej środków trwałych i dotychczasowego ich umorzenia w świetle przepisów prawa

Ustawa o rachunkowości	Rozporządzenie Ministra Finansów z 5 lipca 2010 r.
Art. 31, ust. 3. Wartość początkowa i dotychczas dokonane od środków trwałych odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe mogą, na podstawie odrębnych przepisów, ulegać aktualizacji wyceny. Ustalona w wyniku aktualizacji wyceny wartość księgowa netto środka trwałego nie powinna być wyższa od jego wartości godziwej, której odpisanie w przewidywanym okresie jego dalszego używania jest ekonomicznie uzasadnione. Art. 31, ust. 4. Powstała na skutek aktualizacji wyceny różnicę wartości netto środków trwałych, o której mowa w ust. 3, odnosi się na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny i nie może ona być przeznaczona do podziału. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny podlega, z zastrzeżeniem art. 32, ust. 5, zmniejszeniu o różnicę z aktualizacji wyceny uprzednio zaktualizowanych zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Różnica ta wpływa na kapitał (fundusz) zapasowy lub inny o podobnym charakterze, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej.	§ 6 ust. 5. Wartość początkowa środków trwałych i dotychczas dokonane odpisy umorzeniowe podlegają aktualizacji zgodnie z zasadami określonymi w odrębnych przepisach, a wyniki aktualizacji są odnoszone na fundusz.

Regulacje prawne wskazane w tabeli 2 nie są ze sobą sprzeczne, a różni je wyłącznie sposób odnoszenia różnic z dokonanej aktualizacji, to jest Ustawa o rachunkowości zobowiązuje ująć je w kapitale z aktualizacji wyceny, natomiast rozporządzenie wykonawcze do Ustawy o finansach publicznych – na podstawowy fundusz jednostki. Dlatego wzięwszy pod uwagę liczne komentarze do Ustawy o rachunkowości oraz bogatą literaturę krajową z zakresu rachunkowości należy zaznaczyć, iż jednostki samorządu terytorialnego, podobnie jak każdy inny podmiot rachunkowości, aktualizacji wyceny środków trwałych ujętych w księgach rachunkowych powinny dokonywać wyłącznie na podstawie odpowiedniego rozporządzenia Ministra Finansów, a nie w sytuacjach dokonania ich wyceny na potrzeby ustalania różnego rodzaju odpłatności w ramach gospodarowania posiadanymi nieruchomościami.

Mimo iż przepisy Ustawy o gospodarce nieruchomościami bezpośrednio nie regulują zasad wyceny nieruchomości na potrzeby prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdania finansowego, to warto się nimi posłużyć do zobrazowania praktycznych zasad ustalania wartości godziwej nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego. Zasady te zawsze będą stosowane do

określania wartości godziwej tych nieruchomości w sytuacji ich nieodpłatnego otrzymania lub otrzymania na podstawie stosownej decyzji administracyjnej.

Wartość godziwa traktowana jest jako kategoria wyceny, która pozwala ustalić najbardziej aktualną wartość majątku jednostki oraz źródeł jego pozyskania. Samo pojęcie wartości godziwej zdefiniowane jest w krajowych, jak i międzynarodowych regulacjach w zakresie rachunkowości. Art. 28 ust. 6 Ustawy o rachunkowości w sposób ogólny definiuje pojęcie wartości godziwej rozumianej jako kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi, dobrze poinformowanymi i niepowiązanymi ze sobą stronami¹⁷. W międzynarodowym prawie bilansowym wartość godziwa zdefiniowana jest w podobny sposób i stanowi kwotę, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie zaspokojone, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji¹⁸. O ile w normalnym trybie działalności jednostki wycena w wartościach godziwych zarezerwowana jest dla wybranych elementów aktywów i zobowiązań (głównie dla inwestycji i aktywów finansowych zaliczanych do instrumentów finansowych oraz zobowiązań finansowych), o tyle w przypadku połączenia spółek i rozliczenia tej transakcji metodą nabycia – wycenienie w wartości godziwej podlegają wszystkie aktywa i pasywa spółki przejmowanej na dzień rozliczenia tego połączenia¹⁹. R. Ignatowski podkreśla, że w większości przypadków poddawany wycenie dany składnik majątkowy będzie wpierw wyceniany pod kątem wartości akceptowanej przez aktywny rynek, a gdy nie ma tego rynku, rynek taki należy wyestymować bądź przez znalezienie jego odpowiednika, bądź to przez wycenę ekspercką²⁰. W sytuacji wyceny nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego wartość godziwą będzie stanowić albo wartość rynkowa, albo wartość odtworzeniowa.

Wartość rynkową określa się dla nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego, które są lub mogą być przedmiotem obrotu²¹. Jest najbardziej prawdopodobną jej ceną możliwą do uzyskania na rynku, określoną z uwzględnieniem cen transakcyjnych przy przyjęciu następujących założeń²²:

¹⁷ Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 28 ust. 6.

¹⁸ Por. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011*. Część A – Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 5, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 16, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 18, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 19, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 20, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 21, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 36, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 38, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 40, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41. Op. cit.

¹⁹ Por. Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 44 b.

²⁰ *Komentarz do ustawy o rachunkowości*. Red. A. Jarugowa, T. Martyniuk. ODDK, Gdańsk 2009, s. 600.

²¹ Por. Ustawa o gospodarce nieruchomościami, op. cit., art. 150 ust. 2.

²² Ibid., art. 151 ust. 1.

- strony umowy są od siebie niezależne, nie działały w sytuacji przymusowej oraz miały stanowczy zamiar zawarcia umowy oraz
- upłynął czas niezbędny do wyeksponowania nieruchomości na rynku i do wynegocjowania warunków umowy.

Wartość odtworzeniową określa się dla nieruchomości, które ze względu na rodzaj, obecne użytkowanie lub przeznaczenie nie są lub nie mogą być przedmiotem obrotu rynkowego²³. Wartość odtworzeniowa nieruchomości jest równa kosztom jej odtworzenia, z uwzględnieniem stopnia zużycia.

Warto jednak zaznaczyć, iż rynek nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego charakteryzuje się następującymi cechami²⁴:

- niejednorodnością,
- niedoskonałością,
- małą elastycznością,
- niską efektywnością,
- często ma charakter lokalny,
- wymaga fachowej obsługi.

Niejednorodność rynku nieruchomości ściśle związana jest z dużą różnorodnością nieruchomości w zależności od ich rodzaju.

Niedoskonałość rynku nieruchomości wywołana jest istniejącymi trudnościami dostępu do informacji o tym rynku, często nieracjonalnością zachowań uczestników i różnorodnością dóbr.

Mała elastyczność rynku nieruchomości jest skutkiem wielu trudności w osiągnięciu na nim stanu równowagi popytu i podaży.

Niska efektywność spowodowana jest tym, iż cena nie odzwierciedla natchnień informacji rynkowych.

Wartość godziwą, będącą albo wartością rynkową, albo wartością odtworzeniową nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego, ustalają wyłącznie uprawnieni rzeczoznawcy majątkowi. Sposób jej określania uzależniony jest od przyjętych różnych rodzajów czynników wpływających na wartość nieruchomości. Dlatego wyceny w wartości godziwej nieruchomości dokonuje się przy zastosowaniu podejść²⁵:

- porównawczego, dochodowego lub mieszanego w celu określenia wartości rynkowej,
- kosztowego, w celu określenia wartości odtworzeniowej.

Podejście porównawcze polega na określeniu wartości nieruchomości przy założeniu, że wartość ta odpowiada cenom, jakie uzyskano za nieruchomości podobne, które były przedmiotem obrotu rynkowego. Ceny te koryguje się ze

²³ Ustawa o gospodarce nieruchomościami, art. 150 ust. 3.

²⁴ Por. M. Hajdas: *Publiczna własność nieruchomości*. LexisNexis, Warszawa 2012, s. 371.

²⁵ Ibid., art. 152 ust. 1-3.

względu na cechy różniące nieruchomości podobne nieruchomości wycenianej oraz uwzględnia się zmiany poziomu cen wskutek upływu czasu. Podejście porównawcze stosuje się, jeżeli są znane ceny i cechy nieruchomości podobnych do nieruchomości wycenianej.

Podejście dochodowe polega na określaniu wartości nieruchomości przy założeniu, że jej nabywca zapłaci za nią cenę, której wysokość uzależni od przewidywanego dochodu, jaki uzyska z nieruchomości. Stosuje się je przy wycenie nieruchomości przynoszących lub mogących przynosić dochód.

Podejście mieszane zawiera elementy podejścia porównawczego i dochodowego.

Podejście kosztowe polega na określaniu wartości nieruchomości przy założeniu, że wartość ta odpowiada kosztom jej odtworzenia, pomniejszonym o wartość zużycia nieruchomości. Przy podejściu tym określa się oddzielnie koszt nabycia gruntu i koszt odtworzenia jego części składowych.

W przypadku wyceny nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego wyboru właściwego podejścia oraz metody i techniki szacowania wartości godziwej nieruchomości dokonuje rzeczoznawca majątkowy, uwzględniając w szczególności cel wyceny, rodzaj i położenie nieruchomości, przeznaczenie w planie miejscowym²⁶, stan nieruchomości oraz dostępne dane o cenach, dochodach i cechach nieruchomości podobnych.

W procedurze wyceny nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego można wykorzystać wszelkie niezbędne i dostępne dane o nieruchomościach, zawarte w szczególności w²⁷:

- księgach wieczystych,
- ewidencji sieci uzbrojenia terenu,
- ewidencji numeracji porządkowej nieruchomości,
- rejestrach zabytków,
- planach miejscowych, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz pozwoleniach na budowę,
- wykazach prowadzonych przez urzędy skarbowe,
- w aktach notarialnych znajdujących się w posiadaniu spółdzielni mieszkaniowych, dotyczących zbywania spółdzielczych praw do lokali,
- umowach, orzeczeniach, decyzjach i innych dokumentach będących podstawą wpisu do ksiąg wieczystych,
- świadectwie charakterystyki energetycznej budynku, lokalu mieszkalnego lub części budynku stanowiącej samodzielną całość techniczno-użytkową.

²⁶ W przypadku braku planu miejscowego przeznaczenie nieruchomości ustala się na podstawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy lub decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. W przypadku braku studium lub decyzji uwzględnia się faktyczny sposób użytkowania nieruchomości.

²⁷ Ustawa o gospodarce nieruchomościami, art. 155 ust. 1.

Rzeczoznawca majątkowy sporządza na piśmie opinię o wartości rynkowej lub odtworzeniowej nieruchomości w formie operatu szacunkowego²⁸. Zasadą jest, iż ustalając wartość godziwą, podmiot wyceniający winien dokonywać wyboru metody wyceny stosownie do sytuacji i dostępnych danych, maksymalizując użycie danych rynkowych, a minimalizując użycie danych nierynkowych.

Podsumowanie

W obliczu zasygnalizowanych w opracowaniu zagadnień wydaje się, iż podjęcie tematu wyceny nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego w kategorii wartości godziwej jest jak najbardziej uzasadnione, przy czym wartością godziwą jest tu wartość rynkowa lub wartość odtworzeniowa tych nieruchomości. Wycena nieruchomości posiadanych przez jednostki samorządu terytorialnego w kategorii wartości godziwej, jak zaznaczono w pierwszym punkcie opracowania, będzie następować przede wszystkim w sytuacjach ich nieodpłatnego otrzymania lub otrzymania na podstawie decyzji administracyjnej. Jednak w praktyce jednostek samorządu terytorialnego zakres zastosowania wartości godziwej (określanej poprzez wartość rynkową lub wartość odtworzeniową) wykracza daleko poza ramy ustalania wartości ewidencyjnej lub bilansowej nieruchomości posiadanych przez te podmioty. Ustalana jest zawsze, gdy zaistnieje potrzeba znajomości bieżącej, aktualnej wartości nieruchomości samorządowych. A będzie tak zawsze, gdy te składniki majątkowe będą przedmiotem nieodpłatnego przekazania, przekazania na podstawie umowy darowizny, najmu, dzierżawy, użyczenia, decyzji administracyjnej ustanawiającej trwały zarząd, użytkowania, czy też wywłaszczenia nieruchomości.

Reasumując, należy zaznaczyć, iż ze względu na istotę nieruchomości jednostek samorządu terytorialnego skutki błędnych ich wycen mają niezwykle długotrwały charakter, a w wielu przypadkach wywołują nieodwracalne konsekwencje prawne i faktyczne. Dalej, wyniki wyceny tych nieruchomości bezpośrednio wpływają na efektywność ich gospodarowania, oddziałują na aspekty przestrzenne, ekonomiczne i społeczne jednostek samorządu terytorialnego i lokalnych społeczności. Z tych wszystkich powodów wycena nieruchomości w wartości godziwej powinna być przedmiotem szczególnie przemyślanego i starannego postępowania.

²⁸ Szczegółowe zasady wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego znajdują się w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego. Dz.U. z 2004 r., nr 207, poz. 2109 z późn. zm.

Literatura

- Brzozowska K.: *Finansowanie inwestycji infrastrukturalnych przez kapitał prywatny na zasadach project finance*. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2005.
- Dolnicki B.: *Samorząd terytorialny*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Hajdas M.: *Publiczna własność nieruchomości*. LexisNexis, Warszawa 2012.
- Komentarz do ustawy o rachunkowości*. Red. A. Jarugowa, T. Martyniuk. ODDK, Gdańsk 2009.
- Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa 2007*. Red. E. Walińska. Wolters Kluwer business, Warszawa 2007.
- Micherda B.: *Analityczna funkcja rachunkowości*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2001.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011*. Część A – Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Miszcuk A., Miszcuk M., Żuk K.: *Gospodarka samorządu terytorialnego*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2010 r., nr 128 poz. 861 ze zm.
- Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego. Dz.U. z 2004 r., nr 207, poz. 2109 z późn. zm.
- Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 ze zm.
- Ustawa z 5 września 1998 r. o samorządzie powiatowym. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592 ze zm.
- Ustawa z 5 września 1998 r. o samorządzie województwa. Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1590 ze zm.
- Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 2010 r., nr 102, poz. 651 ze zm.
- Yescombe E.R.: *Public-Private Partnership*. Elsevier LTD., Burlington 2007.
- Zarządzanie finansami w jednostkach samorządu terytorialnego*. Red. E. Urbańczyk. Studia i Materiały Polskiego Towarzystwa Zarządzania Wiedzą. Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą, Bydgoszcz 2010.

RANGE OF USE OF FAIR VALUE TO PRICING IMMOBILITY IN INDIVIDUALS OF TERRITORIAL COUNCIL

Summary

The results of pricing of immobility individual territorial council influence on efficiency husbanding the immobilities of individual of territorial council directly, they affect on her spatial, economic and social aspects local communities. From these all the reasons the pricing of immobility should to be the object well-thought-out particularly and the careful process.

The article describes the general principles of pricing of immobility, from return on range of use of category fair value the attention.

In addition to the review of literature on the subject and an analysis of legal regulations, the method of inference is also used in the paper.

Halina Buk

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

OBSZARY ZASTOSOWANIA KATEGORII WARTOŚCI GODZIWEJ NA DZIEŃ PRZEJŚCIA NA MSSF

Wprowadzenie

Wystąpienie szczególnych, często jednorazowych zdarzeń gospodarczych w przedsiębiorstwie jest okazją do zmiany stosowanych uprzednio zasad wyceny aktywów i pasywów, których dokonanie zgodnie z przepisami rachunkowości jest fakultatywne bądź nawet obligatoryjne. Do tego rodzaju zdarzeń należą transakcje na całych przedsiębiorstwach bądź zorganizowanych częściach przedsiębiorstwa w związku z ich nabyciem, łączeniem się czy podziałem, przekształcenia przedsiębiorstw w wyniku przyjaznych restrukturyzacji, postępowania upadłościowe czy likwidacyjne.

W opracowaniu rozwinięto problem wyceny bilansowej w sytuacji zmiany przez jednostkę gospodarczą stosowanych standardów sprawozdawczości finansowej. Celem badań jest weryfikacja korzyści i wad zastosowania kategorii wartości godziwej w dacie przejścia na MSSF z punktu widzenia różnych interesariuszy wysokiej jakości informacji finansowej prezentowanej w sprawozdaniach finansowych. Poszerzenie wiedzy na ten temat jest pożądane, zwłaszcza że coraz więcej spółek handlowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie przechodzi ze stosowania Ustawy o rachunkowości na MSR/MSSF. Spółki te stosują zróżnicowaną politykę w zakresie zmiany zasad wyceny aktywów i pasywów, co rodzi określone konsekwencje nie tylko w dacie przejścia na MSSF, ale także w kolejnych okresach sprawozdawczych.

1. Wymogi formalne i zasady koncepcyjne przejścia z Ustawy o rachunkowości na MSSF

Polskie prawo dopuszcza zmianę dotychczas stosowanych przez jednostkę rozwiązań w rachunkowości na inne, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego¹. Dotyczy to także przejścia z Ustawy o rachunkowości na MSSF bądź

¹ Por. art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223.

zaprzestania stosowania MSR/MSSF i przejścia na Ustawę o rachunkowości. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga również określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W takim przypadku należy w sprawozdaniu finansowym jednostki za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian.

Kluczową kwestią merytoryczną są zasady prezentacji danych, zapewniające porównywalność sprawozdania finansowego. Porównywalność jest fundamentalną cechą jakościową sprawozdania finansowego, która pozwala użytkownikom zidentyfikować i zrozumieć podobieństwa i różnice między pozycjami wykazywanymi w sprawozdaniach finansowych. Dane sprawozdawcze o aktywach i pasywach na koniec roku obrotowego, za który sporządzane jest sprawozdanie finansowe, oraz dane o przychodach i kosztach, jak też o wpływach i wydatkach za ten rok obrotowy, powinny być porównywalne z odpowiednimi danymi sprawozdawczymi wynikającymi ze sprawozdania finansowego sporządzonego za poprzedni rok obrotowy.

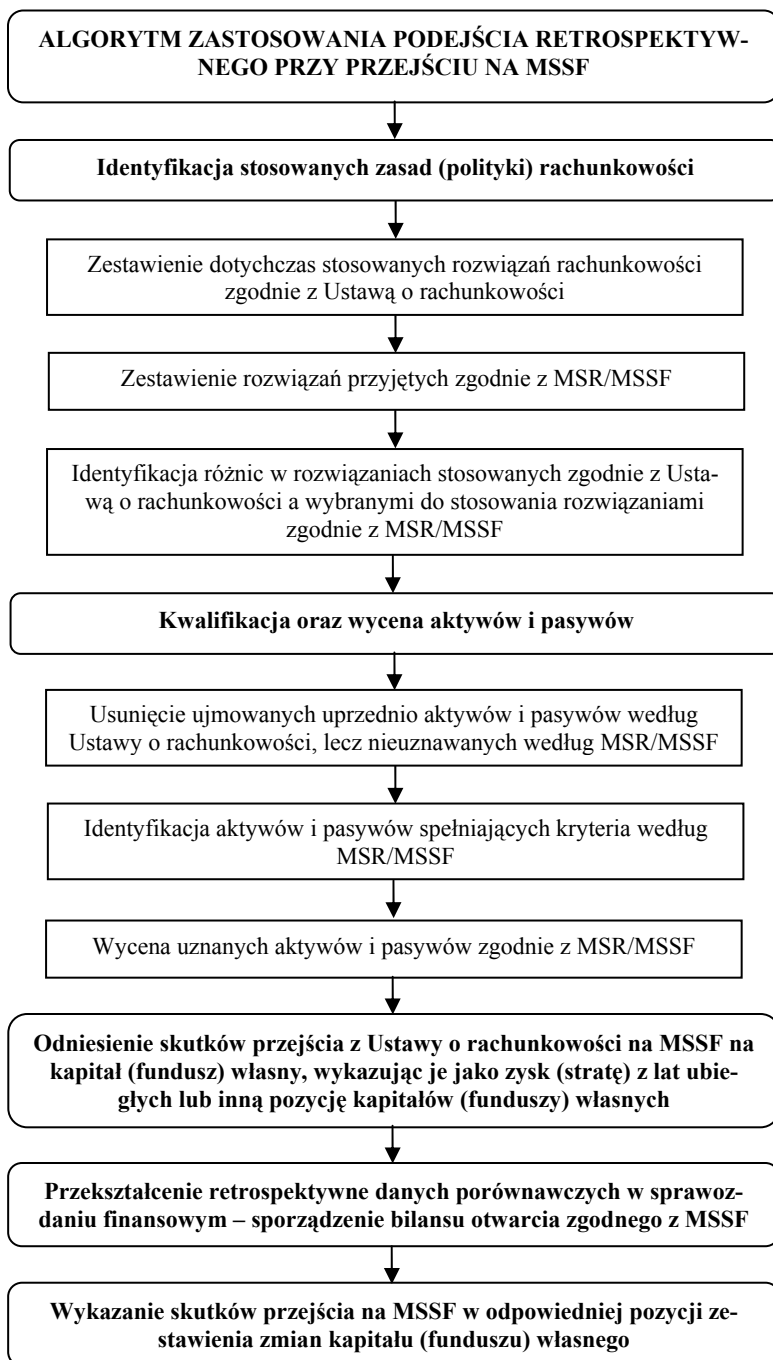
Nie ma pełnej dobrowolności w ujęciu zmian w zastosowanej przez jednostkę polityce rachunkowości. Zgodnie z MSR 8 *Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów*², MSSF 1 *Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy*³ oraz KSR nr 7 *Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja*⁴, dobrowolne zmiany zasad (polityki) rachunkowości wymagają podejścia retrospektywnego, chyba że jest to niewykonalne w praktyce. Istotą podejścia retrospektywnego jest zastosowanie nowych zasad rachunkowości wobec transakcji, innych zdarzeń i warunków w taki sposób, jak gdyby zasady te były stosowane od zawsze. Dzięki takiemu podejściu zapewnia się prezentowanie porównywalnych danych najwcześniejszego okresu z danymi porównawczymi okresu sprawozdawczego.

Czynności związane ze zmianą zastosowanej polityki rachunkowości, zgodnie z podejściem retrospektywnym, przedstawiono na rys. 1. Kluczowymi czynnościami są takie jak: analiza stosowanych uprzednio i planowanych do stosowania rozwiązań rachunkowości, kwalifikacja aktywów i pasywów nieuznawanych i uznawanych według MSR/MSSF, identyfikacja, odniesienie skutków przejścia na MSSF w pozycji kapitałów własnych oraz przekształcenie retrospektywne danych porównawczych.

² *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej MSSF. Część A. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. A482, par. WP8.*

³ *Ibid.*, s. A65, par. 7.

⁴ Projekt KSR nr 7 Komitetu Standardów Rachunkowości poddany pod ocenę środowiska zawodowego.

Rys. 1. Czynności przy przejściu z Ustawy o rachunkowości na MSSF z zastosowaniem podejścia retrospektywnego

Ta ostatnia czynność sprowadza się ostatecznie do sporządzenia bilansu otwarcia zgodnego z MSSF. Analiza porównawcza powinna być przeprowadzana dla poszczególnych grup aktywów i pasywów.

Pierwsze sprawozdanie finansowe sporządzone zgodnie z MSSF powinno być przejrzyste dla użytkowników i porównywalne na przestrzeni wszystkich okresów. Dla spełnienia tego celu MSSF 1 wymaga, aby jednostka zaprezentowała swoje ostatnie sprawozdanie finansowe⁵:

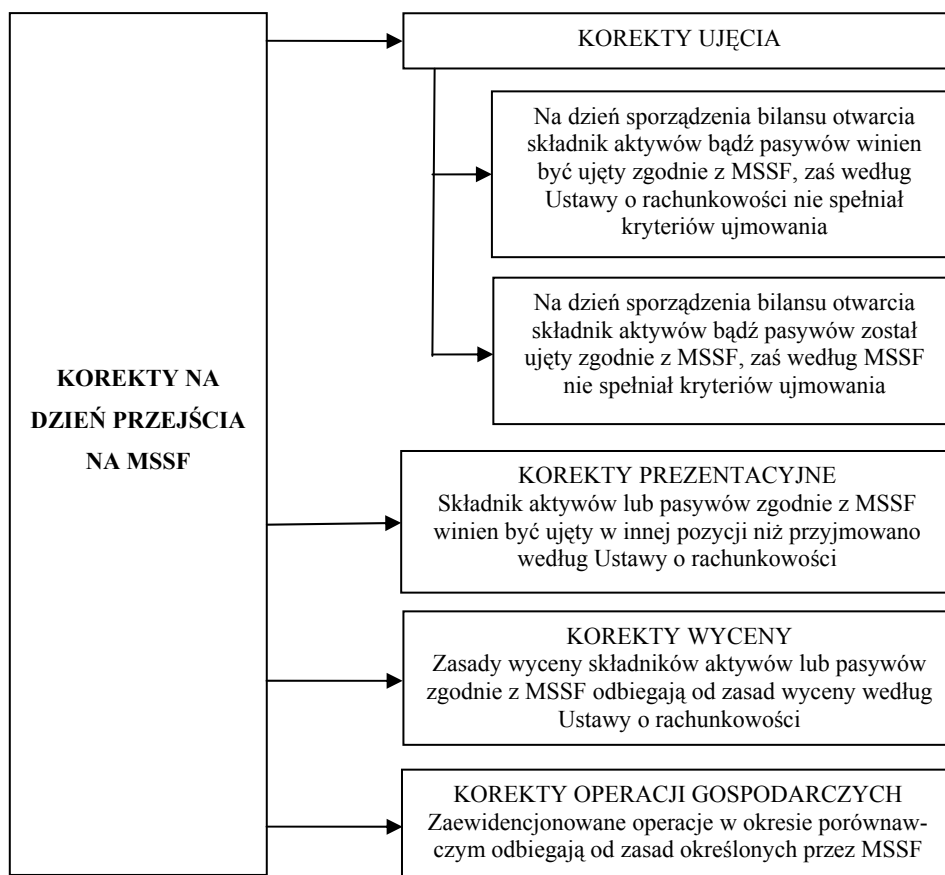
- zgodnie z krajowymi wymaganiami, które nie są spójne we wszystkich aspektach z MSSF,
- zgodnie z MSSF we wszystkich aspektach,
- zawierające wyraźne stwierdzenie o zgodności z niektórymi, ale nie wszystkimi MSSF,
- zgodnie z krajowymi wymaganiami niespójnymi z MSSF,
- zgodnie z krajowymi wymogami, z uzgodnieniem niektórych kwot do kwot ustalonych zgodnie z MSSF.

Przekształcenie retrospektywne danych porównawczych wiąże się nie tylko z przyjęciem innego nazewnictwa elementów sprawozdania finansowego czy samych pozycji sprawozdawczych, ale potencjalnie także ze zmianą stosowanych metod wyceny posiadanych aktywów i pasywów. Wynikające z tego tytułu korekty wartości pozycji bilansowych ujmuje się bezpośrednio na niepodzielony wynik finansowy lat ubiegłych lub ewentualnie na inną pozycję kapitałów (funduszy) własnych⁶.

Na podstawie przeprowadzonej analizy porównawczej stosowanych rozwiązań według Ustawy o rachunkowości i przewidywanych do stosowania na podstawie MSSF ujawnia się istotne różnice i odpowiednio uwzględnić w pierwszym sprawozdaniu finansowym sporządzonym zgodnie z MSSF. Na rys. 2 zestawiono grupy tych różnic skutkujące dokonaniem stosownych korekt.

⁵ Por. MSSF, s. A64, par. 3.

⁶ Por. MSSF 1, s. A67, par. 11; J. Gierusz, K. Gościński, B. Zackiewicz: *MSSF 1. Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy*. Difin, Warszawa 2007, s. 45.

Rys. 2. Korekty na dzień sporządzenia bilansu otwarcia przy przejściu na MSSF

Należy podkreślić, że przekształcenie bilansu otwarcia sporządzonego według Ustawy o rachunkowości w bilans otwarcia sporządzony zgodnie z MSSF ma charakter statystyczny. Korekty związane z tym przekształceniem nie są ewidencjonowane w księgach rachunkowych okresu porównawczego ani w dniu przejścia na MSSF. Księgi tych okresów powinny być zamknięte. Natomiast rzeczywiste zapisy księgowe stosownych korekt mają miejsce w bieżącym okresie, objętym pierwszym sprawozdaniem sporządzonym zgodnie z MSSF. Odpowiadają one sumie skumulowanych korekt bilansu otwarcia według MSSF oraz korekt operacji okresu porównawczego⁷. Jeżeli chodzi o korekty operacji gospodarczych, to w praktyce polskiej z reguły dotyczyły one ujęcia prawa wieczystego użytkowania gruntów.

⁷ P. Serbiński: *MSSF nr 1 – zasady wdrożenia MSSF jako punkt wyjścia do prowadzenia rachunkowości (dalsze rozważania)*. „Buchalter” 2005, nr 17.

Znaczące odmienności w ujęciu i metodach wyceny pozycji bilansowych według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości występują w odniesieniu do następujących grup aktywów:

- rzeczowych aktywów trwałych,
- nieruchomości inwestycyjnych,
- rzeczowych składników obrotowych,
- wartości niematerialnych,
- należności, pożyczek i zobowiązań niezaliczonych do instrumentów finansowych,
- inwestycji w jednostkach zależnych, współzależnych i stowarzyszonych,
- rezerw na świadczenia pracownicze,
- umów leasingowych.

Szczególnym wyróżnikiem weryfikacji wyceny wartości aktywów i pasywów w związku z przejściem na MSSF jest możliwość zastosowania wartości godziwej bądź innej szacunkowej wartości.

MSSF 1 dopuszcza pewne zwolnienia ze stosowania wymogów dotyczących przekształcenia danych porównawczych. Przewiduje także zwolnienia z zasady retrospektywnego przekształcenia bilansu otwarcia sporządzanego na dzień przejścia na MSSF. Pewne zwolnienia są obligatoryjne, a inne fakultatywne⁸.

2. Wskazówki szacowania wartości godziwej aktywów trwałych na dzień przejścia na MSSF

Zgodnie z MSSF 1 par. 135, jednostka może zdecydować się na to, aby na dzień przejścia na MSSF wyceniać niektóre składniki aktywów w wartości godziwej i stosować też wartość godziwą jako zakładany koszt ustalony na ten dzień.

Należy podkreślić, że MSSF nie wymagają szczegółowej, perfekcyjnej wyceny zasobów majątkowych. Z treści par. 136 MSSF 1 wynika, że jednostka stosująca MSSF po raz pierwszy może zdecydować się na przyjęcie przeszacowania składników rzeczowych aktywów trwałych na dzień lub przed dniem przejścia na MSSF, jako zakładanego kosztu ustalonego na dzień przeszacowania, o ile przeszacowanie na dzień jego dokonania było w ogólnym zarysie porównywalne do:

- wartości godziwej lub
- kosztu lub zamortyzowanego kosztu ustalonego zgodnie z MSSF, skorygowanego w celu odzwierciedlenia na przykład zmian w ogólnym lub szczegółowym indeksie cen.

Przy wyborze tych alternatywnych *de facto* rozwiązań jednostka może kierować się pewnymi przewidywanymi wydarzeniami, takimi jak prywatyzacja lub pierwsze wprowadzenie do publicznego obrotu.

⁸ Por. MSSF 1, par. 13-34.

Dokonanie poprawnej, wiarygodnej wyceny wartości środków trwałych lub nieruchomości inwestycyjnych według wartości godziwej lub zamortyzowanego kosztu jest bardzo subiektywne. Najczęściej w tym celu korzysta się z usług specjalistów i uprawnionych rzeczoznawców majątkowych. Obecnie obowiązujące standardy rachunkowości nie podają bardziej szczegółowych wskazówek szacowania wartości godziwej, które byłyby użyteczne przy przejściu na MSSF i sporządzeniu bilansu otwarcia. Podstawę wyceny wartości godziwej dla wybranych grup składników aktywów w procedurze sporządzenia sprawozdania finansowego po raz pierwszy zgodnie z MSSF przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Wskazówki szacowania wartości godziwej wybranych grup aktywów

Składnik aktywów	Źródło wskazówki	Podstawa wyceny wartości godziwej
Grunty oraz budynki	MSR 16, par. 32	Wycena oparta na ewidencji transakcji rynkowych, dokonywanej zwyczajowo przez profesjonalnych rzeczoznawców.
Maszyny i urządzenia	MSR 16, par. 32	Wartość rynkowa ustalona na podstawie wyceny rzeczoznawców.
	MSR 16, par. 33	W przypadku braku ewidencji transakcji rynkowych dokumentujących wartość godziwą z powodu szczególnego charakteru maszyn i urządzeń oraz w związku z tym, że pozycje rzeczowych aktywów trwałych są rzadko sprzedawane osobno, konieczne może być oszacowanie wartości godziwej metodą dochodową lub zamortyzowanego kosztu zastąpienia.
Aktywa niematerialne	MSR 38, par. 78	Cena rynkowa, o ile dane aktywa niematerialne są przedmiotem obrotu.
	MSR 38, par. 81	Jeżeli nie istnieje aktywny rynek na dane składniki wartości niematerialnych, to stosowanie modelu wartości przeszacowanej: wykazanie w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia pomniejszonym o późniejsze łączne odpisy amortyzacyjne (umorzenie) i późniejsze łączne straty z tytułu utraty wartości.
Nieruchomości inwestycyjne będące przedmiotem leasingu	MSR 40, par. 40	Wysokość przychodów z czynszów z aktualnych umów leasingu, rynkowa ocena przychodów z czynszów z przyszłych umów leasingowych.
Nieruchomości inwestycyjne	MSR 40, par. 45	Pochodzące z aktywnego rynku aktualne ceny rynkowe podobnych nieruchomości inwestycyjnych, które są podobnie zlokalizowane, znajdują się w takim samym stanie, są leasingowane na podobnych zasadach lub też służą podobnym celom określonym w innych umowach.
	MSR 40, par. 46	Przy braku aktualnych cen pochodzących z aktywnego rynku: - występujące na aktywnym rynku aktualne ceny nieruchomości o innym celu lub charakterze, będących w innym stanie i inaczej zlokalizowanych;

Cd. tabeli 1

	MSR 40, par. 46	– niedawne ceny z mniej aktywnego rynku, po skorygowaniu ich o wszelkie zmiany warunków ekonomicznych, które nastąpiły od czasu przeprowadzenia analizowanych transakcji zawartych w tych cenach; – projekcje zdyskontowanego przepływu środków pieniężnych, opartych na warunkach zawartych we wszystkich podpisanych umowach leasingu, innych umowach oraz dowodach zewnętrznych, takich jak aktualne ceny rynkowe najmu podobnych obiektów.
--	--------------------	---

W przedmiotowej materii dokonano już ważnych zmian w regulacjach rachunkowości. Mianowicie z dniem 1 stycznia 2013 roku przyjmuje się do stosowania MSSF 13 *Mierzenie wartości godziwej*, który został opublikowany przez Fundację Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w maju 2011 roku. Standard ten nie został jeszcze przyjęty do porządku prawnego Unii Europejskiej.

MSSF 13 zawiera jednolite objaśnienia i wymogi ustalania wartości godziwej. Oprócz tego wprowadza nową definicję wartości godziwej, różniącą się od aktualnie wielokrotnie przytaczanych w MSR/MSSF. W tabeli 2 zestawiono definicje wartości godziwej według różnych standardów.

Tabela 2

Definicje wartości godziwej według różnych standardów

Podstawa prawna	Definicja
Ustawa o rachunkowości, art. 28 ust. 6	Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami.
MSR 2, MSR 16 – MSR 21, MSR 32, MSR 38, MSR 40 – MSR 41, MSSF 1, MSSF 3 – MSSF 9	Kwota, za jaką składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane pomiędzy poinformowanymi i zainteresowanymi stronami w bezpośrednio zawartej transakcji.
MSSF 2	Kwota, za jaką składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, zobowiązanie uregulowane, a przyznany instrument kapitałowy wymieniony pomiędzy poinformowanymi i zainteresowanymi stronami w bezpośrednio zawartej transakcji.
MSSF 13	Cena, która byłaby otrzymana w wyniku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona za przeniesienie zobowiązania w zwyczajnej transakcji między uczestnikami rynku w dniu wyceny.

Istotne wyróżniki definicji wartości godziwej i wskazówki dla jej szacowania według MSSF 13 są następujące⁹:

- należy rozpatrywać potencjalną transakcję z punktu widzenia uczestnika rynku, a nie z punktu widzenia konkretnej jednostki gospodarczej. Takie założenie obiektywizuje wycenę, szczególnie gdy uwzględni się rynek główny, odpowiedni i najkorzystniejszy dla danego składnika aktywów czy zobowiązań;
- należy rozważać transakcję zwyczajną, a więc taką, która zakłada ekspozycję składnika na rynku przez okres wystarczająco długi, aby można było przeprowadzić czynności marketingowe zwyczajowo właściwe dla danych składników aktywów czy zobowiązań. Nie rozpatruje się transakcji wymuszonej, a więc dokonywanej w przypadku wymuszonej likwidacji czy wyprzedaży celem spłacenia długów;
- należy przyjmować cenę wyjściową transakcji, czyli cenę, która byłaby otrzymana lub zapłacona w wyniku sprzedaży składnika aktywów czy zobowiązań;
- w przypadku zobowiązań sposób wyceny powinien odzwierciedlać własne ryzyko kredytowe jednostki w możliwościach spłaty zobowiązań.

3. Analiza zmian w wartościach aktywów i pasywów w wyniku przejścia na MSSF

W większości przypadków przejścia jednostek z Ustawy o rachunkowości na MSSF obserwuje się dokonywanie zmian w wartościach aktywów i pasywów oraz ujawnianie różnic z tym związanych. Skutki takich zmian przeanalizowano na przykładzie spółki giełdowej PGE Polska Grupa Energetyczna S.A. Spółka ta pierwsze pełne roczne jednostkowe sprawozdanie finansowe sporządziła zgodnie ze standardami MSSF za 2011 rok. Ostatnim dostępnym sprawozdaniem finansowym Spółki sporządzonym zgodnie z polskimi standardami rachunkowości, zdefiniowanymi w Ustawie o rachunkowości, było sprawozdanie finansowe za rok zakończony dnia 31 grudnia 2010 roku. W celu zapewnienia porównywalności danych za datę przejścia na MSSF przyjęto dzień 1 stycznia 2010 roku. Zgodnie z MSSF 1, sprawozdanie finansowe zostało sporządzone w taki sposób, jak gdyby Spółka zawsze stosowała MSSF.

Przejście na MSSF wymagało dokonania następujących uzgodnień pozycji sprawozdawczych pomiędzy dotychczas stosowanymi a nowymi standardami sprawozdawczości finansowej:

- kapitałów własnych i aktywów za rok zakończony dnia 31 grudnia 2010 roku oraz wyniku netto za rok zakończony dnia 31 grudnia 2010 roku i

⁹ Por.: www.ey.com, dostęp: 16.04.2012; www.deloitte.com, dostęp: 16.04.2012.

- kapitałów własnych na dzień 1 stycznia 2010 roku sporządzonych zgodnie z polskimi i z międzynarodowymi standardami rachunkowości.

Syntetyczne zestawienie różnic pomiędzy danymi sprawozdawczymi w odpowiednich datach według różnych standardów przedstawiono w tabeli 3. W przypadku analizowanej spółki skutek przejścia z polskich standardów rachunkowości na międzynarodowe wykazano w okresie porównawczym (czyli na początek i koniec 2010 roku oraz za tenże rok obrotowy) łącznie zmniejszenia wartości kapitałów własnych i aktywów.

Tabela 3

Różnice w danych sprawozdawczych według różnych standardów (w PLN)

Wyszczególnienie	Kapitały własne na dzień 1 stycznia 2010	Kapitały własne na dzień 31 grudnia 2010	Zysk netto za rok zakończony dnia 31 grudnia 2010	Aktywa na dzień 31 grudnia 2010
Dane wykazane w sprawozdaniu finansowym sporządzonym zgodnie z polskimi zasadami rachunkowości	26 935 055 802,19	28 519 569 847,10	2 920 423 465,45	32 002 907 058,55
1. Wycena rzeczowych aktywów trwałych	129 504 144,48	123 226 040,37	(6 278 104,11)	152 130 914,04
2. Wycena wartości niematerialnych	5 404 042,07	4 539 983,99	(864 058,08)	5 604 918,50
3. Wycena instrumentów finansowych	(197 730 903,87)	(206 123 683,85)	(8 473 516,70)	(206 688 045,07)
4. Wycena rezerw na świadczenia pracownicze	188 038,26	248 088,42	60 050,16	(58 193,58)
5. Prezentacja netto podatku odroczonego	-	-	-	(61 701 615,93)
6. Prezentacja netto funduszy socjalnych	-	-	-	(4 539 994,77)
7. Pozostałe	-	-	10 438,00	-
Efekt zastosowania nowych zasad rachunkowości – razem	(62 634 679,06)	(78 109 571,07)	(15 545 190,73)	(115 252 016,81)
Dane wykazane w sprawozdaniu finansowym sporządzonym za 2011 rok zgodnie z MSSF	26 872 421 123,13	28 441 460 276,03	2 904 878 274,72	31 887 655 041,74

Źródło: PGE Polska Grupa Energetyczna S.A. Sprawozdanie finansowe za rok zakończony dnia 31 grudnia 2011 roku zgodne z MSSF (w PLN)

W tabeli 3 wykazano, że w sprawozdaniu finansowym sporządzonym zgodnie z MSSF, w porównaniu ze sprawozdaniem sporządzonym według Ustawy o rachunkowości, skutki są następujące:

- na dzień 1 stycznia 2010 roku kapitały własne zmalały o 62 634,7 tys. PLN,
- na dzień 31 grudnia 2010 roku kapitały własne zmalały o 78 109,6 tys. PLN,
- zysk netto za rok zakończony 31 grudnia 2010 roku zmalał o 15 545,2 tys. PLN,
- aktywa na dzień 31 grudnia 2010 r. zmalały o 115 253,0 tys. PLN.

Jak już uprzednio zaznaczono, w księgach rachunkowych Spółki nie dokonuje się żadnych zapisów księgowych w związku z przeszacowaniem składników aktywów i zobowiązań na okoliczność zmiany zasad rachunkowości. Konsekwencją dokonanego przeszacowania jest ujawnienie w sprawozdaniu finansowym za 2011 rok danych porównawczych, a więc za 2010 rok (na koniec i początek roku) wycenionych według zmienionych zasad sprawozdawczości finansowej.

Największe różnice wystąpiły w odniesieniu do wyceny instrumentów finansowych. Przyczyną tego stanu rzeczy była odmienność ujęcia odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości nienotowanych instrumentów kapitałowych wycenianych według kosztu. Spółka w sprawozdaniu sporządzonym za 2010 rok dokonała odwrócenia odpisu aktualizującego posiadanych udziałów w dwóch spółkach. Natomiast zgodnie z MSR 39 par. 66 straty z tytułu utraty wartości nienotowanych instrumentów kapitałowych wycenianych według kosztu nie podlegają odwróceniu.

W przypadku badanej spółki okazało się, że stosowana polityka rachunkowości przed przejściem na MSSF była bardziej liberalna, istotne wielkości ekonomiczne przyjmowały wyższe wartości. Nie należy tej tezy jednak uogólniać dla wszystkich przypadków.

Literatura

- Gierusz J., Gościński K., Zackiewicz B.: *MSSF 1. Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy*. Difin, Warszawa 2007.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej MSSF. Część A. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce*, Warszawa 2011.
- Serbiński P.: *MSSF nr 1 – zasady wdrożenia MSSF jako punkt wyjścia do prowadzenia rachunkowości (dalsze rozważania)*. „Buchalter” 2005 nr 17.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223.

THE AREAS APPLICATION OF THE FAIR VALUE CATEGORY AT THE DATE OF TRANSITION TO IFRS's

Summary

Transition from national to international accounting standards needs many additional reporting activities, that can change the view of the financial situation in comparison with the state before transition. Changes of use accounting qualify to retrospective valuing many groups of assets at fair value. That is why, comparative date presented in the financial statement for this period are different from date the same information presented as comparative date last period. Especially, financial analytics need to take this fact into consideration.

Izabela Emerling

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

WARTOŚĆ GODZIWA JAKO NARZĘDZIE POMIARU NALEŻNOŚCI KREDYTOWYCH BANKU

Wprowadzenie

Banki komercyjne są ważnymi jednostkami w każdej gospodarce ze względu na aktywne uczestnictwo w pośrednictwie między jednostkami potrzebującymi środków do prowadzenia działalności a tymi, którzy lokują wolne środki pieniężne. Wykonując swoją działalność, bank musi zadbać o rzetelne, wiarygodne, prawidłowe i terminowe ujęcie w księgach rachunkowych należności z punktu widzenia potrzeb informacyjnych banku oraz ryzyka, jakie niesie ze sobą ta działalność zgodnie z MSR/MSSF. Sprawozdania finansowe powinny odzwierciedlać cechy jakościowe, a w szczególności wiernie prezentować sytuację finansową i dokonania jednostki¹. Taką możliwość daje wycena należności według wartości godziwej. Problem wyceny stanowi jedną z najważniejszych kwestii w rachunkowości i jest przedmiotem dyskusji. Celem opracowania jest zaprezentowanie wartości godziwej jako miernika wyceny należności kredytowych oraz pokazanie wpływu wyceny na wynik finansowy banku. Przyjęte w pracy metody badawcze opierają się na studiach literatury, przeglądzie aktów prawnych oraz wnioskowaniu.

1. Zasady wyceny należności stosowane w sprawozdaniach finansowych

Bank zobowiązany jest wprowadzić do ksiąg rachunkowych efekty swojej działalności i zaprezentować w sprawozdaniu finansowym zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

Problem wyceny stanowi jedną z najważniejszych kwestii w rachunkowości i jest przedmiotem dyskusji. Mówi się, że:

¹ *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Sprawozdawczości Finansowej*. IASB, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. 52-58.

„W rachunkowości wycena to proces przyporządkowania wielkości pieniężnych obiektom lub działaniom związanym z przedsiębiorstwem”². Wybór określonej metody wyceny należności kredytowych zależy zasadniczo od celu jej przeprowadzenia. „W systemie rachunkowości niezbędna jest określona forma wycen, co powoduje, że cele wyceny w znacznym stopniu są takie same jak cele rachunkowości”³.

Wycena należności kredytowych może być dokonywana według różnych kategorii ekonomicznych, z uwzględnieniem zarówno podejścia do celu stawianego rachunkowości, jak i momentu przeprowadzania wyceny.

Do zasad wyceny stosowanych w różnym stopniu i różnych połączeniach przy sporządzaniu sprawozdań finansowych należą⁴:

- 1) zasada kosztu historycznego,
- 2) zasada kosztu bieżącego,
- 3) zasada ceny sprzedaży (realizacji),
- 4) zasada wartości bieżącej.

Zasada kosztu historycznego mówi o tym, że aktywa ujmuje się na dzień nabycia w wartości równej zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub w wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej celem ich nabycia.

Zasada kosztu bieżącego (aktualnej ceny nabycia) mówi o tym, że aktywa wycenia się w wartości równej kwocie, jaką należałoby zapłacić w razie nabycia takiego samego lub równoważnego składnika w chwili obecnej.

Inną zasadą jest zasada ceny sprzedaży (realizacji). Według niej aktywa wyceniane są w wartości równej kwocie środków pieniężnych możliwej do uzyskania w chwili obecnej w wyniku zbycia aktywów w normalnej, zaplanowanej transakcji.

Zasada wartości bieżącej, również stosowana przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, mówi o tym, że aktywa wycenia się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów środków pieniężnych netto, które dana pozycja wypracuje w toku działalności gospodarczej.

Możliwość wyboru pomiędzy określonymi kategoriami cen oraz stosowania różnych zasad wyceny należności kredytowych stwarza ramy prowadzenia własnej polityki bilansowej przez bank komercyjny, a tym samym daje możliwość oddziaływania na wynik finansowy, jak i wysokość i strukturę bilansu. Zastosowanie alternatywnych rozwiązań w kwestii wyceny podyktowane jest z jednej strony treścią zdarzeń gospodarczych celem wyceny, a z drugiej stro-

² E.A. Hendriksen, M.F. van Breda: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 515.

³ Ibid., s. 506.

⁴ Ibid., s. 77-78.

ny – prawem banku do wyboru szczegółowych rozwiązań jako środka realizacji obranej polityki bilansowej.

Wyróżniamy dwa podejścia do sposobu wyceny: podejście historyczne i podejście futurystyczne.

W podejściu historycznym bardzo duże znaczenie ma rachunek zysków i strat. Bilans zawiera natomiast rezydualne wartości przenoszone na przyszłe okresy sprawozdawcze. Pozycje bilansowe w tym podejściu wycenia się według kosztu historycznego, gdyż koszt ten najlepiej odzwierciedla przeszłość.

Podejście futurystyczne natomiast zorientowane jest na bilans. Pozycje bilansowe wyceniane są w tym podejściu według kosztu bieżącego.

Przy wycenie należności kredytowych różnie wyceniane są należności w wartości początkowej i bilansowej.

Pierwotna wycena opiera się na koszcie historycznym. Koszt historyczny można zdefiniować jako łączną kwotę aktywów pieniężnych lub jej ekwiwalent, którą jednostka musi zapłacić za pozyskanie aktywów, tak aby móc sprawować nad nimi kontrolę, w celu uzyskania przyszłych korzyści ekonomicznych⁵.

Koncepcja kosztu historycznego ma wiele zalet, które przesądają o powszechności jej zastosowania. Do najważniejszych z nich należy możliwość weryfikacji, ponieważ cena historyczna oznacza cenę rzeczywiście zrealizowanej transakcji. Wadą tej koncepcji jest natomiast brak powiązania tej ceny ze zmianami wartości.

Konieczność weryfikacji wartości należności kredytowych wynika z rzetelności i prawdziwości obrazu sytuacji finansowej banku komercyjnego ujawnianego w sprawozdaniu finansowym. Z tego powodu wycena bilansowa należności kredytowych przeprowadzana jest według odmiennych zasad. Podstawowe znaczenie ma wycena według wartości bieżącej.

Należności kredytowe są wyceniane w wartości bieżącej oznaczającej wartość zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych stanowiących miarę spodziewanych korzyści ekonomicznych. Metoda ta wykorzystywana jest również jako test na utratę wartości należności kredytowych.

W ostatnich latach zaobserwować można również zmiany Międzynarodowych Standardów Rachunkowości od podejścia opartego na koszcie historycznym do modelu opartego na wartości godziwej. Wartość godziwa może być wyznaczana w oparciu o zdyskontowane przepływy pieniężne.

Banki są zobligowane do oszacowania przyszłych korzyści ekonomicznych, których wysokość przesądza o zastosowaniu konkretnej kategorii ekonomicznej

⁵ J. Turyna: *Standardy Rachunkowości, MSR – USGAAP – Polskie ustawodawstwo*. Difin, Warszawa 2006, s. 74-75.

do określenia wartości. Muszą one tym samym przyjąć pewne założenia co do rozkładu wpływów środków pieniężnych, wysokości stopy procentowej i innych przyszłych zdarzeń. Metody ustalania wartości godziwej przyjęte przez banki powinny być przejrzyste i banki muszą się liczyć z koniecznością uzasadnienia i obrony dokonanego wyboru. Zmiany już istniejących MSR/MSSF opublikowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w dniu 6 maja 2010 roku przyczyniły się do udoskonalenia i doprecyzowania MSSF⁶. Zmiany te spowodowały wymóg jeszcze szerszej prezentacji ujawnień w informacji dodatkowej dotyczącej ryzyka bankowego. W przypadku odrębnych raportów o ryzyku informacja jest pełna, ale wskutek nieuregulowania kształtu sprawozdań finansowych część banków w praktyce nie ujawnia dokonań w tym zakresie. Wpływa to na jakość sprawozdania finansowego oraz jego wiarygodność⁷.

2. Stosowane metody wyceny należności kredytowych banku komercyjnego

Bank ujmuje należności w księgach rachunkowych w dniu zawarcia transakcji (wartość początkowa), czyli wtedy, gdy stał się stroną umowy w danym instrumencie finansowym⁸.

Początkowa wycena należności, które są składnikiem aktywów finansowych, dokonywana jest w cenie nabycia (czyli wartości godziwej uiszczonej zapłaty), przy czym koszty transakcji są włączane do wartości początkowej wszystkich aktywów, chyba że są one nieistotne.

Do celów wyceny w terminie późniejszym (czyli wyceny bilansowej), MSR 39⁹ i rozporządzenie¹⁰ wprowadziły podział aktywów na cztery kategorie, które przedstawia poniższa tabela.

⁶ Wróbel A.: *Rachunkowość w praktyce. Zmiany w MSSF*. „Podatki i Rachunkowość” 2010, nr 9.

⁷ Por. E. Wiśniowski: *Postulowane kierunki zmian w sprawozdawczości finansowej banków*. W: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Kierunki zmian*. Red. B. Micherda. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2011, s. 299.

⁸ MSR 39, par. 14 oraz rozporządzenie Ministra Finansów z 1.10.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków. Dz.U. nr 191, poz. 1279 z późn. zm., par. 24, ust. 7.

⁹ MSR 39, par. 45.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, op. cit., par. 24, ust. 2.

Tabela 1

Klasyfikacja aktywów finansowych

Kategorie aktywów według MSR 39	Kategorie aktywów według rozporządzenia
1) aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, 2) inwestycje utrzymywane do upływu terminu wymagalności, 3) pożyczki i należności, 4) aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.	1) aktywa finansowe przeznaczone do obrotu, 2) aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności, 3) udzielone kredyty i pożyczki oraz inne należności własne banku, 4) aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSR 39 i rozporządzenia Ministra Finansów z 1.10.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków. Dz.U. nr 191, poz. 1279 z późn. zm.

Wycena bilansowa należności kredytowych przeprowadzana jest według odmiennych zasad. Podstawowe znaczenie ma wycena według wartości bieżącej. Należności kredytowe wyceniane są w wartości bieżącej oznaczającej wartość zdyskontowanych przepływów pieniężnych stanowiących miarę spodziewanych korzyści ekonomicznych. Metoda ta wykorzystywana jest również jako test na utratę wartości.

Wycena na dzień bilansowy należności kredytowych zależy od wstępnej klasyfikacji danego składnika aktywów.

MSR 39¹¹ stwierdza, iż aktywa finansowe, włącznie z instrumentami pochodnymi będącymi aktywami, należy **wyceniać w wartości godziwej**, nie potrącając kosztów transakcji, jakie jednostka może ponieść przy sprzedaży lub zbyciu w innej formie. Od tej zasady są wyjątki, do których należy wycena pożyczek i należności oraz inwestycji utrzymywanych do upływu terminu zapadalności. Należy wycenić je w **zamortyzowanej cenie nabycia, stosując metodę efektywnej stopy procentowej**. Wyjątek stanowią inwestycje w instrumenty finansowe, które nie są notowane na aktywnym rynku oraz których wartości godziwej ustalić wiarygodnie nie można. Wycenia się je w zamortyzowanym koszcie.

W przypadku aktywów wyrażonych w walucie obcej zamortyzowany koszt należy wyliczyć w oparciu o kwoty w walucie obcej z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej, a następnie tak wyliczoną kwotę przeliczyć na złote polskie zgodnie z postanowieniami ustawy lub MSR.

Należy jednak podkreślić, że MSSF 7¹² nakłada również obowiązek ujawnienia wartości godziwej wszystkich bilansowych i pozabilansowych aktywów i zobowiązań finansowych, chyba że takie ujawnienie nie jest możliwe z powodów praktycznych.

¹¹ MSR 39, par. 69.

¹² MSR 32, par. 86-90.

Ponadto wszystkie aktywa finansowe, z wyjątkiem wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy, podlegają ocenie pod względem utraty wartości zgodnie z MSR 39¹³.

Trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez bank komercyjny składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości korzyści ekonomicznych. Typowym przykładem są tutaj należności kredytowe banku komercyjnego. Wówczas bank zobowiązany jest dokonać odpisu aktualizującego w takiej wysokości, która pozwoli na doprowadzenie wartości składnika do ustalonej w inny sposób wartości godziwej. Odpisem aktualizującym wartość należności kredytowych są rezerwy celowe.

3. Wpływ różnych metod wyceny na wysokość wyniku finansowego

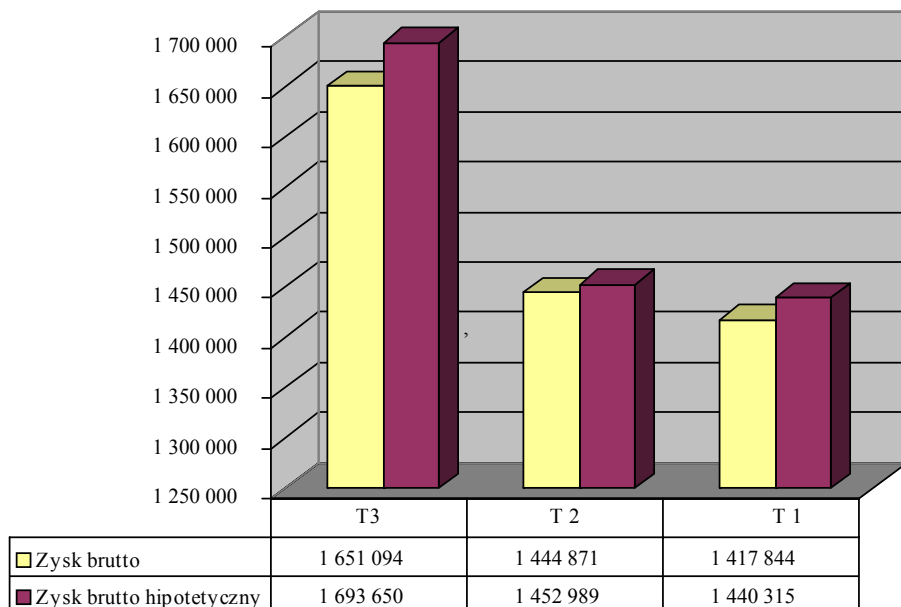
Wartość godziwa stosowana do wyceny należności kredytowych powoduje, że banki muszą uwzględnić tworzone rezerwy celowe, które mają ogromny wpływ na wynik finansowy banku. Z analizy rachunku zysków i strat badanego banku wynika, że tworzone rezerwy stanowiły znaczne obciążenie wyniku finansowego.

W porównaniu do obciążenia wynikającego z tworzenia rezerw na należności normalne i pod obserwacją, obciążenie rezerw z tytułu rezerw na należności zagrożone było w analizowanym okresie znacznie wyższe.

Dla zobrazowania tego wpływu przeanalizowano sprawozdania finansowe banku z wykluczeniem z nich utworzonych rezerw na należności normalne i pod obserwacją. Wykluczono te rezerwy, ponieważ zarząd banku może zdecydować, że od tych należności nie tworzy rezerw w oparciu o przepisy MSR/MSSF. Są to należności, w stosunku do których nie można mówić jeszcze o zaległościach.

Analizując otrzymany hipotetyczny rachunek zysków i strat w sytuacji, gdyby bank nie tworzył i nie rozwiązywał w poszczególnych latach badanego okresu rezerw na należności normalne i pod obserwacją, należy stwierdzić, że rezerwy wywierają największy wpływ na wynik finansowy brutto banku. Wpływ ten obrazuje rys. 1.

¹³ MSR 39, par. 58-70.

Rys. 1. Wpływ stosowanej polityki rezerw na wynik finansowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych banku.

W zaistniałej hipotetycznej sytuacji obserwuje się znaczny wzrost zysku brutto na skutek zmniejszenia ilości tworzonych rezerw. Oprócz bezpośredniego widocznego wpływu braku rezerw na poszczególne wartości ekonomiczne zawarte w sprawozdaniach bardzo istotny jest fakt, że obraz firmy może zostać za pomocą tworzenia rezerw generalnie zniekształcony. Brak rezerw może spowodować mylne wyobrażenie o sile finansowej banku. Ilustruje to wzrost zysku w hipotetycznym przykładzie.

Bank, wykazując niższe rezerwy, może przekonywać odbiorcę informacji o sile banku i niższym ryzyku. Wszystkie te wnioski, dane i wskaźniki będą odnosiły się do nieprawdziwych wartości ekonomicznych, a przede wszystkim do sztucznie zawyżonego zysku. Poprzez tworzenie rezerw bank ogranicza ryzyko prowadzonej działalności, na które w warunkach gospodarki rynkowej jest narażony.

Podsumowanie

Przedstawiona problematyka z pewnością nie wyczerpuje problemu. Jak wynika z powyższych rozważań, problem wyceny należności kredytowych jest bardzo złożony.

Z teoretycznego, jak również z praktycznego punktu widzenia każda zmiana zasad wyceny i ujmowania w księgach rachunkowych należności kredytowych

może spowodować zmiany w sytuacji majątkowej i wyniku finansowym banku. Przeprowadzone w pracy analizy i symulacje potwierdzają tezę, że zastosowanie różnych metod wyceny wpływa na wynik finansowy banku, ale może również zależeć od szacunków zarządu banku i kierownictwa, gdyż taką możliwość daje wycena należności kredytowych według wartości godziwej.

Literatura

- Hendriksen E.A., van Breda M.F.: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Sprawozdawczości Finansowej*. IASB, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Muszyńska B.: *Przewodnik po znowelizowanej ustawie o rachunkowości*. Usługowy Zakład Rachunkowości Stowarzyszenia Księgowych w Polsce Sp. z o.o., Poznań-Łódź 2001.
- Rozporządzenie (WE) nr 126/2008 z dnia 03.11.2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady. Dz. Urz. UE. 2008.320.1 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1.01.2010 w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków. Dz.U. nr 191, poz. 1279 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. nr 149, poz. 1674 z 2001 r. z późn. zm.
- Stoga E.: *Wartość godziwa – pojęcie, zastosowanie, metody pomiaru*. „Serwis Finansowo-Księgowy (F-K)” 2002, nr 6.
- Turyna J.: *Standardy rachunkowości, MSR – USGAAP – Polskie ustawodawstwo*. Difin, Warszawa 2006.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
- Wielgórka-Leszczyńska J.: *Ekspozycje kredytowe banku i odpisy z tytułu utraty ich wartości – zagadnienia wybrane*. „Problemy Rachunkowości”, październik-grudzień 2005.
- Wróbel A.: *Rachunkowość w praktyce. Zmiany w MSSF*. „Podatki i Rachunkowość” 2010, nr 9.
- Wiszniewski E.: *Postulowane kierunki zmian w sprawozdawczości finansowej banków. W: Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Kierunki zmian*. Red. B. Micherda. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2011.

FAIR VALUE AS A TOOL OF INTANGIBLE OF THE CREDIT RECEIVABLES OF BANK

Summary

One of the most crucial spheres of the banks activities is the credit activity, which method that is expressed in the account books and the financial records, determines the image of the financial and possessing situation reflected in the financial account of the bank. These issues are the primary subject of the article. The main aim of this paper is to examine the depiction, in the financial records of the banks, of different forms of the credit activity and their influence on the concept of their financial and possessing situation. The main aim of this paper is analysis in the financial records of the banks, of different forms of the credit activity and their influence on the concept of their financial and possessing situation. Application of fair value of the credit receivables impacts on the concept of the financial and possessing situation of the bank.

Magdalena Głębocka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

WARTOŚĆ GODZIWA A OCENA EFEKTÓW DZIAŁALNOŚCI JEDNOSTKI NA PODSTAWIE SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Wprowadzenie

Zmiany zachodzące na rynkach kapitałowych wespół z globalizacją procesów gospodarczych powodują zmianę podejścia do sposobu opisu rzeczywistości gospodarczej w ujęciu rachunkowym. Informacje generowane przez system rachunkowości stanowią bazę danych niezbędnych do podejmowania decyzji gospodarczych nie tylko przez zarządzających jednostką, ale również przez jej otoczenie gospodarcze. Zmieniają się zasady podejmowania decyzji, żądania stawiane przez odbiorców informacji, zmianie musi tym samym ulec sposób generowania tej informacji. Głównym źródłem informacji o jednostce gospodarczej jest jej sprawozdanie finansowe, którego podstawowym celem jest dostarczenie wiarygodnej i użytecznej informacji. O ile o dopełnieniu warunku wiarygodności świadczyć może dopełnienie określonych procedur ich zestawiania, to o użyteczności informacji decydują sami zainteresowani.

Najważniejszą grupę odbiorców danych zawartych w sprawozdaniach finansowych stanowią właściciele kapitału, którzy „wymagają obecnie nie tylko wiarygodnego przedstawienia aktualnej sytuacji finansowo-majątkowej przedsiębiorstwa, ale oczekują również informacji o poziomie przyszłych korzyści ekonomicznych z zaangażowanego kapitału”¹. Zainteresowanie właścicieli kapitału skupia się na wzroście wartości przedsiębiorstwa, rozkładzie przepływów pieniężnych, wysokości wyniku finansowego gwarantującego wypłatę dywidend. Z tego też powodu będą oni żądali informacji pozwalającej określić zarówno wartość bieżącego, jak i przyszłego wyniku finansowego przedsiębiorstwa oraz czynników go kształtujących.

Właśnie ze względu na rosnące wymagania co do użyteczności decyzyjnej informacji, zmianie w międzynarodowym prawie o rachunkowości uległo podejście do celów stawianych sprawozdaniom finansowym. Najważniejszym wymo-

¹ S. Hońko: *Koncepcja ostrożnej wyceny w rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 7.

giem stawianym tym sprawozdaniom jest przydatność (użyteczność). Z tego też powodu regulacje Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF)² zwiększają zakres zastosowania wartości godziwej w wycenie składników majątkowych. W konsekwencji podstawą oceny efektywności podejmowanych decyzji gospodarczych są dane będące efektem przeprowadzonych przez jednostkę szacunków korzyści ekonomicznych generowanych przez posiadane zasoby. Wiarygodność przeprowadzonych szacunków, wierność prezentacji sytuacji jednostki zajmuje drugie miejsce. Można w tym miejscu zastanowić się nad użytecznością informacji o szacowanej wartości godziwej, której brak jest wiarygodności. Kwestia ta stanowi istotne zagadnienie, które musi być uwzględnione podczas analizowania kierunków zmian w koncepcjach rachunkowości. Celem opracowania jest określenie wpływu zastosowania wartości godziwej w wycenie składników majątkowych na treść informacyjną sprawozdań finansowych i ich użyteczność decyzyjną.

1. Pojęcie wartości godziwej i metody jej ustalania

Pojęcie wartości godziwej zostało pierwotnie zdefiniowane w MSSF/MSR, regulacje Ustawy o rachunkowości³ zawierają definicję wartości godziwej o zbliżonym brzmieniu. Zgodnie z UoR (art. 28 ust. 6 UoR) wartość godziwa to kwota, za jaką dany składnik majątku mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi niepowiązanymi ze sobą stronami. Natomiast zgodnie z regulacjami MSSF/MSR⁴ wartość godziwą stanowi kwota, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji. Przytoczone definicje zasadniczo pokrywają się, a z analizy ich treści wynika, że wartość godziwa określana jest na podstawie transakcji przeprowadzonej:

- na warunkach rynkowych,
- pomiędzy zainteresowanymi stronami, niepowiązanymi ze sobą, z których żadna nie znajduje się w sytuacji przymusowej,
- między dobrze poinformowanymi stronami transakcji, z których każda posiada taką samą wiedzę o przedmiocie i warunkach transakcji.

² *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, zwane dalej w tekście MSSF/MSR.

³ Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity z dnia 02.09.2009 r. Dz.U. nr 152, poz. 1223 ze zm.: Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1241, nr 165, poz. 1316; z 2010 r., nr 47, poz. 278; z 2011 r., nr 102, poz. 585, zwana dalej w tekście UoR.

⁴ Par. 6 MSR 16 *Rzeczowe aktywa trwałe*, par. 8 MSR 38 *Wartości niematerialne*.

W wymienionych powyżej definicjach wartości godziwej użyto trybu przypuszczającego, co wskazuje na hipotetyczny charakter transakcji wymiany. „Wartość godziwa stanowi więc odzwierciedlenie ceny możliwej do uzyskania na rynku w dniu wyceny za składnik taki sam jak wyceniany”⁵.

Sposoby ustalania wartości godziwej przyjęte w MSSF/MSR zostały uszeregowane zgodnie ze stopniem wiarygodności wyznaczonej wartości poczynając od wartości najbardziej wiarygodnej. Oczywiście najlepszym wyznacznikiem wartości godziwej jest cena rynkowa, jednak w odniesieniu do pewnych składników majątku nie istnieje aktywny rynek⁶ (rynek ten nie jest reprezentatywny dla określonych zasobów jednostki) lub też z innych przyczyn nie ma możliwości oszacowania wartości rynkowej. W takich przypadkach określenie wartości godziwej powinno opierać się na takich kategoriach wartości jak:

- cena rynkowa z ostatniego aktywnego rynku,
- cena rynkowa z ostatnio przeprowadzonej transakcji,
- cena rynkowa z transakcji rynkowych dotyczących podobnych składników majątkowych,
- cenowe wyznaczniki branżowe oparte na notowaniach rynkowych,
- metody dochodowe,
- metody kosztowe⁷.

Przedstawiona hierarchia metod wyznaczania wartości godziwej ustalona została zgodnie z malejącym poziomem wiarygodności wyceny. Ze względu na techniczną stronę ustalania wartości godziwej warto zwrócić uwagę na metody dochodowe. W przypadku metod dochodowych wartość godziwa ustalana jest na podstawie dyskontowania według stopy oczekiwanego zwrotu prognozowanych przepływów pieniężnych możliwych do osiągnięcia w kolejnych okresach z tytułu użytkowania aktywów jednostki. Wartość aktywów ustala się na podstawie ich zdolności do generowania korzyści ekonomicznych mierzonych wartością przepływów pieniężnych⁸. Taki sposób szacowania wartości godziwej wpływa z regulacji dotyczących ustalania utraty wartości aktywów i wartości użytkowej. Czasami istotnym ograniczeniem dla stosowania metod dochodowych wyceny jest niemożność ustalenia stopy ryzyka zainwestowanego kapitału (np. w odniesieniu do małych i średnich jednostek prywatnych). Również roz-

⁵ A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 59.

⁶ Zgodnie z regulacjami MSSF/MSR (par. 6 MSR 36 *Utrata wartości aktywów*) za aktywny rynek można uznać taki, który spełnia łącznie trzy warunki:

- pozycje będące przedmiotem obrotu na rynku są jednorodne,
- zazwyczaj w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców,
- ceny podane są do publicznej wiadomości.

⁷ W. Maj: *Godziwe wyceny*. CFO 1-2 z 2006 r., cyt. za: A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*, op. cit., s. 69.

⁸ Szerzej: W. Molenda: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 95 i nast.

kład przepływów pieniężnych w danej jednostce może być uzależniony od fazy cyklu koniunkturalnego. Dodatkowo na prawidłowość ustalenia stopy ryzyka zwrotu zainwestowanego kapitału wpływa m.in. fakt notowania lub też nie danej jednostki na rynkach kapitałowych. Poprawność przyjętych założeń i wartości czynników wpływających na szacunki wartości godziwej determinuje wiarygodność obliczeń.

Korzystając z alternatywnych (nierynkowych) metod szacowania wartości godziwej, jednostki powinny kierować się przede wszystkim wiarygodnością przeprowadzonych obliczeń, korzystając w pierwszym rzędzie z metod najbardziej wiarygodnych. Należy pamiętać, że wartość ustalona przy wykorzystaniu konkretnej metody prezentowana jest w sprawozdaniu finansowym i rzutuje na jego wiarygodność i użyteczność.

Regulacje krajowego prawa o rachunkowości podchodzą w sposób ogólnikowy do problemu pomiaru wartości godziwej zasobów. Jedynie w zakresie regulacji dotyczących zasad rozliczania łączenia spółek (rozdział 4 UoR) wskazano zasady wyznaczania wartości godziwej. Na podstawie zapisów art. 44b ust. 4 UoR można wymienić następujące metody szacowania wartości godziwej (por. tabela 1):

- cena rynkowa – w przypadku występowania aktywnego rynku,
- porównanie cen rynkowych, wartości wskaźników rynkowych podobnych aktywów finansowych,
- cena możliwa do uzyskania w wyniku transakcji sprzedaży, pomniejszona o koszty realizacji transakcji, wartość likwidacyjna,
- bieżące ceny, koszty z uwzględnieniem stopnia zużycia,
- zdyskontowana wartość przepływów pieniężnych.

Tabela 1

Zasady ustalania wartości godziwej aktywów i pasywów według art. 44 ust. 4 UoR

Lp.	Zasady ustalania wartości godziwej składników majątku (art. 44b ust. 4 UoR)		
I.	Wartość godziwa aktywów		
1a.	Papiery wartościowe	notowane na giełdzie	Aktualny kurs notowań pomniejszony o koszty sprzedaży.
1b.		nienotowane na giełdzie	Wartość oszacowana przy wykorzystaniu m.in. wskaźnika ceny do zysku i stopy dywidendy porównywalnych papierów wartościowych wyemitowanych przez spółki o podobnych charakterystykach.
2.	Należności		Wartość bieżąca (zdyskontowana) kwot wymagających zapłaty, wyznaczona przy odpowiednich bieżących stopach procentowych, pomniejszona o odpisy na należności zagrożone i nieściągalne oraz ewentualne koszty windykacji ¹ .

Cd. tabeli 1

3.	Produkty gotowe i towary	Cena sprzedaży netto pomniejszona o opust marży zysku wynikający z kosztów doprowadzenia przez spółkę przejmującą do sprzedaży zapasu lub znalezienia nabywcy.
4.	Produkty w toku	Cena sprzedaży netto pomniejszona o koszty zakończenia produkcji i opust marży zysku wynikający z kosztów doprowadzenia przez spółkę przejmującą zapasów do sprzedaży lub znalezienia nabywcy.
5.	Materiały	Aktualna cena nabycia.
6.	Środki trwałe	Wartość rynkowa lub ich wartość określona w drodze niezależnej wyceny. Jeżeli nie jest możliwe uzyskanie niezależnej wyceny, zastosowanie znajduje aktualna cena nabycia albo koszt wytworzenia z uwzględnieniem aktualnego stopnia zużycia tych środków trwałych.
7.	Wartości niematerialne i prawne	Wartość oszacowana na podstawie cen rynkowych takich samych lub podobnych aktywów. Jeżeli nie można oszacować wartości na bazie cen rynkowych, należy przyjąć taką wartość, która nie prowadzi do powstania lub zwiększenia ujemnej wartości firmy w wyniku połączenia. Ujęta w bilansie spółki przejętej dodatnia lub ujemna wartość firmy ma wartość zerową.
8.	Aktywa z tytułu podatku dochodowego	Wartość możliwa do realizacji przez połączone spółki, po uwzględnieniu zmiany wartości podatkowej i księgowej aktywów netto spółki przejmowanej.
II.	Wartość godziwa przejętych zobowiązań	
1.	Zobowiązania	Wartość bieżąca (zdyskontowana) kwot wymagających zapłaty, wyznaczona przy odpowiednich bieżących stopach procentowych ² .
2.	Rezerwy z tytułu podatku dochodowego	Wartość możliwa do realizacji przez połączone spółki, po uwzględnieniu zmiany wartości podatkowej i księgowej aktywów netto spółki przejmowanej.

Objaśnienia:

^{1 i 2} wyznaczanie wartości bieżącej (zdyskontowanej) w odniesieniu do należności i zobowiązań krótkoterminowych nie jest konieczne, jeżeli różnica pomiędzy wartością należności i zobowiązań według kwot wymagających zapłaty a według ich wartości zdyskontowanej nie jest istotna.

Warto zaznaczyć, że krajowe regulacje w obszarze rachunkowości podchodzą do kwestii wyceny w wartości godziwej w sposób ostrożny. Uzasadnieniem takiego stanu rzeczy mógł być brak aktywnych rynków na niektóre zasoby. Wybór konkretnego narzędzia pomiaru wartości godziwej z dostępnego spektrum metod i technik wyceny obwarowane jest koniecznością zachowania cech jakościowych stawianych sprawozdaniom finansowym, w tym przede wszystkim wiarygodności.

2. Obszary zastosowania kategorii wartości godziwej do wyceny składników majątkowych według MSSF/MSR oraz UoR

Obecnie zarówno w krajowym, jak i międzynarodowym prawie o rachunkowości kategoria wartości godziwej znajduje coraz szersze zastosowanie w procesie określania wartości składników aktywów i pasywów. Nadal jednak wycena wielu pozycji bilansowych opiera się na kategorii kosztu historycznego (ceny nabycia lub kosztu wytworzenia), co widoczne jest zwłaszcza w regulacjach UoR. Pomimo nacisków ze strony odbiorców sprawozdań finansowych, konieczność zachowania ostrożności w szacunkach powoduje dominację wyceny według kosztu historycznego (skorygowanego o odpisy aktualizujące) nad wyceną w wartościach godziwych.

W myśl regulacji UoR większość pozycji aktywów wyceniana jest właśnie na podstawie kosztu historycznego skorygowanego ewentualnie o skutki utraty wartości. W konsekwencji bilans jednostki przedstawia pesymistyczny obraz sytuacji majątkowej jednostki, określony teoretycznie w warunkach likwidacji, sprzedaży składników majątkowych.

W odróżnieniu od krajowego prawa o rachunkowości, MSSF/MSR wprowadzają w szerszym zakresie wartość godziwą jako podstawę wyceny składników majątkowych. W *Założeniach koncepcyjnych* MSSF/MSR wyróżniono cztery metody wyceny, w tym trzy odnoszą się do wyceny w wartości godziwej (por. tabela 2).

Tabela 2

Metody wyceny składników majątkowych według MSSF/MSR

Metody wyceny			
Wycena według kosztu historycznego	Wycena według wartości godziwej		
	Zasada aktualnej ceny nabycia	Zasada wartości możliwej do zastosowania (realizacji)	Zasada wartości bieżącej
Aktywa ujmuje się na dzień ich nabycia w wysokości zapłaconej za nie kwoty środków pieniężnych lub w wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej w celu ich nabycia. Zobowiązania wycenia się w wartości równej kwocie wpływów otrzymanych w zamian za przyjęcie na	Aktywa wycenia się w wartości równej kwocie, jaką należałoby zapłacić w razie nabycia takiego samego lub podobnego składnika aktywów w chwili obecnej. Zobowiązania wycenia się w wysokości niezdykontowanej kwoty środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, która	Aktywa wycenia się w wartości równej kwocie pieniężnej, jaką można by w chwili obecnej uzyskać, zbywając dany składnik aktywów w normalnej, zaplanowanej transakcji. Zobowiązania wykazuje się w wartości realizacji, tzn. w wysokości zdyskontowanej kwoty	Aktywa wycenia się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów środków pieniężnych netto, które według przewidywań jednostka wypracuje w toku działalności gospodarczej. Zobowiązania wykazuje się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych

Cd. tabeli 2

siebie obowiązku, w wartości równej kwocie środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, która według przewidywań zostanie zapłacona w celu uregulowania zobowiązania w normalnym toku działalności gospodarczej jednostki.	byłaby w chwili obecnej niezbędna do uregulowania obowiązku.	środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, jaka według przewidywań zostanie zapłacona w celu uregulowania zobowiązań w normalnym toku działalności gospodarczej.	wpływ środków pieniężnych netto, które według przewidywań będą wymagane do uregulowania zobowiązań w normalnym toku działalności gospodarczej.
---	--	---	--

Źródło: Opracowanie na podstawie: G. Takats: *Jak można ustalić wartość godziwą*. „Biuletyn Rachunkowości i Finansów” nr 24 z 15.12.2007, s. 3, www.infor.pl

Przyjęcie metody wyceny w wartości godziwej powoduje okresowe zmiany zawartości sprawozdania finansowego. Ujęcie składników majątkowych na poziomie cen rynkowych może powodować zmiany wartości bilansowej aktywów czy pasywów zarówno *in plus*, jak i *in minus*. Przeszacowania te powodują równocześnie zmiany wartości kapitałów własnych. W zależności od przyjętego modelu rozliczania skutków przeszacowania do poziomu wartości godziwej zmianie może ulec wysokość bieżącego wyniku finansowego lub kapitału własnego (kapitału z przeszacowania wartości). W przypadku, gdy nadwyżka z przeszacowania odniesiona zostanie na kapitał z przeszacowania, w pasywach ujawniona zostanie pozycja, która nierozzerwalnie związana jest z danym zasobem. Uwolnienie tej pozycji kapitałów następuje dopiero w momencie likwidacji (sprzedaży) przeszacowanego zasobu. Kapitałowe rozliczenie skutków aktualizacji do poziomu wartości godziwej jest przejawem ostrożności. Kapitałowo ujęta nadwyżka z przeszacowania podlega ujawnieniu nie tylko w zestawieniu bilansowym, ale również w zestawieniu zmian w kapitale własnym i informuje o hipotetycznym zysku zamrożonym w wartości aktywów do momentu ich upłynięcia. Ze względu na konieczność okresowej weryfikacji wyceny wysokość tego ‘zamrożonego’ zysku może ulec zmianie. Zachowanie ostrożności nie pozwala w tym momencie na rozdysponowanie zysku, który nie ma pokrycia we wzroście przepływów pieniężnych. Ujęcie nadwyżki z przeszacowania w kapitale z aktualizacji dostarcza informacji o potencjalnym dochodzie, jakiego może dostarczyć dany zasób w przyszłości. Zdarzenia gospodarcze o charakterze wynikowych operacji, nieujawniane w rachunku zysków i strat, a jedynie w zestawieniu zmian w kapitale własnym, dodatkowo podlegają prezentacji w sprawozdaniu z całkowitych dochodów⁹. Ujęcie tego typu informacji w formie

⁹ Szerzej na ten temat: M. Szewc: *Sprawozdanie z całkowitych dochodów*. „Rachunkowość” 2011, nr 7, s. 27 i nast.

odrębnego zestawienia miało na celu zwiększenie „przejrzystości” wyniku finansowego jednostki, wskazanie pozycji, które mogą w przyszłości zwiększyć jego wartość.

W przypadku rozliczenia skutków wzrostu wartości bezpośrednio w korespondencji z wynikiem finansowym w pasywach wykazana jest odpowiednio wyższa kwota wyniku finansowego, który może zostać rozdysponowany zgodnie z decyzją jednostki. Zysk ten jest również pewną hipotetyczną kwotą korzyści ekonomicznych nierozdzielnie związanych z posiadanymi zasobami. Stanowi on jedynie pewną prognozę przepływów pieniężnych i nie znajduje pokrycia w faktycznie zrealizowanych przychodach i osiągniętych przepływach pieniężnych. Niemniej bezpośrednio z treści bilansu nie wynika informacja o źródle powstania tego zysku. Tego typu informacji dostarcza rachunek zysków i strat. Dzięki ujawnieniu informacji o przychodach będących konsekwencją wzrostu wartości można dokonać korekty wyniku finansowego do poziomu wyniku zrealizowanego, a nie tylko memoriałowo naliczonego.

Przeszacowanie wartości „w dół” do poziomu wartości godziwej niższej niż wartość ustalona w toku poprzedniej wyceny rozliczane może być odpowiednio:

- w korespondencji z kapitałem z aktualizacji wyceny lub
- bezpośrednio w ciężar wyniku finansowego.

Ponowne przeszacowanie do poziomu nowo ustalonej wartości godziwej może być konsekwencją zmian poziomu cen rynkowych lub błędów popełnionych podczas wcześniej przeprowadzonej wyceny. Zarówno kapitałowe, jak i wynikowe rozliczenie skutków obniżenia wartości godziwej powoduje zmniejszenie wartości zasobów prezentowanych w bilansie, nie niesie ze sobą zagrożeń związanych z redystrybucją hipotetycznych korzyści.

Odniesienie do wartości godziwej ma miejsce również w przypadku zastosowania modelu wyceny bazującego na *niższej* z dwóch wartości:

- kosztu historycznego z uwzględnieniem zasady ostrożności lub
- wartości godziwej.

W tym przypadku skutki obniżenia wartości bilansowej składników majątkowych rozliczane są bezpośrednio w korespondencji z wynikiem finansowym.

Szczególnym przypadkiem powodującym konieczność przeszacowania wartości składnika majątku do poziomu wartości korzyści ekonomicznych możliwych do uzyskania w momencie powtórnej wyceny jest zaistnienie zdarzeń gospodarczych sugerujących zmniejszenie potencjalnych korzyści zawartych w pierwotnej wartości zasobów. W przypadku wystąpienia przesłanek utraty wartości¹⁰ jednostka ma obowiązek ustalenia wartości bilansowej aktywów na

¹⁰ Do przesłanek utraty wartości płynących ze źródeł wewnętrznych zaliczyć można:

- utratę przydatności gospodarczej,
- zmianę sposobu użytkowania,

poziomie maksymalnych korzyści ekonomicznych generowanych przez nie – wartości odzyskiwalnej¹¹. W zależności od tego, która z kategorii wartości jest wyższa – wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży¹² czy też wartość użytkowa, jednostka ustali wysokość ewentualnego odpisu z tytułu utraty wartości.

Oszacowanie wartości użytkowej¹³ składnika aktywów pociąga za sobą konieczność¹⁴:

- oszacowania przyszłych wpływów i wypływów pieniężnych pochodzących z dalszego użytkowania składnika aktywów oraz z tytułu jego ostatecznego zbycia, a także
- zastosowania odpowiedniej stopy dyskontowej do ustalenia wartości tych przepływów pieniężnych.

Wprowadzenie kategorii wartości odzyskiwalnej obliguje jednostki do wykazania wartości aktywów na poziomie wartości uwzględniającej realia rynko-

-
- fizyczne uszkodzenie,
 - są dostępne dowody pochodzące ze sprawozdawczości wewnętrznej świadczące o zmniejszeniu korzyści ekonomicznych uzyskiwanych przez dany składnik w przyszłości,
 - wzrost kosztów użytkowania składnika powodujący w konsekwencji obniżenie wpływów netto uzyskiwanych przez niego.

Natomiast do źródeł zewnętrznych wskazujących na utratę wartości aktywów zalicza się:

- utrata wartości rynkowej składników aktywów jest znacznie wyższa od utraty, której można było się spodziewać w wyniku upływu czasu i zwykłego użytkowania,
- w ciągu okresu nastąpił wzrost rynkowych stóp procentowych lub innych rynkowych stóp zwrotu z inwestycji, co może wpłynąć na stopę dyskontową stosowaną przy obliczaniu wartości z użytkowania i istotnie obniży wartość odzyskiwalną,
- wartość bilansowa aktywów netto jednostki jest wyższa od wartości ich rynkowej kapitalizacji,
- niekorzystne zmiany w otoczeniu jednostki o charakterze technologicznym, rynkowym, gospodarczym lub prawnym.

¹¹ Zgodnie z par. 6 MSR 36 wartość odzyskiwalna odpowiada wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży lub wartości użytkowej składnika aktywów (lub ośrodka wypracowującego środki pieniężne), zależnie od tego, która z nich jest wyższa. Natomiast wartość użytkowa to bieżąca, szacunkowa wartość przyszłych przepływów pieniężnych, których uzyskania oczekuje się z tytułu dalszego użytkowania składnika aktywów (lub ośrodka wypracowującego przepływy pieniężne).

¹² MSSF 5 *Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana* wprowadza termin 'cena sprzedaży netto'.

¹³ Ustalając wartość użytkową aktywów, jednostka musi spełnić następujące wymogi:

- prognozy dotyczące przepływów pieniężnych powinny opierać się na racjonalnych i mających poparcie założeniach, odzwierciedlających ocenę kierownictwa odnośnie do warunków gospodarczych, które wystąpią podczas pozostającego okresu użytkowania składnika aktywów,
- prognozy dotyczące przepływów pieniężnych (sporządzone za okres maksymalnie 5 lat) powinny opierać się na najnowszym i zatwierdzonym przez kierownictwo planie finansowym oraz obejmować wszelkie szacunkowe przepływy pieniężne, które zgodnie z oczekiwaniami jednostka może uzyskać z tytułu przyszłej restrukturyzacji, doskonalenia lub ulepszenia wyników wytwarzanych przez dany składnik aktywów,
- szacunkowe prognozy dotyczące przepływów pieniężnych w okresach wykraczających poza okres objęty najnowszym planem finansowym powinny być ekstrapolacją prognoz opartych na planie finansowym przy zastosowaniu stałej lub malejącej stopy wzrostu (par. 33 MSR 36).

¹⁴ Par. 31 MSR 36.

we. Podobnie jak w przypadku wartości godziwej, kategoria wartości użytkowej stanowi pewną wartość hipotetyczną, nie wynika ze zrealizowanej operacji gospodarczej. Wartość użytkowa odzwierciedla korzyści ekonomiczne, które jednostka może uzyskać w wyniku dalszego użytkowania składnika aktywów. Przyszłe przepływy pieniężne netto doprowadzane są do bieżącej wartości dzięki zastosowaniu odpowiednich stóp dyskontowych odzwierciedlających zmianę siły nabywczej pieniądza. Prawidłowe określenie wartości użytkowej¹⁵ uwarunkowane jest poprawnością szacunku rozkładu przepływów pieniężnych wraz z uwzględnieniem wartości rezydualnej składnika aktywów oraz doбором stopy dyskontowej. Biorąc pod uwagę dynamikę zmian zachodzących w otoczeniu gospodarczym jednostki, szacunek wartości użytkowej (podobnie jak i wartości godziwej) obarczony jest ryzykiem błędu. Z tego też powodu prawo o rachunkowości nakłada obowiązek weryfikacji przeprowadzonej wyceny.

Wartość użytkową można uznać za rynkowy wyznacznik wartości składnika aktywów, który jednostka ma zamiar nadal użytkować. Natomiast w przypadku wyceny na poziomie wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży maksymalne korzyści ekonomiczne wypływające z faktu posiadania zasobu wiążą się z jego sprzedażą. Należy zaznaczyć, że mamy do czynienia z transakcją teoretyczną, a jednostka nie upłynnia w danym momencie składnika aktywów (i być może nie ma zamiaru tego uczynić). Określenie wartości odzyskiwalnej sprowadza się więc do ustalenia bieżącej wartości przepływów pieniężnych netto związanych z danym składnikiem aktywów. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że w przypadku wystąpienia przesłanek utraty wartości jednostka jest zobligowana do ustalenia wartości godziwej oraz wartości użytkowej. Powstaje pytanie, czy przyjęcie jednej z tych dwóch kategorii wartości faktycznie musi być zgodne ze sposobem dysponowania tym zasobem, czy tylko stwarza możliwość wyceny na poziomie najwyższym w danej sytuacji. Jeżeli tak, to bilans może nie odzwierciedlać prawdziwego charakteru i przeznaczenia składników majątkowych.

Wybór odpowiedniego modelu wyceny, wskazanego w regulacjach szczegółowych MSSF/MSR oraz krajowego prawa o rachunkowości, uzależniony jest od charakteru wycenianego składnika majątku (por. tabela 3 i wcześniej prezentowana tabela 1).

¹⁵ Oceniając wartość użytkową składnika aktywów (par. 30 MSR 36), należy uwzględnić takie elementy jak:

- szacunkowa prognoza przyszłych przepływów pieniężnych, które zgodnie z oczekiwaniami jednostka gospodarcza może uzyskać z tytułu danego składnika aktywów,
- oczekiwania dotyczące ewentualnych zmian kwot lub terminów wystąpienia powyższych przyszłych przepływów pieniężnych,
- wartość pieniądza w czasie odzwierciedloną przez bieżącą wolną od ryzyka stopę procentową,
- wpływ niepewności związanej z naturą danego składnika aktywów na jego cenę i
- inne czynniki.

Rozliczenie skutków utraty wartości i przeszacowanie do poziomu wartości odzyskiwalnej następuje bezpośrednio w rachunku zysków i strat (chyba że mamy do czynienia ze składnikami aktywów wycenianymi w wartości godziwej, których wzrost wartości rozliczany był kapitałowo). Tym samym głównym źródłem informacji o zmianach wartości godziwej składników aktywów, będących skutkiem negatywnych zjawisk zachodzących w otoczeniu rynkowym jednostki, staje się rachunek zysków i strat.

Tabela 3

Zastosowanie wartości godziwej do wyceny składników aktywów
(i zobowiązań) według MSSF/MSR i UoR

Składnik bilansu	Model wyceny bilansowej według MSSF/MSR	Podstawa ustalenia wartości godziwej według MSSF/MSR (zgodnie z kryterium stopnia malejącej wiarygodności)	Sposób rozliczenia skutków wyceny w wartości godziwej według MSSF/MSR	Zasady wyceny bilansowej według polskiego prawa o rachunkowości	Sposób rozliczenia skutków wyceny w wartości godziwej według polskiego prawa o rachunkowości
Aktywa niematerialne	Model kosztowy lub wartości przeszacowanej (wartość godziwa pomniejszona o umorzenie i odpisy aktualizujące)	1) aktywny rynek, 2) w przypadku braku aktywnego rynku: a) wartość przeszacowana ustalona na dzień ostatniego przeszacowania na podstawie aktywnego rynku, o ile istniał wcześniej, b) koszt historyczny pomniejszony o umorzenie i odpisy aktualizujące	Wzrost odniesiony na kapitał, spadek ujęty w RziS, w części dotyczącej wcześniejszej nadwyżki rozliczony z kapitałem. Ponowny wzrost oznacza korektę kosztu w RziS, a w wysokości nadwyżki nad wcześniejszym spadkiem rozliczany kapitałowo	Brak możliwości wyceny w wartości godziwej	-----
Rzeczowe aktywa trwałe	Model kosztowy lub wartości przeszacowanej (wartość godziwa pomniejszona o umorzenie i odpisy aktualizujące)	1) ceny rynkowe dla identycznych aktywów 2) ceny rynkowe dla podobnych aktywów 3) techniki wyceny: metody dochodowe, zamortyzowane kosztu odtworzenia	Wzrost odniesiony na kapitał, spadek ujęty w RziS, w części dotyczącej wcześniejszej nadwyżki rozliczony z kapitałem. Ponowny	Brak możliwości wyceny w wartości godziwej	-----

Cd. tabeli 3

			wzrost oznacza korektę kosztu w RziS, a w wysokości nadwyżki nad wcześniejszym spadkiem rozliczany kapitałowo		
Nieruchomości inwestycyjne i inwestycje w aktywa niematerialne	Model kosztowy lub model wartości godziwej	1) cena określona na aktywnym rynku dla podobnej transakcji, 2) ceny rynkowe dla podobnych aktywów, 3) ostatnio notowane ceny na mniej aktywnym rynku, 4) prognozy zdyskontowanych przepływów pieniężnych	Bezpośrednio w rachunku zysków i strat	Model kosztowy lub model wartości godziwej	Bezpośrednio w rachunku zysków i strat
Aktywa finansowe i zobowiązania finansowe	Wartość godziwa dla aktywów i zobowiązań z kategorii: a) wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, b) aktywów, dostępnych do sprzedaży bez pomniejszania o koszty transakcji	1) cena z aktywnego rynku, 2) szacunek na podstawie ostatnich znanych cen z aktywnego rynku dla składnika identycznego, 3) szacunek na podstawie cen z aktywnego rynku dla składników podobnych, 4) wartość ustalona za pomocą ogólnie uznawanych metod wyceny	a) dla wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy – bezpośrednio na RZiS, b) dla dostępnych do sprzedaży – na kapitał	Wartość godziwa dla aktywów i zobowiązań z kategorii ‘przeznaczone do obrotu’ oraz aktywów ‘dostępnych do sprzedaży’ korygowana o znaczące koszty transakcyjne	a) dla ‘przeznaczonych do obrotu’ – bezpośrednio RZiS, b) dla ‘dostępnych do sprzedaży’ – bezpośrednio RziS lub kapitałowo
Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży	Niższa z dwóch wartości: a) wartość bilansowa przed przekwalifikowaniem do przeznaczonych do sprzedaży, b) wartość godziwa pomniejszona o koszty zbycia	Procedura ustalania wartości godziwej jest zależna od rodzaju składnika aktywów trwałych przeznaczonych do zbycia	RZiS	Brak uregulowań	-----

Cd. tabeli 3

Aktywa biologiczne	Dla aktywów biologicznych oraz produktów rolniczych: wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży	1) cena rynkowa z aktywnego rynku, 2) cena z ostatniej transakcji rynkowej takiego samego składnika, 3) cena rynkowa podobnych aktywów, 4) branżowe jednostki pomiarowe, 5) techniki wyceny: zdyskontowane przepływy pieniężne, 6) cena nabycia lub koszt wytworzenia	RZiS	Brak możliwości wyceny w wartości godziwej	-----
Zapasy	Brak możliwości wyceny w wartości godziwej	----	---	Brak możliwości wyceny w wartości godziwej	-----

Objaśnienia: RZiS – rachunek zysków i strat.

Źródło: Opracowanie na podstawie: A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 123-124.

Przy ustalaniu wartości godziwej składników majątkowych nie są brane pod uwagę zamierzenia jednostki co do sposobu dysponowania tym składnikiem, jej oczekiwania odnośnie do dalszego użytkowania tego zasobu. Przyjęcie odpowiedniego założenia co do przeznaczenia posiadanych zasobów przekłada się na wartość i rozkład przepływów pieniężnych generowanych przez nie. Jeżeli sposób wyceny wartości godziwej jest efektem stosownych regulacji prawnych lub procedur wyceny, a nie wynika z decyzji jednostki, to sytuacja taka prowokuje postawienie pytania co do wiarygodności tego typu informacji.

3. Wycena w wartościach godziwych a potrzeby informacyjne adresatów sprawozdań finansowych

Za naczelną zasadę rachunkowości decydującą o jakości sprawozdań finansowych uważa się zasadę jasnego, rzetelnego i bezstronnego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki. Obliguje to tym samym podmioty sporządzające te raporty do ujmowania w nich jedynie wiarygodnych, neutralnych (pozbawionych stronniczości) informacji o majątku podmiotu gospodarczego i elementach kształtujących wynik finansowy. Wiarygodność informacji oznacza wierne odzwierciedlenie transakcji, jej treści ekonomicznej i wartości. Dodatkowo struktura sprawozdania finansowego oraz sposób prezentacji danych po-

winny spełniać oczekiwania szerokiego grona odbiorców tych sprawozdań. Najważniejszą wśród nich grupą są właściciele kapitału, obecni bądź też potencjalni inwestorzy. To w głównej mierze zgłaszane przez nich żądania co do zakresu i sposobu ujawniania informacji finansowych decydują o treści tego raportu. Zgłaszają oni zapotrzebowanie na informacje dla nich przede wszystkim użyteczne, domniemając równocześnie o ich wiarygodności. Z tego też powodu rośnie obszar zastosowania modelu wyceny w wartości godziwej. Wykorzystanie tego modelu wskazuje cenę rynkową jako najlepszy wyznacznik wartości godziwej, ale należy pamiętać, że zezwala również na jego zastosowanie w odniesieniu do składników majątkowych, dla których nie istnieje aktywny rynek. W tym przypadku wartość godziwa jest jedynie kwotą oszacowaną w oparciu o przyjęte przez jednostkę założenia, obarczona czasami błędem szacunku, nieobiektywna. Tym samym wiarygodność tak ustalonej wartości jest niska, a w konsekwencji użyteczność decyzyjna niewielka. Zastosowana technika szacowania wartości godziwej powinna opierać się w pierwszym rzędzie na danych pochodzących z rynku, a w jak najmniejszym stopniu na danych specyficznych dla danej jednostki. Zastosowanie wartości godziwej do wyceny aktywów i zobowiązań może spowodować również nieporównywalność danych z powodu subiektywizmu w sposobie jej ustalania. „Przy braku wskazania jasnych, ogólnie możliwych do zastosowania technik szacowania wartości godziwej w danych warunkach, lepszym rozwiązaniem wydaje się zastosowanie modelu kosztu historycznego”¹⁶. Niemniej w obowiązującym prawie o rachunkowości można zauważyć tendencję poszerzania zakresu zastosowania modelu wartości godziwej właśnie ze względu na subiektywne oczekiwania adresatów sprawozdań finansowych. Model wartości godziwej stwarza szersze możliwości szacowania siły dochodowej przedsiębiorstwa z punktu widzenia akcjonariuszy, inwestorów, ma w ich opinii większe możliwości predykcyjne. Z tego powodu żądają oni wyceny majątku przedsiębiorstwa na poziomie cen rynkowych (wartości godziwej). Sprawozdanie finansowe ma zaspokoić potrzeby informacyjne nie tylko tych wskazanych powyżej użytkowników sprawozdań. Cecha wiarygodności jest tym samym równie ważna, co przydatność informacji sprawozdawczej. Równoczesne dopełnienie obydwu warunków wydaje się bardzo trudne. Należy przyjąć, że sprawozdanie finansowe będące efektem kompromisu pomiędzy potrzebami informacyjnymi zgłaszanymi przez odbiorców tych sprawozdań nigdy nie będzie narzędziem doskonałym, a jedynie optymalnym.

Zastosowanie modelu wartości godziwej pozwala wykazać w bilansie jednostki wartość aktywów oscylującą wokół ich wartości rynkowej. Niemniej równocześnie ze wzrostem wartości aktywów w pasywach bilansu pojawiają się

¹⁶ M. Rówińska: *Wartość godziwa jako kategoria wyceny*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53(109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 184.

hipotetyczne zyski, odniesione bezpośrednio na wynik finansowy lub czasowo 'zamrożone' w wartości kapitału z aktualizacji. W przypadku różnic z wyceny rozliczonych wynikowo odbiorca sprawozdania musi szukać dodatkowych informacji o strukturze wyniku finansowego w rachunku zysków i strat, sprawozdaniu z całkowitych dochodów czy też zestawieniu zmian w kapitale własnym. Memoriałowo ujęte skutki zmian wartości wpływają na wynik finansowy i mogą podlegać redystrybucji, podczas gdy zysk zrealizowany w ujęciu kasowym nie uzasadnia takiej decyzji. Dążenie do zachowania warunku wiarygodności powoduje konieczność ujawniania dodatkowych informacji o metodach szacowania wartości godziwej, wartości historycznej przeszacowanych zasobów. W konsekwencji sprawozdanie finansowe zwiększa znacznie swoją pojemność informacyjną, zmniejszając równocześnie jego czytelność.

Uwzględniając wady modelu wartości godziwej wynikające z przeprowadzanych szacunków wartości, należałoby ograniczyć prawo do wyceny w wartości przewyższającej wartość kosztu historycznego do sytuacji, gdy:

- zmiany wartości godziwej są wskaźnikiem wypracowanego zysku i z tego powodu ujawniane są w rachunku zysków i strat,
- wartość godziwa może być obserwowana bezpośrednio na aktywnym rynku lub parametry wykorzystywane do szacowania wartości godziwej można wywodzić z danych rynkowych¹⁷.

Wydaje się, że dla właściwej oceny siły dochodowej zaangażowanych zasobów należałoby wskazać w bilansie odrębnie wartość godziwą i wartość po koszcie historycznym składników majątku, co zwiększy użyteczność tego typu sprawozdania przy równoczesnym zachowaniu warunku wiarygodności danych. Wycena w wysokości kosztu historycznego zapewnia porównywalność i sprawdzalność danych, wycena według modelu wartości godziwej – urealnienie do poziomu wartości rynkowej. Wadą wyceny w wartości godziwej jest również jej oderwanie od faktycznego przeznaczenia zasobów. Wartość godziwa ustalana jest bowiem w wyniku hipotetycznej transakcji wymiany składnika aktywów lub pasywów (bez uwzględnienia ewentualnego efektu synergii występującego pomiędzy nimi). Bilans sporządzony zgodnie z modelem wartości godziwej nie obrazuje celu posiadania zasobów majątkowych, ich przeznaczenia. Trudno w tym przypadku właściwie ocenić efektywność wykorzystania aktywów, jeżeli nie wiadomo, jakie jest ich przeznaczenie i jakich korzyści powinny przysporzyć. Z tego też powodu być może informacja o wartości użytkowej jest w wyższym stopniu informacją przydatną. Dodatkowo rachunkowość powinna dostarczać informacji o wartości zrealizowanego wyniku finansowego, a nie tylko memoriałowo ustalonego.

¹⁷ Por.: M. Szewc: *Sprawozdawczość według MSSF – między prognozą przepływów pieniężnych a rozliczeniem się zarządu z powierzonych środków*. „Rachunkowość” 2012, nr 3, s. 22.

Globalizacja rynków kapitałowych oraz ryzyka działalności gospodarczej stawiają przed rachunkowością nowe wyzwania. Rachunkowość jako dyscyplina naukowa musi wypracować spójny system opisu rzeczywistości gospodarczej, klasyfikacji zdarzeń gospodarczych i pomiaru. Dynamika zmian w otoczeniu gospodarczym powoduje, że rachunkowość w aspekcie praktycznym nie jest w stanie odpowiedzieć na wszystkie pytania stawiane przez rzeczywistość gospodarczą, uprzedzić potencjalnych kierunków zmian i skodyfikować ich skutków. Wymagania stawiane przed rachunkowością przez użytkowników sprawozdań finansowych są bardzo wysokie i różne. Zadaniem rachunkowości jest opracowanie teorii, która w sposób modelowy pozwalałaby opisać bieżące realia gospodarcze. Zmiany wprowadzane w MSSF/MSR poszerzają zakres zastosowania wartości godziwej do wyceny składników majątkowych, co w założeniu pozwoli zwiększyć wartość predykcijną sprawozdań finansowych.

Literatura

- Hońko S.: *Koncepcja ostrożnej wyceny w rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.
- Maj W.: *Godziwe wyceny*. CFO 2006, nr 1-2.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Molenda W.: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Rówińska M.: *Wartość godziwa jako kategoria wyceny*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53(109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Szewc M.: *Sprawozdanie z całkowitych dochodów*. „Rachunkowość” 2011, nr 7.
- Szewc M.: *Sprawozdawczość według MSSF – między prognozą przepływów pieniężnych a rozliczeniem się zarządu z powierzonych środków*. „Rachunkowość” 2012, nr 3.
- Takats G.: *Jak można ustalić wartość godziwą*. „Biuletyn Rachunkowości i Finansów” nr 24 z dnia 15.12.2007, www.infor.pl

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity z dnia 02.09.2009 r. Dz.U. nr 152, poz. 1223 ze zm.; Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1241, nr 165, poz. 1316; z 2010 r., nr 47, poz. 278; z 2011 r., nr 102, poz. 585.

THE IMPACT OF FAIR VALUE ESTIMATION ON FINANCIAL CONDITION PRESENTED IN FINANCIAL STATEMENTS

Summary

In the age of globalization the financial statements users' need for information are changing. As a consequence, the financial reporting aims are re-defined. The contemporary task of accounting is providing relevance information in financial statements to accounting users. The main users of this information are investors and owners interested in cash flow and fair value of assets. By reason of this fact, the scope of implementation fair value is on the increase. The article presents selected problems concerned fair value estimation methods, its impact on financial statements qualitative characteristics and enterprises financial condition.

Anna Kuzior

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

OBSZARY WYKORZYSTANIA WARTOŚCI GODZIWEJ W MSSF

Wprowadzenie

Jakość i będąca jej efektem przydatność informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym zależy w dużym stopniu od zastosowanych przez jednostkę zasad wyceny aktywów i pasywów. Te zasady wynikają zawsze ze stosowanych przez podmiot szeroko rozumianych standardów rachunkowości. W zależności od charakteru standardów oraz rodzaju aktywów i pasywów podmioty mogą być zobowiązane do stosowania ściśle określonych zasad wyceny lub też mogą dokonywać wyboru między rozwiązaniami wskazanymi w obowiązującym je prawie bilansowym. Obecnie w sprawozdawczości finansowej stosuje się zasadniczo równolegle dwa modele wyceny: model kosztu historycznego i model wartości godziwej¹. Funkcjonują one zarówno w regulacjach krajowych, jak i w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej. Model kosztu historycznego jest tradycyjnym sposobem wyceny, stosowanym w rachunkowości od początku jej powstania. Model wartości godziwej jest rozwiązaniem zdecydowanie współczesnym, aczkolwiek rozwijającym się w szybkim tempie. W sposób bardzo widoczny odzwierciedla to ewolucja standardów międzynarodowych.

Wartość godziwa rozpatrywana w kontekście sprawozdania finansowego jest zasadniczo kojarzona ze wspomnianym wyżej modelem wyceny bilansowej, stosowanie którego oznacza uwzględnianie wszystkich zmian wartości, jakie obserwuje się na dzień bilansowy. Jest to niewątpliwie jej najważniejsze, ale i najbardziej kontrowersyjne zastosowanie. W tym aspekcie wartości godziwej poświęca się najwięcej uwagi. Należy jednak zaznaczyć, że wartość godziwa wykorzystywana jest również w sytuacji, gdy w sprawozdaniu z sytuacji finansowej prezentowane są pozycje wyrażone w koszcie historycznym. Ma to miejsce przede wszystkim w związku z oceną, czy nastąpiła utrata wartości akty-

¹ Wyróżniany jest też model mieszany, wykorzystujący zarówno wartość godziwą, jak i koszt historyczny.

wów. Wykorzystanie wartości godziwej przez podmioty stosujące MSSF odbywa się więc w szerokim zakresie.

Celem opracowania jest przedstawienie najważniejszych obszarów stosowania wartości godziwej przy sporządzaniu sprawozdania finansowego zgodnie z MSSF i wskazanie ogólnych zasad jej pomiaru.

1. Model wartości godziwej

Kształtowanie się i upowszechnianie modelu wartości godziwej i odcho-
dzenie od stosowania kosztów historycznych tłumaczone jest różnymi czynni-
kami. Przede wszystkim wskazuje się na większą użyteczność wartości godziwej
w przekazywaniu informacji o procesie tworzenia przez jednostkę wartości dla
akcjonariuszy². W tym przypadku zmiana modelu wyceny jest w zasadzie na-
rzucona przez rynki kapitałowe i ich rozwój oraz potrzebę zastosowania warto-
ści, która jest bliższa ekonomicznym realiom i która w lepszy sposób (niż koszt
historyczny) odzwierciedli proces kreowania wartości dla akcjonariuszy.

W literaturze można znaleźć opinie, że stosowanie wartości godziwej do
wyceny bilansowej³:

- wpływa na poprawę porównywalności danych, ponieważ takie same składni-
ki różnych sprawozdań wyceniane są w podobny sposób,
- dostarcza informacji o przyszłych korzyściach oczekiwanych z posiadanych
aktywów oraz o obciążeniach wynikających z zaciągniętych zobowiązań
sprowadzonych do bieżących warunków ekonomicznych,
- odzwierciedla decyzje kierownictwa dotyczące utrzymywania zasobów lub
nabywania nowych i ich oddziaływanie na dokonania i sytuację podmiotu,
- odzwierciedla skutki zmian cen (zarówno zyski, jak i straty), jeśli mają one
miejsce w okresie sprawozdawczym.

W odniesieniu do korzyści płynących ze stosowania w rachunkowości wartości
godziwej podkreśla się, że⁴:

- inwestorzy są bardziej zainteresowani wartością niż kosztem, dlatego dla
nich większą wartość informacyjną ma wartość godziwa,
- wraz z upływem czasu koszt historyczny staje się niewłaściwy do oceny sy-
tuacji finansowej podmiotu. Wartości historyczne powodują, że nierealne sta-
ją się prezentowane w sprawozdaniu wartości aktywów,

² I.D. Cozma: *Historical Cost Versus Fair Value*. Oradea 2009, s. 861.

³ Ibid., s. 863.

⁴ S.H. Penman: *Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus?* „Accounting & Business Research” (Wolters Kluwer UK) 2007, Special Issue, s. 33.

- wartość godziwa powoduje, że w sprawozdaniu odzwierciedlane są ekonomiczne zyski realizowane przez jednostkę,
- wykorzystanie wartości godziwej powoduje, że system rachunkowości generuje informacje odzwierciedlające realia ekonomiczne, wartość godziwa mająca swą podstawę w cenach rynkowych nie jest poddawana wpływow czynników specyficznych dla poszczególnych podmiotów.

Trzeba jednak mieć na względzie, że stosowanie wartości godziwej wymaga w wielu przypadkach dokonywania szacunków, co może prowadzić do podważenia wiarygodności danych.

2. Wartość godziwa w MSSF

Formalnie rzecz biorąc, wartość godziwa (jej pojęcie) pojawiło się w standardach międzynarodowych w 1974 roku, kiedy to opublikowano dokument dyskusyjny dotyczący MSR 2 *Zapasy*. W ciągu kolejnych lat wprowadzano to pojęcie do innych standardów związanych z wyceną zarówno aktywów inwestycyjnych, operacyjnych, zobowiązań finansowych, jak i programów świadczeń pracowniczych⁵. Z czasem rozszerzano więc zakres stosowania wartości godziwej w procedurach wyceny.

Obecnie wykorzystanie wartości godziwej w sprawozdaniu przygotowywanym zgodnie z MSSF ma miejsce w związku z⁶:

1. Ustaleniem wartości początkowej składnika sprawozdania finansowego w momencie jego pierwotnego ujęcia;
2. Ustaleniem wartości składnika sprawozdania w sytuacji zastosowania MSSF po raz pierwszy;
3. Wyceną na dzień bilansowy;
4. Ustalaniem odpisów z tytułu utraty wartości.

W zależności od rodzaju składników sprawozdania finansowego, wykorzystanie wartości godziwej do wyceny jest obowiązkiem lub prawem jednostki gospodarczej. Różne są także konsekwencje uwzględniania w procedurze wyceny wartości godziwej – w niektórych przypadkach rejestruje się w odpowiedni sposób wszystkie skutki zmiany wartości, w innych tylko jej spadek. Wynika to z faktu, że wartość godziwa w sprawozdaniu finansowym sporządzanym zgodnie z MSSF może być stosowana jako jedyny parametr wyceny, zawsze prezentowany w raporcie lub też tylko jako kategoria wykorzystywana do porównania

⁵ S.B. Shanklin, D.R. Hunter, C.R. Ehlen: *Retrospective View Of The IFRS' Conceptual Path And Treatment Of Fair Value Measurements In Financial Reporting*. „Journal of Business & Economics Research”, March 2011, Vol. 9, No. 3, s. 23-24.

⁶ D. Cairttis: *Fair value accounting in IFRS financial statements*. Accountancymagazine.com, December 2008, s. 53.

z kosztem historycznym w celu odpowiedzi na pytanie, czy nastąpiła utrata wartości. Wartość godziwa wykorzystywana jest więc nie tylko w typowym dla MSSF modelu wartości godziwej (lub przeszacowanej) stosowanym do wyceny bilansowej, ale też znajduje zastosowanie w modelu kosztu historycznego.

2.1. Ustalanie wartości początkowej

Kategoria wartości godziwej jest wykorzystywana do ustalania wartości początkowej przede wszystkim aktywów inwestycyjnych o charakterze finansowym. Zgodnie z zapisami par. 43 MSR 39 *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena*, aktywa finansowe i zobowiązania finansowe wycenia się w momencie początkowego ujęcia według wartości godziwej, powiększonej o koszty transakcji, które mogą być bezpośrednio przypisane do nabycia lub emisji składnika aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych. Wyjątkiem są elementy klasyfikowane jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, przy ustalaniu wartości początkowej których nie uwzględnia się kosztów transakcyjnych⁷. W przypadku, gdy aktywa finansowe są nabywane przez podmiot, ich wartość godziwa odpowiadać będzie cenie zakupu.

Drugim przypadkiem wykorzystania wartości godziwej do ustalania wartości początkowej są aktywa przyjmowane przez jednostki do użytkowania na podstawie umów leasingu finansowego. Na dzień rozpoczęcia okresu leasingu leasingobiorcy ujmują przedmiot leasingu i zobowiązania z tego tytułu wynikające w kwotach równych wartości godziwej przedmiotu leasingu ustalonej na dzień rozpoczęcia leasingu (MSR 17 *Leasing*, par. 20). Odstępstwem od tej reguły jest sytuacja, gdy wartość bieżąca minimalnych opłat leasingowych ustalonych na dzień rozpoczęcia leasingu jest niższa od wartości godziwej.

Specyficznymi aktywami, których wartość początkowa ustalana jest na poziomie wartości godziwej (pomniejszonej o szacowane koszty sprzedaży), są aktywa biologiczne i produkty rolne. Takie rozwiązania wynikają z MSR 41 *Rolnictwo*.

Jako podstawę ustalania wartości początkowej wartość godziwą wykorzystuje się też w momencie zastosowania standardów międzynarodowych po raz pierwszy. MSSF 1 *Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy* w par. 16, 17, 18 daje podmiotom gospodarczym możliwość wyceny rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i inwestycji niefinansowych w wartości godziwej, w momencie przejścia

⁷ Na temat ustalania wartości początkowej aktywów finansowych i zobowiązań finansowych pisze np. M. Rówińska: *Długo i krótkoterminowe inwestycje*. W: *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*. Red. Z. Messner, J. Pfaff. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 90.

na MSSF. W zależności od okoliczności do wyceny wspomnianych aktywów może być zastosowana⁸:

- wartość godziwa ustalona na dzień przejścia na MSSF,
- wartość godziwa określona w myśl uprzednio respektowanych zasad rachunkowości na konkretny dzień w związku z pewnymi wydarzeniami, jak np. prywatyzacja podmiotu czy pierwsze wprowadzenie na giełdę,
- wartość wynikająca z przeszacowania składnika majątku rzeczowego, dokonanego na dzień przejścia na MSSF lub przed tym dniem w oparciu o wcześniej wykorzystywane zasady rachunkowości, pod warunkiem, że wartość ta była w dniu przeszacowania porównywalna do wartości godziwej⁹.

2.2. Wycena bilansowa z wykorzystaniem wartości godziwej

Na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego wartość godziwa może być stosowana zarówno do wyceny aktywów o charakterze inwestycyjnym, jak i operacyjnym. Zastosowanie kategorii wartości godziwej do wyceny bilansowej może mieć, w myśl MSSF, charakter obligatoryjny lub fakultatywny. Dodatkowo należy nadmienić, że zmiany wartości pozycji bilansowych do ich wartości godziwych muszą lub mogą w pewnych przypadkach odbywać się corocznie, w innych z mniejszą częstotliwością. Różne są też zasady odnoszenia skutków wyceny prowadzonej z wykorzystaniem wartości godziwej¹⁰. Obecnie (do końca 2012 roku) każdy MSR lub MSSF, który wymaga lub dopuszcza zastosowanie modelu wartości godziwej (lub przeszacowanej), zawiera wytyczne i wskazówki dotyczące zasad ustalania wartości godziwej na potrzeby wyceny bilansowej.

Obligatoryjne stosowanie wartości godziwej do wyceny bilansowej dotyczy, zgodnie z MSR 39, inwestycji finansowych zaliczanych do grupy „aktywa finansowe lub zobowiązania finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy” oraz „aktywa finansowe dostępne do sprzedaży”¹¹. W obu przypadkach wycena musi się odbywać na każdy dzień bilansowy, przy czym jej skutki odnoszone są odpowiednio: w przypadku pierwszej grupy do wyniku finansowego, w przypadku drugiej do innych całkowitych dochodów (kapitału z aktualizacji wyceny).

⁸ J. Gierusz, K. Gościński, B. Zackiewicz: *MSSF1 Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy*. Difin, Warszawa 2007, s. 74.

⁹ Lub do zamortyzowanego kosztu.

¹⁰ Na temat modeli wyceny bilansowej, ich klasyfikacji, ujmowania skutków wyceny piszą np. A. Jaruga, M. Friendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006, s. 106 i nast.

¹¹ Sytuacje, w których odstępuje się od wyceny tych elementów w wartości godziwej, określa par. 46 pkt c.

Dla ustalenia wartości godziwej instrumentów finansowych najlepszym rozwiązaniem jest, zgodnie z par. 48A MSR 39, odniesienie do aktywnego rynku (z niego musi pochodzić wartość godziwa elementów zaliczanych do grupy „aktywa finansowe lub zobowiązania finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy”). Jeżeli jednak aktywny rynek nie istnieje, to w przypadku aktywów innych niż zaliczane do grupy „aktywa wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy”, MSR 39 zaleca stosowanie odpowiednich technik wyceny, które pozwolą na ustalenie, jak w dniu wyceny kształtowałyby się cena w transakcji zawartej na zasadach rynkowych pomiędzy niezależnymi stronami. Jako przykłady możliwych do zastosowania technik MSR 39 wskazuje:

- wykorzystanie ostatnich transakcji rynkowych przeprowadzanych bezpośrednio pomiędzy dobrze poinformowanymi, zainteresowanymi stronami, jeśli informacje takie są dostępne,
- odniesienie do bieżącej wartości godziwej innego instrumentu o niemalże identycznej charakterystyce,
- analizę zdyskontowanych przepływów pieniężnych,
- modele wyceny opcji.

Drugą grupą aktywów wycenianych obligatoryjnie na dzień bilansowy w wartości godziwej są, zgodnie z par. 12 i 13 MSR 41 *Rolnictwo*, aktywa biologiczne i produkty rolnicze zebrane lub pozyskane z aktywów biologicznych. Wartość godziwą tych aktywów pomniejsza się o szacunkowe koszty związane ze sprzedażą. Najbardziej właściwą podstawą szacowania wartości godziwej dla tych aktywów jest aktywny rynek. Jeśli on nie istnieje, jednostka może się kierować (MSR 41 par. 18):

- najbardziej aktualnymi cenami transakcji rynkowych,
- cenami rynkowymi analogicznych aktywów,
- branżowymi jednostkami pomiarowymi.

Skutki wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych w wartości godziwej odnoszone są do wyniku finansowego.

Pozostałe przypadki stosowania wartości godziwej do wyceny bilansowej mają charakter fakultatywny, co oznacza, że poszczególne standardy dają podmiotom możliwość wyboru poziomu wyceny między kategorią kosztu historycznego a wartością godziwą.

W wartości godziwej mogą być, na każdy dzień bilansowy, wyceniane nieruchomości inwestycyjne¹² (MSR 40 *Nieruchomości inwestycyjne*, par. 30, 33-35). Skutki takiej wyceny, prowadzonej dla wszystkich elementów tej grupy

¹² Na temat wyceny nieruchomości inwestycyjnych pisze np. M. Rówińska: *Inwestycje i zobowiązania finansowe*. W: *Rachunkowość finansowa*. Red. Z. Messner. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2010, s. 221 i nast.

bilansowej, zaliczane są do kosztów lub przychodów. Wartość godziwa tych inwestycji ma odzwierciedlać warunki rynkowe na dzień bilansowy. Dlatego też najlepszą podstawą jej ustalenia są informacje pochodzące z aktywnego rynku, dotyczące cen rynkowych podobnych co do charakteru i lokalizacji nieruchomości inwestycyjnych oraz są leasingowane na podobnych zasadach lub służą podobnym celom. Jeżeli brak aktualnych cen pochodzących z aktywnego rynku, jednostka wykorzystuje szacunki, uwzględniając informacje z różnych źródeł, takie jak np.: aktualne ceny nieruchomości o innym charakterze, niedawne ceny z mniej aktywnego rynku, obie odpowiednio skorygowane o różnice między wycenianymi nieruchomościami. Można też uwzględnić przy wycenie projekcje zdyskontowanych przepływów pieniężnych związanych z zawartymi umowami leasingu czy wynajmu.

Modele wyceny wykorzystujące wartość godziwą można też stosować do aktywów trwałych o charakterze operacyjnym – środków trwałych (MSR 16 *Rzeczowe aktywa trwałe*, par. 31) i wartości niematerialnych (MSR 38 *Wartości niematerialne*, par. 75)¹³. W tym przypadku mówi się o modelu wartości przeszacowanej, z tym że przeszacowanie następuje do wartości godziwej. W przeciwieństwie do wcześniej opisanych przypadków zmiana wartości nie musi następować na każdy dzień bilansowy, a tylko wtedy, gdy różnica między wartością wynikającą z ksiąg a wartością godziwą ustaloną na dany moment bilansowy jest znaczna. Charakterystyczne jest również odnoszenie skutków wyceny – jeżeli następuje wzrost wartości przeszacowywanego elementu w stosunku do wartości wynikającej z ksiąg (przy pierwszym przeszacowaniu), skutki odnoszone są do innych całkowitych dochodów, w przypadku spadku różnice wpływają na wynik finansowy. Kolejne przeszacowania ujmuje się na zasadzie lustrzanego odbicia (MSR 16, par. 39-40, MSR 38, par. 85-86).

W celu ustalenia wartości godziwej środków trwałych MSR 16 zaleca wykorzystanie opinii rzeczoznawców sporządzonych na podstawie informacji dotyczących transakcji rynkowych. W szczególności należy tak postępować w przypadku gruntów i budynków. Jeżeli brak takich danych dotyczących maszyn i urządzeń, standard dopuszcza szacowanie wartości godziwej metodą dochodową lub zamortyzowanego kosztu zastąpienia (MSR 16, par. 32-33).

Wycena wartości niematerialnych w wartości godziwej ograniczona jest do sytuacji, w której wartość tę można ustalić w odniesieniu do aktywnego rynku (MSR 38, par. 75). W przypadku tych aktywów nie jest dopuszczane stosowanie technik opartych na szacunkach.

¹³ Na temat wyceny środków trwałych pisze np. A. Wencel: *Rzeczowy majątek trwały oraz Aktywa niematerialne*. W: *Sprawozdanie finansowe według MSSF*. Red. E. Walińska. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 158-159 oraz 182-183.

2.3. Wykorzystanie wartości godziwej do szacowania odpisów z tytułu utraty wartości

Kategorię wartości godziwej wykorzystuje się również do stwierdzenia, czy nastąpiła utrata wartości aktywów na podstawie zapisów MSR 36 *Utrata wartości aktywów*¹⁴. Problem dotyczy przede wszystkim środków trwałych, wartości niematerialnych i nieruchomości inwestycyjnych wycenianych w modelu kosztu. Ich wartość bilansowa jest obniżana do wartości odzyskiwalnej, jeśli ta druga jest niższa. Dla ustalenia wartości odzyskiwalnej niezbędne jest oszacowanie wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży. MSR 36 *Utrata wartości aktywów* wskazuje, że najlepszym źródłem ustalania wartości godziwej jest ważna umowa sprzedaży zawarta na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji. W sytuacji, gdy brak ważnej umowy sprzedaży, gdy dany składnik aktywów znajduje się w obrocie na aktywnym rynku, za jego wartość godziwą przyjmuje się cenę rynkową składnika aktywów. Przy braku aktywnego rynku wycenę wartości godziwej należy prowadzić na podstawie najbardziej wiarygodnych informacji dotyczących transakcji rynkowych.

Wartość godziwą wykorzystuje się również do wyceny bilansowej aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży, czego wymagają zapisy MSSF 5 *Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana*. Takie aktywa są wyceniane w wartości godziwej pomniejszonej o szacowane koszty sprzedaży, jeśli jest ona niższa od wartości wynikającej z ksiąg rachunkowych. MSSF 5 nie wskazuje na zasady ustalania wartości godziwej aktywów przeznaczonych do zbycia, należy więc wykorzystywać w tej kwestii zasady ustalone w MSR 36. Odpis obniżający wartość aktywów przeznaczonych do zbycia jest bowiem odpisem z tytułu utraty wartości.

Wartość godziwa jest też podstawą do stwierdzenia, czy należy dokonać korekty odpisu z tytułu utraty wartości aktywów, które wyceniane były na podstawie MSR 36 oraz tych, które zostały wycofane z planu sprzedaży.

W pewnym stopniu z wartości godziwej korzysta się też przy wycenie bilansowej zapasów. Są one wyceniane w wartości netto możliwej do uzyskania, jeśli jest ona niższa od ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Do ustalenia wartości realizacji netto, która jest różnicą między szacowaną ceną sprzedaży a szacowanymi kosztami wykończenia i kosztami niezbędnymi do doprowadzenia

¹⁴ Na temat ustalania odpisów z tytułu utraty wartości piszą np. M. Pielaszek, G.K. Świderska: *Rzeczowe aktywa trwale. Wartości niematerialne i prawne*. W: *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*. Red. G.K. Świderska, W. Więclaw. MAC CONSULTING, Difin, Warszawa 2009, s. 3-29 i nast.

sprzedaży do skutku, wykorzystywana jest również wartość godziwa. Podobnie jest w sytuacji wyceny materiałów wykorzystywanych do produkcji wyrobów. Dla ustalenia ich odpisu aktualizującego też niezbędne jest oszacowanie przyszłej ceny sprzedaży wytworzonych produktów, a więc również i tu wykorzystuje się wartość godziwą.

3. Podstawowe założenia MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*¹⁵

Wartość godziwa ma, jak widać, szerokie zastosowanie przy wycenie bilansowej. Informacje na jej temat są wykorzystywane zarówno wtedy, gdy jednostka stosuje model wartości godziwej, jak i kosztu historycznego. Obecnie, w zależności od charakteru wycenianego składnika, zasady pomiaru wartości godziwej są opisane w poszczególnych standardach. Zawartość i precyzja informacji dotyczących zasad ustalania tej wartości jest różna, różny jest też okres pochodzenia tych regulacji. Nie zawsze regulacje te są ze sobą spójne – zarówno w obszarze wyceny, jak i prezentacji informacji. Z tego powodu, w związku z rozszerzaniem się stosowania wartości godziwej w sprawozdaniu sporządzanym zgodnie z MSSF, w maju 2011 roku IASB opublikowała standard poświęcony w całości problematyce wartości godziwej – MSSF 13 *Wycena w wartości godziwej (Fair Value Measurement)*. Standard ma w zasadzie funkcję porządkującą, jego celem jest wskazanie zasad ustalania wartości godziwej na potrzeby wyceny wszelkich objętych tą kategorią składników sprawozdania finansowego¹⁶. Przedstawia on więc uniwersalne, wspólne dla wszystkich pozostałych standardów zasady szacowania wartości godziwej. Nie jest jednak jego celem wskazywanie elementów taką wyceną objętych, to w dalszym ciągu wynika z poszczególnych MSSF/MSR. Standard będzie obowiązywał jednostki począwszy od 1 stycznia 2013 roku, choć jego wcześniejsze zastosowanie jest dopuszczone.

Ujednolicenie zasad wyceny w wartości godziwej rozpoczęto od zdefiniowania tej kategorii, przez którą obecnie rozumie się „cenę, którą otrzymalby sprzedający składnik aktywów lub zapłaciłby przekazujący zobowiązanie w zwykłej (rutynowej) transakcji między uczestnikami rynku dokonanej w dniu wyceny” (MSSF 13, par. 9). Zwykła transakcja to taka, która nie jest w żaden sposób wymuszona na przykład likwidacją podmiotu lub inną niekorzystną dla niego sytuacją.

¹⁵ Opracowano na podstawie IFRS 13 *Fair Value Measurement* i strony www.deloitte.com/assets/DcomPoland/Local/20Assets/Documents/Newsletter/Biuletyn/20MSSF/pl_IFRS_Newsletter_2011.06_POL.pdf

¹⁶ Kategorie wyłączone spod działania standardu określa par. 6.

Wartość godziwa ustalana jest dla konkretnego składnika aktywów i zobowiązań z punktu widzenia rynku, a nie sprzedającego, dlatego punktem wyjścia dla jej obliczenia jest określenie elementu, który podlegał będzie wycenie, i wskazanie jego charakterystyki. Ta charakterystyka, uwzględniana przez uczestników rynku, wpływająca na wartość godziwą, może dotyczyć na przykład kondycji oraz lokalizacji lub też ograniczeń dotyczących jego użytkowania lub sprzedaży. Istotne jest również to, czy wycenie podlega pojedynczy element, czy też grupa aktywów.

Wycena wartości godziwej odbywa się przy założeniu, że transakcja ma charakter rutynowy i odbywa się z uwzględnieniem bieżących warunków rynkowych, znanych jej uczestnikom. Zakłada się, że transakcja ma miejsce na podstawowym (głównym) rynku, czyli najbardziej korzystnym, charakteryzującym się najwyższym obrotem i poziomem aktywności dla składnika aktywów czy zobowiązań. W przypadku braku takiego rynku należy uwzględnić rynek najbardziej korzystny, czyli taki, na którym możliwe jest uzyskanie najwyższej kwoty w wyniku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacenie najniższej kwoty za przeniesienie składnika zobowiązań, po uwzględnieniu kosztów transakcyjnych i transportu. Przyjmuje się też, że uczestnicy rynku działają w swoim najlepszym ekonomicznym interesie.

Wartość godziwa jest ceną, którą można by otrzymać w dniu wymiany, niezależnie od tego, czy jest obserwowana na rynku, czy też szacowna z uwzględnieniem odpowiednich technik. W przypadku aktywów niefinansowych dodatkowo zakłada się, że są one wykorzystywane w sposób optymalny, czyli taki, który jest jednocześnie fizycznie możliwy, prawnie dopuszczalny i wykonalny pod względem finansowym.

Do szacowania wartości godziwej jednostki powinny wykorzystywać techniki, które odpowiadają okolicznościom, w których są stosowane i dla których istnieje możliwość pozyskania odpowiednich i wystarczających informacji. Technikę należy wybrać w taki sposób, który pozwoli na maksymalne wykorzystanie obserwowalnych informacji i minimalizację tych, których zaobserwować się nie da. Standard wskazuje na możliwość stosowania trzech metod szacowania wartości godziwej:

- rynkowej, w ramach której jednostka wykorzystuje ceny i inne właściwe informacje pochodzące z transakcji rynkowych dotyczących identycznych lub porównywalnych składników aktywów, zobowiązań lub ich grup,
- kosztowej, gdzie jednostka określa wartość odzwierciedlającą kwotę wymaganą obecnie do odtworzenia zdolności wytwórczych składnika aktywów,
- dochodowej, polegającej na sprowadzeniu prognozowanych kwot, na przykład przepływów pieniężnych lub przychodów i kosztów, do wartości bieżącej (to jest zdyskontowanej).

Wybraną technikę powinno się stosować konsekwentnie, chyba że zmiana spowodowałaby osiągnięcie bardziej reprezentatywnej wartości.

Dla celów prezentacji sprawozdawczej MSSF 13 wprowadza trzy poziomy wartości godziwej, wyodrębnione na podstawie źródeł informacji pozyskanych na potrzeby techniki wyceny:

- poziom pierwszy to wartość pochodząca z aktywnego rynku, dotycząca identycznych aktywów lub zobowiązań,
- poziom drugi to ceny inne niż giełdowe, dające się obserwować bezpośrednio lub pośrednio,
- poziom trzeci to dane wyjściowe niedające się zaobserwować.

Jednostka gospodarcza stosująca MSSF 13 ma obowiązek dokonywania ujawnień o technikach i danych wyjściowych używanych do ustalenia wartości aktywów i zobowiązań wycenianych w wartości godziwej. Dotyczy to zarówno sytuacji, gdy pozycje sprawozdania z sytuacji finansowej są wyceniane w wartości godziwej w sposób powtarzalny, oznaczający wynikającą z poszczególnych standardów konieczność lub możliwość wyceny na każdy dzień bilansowy, jak i w sposób niepowtarzalny, czyli jedynie w szczególnych okolicznościach, przewidzianych w konkretnych standardach (np. przeznaczenie do zbycia aktywów trwałych). Dla powtarzających się wycen z uwzględnieniem czynników nieobserwowalnych należy zaprezentować wpływ wyceny na wynik finansowy lub na inne całkowite dochody.

Podsumowanie

Wykorzystanie wartości godziwej do sporządzania sprawozdania zgodnie z MSSF jest wielopłaszczyznowe. Najczęściej w odniesieniu do tego zagadnienia podkreśla się, ale również krytykuje, wycenę składników sprawozdania z sytuacji finansowej w modelu wartości godziwej (lub przeszacowanej). Należy jednak pamiętać, że jest to jeden z obszarów zastosowania wartości godziwej. Stosuje się ją również w modelu kosztu historycznego dla poprawnego ustalenia odpisów z tytułu utraty wartości. Wartość godziwa jest więc parametrem, który w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej ma ogromne znaczenie. Niezależnie od słów krytyki kierowanych pod jej adresem, wspomaga ona inwestorów w podejmowaniu decyzji, dostarczając informacji o najbardziej aktualnych, rynkowych lub zbliżonych do nich cenach. To też zostało potwierdzone wydaniem przez IASB odrębnego standardu regulującego zasady jej pomiaru i zakres ujawnianych informacji w związku z wyceną w wartości godziwej. Rozwiązania zawarte w standardzie powinny przyczynić się do ujednolicenia zasad stosowa-

nych do jej szacowania i tym samym wpłynąć na większą porównywalność sprawozdań finansowych.

Literatura

Cairttis D.: *Fair value accounting in IFRS financial statements*. Accountancymagazine.com, December 2008.

Cozma I.D.: *Historical Cost Versus Fair Value*. Oradea 2009.

Gierusz J., Gościński K., Zackiewicz B.: *MSSF 1 Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy*. Difin, Warszawa 2007.

International Financial Reporting Standards. IASB 2011.

Jaruga A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P.: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006.

Penman S.H.: *Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus?* „Accounting & Business Research” (Wolters Kluwer UK) 2007, Special Issue.

Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF. Red. Z. Messner, J. Pfaff. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

Rachunkowość finansowa. Red. Z. Messner. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2010.

Shanklin S.B., Hunter D.R., Ehlen C.R.: *Retrospective View Of The IFRS' Conceptual Path And Treatment Of Fair Value Measurements In Financial Reporting*. „Journal of Business & Economics Research”, March 2011, Vol. 9, No. 3.

Sprawozdanie finansowe według MSSF. Red. E. Walińska. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.

Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości. Red. G.K. Świdorska, W. Więclaw. MAC CONSULTING, Difin, Warszawa 2009.

www.deloitte.com/assets/Dcom-Poland/Local%20Assets/Documents/Newslettery/Biuletyn%20MSSF/pl_IFRS_Newsletter_2011.06_POL.pdf

FIELDS OF FAIR VALUE APPLICATION IN IFRS

Summary

The article presents basic areas when fair value is applied to measured value of components of statement of financial position prepared according to IFRS. Reasons of implementation of fair value were presented, benefits of its application were described. Basic elements of statement of financial position, measured at their fair value were presented. According to IFRS fair value can or must be used:

- for some assets and liabilities at balance sheet date;
- for some assets and liabilities on their initial recognition in the financial statements or on transition from national GAAP to IFRS; and
- for some asset to determine if they are impaired.

Basic information about IFRS 13 *Fair Value Measurement* were presented.

Ewa Maćkowiak

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

ODZWIERCIEDLENIE KONCEPCJI WARTOŚCI GODZIWEJ W WARTOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

Wprowadzenie

Celem nowoczesnie zarządzanego przedsiębiorstwa jest pomnażanie kapitału właścicieli, udziałowców. Można to osiągnąć przez sformułowanie i wdrożenie długoterminowej strategii budowania wartości. Punktem odniesienia będą więc realne przyszłe przychody, a nie zysk księgowy, który jest wielkością historyczną i nie musi być związany z pomnażaniem wartości dla właścicieli. Wycena przedsiębiorstwa jest silnie związana z dążeniem do maksymalizacji wartości firmy.

Wycena przedsiębiorstwa może być przeprowadzona za pomocą różnych metod. Są to przede wszystkim metody majątkowe, metody dochodowe oraz metody mieszane.

Wycena spółki w rachunkowości jest silnie skorelowana z potrzebami globalnego rynku i mimo wielu ograniczeń jest istotna przy podejmowaniu decyzji przez inwestorów.

Celem opracowania jest porównanie koncepcji wartości godziwej zawartej w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości oraz w Międzynarodowych Standardach Wyceny Przedsiębiorstwa.

1. Koncepcje wartości przedsiębiorstwa

Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstw skierowane jest przede wszystkim na pomnażanie majątku właścicieli. Można powiedzieć, że każda firma dąży do ciągłego zwiększania wartości przedsiębiorstwa. Pomocna jest w tym celu analiza finansowa, która opiera się na wielu wskaźnikach wspierających takie prowadzenie polityki, aby wartość dla właścicieli była stale pomnażana.

Wartość przedsiębiorstwa może zostać przedstawiona jako następujące równanie:

$$\begin{array}{c} \text{Wartość przedsiębiorstw} \\ = \\ \text{suma zdyskontowanych swobodnych strumieni z okresu prognozy} \\ + \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{zdyskontowana na moment wyceny wartość rezydualna spółki} \\
 + \\
 \text{wartość aktywów pozaoperacyjnych} \\
 - \\
 \text{zadłużenie bankowe spółki} \\
 - \\
 \text{wartość zobowiązań pozaoperacyjnych (po uwzględnieniu efektu podatkowego)}
 \end{array}$$

Rozpatrując problem odzwierciedlenia wartości godziwej w wartości przedsiębiorstwa, należy zwrócić uwagę na trzy podstawowe pojęcia: wartość godziwa, wartość przedsiębiorstwa oraz wartość rynkowa przedsiębiorstwa.

Punktem wyjścia rozważań na temat wartości przedsiębiorstwa powinna być definicja wartości.

W literaturze przedmiotu znaleźć można wiele koncepcji wartości. Są to przede wszystkim: wartość ekonomiczna, wartość w użyciu, wartość dodana właściciela, wartość księgowa, wartość odtworzeniowa, wartość zmiany, wartość sprawiedliwa, wartość inwestycji, wartość nieodłączna, wartość likwidacyjna, *goodwill*, wartość biznesu w działaniu¹.

To, co łączy wszystkie te koncepcje to fakt, iż odnoszą się one do wartości majątku „aktywów” firmy. Majątek, czyli aktywa, są to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, będące wynikiem przeszłych zdarzeń, które w przyszłości przyniosą korzyści ekonomiczne dla przedsiębiorstwa. Jednak nie wszystkie wymienione kategorie będą odnosiły się do wartości przedsiębiorstwa.

Wartość rynkowa przedsiębiorstwa jest to z jednej strony aktualny kurs giełdowy przemnożony przez liczbę akcji, jeśli spółka notowana jest na giełdzie papierów wartościowych. W przeciwnym wypadku może być to wartość, jaką oferuje za daną firmę co najmniej jeden potencjalny nabywca, a gdy nabywców jest kilku – będzie to najwyższa oferta. Wydaje się więc prawdziwe stwierdzenie, że przedsiębiorstwo jest tyle warte, ile ktoś gotów jest za nie zapłacić.

2. Wartość godziwa

Wartość godziwa jest specyficzną kategorią ceny wykorzystywanej do ustalenia wartości aktywów. Wartość godziwą może odzwierciedlać cena pochodząca z rynku. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie wartości aktywów za pomocą cen sprzedaży, należy ją określić szacunkowo, we własnym zakresie lub przy pomocy rzeczoznawców.

¹ Por. R. Machała: *Zarządzanie finansami i wycena firmy*. Wydawnictwo Unimex, Wrocław 2011, s. 473.

Wartość godziwa to „kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi oraz dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. Wartość godziwą instrumentów finansowych znajdujących się w obrocie na aktywnym rynku stanowi cena rynkowa pomniejszona o koszty związane z przeprowadzeniem transakcji, gdyby ich wysokość była znacząca”².

Z kolei aktywny rynek to rynek, który spełnia łącznie wszystkie warunki³:

- pozycje będące przedmiotem obrotu na rynku są jednorodne,
- w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców,
- ceny są podawane do publicznej wiadomości.

Wartość godziwa według Ustawy o rachunkowości ma zastosowanie przy wycenie aktywów i pasywów w następujących przypadkach:

- aktualizacji wyceny środków trwałych,
- określeniu ceny nabycia w przypadku wymiany aktywów,
- rozliczeniu połączenia spółek metodą nabycia,
- trwałej utracie wartości,
- wycenie inwestycji,
- wycenie aktywów netto jednostek powiązanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

Według Financial Accounting Standard (FAS) 157 (GAAP) wartość godziwa to suma, po której składnik majątku mógłby zostać nabyty lub sprzedany na rynku w wyniku swobodnej decyzji stron transakcji lub po której strony dokonałyby wymiany tego aktywa, przy założeniu kontynuacji działalności przez strony (nie zaś w wyniku likwidacji którejś z nich).

Jak widać, „wartość godziwa” w rozumieniu Ustawy o rachunkowości jest pojęciem szerszym niż „wartość rynkowa”. Pojęcie „wartość rynkowa” odnosi się do rynkowej metody wyceny i związane jest z ceną możliwą do uzyskania na „aktywnym rynku”. Rynek aktywny reguluje par. 7 MSR 38 jako rynek spełniający jednocześnie warunki: przedmiot obrotu na rynku jest jednorodny (homogeniczny – nierozróżnialny), rynek jest płynny (w dowolnym momencie są chętni do kupna i sprzedaży), ceny podawane są do publicznej wiadomości.

3. Wartość godziwa w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości

MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*⁴ definiuje wartość godziwą jako: „cenę, jaką można osiągnąć przy sprzedaży danego składnika aktywów (lub przeką-

² Ustawa o rachunkowości.

³ MSR nr 36, pkt 6.

⁴ Data wejścia w życie MSSF 13 obejmuje roczne okresy sprawozdawcze rozpoczynające się 1 stycznia 2013 r. lub po tej dacie, z możliwością wcześniejszego ich zastosowania (zastosowanie prospektywne).

zaniu zobowiązania) uczestnikowi rynku podstawowego (tj. rynku o największej liczbie transakcji i najwyższym poziomie aktywności w odniesieniu to tego typu składników aktywów lub zobowiązań). Jeżeli rynek podstawowy nie istnieje, stosuje się cenę z najkorzystniejszego rynku (tj. takiego, na którym jednostka mogłaby osiągnąć najlepszą cenę)⁵. Za najkorzystniejszy lub podstawowy uznaje się z reguły rynek, na którym dana jednostka rutynowo prowadzi transakcje, chyba że istnieją dowody świadczące o czymś przeciwnym. Jeśli cechą charakterystyczną składnika aktywów jest jego lokalizacja, cenę koryguje się o możliwe koszty transportu tego składnika aktywów na lub z rynku podstawowego (lub najkorzystniejszego). Kosztów transakcji nie uwzględnia się jednak przy określaniu wartości godziwej, ponieważ nie stanowią one cechy charakterystycznej danego składnika aktywów lub zobowiązań.

Wartość godziwa zdefiniowana jest także w MSR nr 2 par. 6 jako kwota, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby być wymieniony, a zobowiązanie uregulowane pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji⁵.

Z kolei MSSF 3 wskazuje na zastosowanie wartości godziwej przy początkowym ujęciu wyceny przejmowanych aktywów i pasywów oraz zobowiązań warunkowych w księgowości połączeń jednostek gospodarczych.

W MSR nr 16 pkt 6 wartość godziwa jest kwotą, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi ze sobą stronami transakcji. Wartość godziwa gruntów oraz budynków ustala się zazwyczaj na podstawie wyceny opartej na ewidencji transakcji rynkowych dokonanej zwyczajowo przez profesjonalnych rzeczoznawców.

4. Wartość godziwa w standardach wyceny przedsiębiorstwa

W Polsce nie istnieje zawód biegłego w zakresie wyceny przedsiębiorstwa. Jednak od kilku lat działa w naszym kraju Polskie Stowarzyszenie Biegłych w Dziedzinie Wycen Przedsiębiorstw. Stowarzyszenie to przyjęło kodeks etyczny, jednak nie zostały wdrożone żadne standardy wyceny.

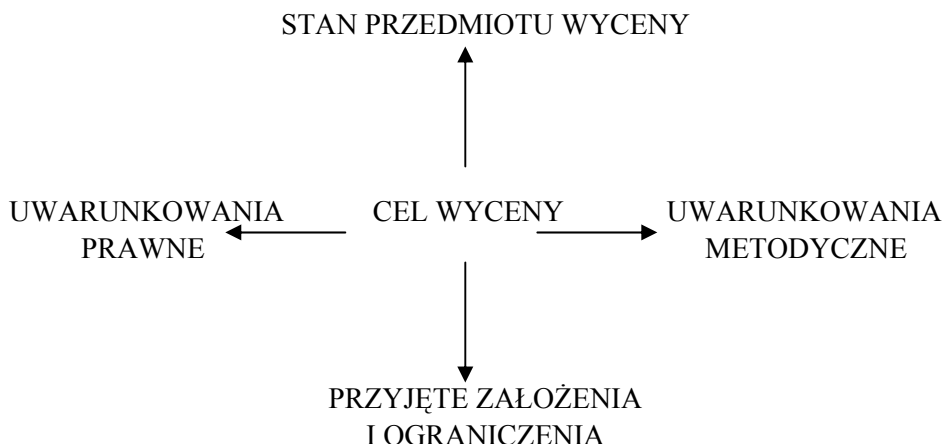
W kwietniu 2011 roku Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych opublikowała Notę Interpretacyjną nr 5 dotyczącą ogólnych zasad wyceny przedsiębiorstw.

Według autorów Noty „niezbędne jest określenie i zdefiniowanie standardu wartości mającego zastosowanie w danej wycenie”⁶.

⁵ Por. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej MSSF*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. 452.

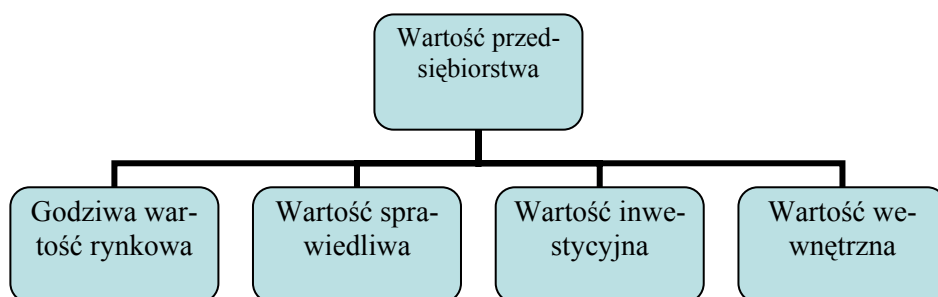
⁶ Por. M. Panfil, A. Szablewski: *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*. Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 33.

Standard wartości określa strony rzeczywistej lub hipotetycznej transakcji oraz warunki jej zawierania, a także definiuje poszukiwaną w procesie wyceny kategorię wartości.

Rys. 1. Przesłanki wyboru standardu

Źródło: Nota Interpretacyjna nr 5 *Ogólne zasady wyceny przedsiębiorstwa*.

Rys. 2. Kategorie wartości wyceny przedsiębiorstwa

Jako standard wartości w wycenie przedsiębiorstw może być przyjęta jedna z następujących kategorii wartości⁷:

1. Godziwa wartość rynkowa (ang. *fair market value*) – to wyrażona w pieniądzu lub odpowiednim ekwiwalencie wartość przedmiotu wyceny, przy szacowaniu której zakłada się, że w transakcji biorą udział typowy hipotetyczny kupujący i typowy hipotetyczny sprzedający, zainteresowani przeprowadzeniem transakcji i nie działający pod przymusem (nakazem). Przyjmuje się, że

⁷ *Powszechne Krajowe Zasady Wyceny (PKZW). Nota interpretacyjna nr 5 Ni 5. Ogólne zasady wyceny przedsiębiorstw*. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2011, s. 7.

wyceniający ma odpowiedni zasób informacji na temat stron transakcji oraz kupujący i sprzedający posiadają odpowiedni zasób wiedzy na temat przedmiotu wyceny. Wartość wyznaczona w oparciu o kategorię godziwej wartości rynkowej jest akceptowana przez kupującego i sprzedającego. Opisane warunki transakcji są bardzo zbliżone do wymogów definicyjnych wartości rynkowej stosowanych w Międzynarodowych Standardach Wyceny.

2. Wartość sprawiedliwa (ang. *fair value*) – to wyrażona w pieniądzu lub odpowiednim ekwiwalencie wartość przedmiotu wyceny, przy szacowaniu której zakłada się, że w transakcji biorą udział konkretny, niekoniecznie zainteresowany przeprowadzeniem transakcji kupujący oraz konkretny, niezainteresowany przeprowadzeniem transakcji sprzedający. Kupujący lub sprzedający muszą działać pod przymusem (nakazem). Wyznaczona wartość powinna być sprawiedliwa z punktu widzenia sprzedającego z uwzględnieniem faktu, że nie ma on możliwości utrzymania (zatrzymania) przedmiotu wyceny. Powyższa definicja nie jest tożsama z definicją wartości godziwej (ang. *fair value*) zawartą w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.
3. Wartość inwestycyjna (ang. *investment value*) – to wyrażona w pieniądzu lub odpowiednim ekwiwalencie wartość przedmiotu wyceny dla konkretnego inwestora (właściciela), przy szacowaniu której uwzględnia się jego indywidualne wymagania i oczekiwania odnośnie do przedmiotu wyceny. Godziwa wartość rynkowa, w odróżnieniu od wartości inwestycyjnej, jest odpersonifikowana i bezstronna.
4. Wartość wewnętrzna (ang. *intrinsic value*) – to wyrażona w pieniądzu lub odpowiednim ekwiwalencie wartość przedmiotu wyceny, która nie jest oszacowana w związku z konkretną transakcją, nie bierze pod uwagę, kim jest zlecający i odbiorca wyceny, a opiera się na wszystkich informacjach na temat przedmiotu wyceny oraz czynnikach zewnętrznych mających wpływ na jego obecną i przyszłą sytuację ekonomiczno-finansową.

Stany Zjednoczone posiadają jeden z najbardziej rozwiniętych rynków wyceny przedsiębiorstw. W roku 1989 znaczenie standardów wartości zostało dostrzeżone w opinii wydanej przez College of Fellows of American Society of Appraisers. Jako standardy wartości zaproponowano⁸:

⁸ Por. D. Zarzecki, M. Grudziński: *Wartość godziwa jako standard wartości w wycenach sporządzonych w sytuacji przymusowego wykupu akcji*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 37, Szczecin 2011, s. 662; Por. S.P. Pratt: *Defining Standards of Value*, <http://www.appraisers.org/ForAppraisers>, s. 6, dostęp: 23.03.2010 r. Artykuł został również opublikowany w czasopiśmie „Valuation”, June 1989, Vol. 34, No. 2; J.E. Fishman i in.: *Guide to Business Valuation*. Vol. 1. Second ed., Practitioners Publishing Company, Fort Worth 1992, s. 805.13-805.14; S.P. Pratt, R.F. Reilly, R.P. Schweihs: *Valuing a Business. The Analysis and Appraisal of Closely Held Companies*. Irwin Professional Publishing, Chicago 1996, s. 23-28.

- godziwą wartość rynkową (*fair market value*),
- wartość (godziwą) sprawiedliwą (*fair value*),
- wartość inwestycyjną (*investment value*),
- wartość wewnętrzną (*intrinsic value*).

A zatem wybór standardu uzależniony jest przede wszystkim od takich czynników jak: okoliczności wyceny, cel, przedmiot oraz obowiązujące regulacje prawne.

Problem konieczności zdefiniowania poszukiwanego rodzaju wartości dostrzeżony został także w Międzynarodowych Standardach Wyceny (MSW). Wymóg taki zawarto we wskazówce interpretacyjnej WI. 6 *Wycena przedsiębiorstw*. Zamiast terminu „standard wartości” posłużono się tam pojęciem „podstawowa wartość”.

Termin wartość godziwa jest pojęciem niejednoznacznym. W AICPA SVSS wartość godziwa uzależniona jest od tego, czy wycena dokonana jest na potrzeby rachunkowości – sprawozdania finansowego, czy też przeprowadzana jest na potrzeby postępowania sądowego. Jeżeli przedmiotem wyceny jest wycena bilansowa, należy zastosować definicję podaną przez Financial Accounting Standards Board w *Statement of Financial Accounting Standards – SFAS nr 157 Fair Value Measurements*: „cena, na dzień wyceny, jaką można by otrzymać w wyniku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacić w celu transferu zobowiązania, w wyniku zwyczajnej transakcji między uczestnikami rynku”.

Jeżeli natomiast wycena podyktowana jest postępowaniem sądowym, należy posilkować się obowiązującymi w danym stanie regulacjami prawnymi.

Wartość godziwa zdefiniowana została również w Międzynarodowych Standardach Wyceny jako: „kwota, za którą składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy dobrze poinformowanymi, niezależnymi i mającymi stanowczy zamiar zawarcia umowy, stronami transakcji”.

Porównując wszystkie definicje wartości godziwej, zauważyć należy, że jest to kategoria wyceny dosyć abstrakcyjna, gdyż w wielu przypadkach dotyczy szacowania transakcji hipotetycznej, jaka mogłaby mieć miejsce na hipotetycznym rynku.

5. Wartość rynkowa a wartość księgowa przedsiębiorstwa

Dokonując wyceny wartości przedsiębiorstwa, zastosować można jedną z trzech grup metod wyceny⁹:

- 1) metody majątkowe (wartości aktywów netto, skorygowanej wartości księgowej, odtworzeniowa, likwidacyjna),

⁹ Por. E. Maćkowiak: *Ekonomiczna wartość dodana*. PWE, Warszawa 2009, s. 154.

- 2) metody dochodowe (zdyskontowanych dywidend, zdyskontowanych przepływów pieniężnych, ekonomiczna wartość dodana, mnożnikowa, składnikowa),
- 3) metody mieszane (Schmalenbacha, szwajcarska, wyceny z zyskiem dodatkowym).

W literaturze przedmiotu można znaleźć także podział na cztery grupy metod wyceny przedsiębiorstw¹⁰:

- 1) dochodowe,
- 2) majątkowe,
- 3) mieszane,
- 4) porównawcze,
- 5) niekonwencjonalne.

Metody majątkowe obejmują:

- metodę aktywów netto,
- metodę odtworzeniową,
- metodę likwidacyjną.

Metoda aktywów netto to metoda najpopularniejsza i najłatwiejsza do zastosowania. Jest to wynikiem faktu, że metoda ta bazuje na danych historycznych. Dane te zawarte są w sprawozdaniu finansowym, przede wszystkim w bilansie. Bilans sporządzony jest na dzień bilansowy za rok obrotowy. Wycena majątku opiera się na zasadach przyjętych w polityce rachunkowości. Zasady te zawarte są zarówno w Ustawie o rachunkowości, jak i w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Z art. 2 ust. 3 UoR wynika, że jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR stosują przepisy Ustawy o rachunkowości tylko w sprawach nieuregulowanych przez MSR.

Art. 10 ust. 3 jednostki wykorzystują MSR tylko w przypadkach nieuregulowanych przepisami ustawy oraz w przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego.

W Polsce, według Ustawy o rachunkowości, obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości dotyczy skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu oraz banków.

Metoda aktywów netto pozwala na określenie wartości przedsiębiorstwa na podstawie wartości majątku, jakim dysponuje jednostka gospodarcza, a następnie skorygowaniu tej wartości o sumę zobowiązań zarówno długo- jak i krótkoterminowych.

¹⁰ Por. R. Machała: Op. cit., s. 478; D. Zarzecki: *Metody wyceny przedsiębiorstw*. FRRWP, Warszawa 1999, s. 58.

Metoda likwidacyjna w wycenie składników majątku stosowana jest w tych przedsiębiorstwach, które będą zlikwidowane. Metoda ta polega na oszacowaniu wartości rynkowej sprzedaży poszczególnych składników majątku firmy. W kolejnym etapie wartość tę pomniejsza się o zobowiązania firmy. Pojawić może się problem z szacunkiem wartości rynkowej. Najlepszym szacunkiem byłoby ogłoszenie przetargu (aby się dowiedzieć, za ile byłby sprzedany), a następnie odstąpienie od przetargu.

Metoda odtworzeniowa polega na ustaleniu wartości firmy w oparciu o to, ile kosztowałoby stworzenie od nowa identycznej firmy. Metoda odtworzeniowa wycenia firmę w zależności od nakładów inwestycyjnych niezbędnych do poniesienia.

Zauważyć należy, iż wyceniając przedsiębiorstwa z punktu widzenia inwestora, firma powinna dokonywać wyceny przede wszystkim w oparciu o wartość rynkową – godziwą.

Tabela 1

Wady i zalety wyceny według wartości godziwej

Zalety	Wady
– prezentacja w bilansie realnej wartości składników bilansowych (np. środków trwałych czy wartości niematerialnych i prawnych), – możliwość oceny trafności decyzji inwestycyjnych zarządu, – szansa na poprawę wizerunku firmy, większa porównywalność, przydatność i wiarygodność	– trudności w wycenie, gdyż nie wszystkie rynki są jednakowo rozwinięte, – kosztowność ze względu na potrzebę zatrudnienia wykwalifikowanych rzeczoznawców, gdy nie ma aktywnego rynku, – utrudnienia w audycie zmian szacunków wartości godziwej, duże ryzyko popełnienia błędów, – duża swoboda szacunków, co grozi ujawnieniem nieuzasadnionych wzrostów wartości.

Aby przeprowadzić analizę porównawczą wartości rynkowej i wartości księgowej, posłużono się 20 spółkami notowanymi na Giełdzie Papierów Wartościowych. Spółki te pochodzą z różnych branż, są to przede wszystkim przedsiębiorstwa produkcyjne, ale także banki oraz spółki prowadzące działalność usługową.

W analizie wykorzystano wskaźnik ceny akcji do wartości księgowej spółki przypadającej na jedną akcję. Jeżeli wskaźnik C/WK (cena akcji do wartości księgowej spółki na akcję) jest niższy od średniego w sektorze, to znaczy, że akcje spółki są względnie niedowartościowane. I odwrotnie, jeżeli wskaźnik C/WK jest wyższy od średniego w sektorze, to znaczy, że akcje spółki są względnie przewartościowane. Analiza przeprowadzona może być również w odniesieniu do indeksu WIG. W tym przypadku, jeżeli wskaźnik C/WK (cena akcji do wartości księgowej spółki na akcję) jest niższy od średniego w indeksie WIG, to znaczy, że akcje spółki są względnie niedowartościowane. I odwrotnie, jeżeli wskaźnik C/WK jest wyższy od średniego w indeksie WIG, to znaczy, że akcje spółki są względnie przewartościowane.

Tabela 2

Relacje pomiędzy wartością rynkową a wartością księgową – stan na 13.03.2012

Spółka	Wartość rynkowa	Wartość księgowa	C/WK
ASSECOPOL	3800,71	6938,70	0,55
BRE	12 542,41	8072,67	1,55
BZWBK	16 880,56	7482,96	2,26
CEZ	65,26	169,48	0,39
CYFRPOLSAT	4772,43	1818,81	2,62
GETIN	4378,77	165,00	26,54
GTC	1478,77	3196,22	0,47
KGHM	29 580	23 363,62	1,27
LOTOS	3172,81	7778,35	0,41
PBG	696,17	2329,04	0,30
PEKAO	40 275,66	20 617,61	1,95
PGE	36 423,39	39 511,48	0,92
PGNIG	22 597	24 365,75	0,93
PKNORLEN	15 418,91	27 863,39	0,55
PKOBP	42 812,50	22 821,98	1,88
POLIMEXMS	766,10	1478,73	0,52
PZU	28 487,62	12 419,33	2,29
TAURONPE	8955,53	15 922,47	0,56
TPSA	22 412,19	14 334	1,56
TVN	3748,25	923,47	4,06

Źródło: www.gpw.pl/wskazniki_spolek?ph_tresc_glowna_order=gws_cwk&ph_tresc_glowna_order_type=DESC

Analizując zestawienie danych zawartych w tabeli 2 można wywnioskować, że praktycznie w większości przypadków wartość rynkowa – wartość godziwa – różni się od wartości księgowej. W przypadku 10 spółek wartość księgowa przedsiębiorstwa przewyższa wartość rynkową. W przypadku dwóch spółek: PGE oraz PGNIG wartość rynkowa bliska jest wartości księgowej; przy czym wartość księgowa nieznacznie przewyższa ich wartość rynkową. W przypadku 10 przedsiębiorstw wartość rynkowa przewyższa wartość księgową. Z dalszej analizy danych wynika, że największa kapitalizacja dotyczy Getin Banku i wynosi 26. Oznacza to, że wartość rynkowa jest 26-krotnie wyższa od wartości księgowej. Przeszacowanie dotyczy także TVN, jednak wynosi ono 4. Z kolei niedoszacowane są spółki: ASSECOPOL, TAURON PE, PKN ORLEN, PBG, GTC, CEZ, PGNIG.

Tabela 3

Relacje pomiędzy wartością rynkową a wartością księgową – 2011-2012

Spółka	2011	2012	Różnica
ASSECOPOL	0,83	0,55	-0,28
BRE	1,92	1,55	-0,37
BZWBK	2,52	2,26	-0,26
CEZ	1,79	0,39	-1,4
CYFRPOLSAT	10,34	2,62	-7,72
GETIN	2,90	26,54	23,64
GTC	1,17	0,47	-0,7
KGHM	2,61	1,27	-1,34
LOTOS	0,73	0,41	-0,32
PBG	1,61	0,30	-1,31
PEKAO	2,22	1,95	-0,27
PGE	1,07	0,92	-0,15
PGNIG	1,02	0,93	-0,09
PKNORLEN	0,81	0,55	-0,26
PKOBP	2,31	1,88	-0,43
POLIMEXMS	1,30	0,52	-0,78
PZU	2,47	2,29	-0,18
TAURONPE	0,73	0,56	-0,17
TPSA	1,54	1,56	0,02
TVN	4,69	4,06	-0,63

Z powyższych danych wynika, iż tylko dwie spółki na przestrzeni jednego roku odnotowały wzrost przeszacowania. Spółka GETIN zwiększyła przeszacowanie 23-krotnie, natomiast TPSA nieznacznie – o 0,02. Pozostałe spółki odnotowały spadek przeszacowania, przy czym największy spadek odnotował Cyfrowy Polsat.

Podsumowanie

Celem stosowania MSR i MSSF jest zapewnienie porównywalności sprawozdań finansowych, a także dostarczenie przydatnych informacji użytkownikom – inwestorom.

Wśród wielu informacji oczekiwanych przez inwestorów znajdują się te, które pozwalają jak najdokładniej określić wartość przedsiębiorstwa. Podstawowym źródłem tego typu informacji jest przede wszystkim podstawowe sprawozdanie finansowe.

Korzystając z informacji zawartych w bilansie, ustalić można wartość księgową przedsiębiorstwa. Wartość ta stanowi różnicę pomiędzy wartością akty-

wów a wartością zobowiązań. Zatem wartość księgowa przedsiębiorstwa jest tożsama z wartością kapitałów własnych.

Z tabeli 2 wynika, że wartość rynkowa jednej akcji różni się od przypadającej na jedną akcję wartości księgowej.

Taka sytuacja podyktowana jest dwoma czynnikami:

- 1) nie wszystkie aktywa i zobowiązania są wyceniane według wartości rynkowej,
- 2) niektóre aktywa nie są ujmowane w bilansie.

Na podstawie obserwacji 20 spółek notowanych na giełdzie można zauważyć, że nie ma związku pomiędzy wartością księgową przedsiębiorstw a wartością rynkową – wartością godziwą. Być może należałoby zastosować inną metodę wyceny przedsiębiorstwa, na przykład jedną z metod dochodowych, ale tutaj również nie uzyska się pełnej zgodności pomiędzy wartością przedsiębiorstwa a jego wartością rynkową.

Literatura

Machała R.: *Zarządzanie finansami i wycena firmy*. Wydawnictwo Unimex, Wrocław 2011.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej MSSF. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.

Maćkowiak E.: *Ekonomiczna wartość dodana*. PWE, Warszawa 2009.

Panfil M., Szablewski A.: *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*. Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011.

Powszechne Krajowe Zasady Wyceny (PKZW). Nota interpretacyjna nr 5 Ni 5. Ogólne zasady wyceny przedsiębiorstw. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2011.

Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994. Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591.

Zarzecki D., Grudziński M.: *Wartość godziwa jako standard wartości w wycenach sporządzonych w sytuacji przymusowego wykupu akcji*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 37, Szczecin 2011.

Witryny internetowe

www.appraisers.org/ForAppraisers, s. 6, dostęp: 23.03.2010 r.

www.gpw.pl/wskazniki_spolek?ph_tresc_glowna_order=gws_cwk&ph_tresc_glowna_order_type=DESC

FAIR VALUE CONCEPT IN THE ENTERPRISE VALUE

Summary

The aim of the modernly managed enterprise is the increase of the owners' equity. This can be achieved through the formulation and implementation of a long-term strategy of value building. The valuation of the enterprise is strongly associated with the aim to maximize the enterprise value.

The objective of the IFRS is to ensure the comparability of financial statements and to provide useful information to its users. Among many information which investors expect are those that allow you to specify as accurately as possible the value of the enterprise. The primary source of this type of information is basic financial statement.

Using the information included in the balance sheet, one can determine the book value of the company. This value is the difference between the value of the assets and the value of the liabilities. Accordingly, the book value of the company is identical to the value of own capital.

The analysis shows that the fair value of the company is not reflected in the company's value determined using the property method.

Ewa Wanda Maruszewska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

THE USE OF FAIR VALUE FOR INITIAL RECOGNITION OF BUSINESS COMBINATION

Introduction

As everybody knows, values were subject to many theoretical dissertations in accounting literature. Scholars around the world have also conducted empirical studies regarding measurement and methodology of valuation. A lot of emphasis was put on values in organizations, amongst them ethical values, corporate values, work-values and social responsibility values, which influence the performance of an entity. Business, which seriously considers creating added value for investors, does not limit its measurement activities to monetary values only. Unfortunately, a universal measurement method has not been invented yet, although scholars keep looking for a measurement method that would enable them to capture wide range of economic aspects of business transactions. Nowadays, fair value seems to be the best measurement method that incorporates monetary and economic substance of transactions in organization's special environment. On the other hand, fair value – because of its complexity – is a focus of the recent criticism as the most controversial measurement method in modern accounting¹. Business combinations are transactions whose economic substance is complex and often hard to define clearly. That is why, the article aims at presenting the scope and crucial issues of fair value measurement for initial recognition of business combinations.

1. The use of fair value in IFRS

Measurement issues are present since starting activities of International Accounting Standard Board (IASB²) in 1970s. American Financial Accounting Standard Board (FASB) has also struggled with inflation accounting measurement problem at that time. Both the FASB and IASB have conceptual frame-

¹ N. Veron: *Fair Value Accounting is the Wrong Scapegoat for this Crisis*. "Accounting in Europe" 2008, Vol. 5, pp. 63-69; P. Andre, A. Cazavan-Jeny, W. Dick, Ch. Richard, P. Walton: *Fair Value Accounting and the Banking Crisis in 2008: Shooting the Messenger*. "Accounting in Europe" 2009, Vol. 6, pp. 3-24.

² And its predecessor body: International Accounting Standard Committee.

works but both documents lack the direct guidance on measurement. Filling gaps in frameworks and improving present standards were main objectives for joint project of IASB and FASB that has started by the Norwalk Agreement in 2002. Although work on measurement phase started in 2005, and it is not completed yet due to its controversial nature, the fair value measurement standard was issued on 12 May 2011 with effective date in January 2013³. IFRS 13 is a result of convergence objective of joint project, and provides one common fair value measurement and disclosure requirements with identical wording – in International Financial Reporting Standards and US Generally Accepted Accounting Principles.

Although fair value measurement project ended discussion whether changes in prices should be reflected in accounts, i.e. controversies about historical cost versus some form of current value⁴, it did not resolve the problem how these changes should be reflected⁵ and to what extent⁶. Present discussion is concerned with the question of which current value should be used⁷. The new definition of fair value in IFRS 13 states clearly that fair value is an exit price and it should be based on asset's or liability's characteristic and not entity-specific characteristic.

The *fair value* is the price that would apply in a transaction between market participants whether it is observable in an active market or estimated using a valuation technique.

Fig. 1. Definition of fair value

Source: IFRS 13. Appendix A: *Defined Terms*.

Before IFRS 113 was issued, the definition of fair value stayed almost unchanged since 1982, when the term was introduced in IAS 16 *Accounting for*

³ IFRS 13: *Fair Value Measurement*. Project Summary and Feedback Statement. IFRS. May 2011.

⁴ Standard does not eliminate exceptions to fair value measurements that currently exist in certain standards. *Unified fair value measurement and disclosure guidance for IFRS*. In the Headlines, Issue 2011/17. KPMG. May 2011; A. Bleck, X. Liu: *Market Transparency and the Account Regime*. "Journal of Accounting Research" 2007, Vol. 45, pp. 229-255.

⁵ J. Richard: *The Secret Past of Fair Value: Lessons from History Applied to the French Case*. "Accounting in Europe" 2004, Vol. 1, pp. 95-107.

⁶ D. Cairns, D. Massoudi, R. Taplin, A. Tarca: *IFRS Fair Value Measurement and Accounting Policy Choice in the United Kingdom and Australia*. "The British Accounting Review" 2011, Vol. 43, pp. 1-21; N. Hellman: *Accounting Conservatism under IFRS*. "Accounting in Europe" 2008, Vol. 5, pp. 71-100; D.E. Hirst, P.E. Hopkins, J.M. Wahlen: *Fair Values, Income Measurement, and Bank Analyst's Risk and Valuation Judgments*. "The Accounting Review" 2004, Vol. 79, pp. 453-472. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=451381>.

⁷ M.E. Barth: *Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements*. "Accounting Horizons" 2006, Vol. 20, pp. 271-284.

*Property, Plant and Equipment*⁸. The IFRS 13 communicated the measurement objective and the role of financial reporting in serving investors in capital markets. Its objective is to provide forward-looking information, including future cash flows from a non-entity specific market perspective. The main features of broad *Fair Value View* (Table 1) expressed in fair value definition state that IASB and FASB have diminished analyzing the internal consistency of definitions and turned to the utility of accounting measures. It highlighted the objective of financial statements and the environment in which they are used.

Table 1

The main features of the Fair Value View

<i>Usefulness for economic decision</i> is the sole objective of financial reporting.
<i>Current and prospective investors and creditors</i> are the reference users for general purpose financial statements.
<i>Forecasting future cash flows</i> , preferably as directly as possible, is the principal need for those users.
<i>Relevance</i> is the primary characteristic required in financial statements.
<i>Reliability</i> is less important and is better replaced by <i>representational faithfulness</i> , which implies a greater concern for capturing economic substance, and less with statistical accuracy.
Accounting information needs ideally to reflect the <i>future</i> , not the past, so past transactions and events are only peripherally relevant.
Market prices should give an informed, <i>non entity specific</i> estimate of cash flow potential, and <i>markets</i> are generally sufficiently complete and efficient to provide evidence for representationally faithful measurement on this basis.

Source: G. Whittington: *Fair Value and the IASB/FAASB Conceptual Framework Project: An Alternative View*. "ABACUS" 2008, Vol. 44, p. 157.

The Fair Value View assumes that markets are relatively perfect and complete and that, in such a setting, financial reports should meet the needs of passive investors and creditors by reporting fair values derived from current market prices⁹.

Table 2

The Implications of the Fair Value View

<i>Stewardship</i> is not a distinct objective of financial statements, although its needs may be met incidentally to others.
Present shareholders have no special status amongst investors as users of financial statements.
<i>Past transactions and events</i> are relevant only insofar as they can assist in predicting future cash flows.
<i>Prudence</i> is a distortion of accounting measurement, violating <i>faithful representation</i> .

⁸ D. Cairns: *The Use of Fair Value in IFRS*. "Accounting in Europe" 2006, Vol. 3, pp. 5-22.

⁹ G. Whittington: *Fair Value and the IASB/FAASB Conceptual Framework Project: An Alternative View*. "ABACUS" 2008, Vol. 44, pp. 139-168.

Cont. table 2

<i>Cost</i> (entry value) is an inappropriate measurement basis because it relates to a past event (acquisition) whereas future cash flow will result from future exit, measured by <i>fair value</i> .
<i>Fair value</i> , defined as market selling (exit) price, should be the measurement objective.
<i>The balance sheet</i> is fundamental financial statement, especially if it is fair valued.
<i>Comprehensive income</i> is an essential element of the income statement: it is consistent with changes in net assets reported in the balance sheet.

Source: Ibid., p. 158.

Implications of *Fair Value View* can be observed in fair value hierarchy, which gives the highest priority to prices quoted and unadjusted that are observable in active markets for identical assets and liabilities that the entity can access at the measurement date. Unfortunately, exit prices especially in level 3, might be subject to bias and abuse¹⁰ as small changes in parameters can result in accounting estimates differing by several orders in magnitude¹¹.

Table 3

The Hierarchy of Fair Value Measurement

Level 1 Inputs: quoted (unadjusted) prices in active markets for identical assets or liabilities that the entity can assess at the measurement date.
Level 2 Inputs: other than quoted prices (included within Level 1) that are observable for the asset or liability, either directly or indirectly.
Level 3 Inputs: unobservable inputs for the asset or liability.

Source: IFRS 13.72-75.

As quoted prices in an active market provide the most reliable evidence, IFRS 13 approach emphasizes on quoted prices in active markets primarily, then on other market information. In the absence of principal market (eg. market is not active or inputs are not observable for the full term of asset or liability), IFRS 13 requires adjustments respective to factors specific to the asset or liability. On level 3, IFRS 13 favors different valuation techniques, which aim at measurement that provides with an exit price at the measurement date from the perspective of a market participant that holds the asset or owes a liability.

¹⁰ G.J. Benston: *Fair-value Accounting: A Cautionary Tale from Enron*. “Journal of Accounting and Public Policy” 2006, Vol. 25, pp.465-484; J. Ronen: *To Fair Value or Not to Fair Value: A Broader Perspective*. “ABACUS” 2008, Vol. 44, pp. 181-208.

¹¹ V. Bignon, Y. Biondi, X. Ragot: *An Economic analysis of Fair Value: The Evolution of Accounting Principles in European Legislation*. “Prisme” 2004, No. 4. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=879273>

All three accepted valuation techniques' objective is to determine the price at which an orderly transaction would take place between market participants at the measurement date. IFRS 13 accepts estimations based on income, market and cost approach techniques. The objective when choosing valuation technique should be to maximize observable inputs and minimize unobservable inputs. According to this a perfect valuation would be possible if reference markets are accessible and competitive. Most often, fair value measurement would seek for the point within that range that is the most representative of fair value in the circumstances.

2. Valuation in business combination accounting

The use of fair value for initial recognition has long been required by IFRS. Fair value re-measurement of assets and liabilities was historically not so common due to reasons mentioned above. Business combinations are transactions that constitute slightly different example of fair value usage in IFRS: allocation of the cost of compound transaction. Compound transaction requires acquirer to measure the fair value of consideration given and then to allocate that cost of acquisition to the acquired net assets. The need for fair values and allocation was stated in IAS 2 *Consolidated Financial Statements* (1975) as well as in IAS 22 *Business Combinations* (1983)¹². The reason for fair value use is that although business combination is a non-monetary transaction, financial statements' disclosure requires that a monetary amount to be accompanied to it.

When assets and liabilities are acquired in a business combination, the transaction price (consideration given) usually reflects an entry price. As IFRS 13 requires fair value to be an exit price, fair value of net assets acquired in business combination might not be a transaction price. Entry and exit prices are conceptually different, and business combinations require not only initial recognition at fair value, but allocation of consideration given to assets and liabilities acquired. Because of the above, fair value estimation at the date of an acquisition requires¹³:

- Measurement of fair value of consideration transferred,
- Measurement of fair value of assets and liabilities acquired,
- Allocation of purchase price to net assets acquired,
- Recognition of gains from a bargain purchase or measuring goodwill.

IFRS's requirement to value assets and liabilities at fair value might result in recognition of gains on day one, not only as a difference between a considera-

¹² D. Cairns: *The Use of Fair Value in IFRS*. "Accounting in Europe" 2006, Vol. 3, pp. 5-22.

¹³ IFRS 3 *Business Combinations*. Commission Regulation (EC) No 495/2009 of 3 June 2009. OJ L 149/23.

tion transferred but also as a variance between entry and exit price. Fortunately, enter price usually would reflect exit price although it might not be equal to transaction price in business combinations. The variance between consideration allocated to a specific item and its exit/enter price that might result from the changes are presented on fig. 2.

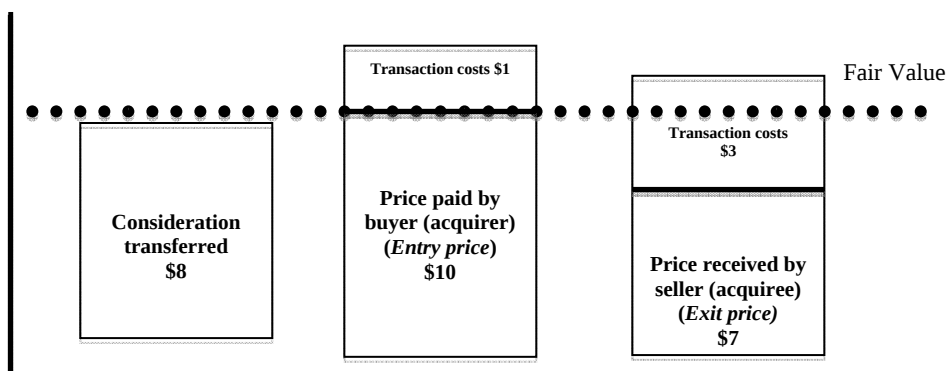

Fig. 2. Fair Value Measurement in Business Combination

Source: IFRS 13.57-60. IFRS 3 *Business Combinations*. Commission Regulation (EC) No 495/2009 of 3 June 2009. OJ L 149/23.

Transaction costs are specific to a transaction and differ depending on how an entity enters into a transaction; they are not a characteristic of an asset or a liability. Consequently, fair value is market-oriented, and transaction costs are defined as costs of the seller, that are directly attributable to the transaction. Although transaction costs¹⁴ are not included in a fair value of asset acquired, from acquirer's perspective a fair value of asset purchased would be \$10. If consideration given for the asset is \$8, a gain on the day of measurement should be recognized. According to IFRS 13 asset or liability measured at fair value might be a stand-alone asset (or liability) or a group of assets (or a group of liabilities), and that is why a difference between fair value and consideration given is unlikely in practice.

Because fair value is non-entity specific exit price based on the perspective of market participants, it should not be affected by an entity's intentions towards the asset or liability¹⁵. Although fair value measured at exit price, is determined by other market participants, it still incorporates specific characteristic of an asset or liability if only market participants consider these characteristic when

¹⁴ Transaction costs do not encompass transportation costs. If location is a characteristic of the asset, the price in the principal market shall be adjusted for the cost, if any, that would be incurred to transport the asset from its current location to that market. IFRS 13.25-26.

¹⁵ IFRS 13.9.

pricing them. The rule is valid even if acquirer intends not to use a specific asset acquired in a business combination or to use it in a way that is different from the way other market participants would use it. Nevertheless, the acquirer shall measure the asset at fair value determined in accordance with its use by other markets participants. This regulation is consistent with the guidance on the highest and best use premise for non-financial assets in IFRS 13¹⁶.

As economic theory and empirical studies show that managerial disclosure decisions are influenced by the effect disclosure is expected to have on stock price¹⁷, IFRS 13 describes minimum disclosures for each class of assets and liabilities. Information disclosed shall help users of financial statements assess:

- Valuation techniques and inputs used to measure fair value and
- The effect of the measurement on profit or loss or other comprehensive income for the period, when using significant unobservable inputs (level 3).

The level of fair value hierarchy determines fair value disclosure requirements: the greater subjectivity in fair value measurement, the more detailed disclosure required. Broad and precise disclosure requirements are important because in most cases of business combinations the values assigned to goodwill represented 50% or more of the total cost of the acquisition¹⁸. Goodwill shall represent future economic benefits arising from other assets acquired in business combination that are not individually identified or separately recognized. As goodwill is highly unverifiable, it might be subject to aggressive accounting or misstatement.

Summary

Entities do business in markets that are imperfect and incomplete, which makes fair value measurement extraordinarily difficult. The above means that fair value is not a general, theoretically correct accounting measure that can serve all objectives of financial statements. It is a measurement method that aims at marking-to-market and assumes that managers must often use judgments when applying certain valuation techniques in order to encompass complex and vague transactions that are not explicitly addressed in IFRS. But, on the other hand, is it possible to create measurement theory in accounting that will give universal and single measurement method?

¹⁶ *First Impression: Fair Value Measurement*. KPMG, 2011, p. 41.

¹⁷ R. Shalev: *The Information Content of business Combination Disclosure Level*. "The Accounting Review" 2009, Vol. 84, pp. 239-270.

¹⁸ *EU Implementation of IFRS and the Fair Value Directive. Report for the European Commission*. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales 2007, p. 142.

Some authors stress that IASB Framework with IFRSs contain opposing and inconsistent objectives¹⁹ while others point that internal “absolute” consistency of all accounting principles is not achievable²⁰. Furthermore, fair value can provide a real – world litmus – test of accounting standards. Clearly, there is room for additional improvements that should be done because fair values must be used otherwise non-cash transactions would be excluded from financial statements. That is why, fair value extend in accounting measurement seems to be a natural process; it reflects the processes of globalization and international economic integration with contemporary complexity of doing business. And, the last but not least, measurement of fair value requires not only monetary and legislation point of view. High values of accountancy professionals matter when judgments and estimations are a widespread in contemporary accounting. Fair value accounting requires also a change in managers’ perception of their role and duties to shareholders. It is a crucial issue in business combination accounting when unverifiable fair value accounting can be used for financial statements’ window dressing. Business combination accounting is a process that usually requires use of fair value measurement for huge amount of assets and liabilities at the date of acquisition. Goodwill disclosed in business combination, treated as a residual, might result from understating identifiable assets measured at fair value or overstating fair valued liabilities. The consideration transferred in the business combination shall also be measured at fair value, which makes valuation in business combination even more sensitive to all estimates made during valuation process. Because of the above, valuation at the acquisition date might be used for opportunistic reasons. Then, no matter how broad and detailed disclosure requirements are; without high professionalism of accountants any precise fair value measurement regulation would not assure high quality of financial statements, which is a basis for information usefulness for economic decisions.

References

- Alexander D., Jermakowicz E.: *A True and Fair View of Principles/Rules Debate*. ”ABACUS” 2006, Vol. 42.
- Andre P., Cazavan-Jeny A., Dick W., Richard Ch., Walton P.: *Fair Value Accounting and the Banking Crisis in 2008: Shooting the Messenger*. “Accounting in Europe” 2009, Vol. 6.

¹⁹ J. Wustemann, S. Wustemann: *Why Consistency of Accounting Standards Matters: A Contribution to the Rules-Versus-Principles Debate in Financial Reporting*. “ABACUS” 2010, Vol. 46, pp. 1-27.

²⁰ D. Alexander, E. Jermakowicz: *A True and Fair View of Principles/Rules Debate*. ”ABACUS” 2006, Vol. 42, pp. 132-164.

- Barth M.E.: *Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements*. "Accounting Horizons" 2006, Vol. 20.
- Benston G.J.: *Fair-value Accounting: A Cautionary Tale from Enron*. "Journal of Accounting and Public Policy" 2006, Vol. 25.
- Bignon V., Biondi Y., Ragot X.: *An Economic analysis of Fair Value: The Evolution of Accounting Principles in European Legislation*. Prisme 2004, No. 4. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=879273>
- Bleck A., Liu X.: *Market Transparency and the Account Regime*. "Journal of Accounting Research" 2007, Vol. 45.
- Cairns D., Massoudi D., Taplin R., Tarca A.: *IFRS Fair Value Measurement and Accounting Policy Choice in the United Kingdom and Australia*. "The British Accounting Review" 2011, Vol. 43.
- Cairns D.: *The Use of Fair Value in IFRS*. "Accounting in Europe" 2006, Vol. 3.
- EU Implementation of IFRS and the Fair Value Directive. Report for the European Commission*. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales 2007.
- First Impression: Fair Value Measurement*. KPMG 2011.
- Hellman N.: *Accounting Conservatism under IFRS*. "Accounting in Europe" 2008, Vol. 5.
- Hirst D.E., Hopkins P.E., Wahlen J.M.: *Fair Values, Income Measurement, and Bank Analyst's Risk and Valuation Judgments*. "The Accounting Review" 2004, Vol. 79. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=451381>
- IFRS 13 *Fair Value Measurement*. Project Summary and Feedback Statement. IFRS, May 2011.
- IFRS 3 *Business Combinations*. Commission Regulation (EC) No. 495/2009 of 3 June 2009. OJ L 149/23.
- Richard J.: *The Secret Past of Fair Value: Lessons from History Applied to the French Case*. "Accounting in Europe" 2004, Vol. 1.
- Ronen J.: *To Fair Value or Not to Fair Value: A Broader Perspective*. "ABACUS" 2008, Vol. 44.
- Shalev R.: *The Information Content of Business Combination Disclosure Level*. "The Accounting Review" 2009, Vol. 84.
- Unified fair value measurement and disclosure guidance for IFRS*. In the Headlines, Issue 2011/17. KPMG, May 2011.
- Veron N.: *Fair Value Accounting is the Wrong Scapegoat for this Crisis*. "Accounting in Europe" 2008, Vol. 5.
- Whittington G.: *Fair Value and the IASB/FAASB Conceptual Framework Project: An Alternative View*. "ABACUS" 2008, Vol. 44.

Wustemann J., Wustemann S.: *Why Consistency of Accounting Standards Matters: A Contribution to the Rules-Versus-Principles Debate in Financial Reporting*. "ABACUS" 2010, Vol. 46.

ZASTOSOWANIE WARTOŚCI GODZIWEJ DO KSIĘGOWEGO ROZLICZANIA POŁĄCZENIA JEDNOSTEK

Streszczenie

W 2011 roku IASB opublikowało nowy standard MSSF 13 *Wycena w wartości godziwej*. Standard ten jest rezultatem wspólnego projektu IASB oraz FASB i ma na celu konwergencję oraz wyjaśnienie kontrowersji dotyczących stosowania wartości godziwych. Ponieważ w procesie księgowego rozliczania połączeń wartość godziwa jest szeroko stosowana, opublikowanie nowego standardu ma swoje implikacje i w tym zakresie. Artykuł prezentuje definicję oraz ważne kwestie dotyczące wyceny w wartości godziwej, które będą obowiązywać od roku 2013.

Lucyna Poniatowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

WARTOŚĆ GODZIWA I JEJ ZASTOSOWANIE W WYCENIE BILANSOWEJ AKTYWÓW I ZOBOWIĄZAŃ WEDŁUG REGULACJI KRAJOWEGO PRAWA RACHUNKOWOŚCI

Wprowadzenie

Rachunkowość to system, którego głównym zadaniem jest prawdziwe i rzetelne, a co za tym idzie wiarygodne, odzwierciedlenie rzeczywistości gospodarczej jednostki. Informacje na temat sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego przedsiębiorstwa, tworzone w rachunkowości, a prezentowane w jej produkcie, którym jest sprawozdanie finansowe, stanowią i nadal będą stanowić podstawowe źródło danych do podejmowania decyzji przez różnorodnych odbiorców tego sprawozdania. Dlatego rachunkowość jest powszechnie uznawana za międzynarodowy język biznesu. W rachunkowości następuje wartościowy pomiar działalności gospodarczej, stąd też informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym mają charakter pieniężny. W trosce o jak najlepsze i najrzetelniejsze wartościowe odzwierciedlenie rzeczywistości gospodarczej w rachunkowości ciągle trwają dyskusje dotyczące wartościowego pomiaru wartości, czyli wyceny. Wycena jest najważniejszym ogniwem systemu rachunkowości. Jest ona także największym jej problemem. Przełom XX i XXI wieku jest okresem ogromnych, rewolucyjnych zmian w sprawozdawczości finansowej, będących konsekwencją gwałtownych przemian w życiu gospodarczym. Przejawem tych zmian jest wyraźna ewolucja regulacji prawnych rachunkowości, przede wszystkim międzynarodowych, w kierunku wyceny aktywów i zobowiązań według modelu wartości godziwej. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) przewidują obligatoryjne lub fakultatywnie zastosowanie wartości godziwej do wyceny bilansowej większości składników aktywów i pasywów, wartość godziwa staje się w regulacjach międzynarodowych podstawowym parametrem wyceny. Świadczy o tym opracowanie nowego MSSF nr 13 *Wycena w wartości godziwej*.

W Polsce podstawowym źródłem prawa regulującym sposób prowadzenia rachunkowości dla większości jednostek jest Ustawa o rachunkowości, obowiąz-

zek stosowania MSSF dotyczy bowiem tylko grup kapitałowych notowanych na regulowanych rynkach UE, dlatego celowe wydaje się przeanalizowanie regulacji dotyczących wyceny w wartości godziwej i zakresu jej zastosowania w krajowym prawie rachunkowości.

Opracowanie poświęcone jest problematyce wartości godziwej jako kategorii wyceny aktywów i zobowiązań oraz zakresowi jej wykorzystania w regulacjach aktualnie obowiązującego krajowego prawa rachunkowości. Celem pracy jest przedstawienie istoty wyceny w wartości godziwej oraz obszarów zastosowania wartości godziwej jako kategorii wyceny w regulacjach krajowych.

1. Proces wyceny w rachunkowości

Wycenę w rachunkowości można określić jako proces przyporządkowania wielkości pieniężnych obiektom lub zdarzeniom powiązanym z przedsiębiorstwem¹. Oznacza ona zbiór zasad, metod, technik i procedur obejmujących ustalenie w jednostkach pieniężnych wartości obiektów, procesów lub zdarzeń związanym z działalnością gospodarczą². Wycena w rachunkowości odnosi się do konkretnych wartości aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, w jakich mają one zostać ujęte i wykazane w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym jednostki. Ponieważ wpływa ona bezpośrednio na wysokość wyniku finansowego jednostki, jej celem jest prawidłowe określenie wartości. Ze względu na zmienność wartości kategorii ekonomicznych opisujących działalność gospodarczą określonej jednostki³ wycena w rachunkowości dokonywana jest w dwóch momentach⁴:

- w ciągu roku obrotowego,
- na dzień bilansowy.

Wycena w ciągu roku obrotowego, tzw. wycena wstępna, dokonywana jest przy początkowym ujęciu składnika majątku w księgach rachunkowych i opiera się na koszcie historycznym. Przy sporządzaniu sprawozdania finansowego istnieje konieczność urealnienia wartości ustalonych w wyniku wyceny wstępnej, dlatego przeprowadza się drugi rodzaj wyceny, wycenę bilansową. MSSF definiują ten rodzaj wyceny jako „proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykaza-

¹ E.A. Hendriksen, M.F. van Breda: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 489.

² Por. J. Turyna: *Standardy sprawozdawczości finansowej MSSF/US GAAP. Polskie ustawodawstwo*. Difin, Warszawa 2003, s. 191, także A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 41.

³ *Prawo bilansowe a prawo podatkowe*. Red. B. Micherda. Difin, Warszawa 2011, s. 17.

⁴ L. Poniatowska: *Metody i modele wyceny bilansowej aktywów i pasywów*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.

ne w bilansie oraz rachunku zysków i strat. Wycena bilansowa odnosi się więc przede wszystkim do rocznego sprawozdania finansowego sporządzanego na koniec roku obrotowego, ale dokonywana jest także w innych sytuacjach, to jest⁵:

- na dzień zakończenia działalności jednostki,
- na dzień poprzedzający zmianę formy prawnej,
- w jednostce przejmowanej na dzień przejęcia jednostki przez inną jednostkę,
- na dzień poprzedzający dzień podziału lub połączenia jednostek, jeżeli w wyniku połączenia powstaje nowa jednostka,
- na dzień poprzedzający dzień postawienia jednostki w stan likwidacji lub upadłości⁶.

W procesie wyceny kluczową kwestią jest parametr wyceny. Ogólnie wycena w rachunkowości opiera się na czterech podstawowych kategoriach (ce-nach), którymi są⁷:

- cena (koszt) historyczna, czyli cena uzyskania składników majątku w czasie ich nabywania, wytwarzania lub powstania. W zależności od sposobu pozyskania i rodzaju składnika majątku ceną historyczną najczęściej jest cena nabycia, cena zakupu, koszt wytworzenia, wartość nominalna⁸;
- bieżąca cena (koszt) nabycia jest to cena wymiany, aktualna cena (koszt) nabycia składnika majątku, dla aktywów to cena, jaką należałoby zapłacić w chwili obecnej, w przypadku nabywania takiego samego lub równoważnego składnika aktywów, dla zobowiązań jest to kwota wymagana w chwili obecnej do jego uregulowania⁹, bieżąca cena nabycia przyjmuje postać ceny rynkowej, wartości godziwej¹⁰;
- bieżąca cena sprzedaży, czyli wartość realizacji, to w przypadku aktywów cena ich sprzedaży, oznaczająca aktualną kwotę, jaką można by uzyskać przy ich zbyciu w normalnej zaplanowanej transakcji¹¹, jest to także cena sprzedaży netto ustalana w sytuacjach specjalnych, takich jak np. likwidacja przedsiębiorstwa (wartość likwidacyjna)¹², dla zobowiązań są to kwoty, które będą wymagane w momencie ich likwidacji;

⁵ Szerzej: art. 12 ust. 2 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm., zwana w dalszej części Ustawą o rachunkowości lub ustawą.

⁶ Szerzej: Ibid.

⁷ A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny...*, op. cit., s. 52-53, także *Prawo bilansowe a prawo podatkowe*. Op. cit., s. 17.

⁸ L. Poniatowska: *Metody i modele wyceny...*, op. cit., s. 164.

⁹ Par. 100 *Założenia koncepcyjne. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.

¹⁰ L. Poniatowska: *Metody i modele wyceny...*, op. cit., s. 165, za M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska: *Rachunkowość finansowa*. Difin, Warszawa 2002, s. 34.

¹¹ Par. 100 *Założenia koncepcyjne*.

¹² L. Poniatowska: *Metody i modele wyceny...*, op. cit., s. 166.

- zdyskontowana przyszła cena (koszt) zasobów nabywanych, inaczej zaktualizowana wartość bieżąca, stanowi zdyskontowaną wartość przyszłych wpływów pieniężnych netto, związanych z posiadanymi aktywami lub zaciągniętymi zobowiązaniami¹³.

W praktyce przedstawione ceny przyjmują postać konkretnych parametrów wyceny, takich jak:

- cena nabycia/zakupu,
- koszt wytworzenia,
- cena sprzedaży netto,
- wartość godziwa,
- wartość nominalna,
- kwota wymaganej zapłaty,
- uzasadniona, wiarygodnie oszacowana wartość,
- skorygowana cena nabycia,

a dodatkowo także

- odpisów aktualizujących (w tym z tytułu utraty wartości),
- kursu waluty obcej.

Na tle możliwych do zastosowania zasad i parametrów wyceny ukształtowały się w rachunkowości dwa podejścia do zagadnienia wyceny: podejście historyczne oparte na cenach historycznych i podejście futurystyczne oparte na cenach bieżących. Konsekwencją tych podejść są dwa rodzaje (modele) wyceny bilansowej stosowane aktualnie w regulacjach rachunkowości, to jest:

- wycena oparta na koszcie historycznym (model kosztu historycznego),
- wycena oparta na wartości godziwej (model wartości godziwej).

W modelu kosztu historycznego podstawą wyceny jest koszt historyczny, a więc historyczna cena nabycia, zakupu, koszt wytworzenia itp. W modelu wartości godziwej wycena oparta jest na wartości godziwej.

2. Istota i odmiany wartości godziwej w rachunkowości

Efektom zmian w rachunkowości końca XX i początku XXI wieku jest m.in. wprowadzanie modelu wyceny w wartości godziwej jako równorzędnego do modelu kosztu historycznego modelu wyceny bilansowej. W międzynarodowych regulacjach rachunkowości zauważalne jest wyraźne dążenie do zwiększenia roli wartości godziwej jako parametru wyceny i obejmowanie tą zasadą wyceny coraz to nowych kategorii aktywów i pasywów. Wartość godziwa stała się modną kategorią w rachunkowości¹⁴. Skierowanie się ku wartości godziwej

¹³ Par. 100 *Założenia koncepcyjne*.

¹⁴ M. Rówińska: *Wartość godziwa w rachunkowości finansowej i osłonowej w zakresie instrumentów finansowych*. Uniwersytet Ekonomiczny, Katowice 2011, s. 165.

spowodowane jest przede wszystkim zarzutami odbiorców sprawozdań finansowych o nieprzydatności historycznych danych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Argumentem za wartością godziwą jest aktualność tej kategorii prezentująca najbardziej zbliżone do rynkowych wartości majątku firmy i poziomu jej zadłużenia na dzień wyceny¹⁵, w opinii wielu użytkowników sprawozdań finansowych i części praktyków i teoretyków rachunkowości to wycena według wartości godziwej najlepiej realizuje funkcję informacyjną sprawozdania finansowego. Jak się jednak okazało na przestrzeni ostatnich lat, wartość godziwa okazała się swoistą pułapką i „zmorą” współczesnej rachunkowości, głównie ze względu na konieczność stosowania szacunków, prawdopodobieństwa i wielu bardzo skomplikowanych metod pomiaru¹⁶. Dlatego też pojawiły się liczne głosy przeciwników tego sposobu wyceny, zgłaszających zastrzeżenia dotyczące jego wiarygodności i użyteczności informacyjnej, jak również dużego subiektywizmu i złożoności. Na tle toczących się dyskusji dotyczących wartości godziwej rodzi się więc pytanie o istotę wartości godziwej.

Definicja wartości godziwej zawarta jest w regulacjach rachunkowości. Według obowiązujących do czasu wejścia w życie nowego MSSF 13 *Wycena w wartości godziwej* definicji przytaczanych w MSSF „wartość godziwa jest to kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie wykonane, pomiędzy dobrze poinformowanymi i zainteresowanymi stronami w bezpośrednio zawartej transakcji”¹⁷. Podobnie definiuje wartość godziwą Ustawa o rachunkowości. Standardy amerykańskie US GAAP w wydanym w roku 2006 standardzie SFAS 157 – *Fair Value Measurement* określają wartość godziwą jako cenę, która byłaby otrzymana w przypadku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona w przypadku transferu zobowiązań w zwykłej transakcji między uczestnikami rynku dokonanej w dniu wyceny¹⁸. Definicja ta jest zbieżna z pojęciem wartości godziwej prezentowanym w MSSF 13.

Cechami wspólnymi przytoczonych definicji jest określenie, że wartość godziwa odzwierciedla aktualną wartość składnika aktywów lub zobowiązań, ze wskazaniem, w przypadku SFAS 157 i MSSF 13, w dniu wyceny. Jest to cena możliwa do uzyskania na rynku za taki sam składnik jak wyceniany, jednak wartość ta nie zostaje ustalona w wyniku rzeczywistej transakcji rynkowej, gdyż faktycznie transakcja taka nie ma miejsca¹⁹, stanowi ona więc kwotę hipotetyczną. Nowa definicja wartości godziwej z MSSF 13 i SFAS 157 odnosi także wartość godziwą tylko do ceny sprzedaży, czyli ceny wyjściowej.

¹⁵ M. Kutera, S. Surdykowska: *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*. Difin, Warszawa 2009, s. 151.

¹⁶ Ibid, s. 151.

¹⁷ Par. 9 MSR 39.

¹⁸ Par. 5 SFAS 157.

¹⁹ A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny...*, op. cit., s. 59.

Wartość godziwa jako parametr wyceny, w zależności od rodzaju wycenianych składników majątku i okoliczności wyceny, w praktyce może przyjmować różne formy i odmiany. W literaturze przedmiotu wartości godziwej przypisuje się trzy możliwe formy²⁰:

- ceny wejścia,
- ceny wyjścia,
- wartości użytkowej.

Cena wejścia (nabycia) odzwierciedla warunki cenowe panujące w danej chwili na rynku kupna. Jest to kwota wydatkowana w przypadku nabycia składnika aktywów, dla zobowiązań jest to ich wartość z dnia powstania. Odnosząc ceny wejścia do horyzontu czasowego w okresie przeszłym, cenami wejścia są historyczne ceny nabycia/koszty wytworzenia, w okresie bieżącym ceny odtworzenia, a w okresie przyszłym przewidywane ceny nabycia²¹.

Cena wyjścia odzwierciedla warunki cenowe panujące w danej chwili na rynku sprzedaży. Dla aktywów stanowi ona kwotę możliwą do uzyskania w przypadku ich sprzedaży, dla zobowiązań jest to kwota spłaty długu wierzycielowi. W okresie przeszłym cenami wyjścia są historyczne ceny sprzedaży, w okresie bieżącym – bieżące ceny sprzedaży, a w okresie przyszłym przewidywane ceny sprzedaży²².

Specyficzną formą wartości godziwej jest wartość użytkowa, która nie odzwierciedla warunków rynkowych, lecz uwzględnia informacje dostępne tylko jednostce. W przypadku aktywów wartość użytkowa określa specyficzne dla jednostki korzyści, jakie przewiduje z nich uzyskać, dla zobowiązań szacowane przyszłe wpływy gotówki²³.

W swoim obecnym, niezmiennym brzmieniu, definicja wartości godziwej zawarta w MSSF i Ustawie o rachunkowości odpowiada zarówno cenom wejścia, jak i wyjścia i może przyjmować postać bieżącej ceny nabycia, bieżącej ceny sprzedaży, jak i wartości bieżącej netto, a więc odwołuje się do trzech podstawowych zasad wyceny stosowanych w rachunkowości. Standardy międzynarodowe odrzucają natomiast wartość użytkową jako wartość godziwą przy wycenie bilansowej aktywów ze względu na wątpliwości dotyczące jej wiarygodności. Nowa definicja wartości godziwej z MSSF 13, podobnie jak SFAS 157, odnosi wartość godziwą do ceny sprzedaży (wyjścia). Podkreśla ona także, że cena ta powinna być ustalana z punktu widzenia niezależnego uczestnika rynku (nawet w sytuacji braku aktywnego rynku), a nie jak dotychczas hipotetycznej strony transakcji²⁴.

²⁰ Ibid., s. 60.

²¹ Ibid., s. 51, 61.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ M. Gawart: *Wartość godziwa – panaceum na całe zło. Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*. Red. Pracownicy Katedry Rachunkowości SGH. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2011, s. 186.

Interpretacja istoty wartości godziwej i jej definicji świadczy o tym, że wartość godziwa „niejedno ma imię” i nie jest nowym parametrem wyceny w rachunkowości. Przyjmuje ona postać cen ustalanych na aktywnym rynku w wyniku hipotetycznych transakcji rynkowych, dlatego w praktyce może ona przyjmować różne odmiany zarówno cen rynkowych, jak i oszacowanych wartości bieżących²⁵, również regulacje rachunkowości przewidują odmienne źródła wartości godziwej dla różnych składników aktywów i zobowiązań. W związku z tym wydaje się, że nieuzasadnione jest twierdzenie, iż wartość godziwa jest to jedna (pojedyncza) wartość, należy na nią patrzeć raczej jak na koncepcję wyceny pozwalającą na wybór najbardziej odpowiedniego parametru wyceny w zależności od jej celu i okoliczności²⁶.

3. Zakres zastosowania wartości godziwej do wyceny aktywów i zobowiązań w regulacjach krajowego prawa rachunkowości

Regulacje dotyczące wartości godziwej w polskim prawie rachunkowości zawarte są w Ustawie o rachunkowości, rozporządzeniach, jak i Krajowych Standardach Rachunkowości. Pojęcie wartości godziwej określone w art. 28. ust. 6 Ustawy o rachunkowości jest zbieżne z jej dotychczasowymi określeniami w MSSF, różnicą jest określenie przez przepisy ustawy charakteru transakcji jako transakcji rynkowej. Wartość godziwa według regulacji polskiego prawa rachunkowości może odnosić się zarówno do potencjalnych cen sprzedaży, jak i potencjalnych cen kupna, co widoczne jest przy określaniu wartości godziwej w zapisach szczegółowych.

Ze względu na bardzo ogólny sposób definiowania wartości godziwej przepisy Ustawy o rachunkowości precyzują jej postać. I tak, zgodnie z artykułem 28 Ustawy o rachunkowości, za wartość godziwą instrumentów finansowych znajdujących się w obrocie na aktywnym rynku należy przyjąć cenę rynkową pomniejszoną o koszty związane z przeprowadzeniem transakcji, gdyby ich wysokość była znacząca. Cena rynkowa aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę oraz zobowiązań finansowych, które jednostka zamierza zaciągnąć, to z kolei zgłoszona na rynku bieżąca oferta kupna, a cena rynkowa aktywów finansowych, które jednostka zamierza nabyć, oraz zaciągniętych zobowiązań finansowych to zgłoszona na rynek bieżąca oferta sprzedaży²⁷. W artykule 44b przepisy Ustawy o rachunkowości wskazują, co należy przyjąć za wartość godziwą dla konkretnych aktywów i zobowiązań spółek przejmowanych. Zapis ten ma także zastosowanie do konsolidacji w przypadku wyceny aktywów netto

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Art. 28 ust. 6 Ustawy o rachunkowości.

spółek podporządkowanych. Zgodnie z tym artykułem wartością godziwą jest w szczególności w przypadku²⁸:

- notowanych papierów wartościowych – aktualny kurs notowań pomniejszony o koszty sprzedaży,
- nienotowanych papierów wartościowych – wartość oszacowana, uwzględniająca takie czynniki jak współczynnik cena do zysku i stopa dywidendy porównywalnych papierów wartościowych wyemitowanych przez spółki o podobnych charakterystykach,
- należności – wartość bieżąca (zdyskontowana) kwot wymagających zapłaty, wyznaczona przy odpowiednich bieżących stopach procentowych, pomniejszona o odpisy na należności zagrożone i nieściągalne oraz ewentualne koszty windykacji.
- produktów gotowych i towarów – cena sprzedaży netto pomniejszona o opust marży zysku wynikający z kosztów doprowadzenia przez spółkę przejmującą do sprzedaży zapasu lub znalezienia nabywcy,
- materiałów – aktualna cena nabycia,
- środków trwałych – wartość rynkowa lub ich wartość według niezależnej wyceny, lub gdy nie jest możliwe uzyskanie niezależnej wyceny, aktualna cena nabycia albo koszt wytworzenia, z uwzględnieniem aktualnego stopnia ich zużycia,
- wartości niematerialnych i prawnych – wartość oszacowana, wyznaczona w oparciu o ceny rynkowe takich samych lub podobnych wartości niematerialnych i prawnych,
- zobowiązań – wartość bieżąca (zdyskontowana) kwot wymagających zapłaty, wyznaczona przy odpowiednich bieżących stopach procentowych.

Zapisy te potwierdzają wcześniejsze stwierdzenia, że wartość godziwa nie jest jednorodnym parametrem wyceny i może przyjmować różne formy i odmiany.

Model wartości godziwej zgodnie z regulacjami polskiego prawa rachunkowości wykorzystywany jest do wyceny bilansowej tylko jednej grupy aktywów, to jest inwestycji, oraz do wyceny zobowiązań finansowych. W myśl Ustawy o rachunkowości w przypadku inwestycji jest to równorzędny z modelem kosztu historycznego model wyceny²⁹. Zgodnie jednak z wytycznymi szczegółowymi zawartymi w Rozporządzeniu w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych³⁰ dla większości aktywów finansowych wartość godziwa jest

²⁸ Por. art. 44b ust. 6 Ustawy o rachunkowości.

²⁹ Por. art. 28 ust. 1 pkt 1a, 3 i 5.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. nr 149, poz. 1674 z późn. zm., zwane w dalszej części Rozporządzeniem.

wskazana jako jedyny parametr wyceny. Wyjątek stanowią tutaj aktywa finansowe o charakterze wierzytelnościowym, należące do kategorii: pożyczki udzielone i należności własne oraz aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności.

Zastosowanie wartości godziwej do wyceny bilansowej wiąże się z odpowiednim uwzględnieniem skutków dokonywanych przeszacowań. Przeszacowań dokonuje się na dzień bilansowy w celu ustalenia wartości składnika aktywów lub zobowiązań na poziomie wartości godziwej. Skutkiem przeszacowania do wartości godziwej jest wzrost lub spadek wartości wycenianej pozycji oraz powstanie odpowiedniego rodzaju przychodów lub kosztów bądź kapitału z aktualizacji wyceny. Ze względu na różne sposoby odnoszenia skutków przeszacowania do wartości godziwej określony w polskim prawie bilansowym model wartości godziwej może przyjmować różne odmiany.

Zgodnie z Ustawą o rachunkowości, Rozporządzeniem oraz KSR 2 *Utrata wartości aktywów* w zakresie długoterminowych aktywów finansowych obowiązuje zasada kapitałowo-wynikowego odzwierciedlenia skutków korekt ich wartości, to jest konieczność tworzenia kapitału z aktualizacji wyceny, w przypadku braku kapitału korekty wartości odnoszone są wynikowo. Właściwymi kategoriami wynikowymi dla aktywów finansowych są koszty oraz przychody finansowe. Korekty do wartości godziwej krótkoterminowych aktywów finansowych oraz niefinansowych inwestycji odnoszone są bezpośrednio na wynik finansowy poprzez koszty czy też przychody finansowe dla krótkoterminowych aktywów finansowych, a dla inwestycji niefinansowych pozostałych przychodów bądź kosztów operacyjnych. W przypadku przeszacowania aktywów netto jednostki przejmowanej przy łączeniu oraz spółek podporządkowanych przy konsolidacji sprawozdań finansowych skutki przeszacowania do wartości godziwej odnosi się kapitałowo.

Podsumowanie

Zachodzące w regulacjach prawnych rachunkowości zmiany w obszarze wyceny aktywów i zobowiązań, związane przede wszystkim z wprowadzaniem wartości godziwej jako powszechnego parametru wyceny i próbą zastąpienia modelu kosztu historycznego modelem wartości godziwej, powodują wiele dyskusji w środowisku rachunkowców. Wybór odpowiedniego sposobu wyceny aktywów i zobowiązań ma bowiem swoje skutki sprawozdawcze i wpływa bezpośrednio na wartości prezentowane w sprawozdaniu finansowym, głównie na wynik finansowy. Koncepcja wyceny w wartości godziwej, pozornie prosta i jak najbardziej właściwa, a w rzeczywistości skomplikowana, niejednorodna, związana z szacunkami, przewidywaniem, rodzi wiele zastrzeżeń i wywołuje liczne kontrowersje.

Analizując regulacje polskiego prawa rachunkowości dotyczące wykorzystania wartości godziwej w wycenie bilansowej aktywów i pasywów można stwierdzić, że zakres zastosowania tego parametru wyceny jest znacznie węższy niż w regulacjach MSSF. Dominującym modelem wyceny określonym w Ustawie o rachunkowości jest ciągle model kosztu historycznego. Według tego modelu można wyceniać wszystkie składniki aktywów i zobowiązań, model wartości godziwej jako alternatywny ma zastosowanie do wyceny bilansowej tylko jednej grupy aktywów, a mianowicie inwestycji. W przypadku zobowiązań według wartości godziwej wycenia się zobowiązania finansowe oraz niektóre rezerwy na zobowiązania. Wartość godziwa jako parametr wyceny jest wykorzystywana natomiast do wyceny aktywów netto spółki przejmowanej, przy łączeniu spółek i do wyceny aktywów i zobowiązań spółek podporządkowanych na dzień objęcia kontroli, wspólnokontroli i wywierania znaczącego wpływu przez spółkę nadrzędną.

Obserwując tendencje w zakresie wyceny w międzynarodowym prawie rachunkowości można wyciągnąć wniosek, że zmiany dotyczące poszerzenia obszarów wykorzystania wartości godziwej jako parametru wyceny w polskich regulacjach są nieuniknione i są tylko kwestą czasu. Rodzi się jednak pytanie, czy będą to zmiany w dobrym kierunku?

Literatura

- Gawart M.: *Wartość godziwa – panaceum na całe zło. Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*. Red. Pracownicy Katedry Rachunkowości SGH. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2011.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A.: *Rachunkowość finansowa*. Difin, Warszawa 2002.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F.: *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kutera M., Surdykowska S.: *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*. Difin, Warszawa 2009.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.
- Poniatowska L.: *Metody i modele wyceny bilansowej aktywów i pasywów. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Prawo bilansowe a prawo podatkowe*. Red. B. Micherda. Difin, Warszawa 2011.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 roku w sprawie szczególnych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. nr 149, poz. 1674 z późn. zm.

Rówińska M.: *Wartość godziwa w rachunkowości finansowej i osłonowej w zakresie instrumentów finansowych*. Uniwersytet Ekonomiczny, Katowice 2011.

Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

SFAS 157, <http://www.fasb.org/pdf/fas157.pdf>

FAIR VALUE AND ITS USED IN MEASUREMENT OF ASSETS AND LIABILITIES ACCORDING POLISH ACCOUNTING REGULATIONS

Summary

The article deals with the issue of fair value and its used in measurement of assets and liabilities. It describes the essence, forms and varieties of fair value, and areas of its application in the valuation of assets and liabilities according polish accounting regulations.

Katarzyna Segeth-Boniecka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

SKUTKI ZASTOSOWANIA WARTOŚCI GODZIWEJ W SKONSOLIDOWANYM BILANSIE GRUPY KAPITAŁOWEJ SPÓŁKI WĘGLOWEJ

Wprowadzenie

Ważnym elementem współczesnej gospodarki rynkowej stały się wielopodmiotowe organizacje gospodarcze. Jednostki powiązane kapitałowo powiększają kapitał gospodarczy przede wszystkim poprzez efekt skali i synergii kapitału. Ponadto celem tworzenia grup kapitałowych jest m.in. osiągnięcie efektu różnorodności, poprawa pozycji konkurencyjnej poprzez koncentrację lub dywersyfikację działalności, zwiększenie udziału w rynku lub zdobycie nowego rynku, wykorzystanie wspólnych systemów dystrybucji, łączenie potencjału operacyjnego w celu lepszego wykorzystania jego możliwości, minimalizacja obciążeń podatkowych itp. Podstawowym źródłem informacji na temat funkcjonowania grup kapitałowych jest sporządzane przez jednostkę dominującą skonsolidowane sprawozdanie finansowe. Informacje związane z zachodzącymi w jednostkach zjawiskami dotyczą zwłaszcza posiadanego majątku i źródeł jego finansowania oraz zmian w nich zachodzących. Dlatego bardzo istotne znaczenie ma prawidłowe sporządzenie sprawozdań finansowych, oparte na właściwych parametrach i metodach wyceny.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie zastosowania wartości godziwej w wycenie aktywów netto jednostki zależnej w procedurze wyliczeń różnic konsolidacyjnych, a następnie ukazanie skutków tej wyceny w skonsolidowanym bilansie Grupy Kapitałowej Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.

1. Charakterystyka Grupy Kapitałowej Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.

Tworzenie grupy kapitałowej w sektorze górnictwym ma na celu wzrost wartości i efektywności ekonomicznej całej grupy oraz jej członków m.in. poprzez wykorzystanie jej potencjału, synergii wynikającej ze wzajemnej współpracy gospodarczej. Jedną z grup kapitałowych istniejących w polskim sektorze gór-

nictwa węgla kamiennego jest Grupa Kapitałowa Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. (KHW S.A.). Akcje KHW S.A., występującego dalej jako jednostka dominująca, są w 100% własnością Skarbu Państwa. Jednostka sprawuje kontrolę, czyli ma zdolność do kierowania polityką finansową i operacyjną, nad niżej wymienionymi jednostkami zależnymi, w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z ich działalności¹. Na dzień 31.12.2010 roku KHW S.A. posiadał udziały w następujących jednostkach zależnych:

1. Kopalnia Węgla Kamiennego „Kazimierz-Juliusz” Sp. z o.o.,
2. „Katowicki Węgiel” Sp. z o.o.,
3. Zakłady Energetyki Ciepłej S.A.,
4. Elektrociepłownia „Szopienice” Sp. z o.o.,
5. „Spółka Mieszkaniowa Śląsk” Sp. z o.o.,
6. „Spółka Mieszkaniowa Mysłowice” Sp. z o.o.,
7. „Spółka Mieszkaniowa Kleofas” Sp. z o.o.

Udział w kapitale podstawowym powyższych spółek był na dzień sporządzenia skonsolidowanych sprawozdań równy udziałowi w całkowitej liczbie głosów na Zgromadzeniu Wspólników i Akcjonariuszy i wynosił 100 %. KHW S.A. wraz z powyższymi jednostkami zależnymi stanowi grupę kapitałową (rys. 1).

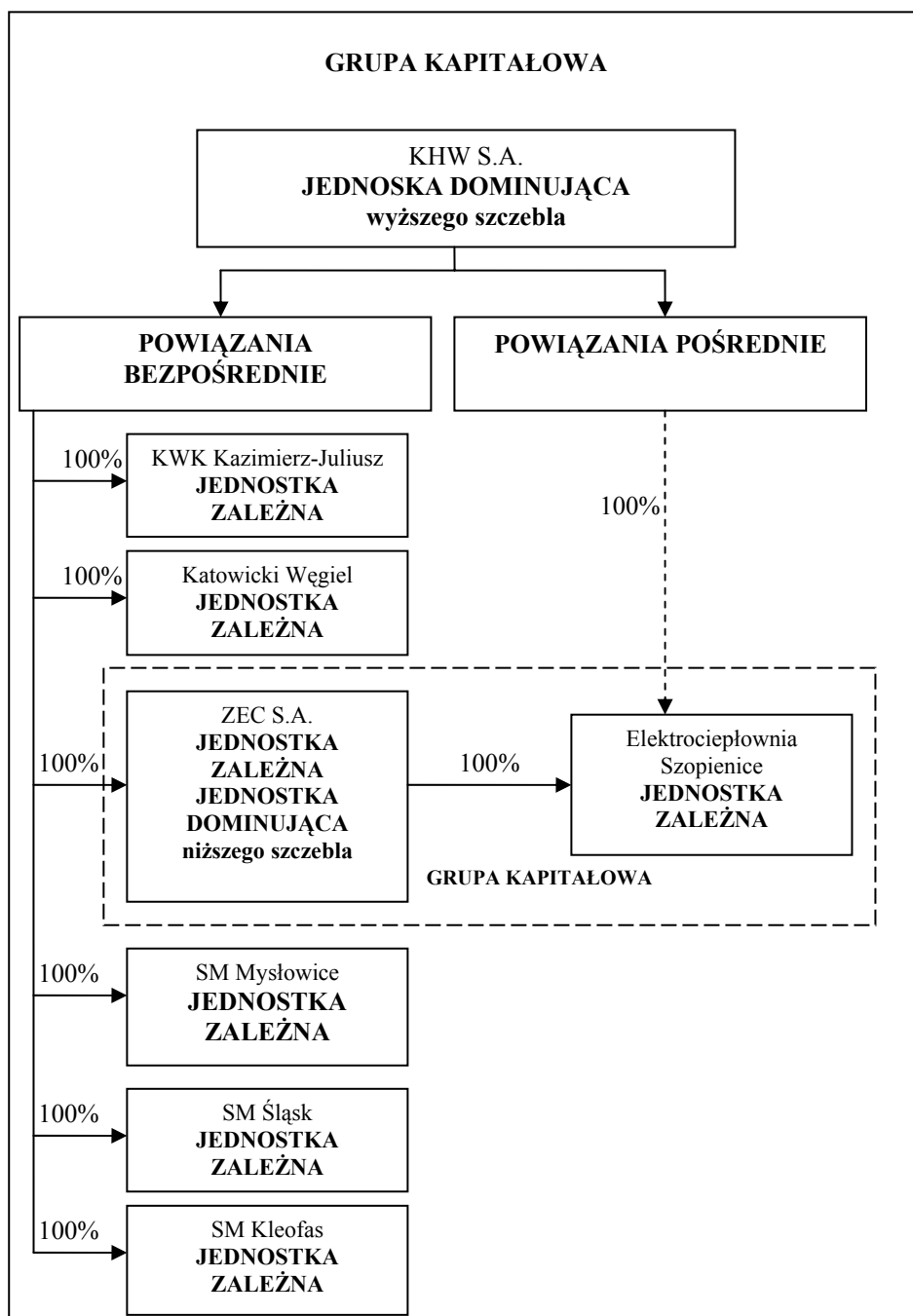
W ramach powiązań bezpośrednich w opisywanej grupie kapitałowej występuje sześć podmiotów, będących jednostkami zależnymi. Ponadto elektrociepłownia „Szopienice” Sp. z o.o. jest jednostką pośrednio zależną od KHW S.A. W spółce tej Zakłady Energetyki Ciepłej S.A. (ZEC S.A., jednostka zależna od KHW S.A.) posiadają 100% udziałów. ZEC S.A. stanowi jednostkę dominującą niższego szczebla, KHW S.A. jest jednostką dominującą wyższego szczebla. Powyższe jednostki objęto konsolidacją metodą pełną.

Ponadto w skład Grupy Kapitałowej Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. na 31.12.2010 roku wchodziły następujące jednostki stowarzyszone, których udziały w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym zostały wycenione metodą praw własności²:

1. Techniczno-Górnicza Spółka Akcyjna „TEGONA”,
2. Ośrodek Badań Środowiska „EKOLAB” Sp. z o.o.,
3. Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo-Handlowe „Strzelec” Sp. z o.o.,
4. Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo-Handlowe „CARBOSPRZĘT” Sp. z o.o.,
5. Wytwórnia Lin Stalowo-Gumowych „SAG” Sp. z o.o.,
6. Przedsiębiorstwo „CARBOMETEL” (w likwidacji),
7. Przedsiębiorstwo Organizacji Turystyki i Wypoczynku „SCORPION II” Sp. z o.o.

¹ Por. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2002 r., nr 76, poz. 694 z późn. zm., art. 3, ust. 1, pkt 34.

² www.khw.pl

Rys. 1. Uczestnicy Grupy Kapitałowej Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. na 31.12.2010 roku

Źródło: Na podstawie informacji ze strony www.khw.pl

Dalsza część opracowania dotyczyć będzie grupy kapitałowej, a więc jednostki dominującej, jaką jest KHW S.A. oraz jednostek wobec niej zależnych.

2. Wartość godziwa a różnica konsolidacyjna

W ramach przeprowadzania procedur konsolidacyjnych na dzień nabycia udziałów, dających kontrolę nad drugą jednostką, należy ustalić tzw. różnicę konsolidacyjną. Powstająca w ten sposób wartość firmy lub ujemna wartość firmy jest jednym z elementów kształtujących obraz grupy kapitałowej, powstający przy tworzeniu powiązań kapitałowych. Samo istnienie w skonsolidowanym bilansie pozycji wartość firmy (dodatnia/ujemna) ujawnia czytelnikowi skonsolidowanego sprawozdania finansowego grupy kapitałowej wiele informacji na temat transakcji kupna udziałów jednostki powiązanej. Powstająca przy nabyciu udziałów jednostki wartość firmy (ujemna wartość firmy) jednostek podporządkowanych ma m.in. wpływ na kształtowanie się mierników ogólnej oceny działalności finansowo-księgowej grupy kapitałowej³ poprzez dokonywanie odpisów – na wynik finansowy grupy kapitałowej. Jednym z elementów kształtujących wysokość powstałej różnicy konsolidacyjnej jest wartość godziwa⁴, w której wyceniane są aktywa netto jednostki podporządkowanej⁵.

Zgodnie z obowiązującym prawem jednostka dominująca, mająca siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, sporządza roczne skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, obejmujące dane jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych wszystkich szczebli, bez względu na ich siedzibę, zestawione w taki sposób, jakby grupa kapitałowa stanowiła jedną jednostkę. W skład skonsolidowanego sprawozdania finansowego wchodzi między innymi bilans⁶. Prawidłowe sporządzenie skonso-

³ Szerzej w: A. Karmańska: *Specyfika analizy wskaźnikowej skonsolidowanych sprawozdań finansowych*. „Problemy Rachunkowości” 2006, nr 1 (24), s. 36-43.

⁴ Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 28, ust. 6.

⁵ Wartością firmy jest nadwyżka wartości udziałów nad odpowiadającą im częścią aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych, którą wykazuje się w aktywach skonsolidowanego bilansu w odrębnej pozycji aktywów trwałych jako „Wartość firmy jednostek podporządkowanych”. Ujemną wartością firmy jest zaś nadwyżka odpowiedniej części aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych nad wartością udziałów, którą wykazuje się w pasywach skonsolidowanego bilansu w odrębnej pozycji jako „Ujemna wartość firmy jednostek podporządkowanych”. Ibid., art. 60, ust. 2.

⁶ Skonsolidowane sprawozdanie finansowe składa się z:

- 1) skonsolidowanego bilansu;
- 2) skonsolidowanego rachunku zysków i strat;
- 3) skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych;
- 4) zestawienia zmian w skonsolidowanym kapitale własnym;
- 5) informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do skonsolidowanego sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

Ibid., art. 55, ust. 2.

lidowanego sprawozdania finansowego wymaga przestrzegania określonych procedur konsolidacyjnych oraz dokonania odpowiednich korekt.

3. Opis przypadku

W czerwcu 2003 roku jednostka zależna ZEC S.A. nabyła 100% udziałów w Elektrociepłowni „Szopienice” za 6 238 872,86 PLN. W wyniku nabycia ZEC S.A. stał się podmiotem dominującym w stosunku do Elektrociepłowni „Szopienice”. Jednocześnie powstało pośrednie powiązanie pomiędzy KHW S.A. a Elektrociepłownią „Szopienice”. KHW S.A. stał się podmiotem dominującym wyższego szczebla wobec Elektrociepłowni „Szopienice”.

Ustalenie wartości firmy

Na dzień objęcia kontroli nad jednostką zależną ustala się wartość godziwą aktywów netto jednostki zależnej, rozliczając tę wartość proporcjonalnie do udziałów posiadanych przez jednostkę dominującą i inne jednostki grupy kapitałowej, objęte skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym oraz udziałowców mniejszościowych⁷. Aktywa netto są to aktywa jednostki pomniejszone o zobowiązania, odpowiadające wartościowi kapitałowi własnemu. Wartość tych aktywów w jednostce zależnej, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, należy wycenić według wartości godziwej, dlatego konieczne jest przeszacowanie wartości aktywów netto jednostki zależnej na dzień nabycia do wartości godziwej. Przy ustalaniu wartości godziwej aktywów netto jednostki zależnej należy kierować się ustaleniami zawartymi w art. 44b ust. 4 Ustawy o rachunkowości, gdzie szczegółowo określono kategorie wartości godziwej dla poszczególnych składników aktywów i zobowiązań spółki zależnej.

Analiza sprawozdania finansowego jednostki zależnej Elektrociepłowni „Szopienice” pod kątem wprowadzenia korekt do wartości godziwej, ustalonych na dzień nabycia, wykazała, że należało przeszacować (pomniejszyć) o 3 122 266,09 PLN wartość księgową wniesionych aktywów trwałych. Stan powyższych aktywów trwałych wskazywał na całkowite zużycie⁸. W związku z powyższym dokonano obniżenia wartości przejętych aktywów netto do ich wartości godziwej.

Kolejnym etapem w procedurach konsolidacyjnych bilansu, przeprowadzanym także na dzień nabycia udziałów w jednostce zależnej, jest ustalenie

⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzenia przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych. Dz.U. nr 169, poz. 1327, par. 12.1.

⁸ Za wartość godziwą środków trwałych przyjmuje się wartość rynkową lub ich wartość według niezależnej wyceny. W przypadku, gdy nie jest możliwe uzyskanie niezależnej wyceny środków trwałych – aktualną cenę nabycia albo koszt wytworzenia, z uwzględnieniem aktualnego stopnia ich zużycia. Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 44b, ust. 4, pkt 7.

różnic konsolidacyjnych. Różnica konsolidacyjna jest to różnica między ceną nabycia udziałów w jednostce zależnej a odpowiadającą im częścią aktywów netto jednostki zależnej wycenionych według wartości godziwych. Może ona przyjąć postać wartości firmy, gdy wartość nabytych udziałów jest większa od odpowiadającej jej części aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych lub ujemnej wartości firmy, gdy wartość nabytych udziałów jest mniejsza od odpowiadającej jej części aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych. Jeżeli wartości te są równe, to nie powstają różnice konsolidacyjne.

Procedurę wyliczenia różnicy konsolidacyjnej przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Wyliczenie wartości firmy na dzień nabycia w oparciu o wartość godziwą aktywów netto (w PLN)

Cena nabycia udziałów	6 238 872,86
Aktywa netto spółki na dzień nabycia wg wartości godziwej (aktywa netto – 3 122 266,09)	9 086 306,68
Wartość godziwa przejętych aktywów netto* 100% * 9 086 306,68	9 086 306,68
Ujemna wartość firmy (6 238 872,86 - 9 086 306,68)	2 847 433,82

* Z uwzględnieniem nabytego procentowego udziału w jednostce.

Źródło: Na podstawie materiałów otrzymanych od jednostki.

Pomiędzy wartością godziwą a księgową pozostałych składników aktywów netto nie wystąpiły różnice, wobec czego przyjęto ich wartość księgową.

Nadwyżkę wartości godziwej aktywów netto spółki nad ceną nabycia udziałów, czyli ujemną wartość firmy, ujęto w bilansie skonsolidowanym. W wyniku powstałej różnicy konsolidacyjnej źródła finansowania aktywów grupy kapitałowej na 31.12.2003 roku nieznacznie zwiększyły się o nieco ponad 2777 tys. PLN (2 847 433,82 – 70 020⁹), co stanowi zaledwie 0,1% ogółu pasywów¹⁰.

Wyliczenie wielkości odpisu ujemnej wartości firmy

Od ustalonych na dzień rozpoczęcia sprawowania kontroli przez jednostkę dominującą nad jednostką zależną różnic konsolidacyjnych, przyjmujących postać wartości firmy lub ujemnej wartości firmy, dokonuje się odpisów amortyzacyjnych. Jest to kolejny etap procedur konsolidacyjnych sporządzania skonsolidowanego bilansu metodą pełną.

⁹ Odpis ujemnej wartości firmy za okres od 30.06.2003 r. do 31.12.2003 r.

¹⁰ Por. www.khw.pl. Skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej na 31.12.2003 r.

W opisywanym przypadku, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, ustalono zasadę odpisywania ujemnej wartości firmy. Okres dokonywania odpisów ujemnej wartości firmy uzależniony jest od okresu amortyzacji aktywów rzeczowych jednostki zależnej. Ujemna wartość firmy jest mniejsza od wartości rzeczowego majątku trwałego jednostki zależnej, podlegającego umorzeniu. W związku z powyższym różnica konsolidacyjna (ujemna wartość firmy) podlega rozliczeniu w przychody w takim samym czasie, w jakim jest rozliczana amortyzacja majątku trwałego jednostki. Ujemną wartość firmy amortyzuje się przez okres będący średnią ważoną okresu ekonomicznej użyteczności nabytych i podlegających amortyzacji aktywów¹¹.

Ustalony średnio ważony (miesięczny) okres amortyzacji wyniósł 244 miesiące. Miesięczny odpis ujemnej wartości firmy wyniósł 11 670 PLN (2 847 433,82 : 244). Amortyzacja ujemnej wartości firmy w pierwszym roku dokonywania jej odpisu, to jest za okres od 30.06.2003 roku do 31.12.2003 roku wyniosła 70 020 PLN (11 670 * 6). W kolejnych latach roczna wartość odpisu ujemnej wartości firmy opiewała na kwotę 140 040 PLN (11 670 * 12).

Korekty w skonsolidowanym bilansie z tytułu powstałych różnic konsolidacyjnych

Dokonanie odpisu amortyzacyjnego wartości firmy powoduje zmniejszenie wartości bilansowej w aktywach skonsolidowanego bilansu, pozycja A. Aktywa trwałe – II. Wartość firmy jednostek podporządkowanych – 1. Wartości firmy jednostek zależnych oraz pośrednio, poprzez pozycję w skonsolidowanym rachunku zysków i strat, pozycja O. Odpis wartości firmy – I. Odpis wartości firmy – jednostki zależne, zmniejszenie skonsolidowanego wyniku finansowego grupy kapitałowej wykazywanego w skonsolidowanym bilansie w ramach kapitałów własnych. Dokonanie odpisu amortyzacyjnego ujemnej wartości firmy powoduje zmniejszenie wartości bilansowej pozycji pasywów skonsolidowanego bilansu, pozycja C. Ujemna wartość firmy jednostek podporządkowanych – I. Ujemna wartości firmy – jednostki zależne oraz pośrednio, poprzez pozycję w skonsolidowanym rachunku zysków i strat, pozycja P. Odpis ujemnej wartości firmy – I. Odpis ujemnej wartości firmy – jednostki zależne, zwiększenie skonsolidowanego wyniku finansowego grupy kapitałowej.

Na dzień 31.12.2010 roku grupa kapitałowa sporządziła bilans skonsolidowany, uwzględniając korekty wynikające z powstałej przy nabyciu udziałów w jednostce zależnej różnicy konsolidacyjnej (tabela 2).

¹¹ Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 44b, ust. 11.

Tabela 2

Korekty w skonsolidowanym bilansie grupy kapitałowej na dzień 31.12.2010 roku

Pozycje korygowane	Wn	Ma
Ujemna wartość firmy – jednostki zależne*	1 050 300 PLN (70 020 + 140 040 * 7)	
Zysk (strata) z lat ubiegłych**		910 260 PLN
Zysk (strata) netto***		140 040 PLN
Razem	1 050 300 PLN	1 050 300 PLN

* Skonsolidowany bilans: Pasywa – C. Ujemna wartość firmy – I. Ujemna wartość firmy – jednostki zależne. Załącznik nr 2 Rozporządzenia Ministra Finansów, op. cit.

** Skonsolidowany bilans: Pasywa – A. Kapitał własny – VII. Zysk (strata) z lat ubiegłych. Ibid.

*** Skonsolidowany bilans: Pasywa – A. Kapitał własny – IX. Zysk (strata) netto. Ibid.

Źródło: Na podstawie materiałów otrzymanych z jednostki oraz zawartych na stronie www.khw.pl

Ujemna wartość firmy na dzień 31.12.2010 roku w skonsolidowanym bilansie wynosi 1 797 133,82 PLN, zwiększając o tę kwotę wartość źródeł finansowania aktywów, co stanowi zaledwie 0,04% ogółu pasywów¹².

Podsumowanie

Zastosowanie wartości godziwej w wycenie bilansowej może rodzić w sprawozdaniu finansowym, również skonsolidowanym, wielorakie skutki. Choć w opisanym przykładzie zastosowanie wartości godziwej w konsolidacji sprawozdań finansowych, zwłaszcza w ustaleniu różnic konsolidacyjnych, nie wywarło dużego wpływu na ostateczną sumę bilansową skonsolidowanego bilansu, to wyraźnie wpływa na treść ekonomiczną pozycji sprawozdawczych rodzących się podczas procedur konsolidacyjnych.

Zastosowanie wartości godziwej podczas procedur konsolidacyjnych rodzi konkretne skutki dla pozycji bilansowych zarówno w chwili nabycia udziałów – ukazując m.in., czy tworzenie powiązań kapitałowych wiązało się z powstaniem ujemnej czy też dodatniej wartości konsolidowanej firmy, jak również w kolejnych dniach bilansowych skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Ponadto wycena w wartości godziwej ma wpływ na kształtowanie się wskaźników finansowych – narzędzi, które pomagają ocenić działalność finansowo-ekonomiczną grupy kapitałowej – takich jak: wskaźniki rentowności grupy (np. stopa zwrotu z kapitału), wskaźniki wpływu jednostek z grupy na jej wynik finansowy (np. wskaźnik wpływu jednostek zależnych na skonsolidowany wynik finansowy), wskaźniki oceny uśrednionego zadłużenia jednostek z grupy kapitałowej i zdolności jego obsługi (np. stopień pokrycia majątku trwałego kapitałem własnym)¹³.

¹² Por. www.khw.pl – Skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej na 31.12.2010 r.

¹³ Por. A. Karmańska: *Specyfika analizy wskaźnikowej skonsolidowanych sprawozdań finansowych*, op. cit.

Należy zauważyć, że skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej jest zazwyczaj bardzo cenione w analizie finansowej, zwłaszcza ze względu na jego dostępność i jednorodność – zunifikowaną przez bilansowe formę. Czytelnicy sprawozdań finansowych zakładają (oczekują), że zawarte w nich informacje są wiarygodne. W celu potwierdzenia tej wiarygodności, obok opinii biegłego rewidenta, czasem wymagają jednak bardziej szczegółowych informacji, w tym m.in. na temat sposobu ustalenia wartości godziwej. W związku z powyższym, dla uwiarygodnienia informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, wydaje się konieczne przedstawienie procedury ustalania wartości godziwej konkretnej pozycji majątku jednostki ze względu na różnorodne metody szacowania wartości godziwej. Wartość godziwa staje się bardziej wiarygodna w przypadku składników dostępnych na aktywnych rynkach. W pozostałych sytuacjach skomplikowane procedury ustalania wartości godziwej mogą zniechęcać jednostki do jej stosowania, natomiast w oczach czytelników sprawozdań finansowych rodzić wiele wątpliwości co do wiarygodności wyceny, a zatem obniżają wiarygodność sprawozdania finansowego, a tym samym jego potencjał informacyjny. Obecna praktyka pokazuje jednak, że informacja na temat sposobu ustalenia wartości godziwej określonego składnika majątku podawana jest tylko w minimalnym zakresie. Czytelnik sprawozdania finansowego informowany jest najczęściej jedynie o fakcie zastosowania wartości godziwej do wyceny określonego składnika bilansu¹⁴.

Literatura

- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Karmańska A.: *Specyfika analizy wskaźnikowej skonsolidowanych sprawozdań finansowych*. „Problemy Rachunkowości” 2006, nr 1 (24).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzenia przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych. Dz.U. nr 169, poz. 1327.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2002 r., nr 76, poz. 694 z późn. zm.
- Witryna internetowa Katowickiego Holdingu Węglowego S.A., www.khw.pl

¹⁴ Szerzej w: A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 203-245.

THE EFFECTS OF FAIR VALUE USAGE IN CONSOLIDATION BALANCE SHEET OF COAL MINE CAPITAL GROUP

Summary

The article indicates the usage of fair value in preparation of consolidation balance sheet. Fair value measurement has influenced consolidated financial reporting significantly, mainly in the position of goodwill (negative goodwill). Article refers to data of Katowice Coal Holding Capital Group J.S.C.

Aleksandra Sulik-Górecka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

WARTOŚĆ GODZIWA W BILANSOWEJ WYCENIE LOKAT ZAMKNIĘTYCH FUNDUSZY INWESTYCYJNYCH

Wprowadzenie

Wejście Polski do Unii Europejskiej oraz koniunktura na rynkach finansowych sprzyjały rozwojowi funduszy inwestycyjnych, zarówno otwartych, jak i zamkniętych do roku 2007¹. Światowy kryzys finansowy również nie zmniejszył zainteresowania inwestorów możliwościami inwestycyjnymi zamkniętych funduszy. Problem badawczy niniejszego opracowania stanowią zasady rachunkowości i sprawozdawczości zamkniętych funduszy inwestycyjnych ze szczególnym uwzględnieniem problemu wyceny sprawozdawczej tych funduszy. Celem opracowania jest analiza rozwiązań przyjętych w ustawodawstwie polskim, a także próba oceny wpływu metod oszacowania wartości godziwej aktywów i zobowiązań na prezentowany w sprawozdaniu finansowym wynik z operacji. Zastosowane narzędzia badawcze obejmują w szczególności analizę aktów prawnych oraz dostępnej literatury przedmiotu, a także analizę sprawozdania finansowego i przykładowej metody wyceny wartości godziwej wybranego funduszu.

1. Istota działania zamkniętych funduszy inwestycyjnych

Fundusze inwestycyjne są specyficznymi, zorganizowanymi formalnie podmiotami, których głównym zadaniem jest inwestowanie środków powierzonych przez uczestników funduszy na rynkach finansowych w celu pomnażania tych środków². Fundusz inwestycyjny, jako inwestor zbiorowy, zapewnia zwykle uczestnikom funduszu wyższy stopień bezpieczeństwa inwestycji niż w sytuacji samodzielnego lokowania środków finansowych, głównie ze względu na ograniczanie ryzyka inwestycyjnego poprzez dywersyfikację portfela³.

¹ D. Dawidowicz: *Fundusze inwestycyjne. Rodzaje – metody oceny – analiza*. CeDeWu.pl, Warszawa 2011, s. 56.

² K. Sas-Kulczyka, D. Choryło, J. Król, Z. Lasota: *Instytucje wspólnego inwestowania w Polsce. Fundusze inwestycyjne i emerytalne*. WIG PRESS, Warszawa 1998, s. 2.

³ D. Krupa: *Zamknięte fundusze inwestycyjne*. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 32.

Podstawowym aktem prawnym regulującym działanie funduszy inwestycyjnych w Polsce jest Ustawa o funduszach inwestycyjnych z 27 maja 2004 roku, w której fundusz inwestycyjny określono jako: „osobę prawną, której wyłącznym przedmiotem działalności jest lokowanie środków pieniężnych zebranych w drodze publicznego, a w przypadkach określonych w ustawie również niepublicznego, proponowania nabycia jednostek uczestnictwa albo certyfikatów inwestycyjnych, w określone w ustawie papiery wartościowe, instrumenty rynku pieniężnego i inne prawa majątkowe”⁴.

Zamknięte fundusze inwestycyjne emitują stałą liczbę tytułów uczestnictwa, które są papierami wartościowymi i nie podlegają umorzeniu w drodze ich wykupu przez fundusz. Zgodnie z Ustawą o funduszach inwestycyjnych tytuły te określa się jako certyfikaty inwestycyjne. Certyfikaty inwestycyjne mogą być przedmiotem oferty publicznej lub dopuszczenia do obrotu na rynku regulowanym⁵.

Cechą charakterystyczną zamkniętych funduszy inwestycyjnych jest możliwość inwestowania w instrumenty finansowe o większym ryzyku inwestycyjnym. Zamknięte fundusze inwestycyjne inwestują przykładowo w:

- udziały w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością,
- nieruchomości,
- instrumenty pochodne,
- wierzytelności,
- jednostki uczestnictwa lub certyfikaty inwestycyjne innych funduszy inwestycyjnych⁶.

Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem bilansowym jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o funduszach inwestycyjnych, bez względu na wielkość przychodów, zobligowane są do stosowania przepisów Ustawy o rachunkowości⁷. Ponadto w odniesieniu do funduszy inwestycyjnych należy stosować przepisy Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 roku w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych⁸. Szczególne zasady rachunkowości i sprawozdawczości funduszy inwestycyjnych określone zostały zgodnie z dyspozycją Ustawy o rachunkowości⁹ w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 roku¹⁰, zwanym dalej Rozporządzeniem.

⁴ Art. 3.1 Ustawy o funduszach inwestycyjnych z 27 maja 2004 r. Dz.U. z 2004 r., nr 146, poz. 1546 z późn. zm.

⁵ Art. 17.2 Ustawy o funduszach inwestycyjnych, op. cit.

⁶ D. Dawidowicz: *Fundusze inwestycyjne...*, op. cit., s. 20.

⁷ Art. 2.3 Ustawy z dnia 29 września 1994r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

⁸ Rozporządzenie MF z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2004 r., nr 149, poz. 1674.

⁹ Art. 81.2 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych. Dz.U. z 2007 r., nr 250, poz. 1871.

2. Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz sporządzania sprawozdań finansowych zamkniętych funduszy inwestycyjnych

Według Rozporządzenia, rachunkowość funduszy prowadzi towarzystwo, które działa jako organ funduszu¹¹, przy czym towarzystwo funduszy inwestycyjnych to spółka akcyjna, która tworzy fundusze inwestycyjne, zarządza nimi i reprezentuje je w stosunkach z osobami trzecimi¹². Utworzenie funduszu wymaga sporządzenia statutu w formie aktu notarialnego, zawarcia umowy z depozytariuszem¹³ o prowadzenie rejestru aktywów funduszu inwestycyjnego, wydania zezwolenia przez Komisję Nadzoru Finansowego¹⁴ i wpisania do rejestru funduszy inwestycyjnych, prowadzonego przez Sąd Okręgowy w Warszawie¹⁵. Prowadzenie ksiąg może zostać zlecone przez towarzystwo innym upoważnionym na podstawie odrębnych przepisów podmiotom¹⁶.

Księgi rachunkowe funduszy inwestycyjnych prowadzone są w walucie, w której wyceniane są aktywa funduszu i ustalane jego zobowiązania. Oprócz standardowych elementów ksiąg rachunkowych określonych w art. 13.1 Ustawy o rachunkowości, rachunkowość funduszy inwestycyjnych obejmuje rejestr certyfikatów inwestycyjnych zawierający szczegółową ewidencję kapitału wpłaconego i wypłaconego¹⁷.

Nadrzędnym celem rachunkowości funduszu jest umożliwienie ustalenia wartości aktywów netto na każdy dzień wyceny oraz na dzień bilansowy¹⁸. Rachunkowość funduszy inwestycyjnych determinuje bowiem fakt, że ma ona służyć uczestnikom funduszu inwestycyjnego, którzy przede wszystkim dążą do pomnażania zainwestowanych środków. Sprawozdania finansowe pełnią dla uczestników funduszu inwestycyjnego rolę informacyjną w zakresie efektywności pomnażania środków przez fundusz, dlatego powinny być oparte na prawidłowej i rzetelnej wycenie aktywów netto funduszu.

¹¹ Art. 9.1. Ibid.

¹² Art. 4 Ustawy o funduszach inwestycyjnych, op. cit.

¹³ Depozytariuszem może wyłącznie być: 1) bank krajowy, którego fundusze własne wynoszą co najmniej 100 000 000 PLN, 2) oddział instytucji kredytowej posiadającej siedzibę poza RP, jeśli fundusze tego oddziału wynoszą co najmniej 100 000 000 PLN, 3) Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych Spółka Akcyjna.

¹⁴ Komisja Nadzoru Finansowego to centralny organ administracji państwowej sprawujący nadzór nad rynkiem finansowym w Polsce. Por. Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym z dnia 21 lipca 2006 r. Dz.U. z 2006 r., nr 157, poz. 1119.

¹⁵ Art. 15.1 Ustawy o funduszach inwestycyjnych, op. cit.

¹⁶ Art. 9.2 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych, op. cit.

¹⁷ Art. 8. Ibid.

¹⁸ Art. 9.1. Ibid.

Elementy sprawozdania finansowego funduszy inwestycyjnych obejmują:

- wprowadzenie do sprawozdania finansowego,
- zestawienie lokat,
- bilans,
- rachunek wyniku z operacji,
- zestawienie zmian w aktywach netto,
- rachunek przepływów pieniężnych,
- noty objaśniające,
- informację dodatkową¹⁹.

Sprawozdania finansowe funduszy sporządza się dwa razy w roku jako półroczne sprawozdanie finansowe oraz roczne sprawozdanie finansowe. Dane w sprawozdaniu wykazuje się w tys. PLN. Roczne sprawozdanie finansowe podlega badaniu przez biegłego rewidenta oraz zatwierdzeniu w formie uchwały Walnego Zgromadzenia akcjonariuszy towarzystwa funduszy. Roczne sprawozdanie powinno być zatwierdzone ciągu 4 miesięcy od zakończenia roku obrotowego, a następnie ogłoszone²⁰ wraz z opinią biegłego rewidenta. Natomiast sporządzenie, przegląd i ogłoszenie półrocznego sprawozdania finansowego powinno nastąpić nie później niż 2 miesiące od zakończenia pierwszego półrocza roku obrotowego²¹.

Przykład bilansu zamkniętego funduszu inwestycyjnego zgodnego z obowiązującym wzorem zamieszczono w tabeli 1.

Aktywa funduszu pomniejszone o zobowiązania funduszu to aktywa netto. Zobowiązania funduszu powstają zwykle z tytułu kwot należnych towarzystwu za zarządzanie funduszem, opłat dla depozytariusza, usług w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz badania sprawozdań itp. Zasada równowagi bilansowej w bilansie funduszy inwestycyjnych przejawia się w równoważeniu aktywów netto funduszu wartością kapitału wpłaconego pomniejszonego o kapitał wypłacony, wartością zatrzymanych dochodów oraz wzrostem (lub spadkiem) wartości lokat w odniesieniu do ceny nabycia. Bilans funduszu inwestycyjnego zamkniętego zawiera ponadto cenne dla inwestorów informacje o liczbie zarejestrowanych certyfikatów inwestycyjnych oraz wartości aktywów netto na certyfikat inwestycyjny (w PLN), a nawet rozwodnioną wartość aktywów netto na jednostkę przewidywanych certyfikatów inwestycyjnych.

¹⁹ Art. 35.1. Ibid.

²⁰ Fundusz inwestycyjny zamknięty, który nie jest publicznym funduszem inwestycyjnym, udostępnia roczne i półroczne sprawozdania finansowe na żądanie uczestnika funduszu. Por. art. 219.4 Ustawy o funduszach inwestycyjnych, op. cit.

²¹ Art. 32, 38, 40 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych, op. cit.

W tabeli 6 zamieszczono rachunek wyniku z operacji przykładowego zamkniętego funduszu inwestycyjnego.

Należy zauważyć, że na wynik funduszu składają się nie tylko otrzymane przychody z utrzymywanych lokat (np. dywidendy, odsetki, dodatnie saldo różnic kursowych) i zrealizowany zysk ze zbycia lokat, ale również wzrost (lub spadek) niezrealizowanego zysku z wyceny lokat.

Oznacza to, że sposób wyceny posiadanych lokat ma istotny wpływ na wartość wyniku z operacji.

3. Metody wyznaczenia wartości godziwej aktywów i zobowiązań w wycenie sprawozdawczej zamkniętych funduszy inwestycyjnych

W wycenie sprawozdawczej funduszy inwestycyjnych kluczowe znaczenie ma konieczność wyceny aktywów i ustalenia zobowiązań według wiarygodnie oszacowanej wartości godziwej²². Wiążącą definicję wartości godziwej wyznacza Ustawa o rachunkowości, zgodnie z którą²³: „za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami”.

Zgodnie z Rozporządzeniem, wartość godziwą składników lokat notowanych na aktywnym rynku wyznacza się co do zasady według ostatniego dostępnego w momencie dokonywania wyceny kursu ustalonego na aktywnym rynku w dniu wyceny, pod warunkiem, że jest to zwykły dzień dokonywania transakcji. Zastrzeżenia dotyczą sytuacji, gdy wolumen obrotów na danym składniku aktywów jest znacząco niski, na danym składniku aktywów nie zawarto żadnej transakcji lub dzień wyceny nie był zwykłym dniem dokonywania transakcji – wówczas ostatni dostępny kurs z aktywnego rynku należy skorygować w sposób doprowadzający do wiarygodnej wartości godziwej²⁴.

W przypadku, gdy składnik lokat notowany jest na więcej niż jednym rynku, przyjęty kurs wyznaczający wartość godziwą składnika lokat powinien wynikać z takich kryteriów doboru rynku głównego jak wolumen obrotu na danym składniku lokat, liczba zawartych transakcji na danym składniku lokat, ilość

²² Art. 23.2. Ibid.

²³ Art. 28.6 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

²⁴ Art. 24 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych, op. cit.

danego składnika lokat wprowadzonego do obrotu, kolejność wprowadzenia do obrotu lub możliwość dokonania przez fundusz transakcji na danym rynku²⁵.

Znacznie większym problemem jest wyznaczenie wartości godziwej składników lokat nienotowanych na aktywnym rynku. Przykładowo dla dłużnych papierów wartościowych oraz papierów wartościowych nabytych przy zobowiązaniu się drugiej strony do odkupu należy wyznaczyć skorygowaną cenę nabycia przy zastosowaniu efektywnej stopy procentowej. Skutki wyceny należy odnieść w przychody odsetkowe lub koszty odsetkowe funduszu²⁶. Wycenę sprawozdawczą nieruchomości należy przeprowadzać na podstawie operatu szacunkowego, spełniającego wymogi przepisów o gospodarce nieruchomościami i skorygowanego o ewentualne zmiany wartości godziwej, które nastąpiły po sporządzeniu operatu²⁷.

Aktywa i zobowiązania denominowane w walutach obcych wycenia się w walucie, w której notowane są na aktywnym rynku lub w walucie, w której są denominowane, jeśli nie są notowane na aktywnym rynku. Natomiast w sprawozdaniu finansowym należy je wykazać w walucie, w której wyceniane są aktywa i zobowiązania funduszu po przeliczeniu według ostatniego dostępnego średniego kursu wyliczonego dla danej waluty przez NBP²⁸.

Zgodnie z Rozporządzeniem, za wiarygodnie oszacowaną wartość godziwą można uznać szacunek wyspecjalizowanej niezależnej jednostki świadczącej takie usługi lub wynik zastosowania właściwego modelu wyceny danego składnika lokat. Wybór modelu spośród powszechnie znanych metod estymacji należy uzgodnić z depozytariuszem²⁹.

4. Wycena przykładowej lokaty w rocznym sprawozdaniu finansowym przykładowego zamkniętego funduszu inwestycyjnego

Bilans przykładowego zamkniętego funduszu inwestycyjnego (FIZ)³⁰ zamieszczono w tabeli 1.

²⁵ Ibid.

²⁶ Art. 25 i art. 28.1. Ibid.

²⁷ Art. 26. Ibid.

²⁸ Art. 29. Ibid.

²⁹ Art. 30. Ibid.

³⁰ Ze względu na ochronę danych finansowych nazwa zamkniętego funduszu inwestycyjnego (FIZ) nie została ujawniona, a dane finansowe zostały przekształcone. Przyp. autora.

Tabela 1

Bilans FIZ za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2010 roku

Pozycje bilansu (w tys. PLN)	31.12.2010 r.	31.12.2009 r.
I. Aktywa	993 337	888 346
1. Środki pieniężne i ich ekwiwalenty	962	3828
2. Należności	0	0
3. Transakcje przy zobowiązaniu się drugiej strony do odkupu	11 197	6410
4. Składniki lokat notowane na aktywnym rynku, w tym:	0	0
– dłużne papiery wartościowe	0	0
5. Składniki lokat nienotowane na aktywnym rynku, w tym:	981 178	878 108
– dłużne papiery wartościowe	71 207	81 184
6. Nieruchomości	0	0
7. Pozostałe aktywa	0	0
II. Zobowiązania	83	101
III. Aktywa netto (I - II)	993 254	888 245
IV. Kapitał Funduszu	51 204	51 204
1. Kapitał wpłacony	53 387	53 387
2. Kapitał wypłacony (wielkość ujemna)	-2183	-2183
V. Dochody zatrzymane	104 689	92 698
1. Zakumulowane, nierozdysponowane przychody z lokat netto	94 727	82 737
2. Zakumulowany, nierozdysponowany zrealizowany zysk (strata) ze zbycia lokat	9962	9961
VI. Wzrost (spadek) wartości lokat w odniesieniu do ceny nabycia	837 361	744 343
VII. Kapitał Funduszu i zakumulowany wynik z operacji (IV + V +/- VI)	993 254	888 245
Liczba certyfikatów inwestycyjnych	165	165
Seria A	165	165
Wartość aktywów netto na certyfikat inwestycyjny (w PLN)	6 019 720,00	5 383 300,00
Seria A	6 019 720,00	5 383 300,00
Przewidywana liczba certyfikatów inwestycyjnych	165	165
Rozwodniona wartość aktywów netto na certyfikat inwestycyjny (w PLN)	6 019 720,00	5 383 300,00

Zgodnie ze statutem przykładowego FIZ, celem funduszu jest wzrost wartości aktywów funduszu w wyniku wzrostu wartości lokat. Fundusz może inwestować powierzone środki w:

- udziały spółek z ograniczoną odpowiedzialnością,
- akcje spółek niepublicznych,
- dłużne papiery wartościowe emitowane przez Skarb Państwa,
- wierzytelności,
- instrumenty rynku pieniężnego,
- waluty.

Na dzień bilansowy fundusz wykazał lokaty, które zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2

Składniki lokat FIZ

Składniki lokat	Wartość według ceny nabycia w tys. PLN	Wartość według wyceny na dzień bilansowy w tys. PLN	Procentowy udział w aktywach ogółem
Akcje w tym:	39 575	824 223	82,97
– X S.A.	13 600	11 536	1,16
– Y SKA	16 975	785 841	79,11
– Z S.A.	9000	26 846	2,70
Dłużne papiery wartościowe	71 000	71 207	7,79
Udziały w sp. z o. o.	13 006	65 719	6,62
Depozyty	20 000	20 029	2,02
Razem	143 581	981 178	99,40

Dla przykładu przedstawiono sposób wyceny wartości godziwej akcji spółki X S.A. posiadanych przez FIZ. Wycena została dokonana poprzez porównanie do spółki akcyjnej X_{por} S.A. notowanej na aktywnym rynku, działającej w tej samej branży. Dane porównawcze obu spółek zamieszczono w tabeli 3.

Tabela 3

Porównanie danych finansowych do wyceny akcji spółki X S.A.

Dane finansowe	X S.A.	X_{por} S.A.
sprzedaż netto (mln PLN)	292,8	150,0
EBITDA	51,8	9,5
marża EBITDA	17,7%	6,4%
amortyzacja (mln PLN)	12,2	5,5
EBIT (mln PLN)	39,6	4,0
marża EBIT	13,5%	2,7%
zysk brutto (mln PLN)	39,2	28
rentowność brutto	13,4%	18,5%
zysk netto (mln PLN)	39,2	-0,5

Cd. tabeli 3

rentowność netto	13,4%	-0,3%
kapitały własne (mln PLN)	85,9	64,5
dług netto	33,7	25,6
ROA	18,9%	-0,4%
ROE	45,6%	-0,8%
kapitalizacja (mln PLN)	-	34,13
kapitalizacja/zysk netto	-	-67,2
kapitalizacja/kapitały własne	-	0,5
kapitalizacja/sprzedaż netto	-	0,2
kapitalizacja/EBITDA	-	3,6
kapitalizacja +dług netto/EBITDA	-	6,3

W tabeli 4 przedstawiono sposób wyceny akcji spółki X S.A.

Tabela 4

Wycena akcji spółki X S.A.

Wyszczególnienie	Wartość (mln PLN)
1. kapitały własne X S.A. * kapitalizacja/kapitały własne X_{por} S.A.	45,4
2. kapitalizacja/sprzedaż netto X_{por} S.A. * sprzedaż netto X S.A.	66,6
3. kapitalizacja +dług netto/EBITDA X_{por} S.A * EBITDA X S.A. – dług netto X S.A.	290,4
4. średnia 1:4	134,15
5. dyskonto za niepłynność X S.A.	35 %
6. wycena spółki X S.A.	87, 2
7. wycena spółki X S.A./liczba akcji X S.A. * pakiet posiadanych akcji	11 536

Z tabel 4 i 2 wynika że wartość godziwa akcji spółki X S.A. na dzień bilansowy jest niższa o 2064 tys. PLN w stosunku do ceny nabycia.

Łączne zestawienie zmian wartości godziwej posiadanych przez FIZ akcji i udziałów w stosunku do ceny nabycia oraz w stosunku do roku poprzedniego przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5

Zestawienie zmian wartości godziwej posiadanych akcji i udziałów (w tys. PLN)

Lokata	Wartość wg ceny nabycia	Wartość wg wyceny 31.12.2010	Zmiana w stosunku do ceny nabycia	Zmiana w 2010
Akcje, w tym:	39 575	824 223	784 648	89 804
– X S.A.	13 600	11 536	-2 064	-7616
– Y SKA	9000	26 846	17 846	2241
– Z S.A.	16 975	785 841	768 866	95 179

Cd. tabeli 5

Udziały	13 006	65 719	52 713	3214
Łączny wzrost wartości lokat w stosunku do ceny nabycia			837 361	
Wzrost niezrealizowanego zysku z wyceny lokat				93 018

Wynikający z tabeli 5 wzrost niezrealizowanego zysku z wyceny lokat został zaprezentowany w rachunku wyniku z operacji FIZ w tabeli 6 w pozycji VI. 2. i stanowi 56,3% wyniku z operacji zaprezentowanego w pozycji VII rachunku wyników.

Tabela 6

Rachunek wyniku z operacji FIZ za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2010 roku

Pozycje rachunku wyniku z operacji (w tys. PLN)	01.01.2010 – 31.12.2010 r.	01.01.2009 – 31.12.2009 r.
I. Przychody z lokat	72 980	219 640
1. Dywidendy i inne udziały w zyskach	68 606	218 879
2. Przychody odsetkowe	4374	761
3. Przychody związane z posiadaniem nieruchomości	0	0
4. Dodatnie saldo różnic kursowych	0	0
5. Pozostałe	0	0
II. Koszty Funduszu	750	52 760
1. Wynagrodzenie dla towarzystwa	484	500
2. Wynagrodzenia dla podmiotów prowadzących dystrybucję	0	0
3. Opłaty dla depozytariusza	141	133
4. Opłaty związane z prowadzeniem rejestru aktywów Funduszu	0	0
5. Opłaty za zezwolenia oraz rejestracyjne	0	0
6. Usługi w zakresie rachunkowości	46	47
7. Usługi w zakresie zarządzania aktywami Funduszu	0	0
8. Usługi prawne	61	59
9. Usługi wydawnicze, w tym poligraficzne	18	20
10. Koszty odsetkowe	0	1
11. Koszty związane z posiadaniem nieruchomości	0	0
12. Ujemne saldo różnic kursowych	0	0
13. Pozostałe	0	52 000
- dopłaty do kapitału w spółkach portfelowych	0	52 000
III. Koszty pokrywane przez towarzystwo	0	0
IV. Koszty Funduszu netto (II - III)	750	52 760
V. Przychody z lokat netto (I - IV)	72 230	166 880

Cd. tabeli 6

VI. Zrealizowany i niezrealizowany zysk (strata)	93 019	66 663
1. Zrealizowany zysk (strata) ze zbycia lokat, w tym:	1	0
– z tytułu różnic kursowych:	0	0
2. Wzrost (spadek) niezrealizowanego zysku (straty) z wyceny lokat, w tym:	93 018	66 663
– z tytułu różnic kursowych:	0	0
VII. Wynik z operacji (V +/- VI)	165 249	233 543
Wynik z operacji przypadający na certyfikat inwestycyjny (w PLN)	1 001 510,00	1 415 410,00
Seria A	1 001 510,00	1 415 410,00
Rozwodniony wynik z operacji przypadający na certyfikat inwestycyjny (w PLN)	1 001 510,00	1 415 410,00

Jednocześnie wzrost niezrealizowanego zysku z wyceny lokat widoczny jest w bilansie FIZ w tabeli 1 i stanowi różnicę pomiędzy wartościami pozycji VI (wzrost wartości lokat w odniesieniu do ceny nabycia) za rok 2010 i rok 2009.

Podsumowanie

Ze względu na charakter prowadzonej działalności zamknięte fundusze inwestycyjne są specyficznymi podmiotami rachunkowości, co wymaga stosowania szczególnych regulacji prawnych w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości. W wycenie bilansowej tych podmiotów wartość godziwa jest najczęściej stosowanym parametrem wyceny, co generuje określone skutki sprawozdawcze. Przykładowo, w odniesieniu do lokat zamkniętych funduszy inwestycyjnych, metody ich wyceny wpływają na zmiany niezrealizowanego zysku z wyceny lokat w rachunku wyniku z operacji. W wybranym do analizy sprawozdaniu finansowym wzrost niezrealizowanego zysku z wyceny lokat w kwocie 93 018 tys. PLN wpłynął na prezentowany wynik z operacji, stanowiąc 56,3% jego wartości.

Wraz z powiększającą się liczbą funduszy inwestycyjnych należy oczekiwać, że coraz większym wyzwaniem będzie ewidencja księgowa tych funduszy, sporządzanie sprawozdań finansowych, a także ich badanie przez biegłych rewidentów.

Literatura

- Dawidowicz D.: *Fundusze inwestycyjne. Rodzaje – metody oceny – analiza*. CeDeWu.pl, Warszawa 2011.
- Krupa D.: *Zamknięte fundusze inwestycyjne*. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2008.
- Sas-Kulczyka K., Choryło D., Król J., Lasota Z.: *Instytucje wspólnego inwestowania w Polsce. Fundusze inwestycyjne i emerytalne*. WIG PRESS, Warszawa 1998.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych. Dz.U. z 2007 r., nr 250, poz. 1871.

Rozporządzenie MF z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2004 r., nr 149, poz. 1674.

Ustawa o funduszach inwestycyjnych z 27 maja 2004 r. Dz.U. z 2004 r., nr 146, poz. 1546 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym z dnia 21 lipca 2006 r. Dz.U. z 2006 r., nr 157, poz. 1119.

FAIR VALUE IN THE BALANCE SHEET VALUATION OF CLOSE-END INVESTMENT FUNDS

Summary

In the face of dynamic development of financial market, the problems of accounting and financial reporting of close-end investment funds have come into prominence. Investors who purchase shares in a close-end funds may usually expect aggravated degree of risk but also greater possibilities of earning. In the paper there have been presented key issues and legal requirements of close-end funds' accounting. Additionally, the methods of determining fair value of assets and liabilities of close-end funds have been described. For the exemplary close-end fund, the method of determining of investment in non-quoted shares has been presented. Moreover, the changes of fair value of investments with reference to acquisition price and with reference to a fair value from the previous annual statement have been analyzed. The influence of the changes on the balance sheet and income statement have been described.

Aleksandra Szewieczek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

ZASTOSOWANIE WARTOŚCI GODZIWEJ W RACHUNKOWOŚCI FINANSOWEJ PODMIOTU LECZNICZEGO

Wprowadzenie

Jednostki ochrony zdrowia funkcjonują w formie podmiotów publicznych lub niepublicznych, a reguły i zasady szczegółowe ich funkcjonowania określa od połowy 2011 roku Ustawa o działalności leczniczej¹. W jednostkach tych, bez względu na formę własności, powszechnie stosowane są zasady i realizowane procedury rachunkowości tożsame z zasadami i procedurami rachunkowości innych jednostek gospodarczych. Jedynie w niewielkiej grupie podmiotów o charakterze publicznym stosowane są zasady i procedury rachunkowości budżetowej (podmioty te nie mogą zawierać kontraktów o świadczenia zdrowotne finansowane ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia).

Przeważająca część podmiotów leczniczych, pomimo że stosuje zasady tożsame z zasadami innych jednostek gospodarczych, napotyka odmienne problemy rachunkowości, co spowodowane jest przede wszystkim warunkami organizacyjno-prawnymi funkcjonowania tych jednostek w systemie ochrony zdrowia, jak również specyfiką branży, w której działają. Z kolei niektóre powszechnie stosowane w innych branżach wytyczne rachunkowości w podmiotach leczniczych występują sporadycznie. Uwzględniając warunki funkcjonowania podmiotów leczniczych w Polsce, generowane wyniki i przepływy finansowe oraz konieczność stałego wdrażania nowoczesnych technologii w zestawieniu z obszarami wykorzystania wartości godziwej w rachunkowości, należy wskazać, iż wykorzystanie tej kategorii wyceny w rachunkowości tych podmiotów jest raczej sporadyczne. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie i dokonanie charakterystyki obszarów wykorzystania kategorii wartości godziwej w podmiocie leczniczym działającym w formie publicznego zakładu opieki zdrowotnej.

¹ Ustawa ta zastąpiła poprzednią, stosowaną przez ponad 20 lat Ustawę o zakładach opieki zdrowotnej. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Dz.U. 112, poz. 654; Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej. Tekst jednolity: Dz.U. z 2007 r., nr 14, poz. 89 ze zm.

1. Systemowe uwarunkowania funkcjonowania podmiotu leczniczego

System ochrony zdrowia w Polsce regulowany jest przez wiele aktów prawnych, wśród których na pierwszym miejscu należy wymienić Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej², a także Ustawę o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych³. Z perspektywy funkcjonowania i organizacji podmiotów leczniczych najistotniejszym aktem prawnym jest obecnie Ustawa o działalności leczniczej.⁴ W ustawie tej dokonano m.in. zmiany dotychczas wykorzystywanej nazwy: „zakład opieki zdrowotnej” na nową: „podmiot leczniczy”. Działalność lecznicza może być obecnie wykonywana przez podmiot leczniczy oraz przez praktykę zawodową lekarzy lub pielęgniarek (jednoosobową lub grupową). Wśród grupy podmiotów leczniczych wyróżnia się następujące jednostki wykonujące działalność leczniczą⁵:

- a) przedsiębiorcy w rozumieniu przepisów Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej,⁶
- b) samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej,
- c) jednostki budżetowe,
- d) instytuty badawcze,
- e) fundacje i stowarzyszenia, których celem statutowym jest wykonywanie zadań w zakresie ochrony zdrowia i których statut dopuszcza prowadzenie działalności leczniczej,
- f) Kościoły, kościelne osoby prawne i związki wyznaniowe.

Tym samym zaprzestano dotychczas stosowanego bezpośredniego różnicowania podmiotów leczniczych na niepubliczne i publiczne, co znacznie utrudnia sporządzanie w jednostkach o publicznej formie własności różnorodnych sprawozdań budżetowych oraz sprawozdań dla organów założycielskich, opartych na danych pochodzących z ksiąg rachunkowych, a wyróżniających na przykład przychody czy należności pochodzące od publicznych oraz niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej⁷.

² Por. art. 68; Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. nr 78, poz. 483.

³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Tekst jednolity: Dz.U. z 2008 r., nr 164, poz. 1027 ze zm.

⁴ Ustawa o działalności..., op. cit.

⁵ Por. *ibid.*, art. 4, ust. 1.

⁶ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Tekst jednolity: Dz.U. z 2010 r., nr 220, poz. 1447 ze zm.

⁷ Podział taki stosowany jest np. w sprawozdaniach sporządzanych na potrzeby CSIOZ – MZ-BFA, a także sprawozdaniach z działalności szpitala, sporządzanych przez szpitale kliniczne, których organem założycielskim jest publiczna uczelnia medyczna nadzorowana przez ministra właściwego do spraw zdrowia.

2. System rachunkowości podmiotu leczniczego

System rachunkowości podmiotów leczniczych z perspektywy ostatnich kilkudziesięciu lat rozwijał się w kierunku zbieżnym z kierunkiem rozwoju rachunkowości podmiotów innych branż. W zakresie ogólnych zasad i procedur rachunkowości w podmiotach systemu ochrony zdrowia stosowane były i nadal są w przeważającej części takie same wytyczne jak dla innych jednostek. Jedyne różnice bądź szczegółowe uregulowania dotyczyły lub dotyczą głównie obszaru zastosowania procedur rachunku kosztów oraz niektórych zasad funkcjonowania funduszy własnych. Jednocześnie realizacja specyficznej działalności w zakresie ochrony zdrowia i życia ludzkiego powoduje, że w jednostkach tych wydzielić można pewne typowe wyłącznie dla tej grupy podmiotów procesy finansowe, znajdujące odzwierciedlenie również w postaci operacji gospodarczych ujmowanych w księgach rachunkowych.

System rachunkowości podmiotów leczniczych, które w przeważającej części do 1999 roku funkcjonowały w formie jednostek budżetowych, prowadzony był przed tym rokiem w formie rachunkowości budżetowej, obejmującej w tym okresie głównie ewidencję wydatków budżetowych w podziale na rozdziały i paragrafy klasyfikacji budżetowej. W grupie tych podmiotów w 1993 roku zaczęło obowiązywać zarządzenie w sprawie ewidencji kosztów i dochodów⁸, zastąpione następnie w 1998 roku rozporządzeniem w sprawie szczególnych zasad rachunku kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej⁹. Z kolei Ustawa o zakładach opieki zdrowotnej regulująca wybrane aspekty funkcjonowania funduszy własnych w samodzielnych publicznych zakładach opieki zdrowotnej, obowiązująca od roku 1991, została w lipcu 2011 roku zastąpiona Ustawą o działalności leczniczej, która wprowadza nieco odmienne uregulowania funduszy własnych w tych podmiotach.

Mimo częściowej odmienności szczegółowych zasad rachunkowości w podmiotach leczniczych, w żadnym z aktów prawnych odrębnie regulujących ten obszar nie odniesiono się do kategorii wartości godziwej. Tym samym z perspektywy ogólnej funkcjonowania tych jednostek kategoria ta nie podlega odrębnym uregulowaniom, jednakże uwzględniając specyfikę ich funkcjonowania w warunkach polskich oraz regulacje prawne, szczegółowo oddziałujące na organizację i finansowanie systemu ochrony zdrowia, możliwe jest wskazanie

⁸ Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 15 czerwca 1992 r. w sprawie szczególnych zasad ewidencji dochodów i kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej. M.P. nr 19, poz. 143.

⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczególnych zasad rachunku kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej. Dz.U. nr 164, poz. 1194.

pewnych obszarów rachunkowości podmiotów leczniczych, w których zastosowanie kategorii wartości godziwej będzie potencjalnie częstsze, jak i obszarów, w których jej zastosowanie będzie sporadyczne.

3. Charakterystyka wartości godziwej

Pojęcie „wartość” zostało zdefiniowane w *Nowym słowniku języka polskiego*¹⁰ m.in. jako:

- „to, ile coś jest warte pod względem materialnym”,
- „znaczenie, ważność (...) przedmiotu, pozwalająca na zaspokojenie jakiejś potrzeby”,
- „liczba określająca, ile jednostek zawiera dana wielkość fizyczna”.

Z kolei A. Książek¹¹ wskazuje, że wartość można wyróżniać w trzech kontekstach, wśród których pierwsze dwa wskazują wartość jako cechę rzeczy możliwą do określenia w sposób empiryczny:

- jako tyle, ile coś, często wymierne liczbowo, możliwe do przełożenia na określone jednostki miary lub porównania, jest warte,
- jako rzecz lub cecha rzeczy, którym przypisujemy wartość,
- jako myśl, powodującą iż różne przedmioty lub zdarzenia uznajemy za wartościowe.

Wartość w sferze opieki zdrowotnej z perspektywy realizacji najważniejszego celu – ochrony zdrowia i życia koncentruje się wokół klienta (pacjenta) i postrzegana jest jako osiągnięty stan zdrowia pacjenta w relacji do kosztów poniesionych w tym celu¹².

Z kolei „godziwy” oznacza: „odpowiedni, właściwy, słuszny, rzetelny”¹³.

Zestawiając powyższe, możliwe jest uznanie, iż wartość godziwa to rzetelnie i właściwie dokonane wskazanie, ile wart jest przedmiot oceny pod względem materialnym lub użytkowym. Synonimy wartości godziwej to m.in.: „wartość rzetelna, wartość sprawiedliwa i wartość uczciwa”¹⁴.

Wartość godziwa została zdefiniowana w Ustawie o rachunkowości jako wartość wyrażona w jednostkach pieniężnych (kwota), za jaką dany składnik

¹⁰ Por. *Nowy słownik języka polskiego*. Red. E. Sobol. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 1110.

¹¹ Por. A. Książek: *Filozofia wartości. Rzecz o dobru, szczęściu, prawdzie i pięknie w ujęciu Władysława Tatarkiewicza*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994, s. 12, za: A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 17.

¹² J. Suchecka, K. Owczarek: *Wartość w sferze opieki zdrowotnej*. Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą nr 55, Bydgoszcz 2011, s. 92.

¹³ *Nowy słownik...*, op. cit., s. 234.

¹⁴ M. Jędrzejczyk: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 21.

aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane w warunkach transakcji rynkowej zawartej między zainteresowanymi, dobrze poinformowanymi i niepowiązanymi ze sobą stronami¹⁵. Z kolei w *Międzynarodowych Standardach Rachunkowości* i *Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej* wartość godziwa zazwyczaj definiowana jest jako kwota, za jaką składnik aktywów mógłby zostać wymieniony a zobowiązanie uregulowane w bezpośredniej transakcji zawartej pomiędzy zainteresowanymi i poinformowanymi stronami¹⁶.

Wskazywana wartość godziwa ma zatem charakter subiektywny, gdyż ustalana jest z perspektywy podmiotu dokonującego jej wyznaczenia. Zależy ona ponadto od¹⁷:

- przyjętych metod pomiaru,
- warunków zewnętrznych,
- przekonań wewnętrznych.

Jednocześnie samo istnienie wartości godziwej ma charakter obiektywny (jej wysokość zawiera się w przedziale od zera do nieskończoności).

Dokonując dalszej analizy wartości godziwej należy zauważyć, że kategoria ta identyfikowana jest w pierwszej kolejności w oparciu o ceny rynkowe aktualnych transakcji dokonywanych na aktywnym rynku. Takie postępowanie wskazane jest w zapisach art. 28 ust. 6 Ustawy o rachunkowości w zakresie wyceny instrumentów finansowych (bieżąca rynkowa oferta kupna i bieżąca rynkowa oferta sprzedaży). Jednocześnie w artykule tym pominięto wskazanie możliwości wykorzystania cen aktywnego rynku dla wyceny innych kategorii bilansowych – w tym głównie składników rzeczowych aktywów obrotowych, które przecież często stanowią przedmiot transakcji dokonywanych na aktywnym rynku – na przykład giełdzie towarowej (sformalizowanej). Wydaje się jednak, że w oparciu o zasadę wiarygodnej i rzetelnej wyceny, a także uwzględniając dostępność do obiektywnie ustalanych cen rynkowych na różnych aktywnych rynkach, w tym zarówno finansowych, jak i niefinansowych, w każdym rozpatrywanym przypadku (nie tylko w zakresie instrumentów finansowych), gdy

¹⁵ Por. art. 28 ust. 6 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity: Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

¹⁶ Por. MSSF 1, MSR 2. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej według stanu na dzień 1 stycznia 2011 r. Część A*. IFRS Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Londyn, Warszawa 2011. Z kolei projekt MSSF 13 *Fair Value Measurement* wskazuje, iż wartość godziwa to cena (dla aktywów – cena sprzedaży, dla zobowiązań – cena zakupu), która zostałaby ustalona w momencie wyceny, poprzez zawarcie normalnej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku. Por. Exposure Draft ED/2009/5 *Fair Value Measurement*, IASCF 2009, http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/C4096A25-F830-401D-8E2E-9286B194798E/0/EDFairValueMeasurement_website.pdf, dostęp: 13.03.2012.

¹⁷ A. Mazur: *Wartość godziwa...*, op. cit., s. 21.

istnieje aktywny rynek należy za wartość godziwą uznać powszechnie dostępne informacje o notowaniach rynkowych (cenach kupna/sprzedaży) wycenianych składników majątkowych. Dodatkowo, w oparciu o wykładnię rozszerzającą, możliwe jest uznanie, iż w każdym przypadku, gdy w Ustawie o rachunkowości w aspekcie procesu wyceny przytaczana jest cena sprzedaży, a w obrocie danym składnikiem majątku występuje aktywny rynek i nie istnieją inne obiektywne przesłanki przeciw wykorzystaniu ceny rynkowej, to cenę tę (wartość) należy uznać za wartość godziwą.

Gdy nie istnieje aktywny rynek w zakresie obrotu wycenianymi składnikami, należy zastosować inne modele szacowania wartości godziwej, wśród których wyróżnić można:

- ceny rynkowe z ostatnio dokonanych transakcji lub transakcji dotyczących podobnych składników majątkowych,
- modele dochodowe
- modele kosztowe.

Modele dochodowe szacowania wartości godziwej oparte są na szacowaniu oczekiwanych do realizacji przyszłych dochodów z wykorzystania wycenianego składnika aktywów (np. zdyskontowana wartość przyszłych przepływów pieniężnych).

Modele kosztowe opierają się natomiast na ustaleniu kosztu odtworzenia wycenianego składnika aktywów lub zobowiązań¹⁸.

Rozpatrując kategorię wartości godziwej z perspektywy systemu rachunkowości podmiotu leczniczego należy podkreślić, że pomimo iż jej ustalanie ma charakter subiektywny, zależny w dużej mierze od osoby realizującej ten proces (głównie w sytuacjach jej szacowania metodami dochodowymi i kosztowymi), to konieczne jest spełnienie zasady wiernego i rzetelnego obrazu, która znacznie ogranicza możliwość subiektywnego określania wartości. Pomiar jakiegokolwiek (w tym godziwej) wartości w systemie rachunkowości podmiotu leczniczego ma na celu dokonanie wyceny składników majątkowych oraz źródeł ich pochodzenia, a także ustalenie wartości kategorii wynikowych tworzących pozycję finansową podmiotu leczniczego celem rzetelnej, przejrzystej i wiarygodnej prezentacji całościowej lub częściowej tej jednostki.

4. Wartość godziwa w rachunkowości podmiotu leczniczego

Rachunkowość podmiotów leczniczych, czy to o publicznym, czy też niepublicznym charakterze własności, jak wskazano powyżej, w dużej części jest

¹⁸ Szerzej: M. Rówińska: *Wartość godziwa w rachunkowości finansowej i osłonowej w zakresie instrumentów finansowych*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2011, s. 35-37.

zbieżna z rachunkowością innych jednostek gospodarczych. Jednakże specyficzny, branżowy charakter, jak również historyczne i prawne uwarunkowania funkcjonowania podmiotów leczniczych wskazują pewne szczególnie istotne obszary ewentualnego wykorzystania kategorii wartości godziwej. Do obszarów tych należy zaliczyć wycenę zapasów oraz nieruchomości.

Zapasy w podmiotach leczniczych, czyli rzeczowe aktywa obrotowe, stanowią głównie nabyte na potrzeby tych jednostek materiały celem zużycia na własne potrzeby, czyli bezpośrednio lub pośrednio w procesie świadczenia usług zdrowotnych. Wśród grupy zapasów (materiałów) największą wartość przyjmują zapasy leków i materiałów medycznych, sprzętu jednorazowego i wielorazowego użytku, odczynników chemicznych i innych materiałów do badań diagnostycznych, a także krwi, osocza i innych materiałów krwio pochodnych. Zapasy te są nabywane w drodze zakupu od podmiotów krajowych i zagranicznych, a ich wycena następuje w takim przypadku w oparciu o rzeczywistą cenę zakupu lub nabycia lub cenę stałą. Jednocześnie jednak specyfika działalności leczniczej, siła wpływów i często pozycja monopolistyczna koncernów oraz hurtowni farmaceutycznych, a równocześnie chęć i konieczność testowania nowych substancji czynnych (leków), jak również rozpowszechniania wśród kadry medycznej i pacjentów informacji o nowo dostępnych produktach farmaceutycznych, a niejednokrotnie również chęć „przyzwyczajania” środowiska medycznego i samych pacjentów do określonych leków powoduje, że produkty te przekazywane są podmiotom leczniczym nieodpłatnie¹⁹.

Powyższe przypadki nieodpłatnego przekazania składników zapasów dokonywane są bądź w formie umowy darowizny, bądź też w formie zawarcia umowy o realizację badania klinicznego, w ramach którego testowaniu podlega określona substancja czynna²⁰. Produkty farmaceutyczne przekazywane w oparciu

¹⁹ Celem ograniczania takich praktyk wprowadzono zapisy art. 49 tzw. ustawy refundacyjnej, zgodnie z którymi podmiot zajmujący się wytwarzaniem lub obrotem lekami, środkami spożywczymi specjalnego przeznaczenia żywieniowego, wyrobami medycznymi podlegającymi refundacji ze środków publicznych nie może uzależniać warunków umowy od przyjęcia lub spełnienia innego świadczenia, jak również nie jest dopuszczalne stosowanie jakiegokolwiek zachęty do zakupu tych produktów (np. upustów, rabatów, bonifikat, pakietów i uczestnictwa w programach lojalnościowych, darowizn, nagród, prezentów, upominków, wycieczek, loterii, losowań, użyczeń, transakcji wiązanych, ułatwień, zakupów lub usług sponsorowanych, talonów, bonów i in.). Zapisy te nie wykluczają przekazywania darowizn, ale istotnie regulują warunki ich przekazywania. Por. art. 49 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych. Dz.U. nr 122, poz. 696 ze zm.

²⁰ Szczegółową charakterystykę prowadzenia badań klinicznych w aspekcie pomiaru strumieni finansowych w podmiotach leczniczych przedstawiono w opracowaniu: A. Szewieczek: *Badania kliniczne w ZOZ jako specyficzny obiekt pomiaru i wyceny strumieni finansowych*. W: *Stewrowanie dokonaniem w zakładach opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuk. Zeszyty Naukowe nr 679. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2011, s. 165-182.

o umowę darowizny winny być, zgodnie z zapisami art. 28 ust. 2 Ustawy o rachunkowości, wycenione według cen sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu. Jednocześnie jedynie w ust. 5 przytaczanego artykułu możliwe jest dokonanie charakterystyki ceny sprzedaży, która w tym miejscu wskazana jest co prawda na poziomie netto²¹, jednakże domyślać się należy, że różnica między ceną sprzedaży netto a ceną sprzedaży będzie dotyczyła przede wszystkim podatku VAT, którego obowiązek naliczenia ma darczyńca, oraz kosztów przygotowania i dokonania sprzedaży. Ponadto w sytuacji, gdy nie jest możliwe ustalenie ceny sprzedaży netto możliwej do uzyskania dla wycenianego składnika aktywów, ustawodawca przewidział, iż należy: „w inny sposób określić jego wartość godziwą”²². Literalne brzmienie cytowanej treści wskazuje zatem, że cena sprzedaży netto stanowi odmianę wartości godziwej, co znajduje także potwierdzenie w przytaczanej w poprzednim punkcie metodzie szacowania wartości godziwej w oparciu o ceny transakcji zawartych na aktywnym rynku.

Rozpatrując rynek produktów farmaceutycznych należy uznać, iż praktycznie w każdym przypadku możliwe jest ustalenie ceny sprzedaży darowanego przedmiotu zapasów, choć ceny rynkowe różnych producentów czy sprzedawców hurtowych mogą znacznie się różnić. W obrocie gospodarczym wycena ta zostaje udokumentowana w treści umowy darowizny zawartej między darczyńcą a podmiotem leczniczym. Rozważyć jednak należy, czy w przypadku znacznych wahań cen leków znajdujących się w ofertach różnych sprzedawców prawidłowe jest opieranie się na wartości zaproponowanej przez konkretnego sprzedawcę. W takim przypadku należałoby raczej dokonać badania rynku w aspekcie wysokości dostępnych cen i ustalić cenę średnią²³.

²¹ Za cenę (wartość) sprzedaży netto składnika aktywów przyjmuje się możliwą do uzyskania na dzień bilansowy cenę jego sprzedaży, bez podatku od towarów i usług i podatku akcyzowego, pomniejszoną o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia oraz koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży, a powiększoną o należną dotację przedmiotową. Por. art. 28 ust. 5 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

²² Ibid. Na zasadzie wykładni rozszerzającej twierdzić można, że w przypadku nieodpłatnego otrzymania składnika aktywów, gdy nie jest możliwe ustalenie ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego składnika, o której mowa w art. 28 ust. 2, w oparciu o zapisy art. 28 ust. 5 należy oszacować w inny sposób wartość godziwą, mimo że zapisy przytaczanego ust. 2 takiej możliwości nie wskazują. Dodatkowo należy uwzględnić, iż wartość godziwa nie jest korygowana o koszty transakcji, gdyż uważa się, że są one specyficzne dla transakcji, a nie dla wycenianego składnika bilansowego (np. zależą od formy zawarcia transakcji). Por. *Wartość godziwa – omówienie MSSF 13 – dodatek specjalny*. „Rachunkowość” 2012, nr 1, s. 82.

²³ Należy uzupełnić, że w przypadku darowizny produktów farmaceutycznych podlegających refundacji ze środków publicznych, które zgodnie z Ustawą o refundacji leków..., op. cit. oraz obwieszczeniem Ministra Zdrowia z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie wykazu refundowanych leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych na dzień 1 stycznia 2012 r., mają określoną maksymalną cenę urzędową, stanowiącą jednocześnie sztywną cenę zbytu tych produktów w aptekach, ustalona przeciętna cena sprze-

Kolejnym aspektem wyceny zapasów jest ustalanie ich wartości na dzień bilansowy, które to zgodnie z art. 28 ust. 1 pkt. 6 Ustawy o rachunkowości winny być wyceniane według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy²⁴.

Dokonując analizy przytoczonej powyżej treści – w zakresie definicji ceny sprzedaży netto i uznania jej za rodzaj wartości godziwej, a także uwzględniając, iż najbardziej rzetelnym, wiarygodnym i bezstronnym sposobem wyznaczania wartości godziwej jest wykorzystanie metody rynkowej opartej na danych (cenach sprzedaży) pochodzących z aktywnego rynku, możliwe jest uznanie, iż definiowana cena sprzedaży netto jest w istocie wartością godziwą wyznaczaną w oparciu o metodę rynkową. A zatem wycena bilansowa zapasów opiera się na kategorii wartości godziwej wyznaczającej najwyższy możliwy pułap wyceny.

Tym samym możliwe jest stwierdzenie, iż wartość (cena) godziwa to zbiór pojęciowy szerszy od ceny sprzedaży. A jednocześnie cena sprzedaży wyznaczona na aktywnym rynku lub w inny obiektywny sposób stanowi wartość (cenę) godziwą wycenianego składnika bilansowego²⁵.

Dodatkowo należy wskazać rozbieżności pomiędzy regulacjami krajowymi a międzynarodowymi w zakresie wyceny zapasów przeznaczonych do zużycia w procesie produkcji (wydaje się możliwe zastosowanie tego podejścia również w podmiotach leczniczych). W świetle regulacji krajowych zapasy te nie podlegają odrębnym przepisom i podlegają zasadom wyceny jednolitym dla całej grupy zapasów, tymczasem zgodnie z postanowieniami MSR 2 zapasy przeznaczone

daży nie będzie mogła być wyższa niż cena urzędowa danego leku. Jednocześnie podkreślić należy, że w obrocie między podmiotami leczniczymi a dostawcami produktów farmaceutycznych ceny podlegają negocjacji i mogą być niższe niż ustalone w obwieszczeniu urzędowe, sztywne ceny zbytu.

²⁴ Ponadto w aspekcie oceny stopnia zmniejszenia wartości handlowej lub użytkowej składników zapasów należy uwzględnić:

- weryfikację, czy zapasy utraciły swą wartość użytkową (np. przeterminowanie, zepsucie),
- weryfikację przydatności posiadanych zapasów materiałowych (zapasy nadmierne, zbędne, nieprzydatne).

Por. D. Sołtys, A. Bryła: *Rzeczowe składniki aktywów obrotowych*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuł. ODDK, Gdańsk 2008, s. 309.

²⁵ Spotykane są również odmienne stanowiska w tym zakresie, np. M. Rówińska wskazuje, iż używana w wycenie zapasów cena sprzedaży netto nie powinna być utożsamiana z pojęciem wartości godziwej, jednocześnie jednak mówi, iż model wartości godziwej ma zastosowanie w wycenie zapasów. Nadto podnosi, iż cena rynkowa stanowi „optymalny wyraz wartości godziwej”. Podobnie A. Mazur wskazuje, iż Ustawa o rachunkowości w wycenie zapasów nie przewiduje możliwości zastosowania wartości godziwej. Tymczasem M. Jędrzejczyk twierdzi, że wartość godziwa jest pojęciem szerszym niż wartość rynkowa, a zapisy art. 28, pkt 5 „(...) podporządkowują wartość godziwą cenie sprzedaży netto”. Por. M. Rówińska: *Wartość godziwa...*, op. cit., s. 26, 31, 38; A. Mazur: *Wartość godziwa...*, op. cit., s. 122; M. Jędrzejczyk: *Estymacja wartości...*, op. cit., s. 39, 43.

do zużycia w procesie produkcji nie podlegają odpisom do wartości netto możliwej do uzyskania (opartej na cenie sprzedaży realizowanej przez jednostkę), jeśli oczekuje się, że wyroby wytworzone z tych zapasów zostaną sprzedane po cenie pokrywającej lub przewyższającej koszt ich wytworzenia²⁶.

Kolejnym obszarem, w którym potencjał wartości godziwej jest możliwe najczęściej wykorzystywany z perspektywy funkcjonowania podmiotów leczniczych, jest wycena nieruchomości i innych składników majątkowych zaliczanych do środków trwałych. Przez środki trwałe rozumie się rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne i zdatne do użytku oraz przeznaczone na potrzeby własne podmiotu leczniczego: nieruchomości, maszyny i urządzenia oraz środki transportu, ulepszenia w obcych środkach trwałych oraz inne składniki²⁷.

Składniki te nie rzadziej niż na dzień bilansowy wycenia się według cen ich nabycia lub kosztów wytworzenia, albo wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny), pomniejszonych o dokonane odpisy amortyzacyjnej (umorzeniowe) oraz o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Warto zaznaczyć, że w świetle polskiego prawa bilansowego dokonywanie aktualizacji wyceny środków trwałych możliwe jest wyłącznie na podstawie odrębnych przepisów²⁸, z tym że ustalona w wyniku aktualizacji wartość księgowa netto środka trwałego nie powinna przekraczać jego wartości godziwej, której odpisanie w przewidywanym okresie jego dalszego użytkowania jest ekonomicznie uzasadnione²⁹. Z kolei z perspektywy standardów międzynarodowych (MSR/MSSF) dopuszczalne jest swobodne (podyktowane wyłącznie decyzją jednostki o wyborze określonego modelu wyceny) przeszacowanie wartości środków trwałych. Za wartość przeszacowaną uważa się w takim przypadku wartość godziwą na dzień przeszacowania, którą dla nieruchomości mogą być ceny w transakcjach kupna-sprzedaży identycznych lub pochodnych składników, lub też wycena dokonana przez rzeczoznawcę majątkowego³⁰. Uwzględniając funkcjonowanie podmiotów leczniczych w Pol-

²⁶ Por. Par. 32 MSR 2 w: *Międzynarodowe Standardy...*, op. cit.; P. Fil, A. Michalczyk: *Problemy wyceny aktywów i pasywów według MSR/MSSF i ustawy o rachunkowości*. ODDK, Gdańsk 2007, s. 104.

²⁷ Por. art. 3, ust. 1, pkt 15 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

²⁸ Tzw. aktualizacja urzędowa dokonywana jest na podstawie rozporządzenia ministra właściwego do spraw finansów publicznych, gdy wskaźnik inflacji w okresie 3 kwartałów roku poprzedzającego rok podatkowy w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego przekroczy 10%. Skutki tej aktualizacji odnoszone są na fundusz (kapitał) z aktualizacji wyceny. Szerzej: K. Sawicki: *Aktywa trwałe*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość...*, op. cit., s. 272-273.

²⁹ Por. art. 31, ust. 1 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

³⁰ Por. W. Molenda: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 35-36; A. Kuzior: *Rzeczowe aktywa trwałe*. W: *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*. Red. Z. Messner. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 145-146.

sce należy uznać, iż w tym obszarze wyceny wartość godziwa w zasadzie nie znajduje bezpośredniego zastosowania.

Charakterystyczne w funkcjonowaniu publicznych zakładów opieki zdrowotnej było i nadal możliwe jest przekazywanie tym podmiotom mienia w gospodarowanie przez organ założycielski³¹. Mienie to zazwyczaj obejmuje składniki o charakterze trwałym, często są to nieruchomości, w których jednostka prowadzi działalność leczniczą. W przypadku nieodpłatnego otrzymania składników środków trwałych i ich ujawnienia w księgach rachunkowych podmiotu leczniczego³², za cenę nabycia uznaje się cenę sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu³³. I podobnie jak w opisanym powyżej obszarze wyceny zapasów, tak i w tym stosowne wydaje się podjęcie próby zdefiniowania wskazywanej ceny sprzedaży, która przy użyciu argumentów przytoczonych w aspekcie wyceny zapasów, na podstawie zapisów art. 28 ust. 5 Ustawy o rachunkowości, stanowi rodzaj wartości godziwej, ustalonej w oparciu o najbardziej dokładny i rzetelny model jej szacowania – wartość rynkową. W praktyce cena sprzedaży jest zazwyczaj wyznaczana przez rzeczoznawcę majątkowego na podstawie ustalonych metod wyceny opartych na danych pochodzących z zawieranych transakcji kupna-sprzedaży.

Dodatkowo kategoria wartości godziwej w obszarze wyceny środków trwałych wymieniana jest również w aspekcie szacowania trwałej utraty ich wartości. Zgodnie z art. 28 ust. 7 Ustawy o rachunkowości, w przypadku trwałej utraty wartości dokonywany jest odpis aktualizujący doprowadzający wartość składnika aktywów do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku – do ustalonej w inny sposób wartości godziwej. W obszarze działalności podmiotów leczniczych najczęstszym przypadkiem konieczności dokonania odpisu z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych, które z dużym prawdopodobieństwem nie

³¹ Na podstawie decyzji organu założycielskiego, umowy dzierżawy, prawa wieczystego użytkowania, umowy darowizny itp. Por. M. Hass-Symotiuik: *Wycena zasobów majątkowych zakładu opieki zdrowotnej oraz źródeł ich finansowania*. W: *Rachunkowość. System informacji finansowych Zakładów Opieki Zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuik. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 125.

³² Przy uwzględnieniu przewidzianego w prawie bilansowym atrybutu kontrolowania składnika aktywów często pojawiają się wątpliwości interpretacyjne w zakresie ujawniania niektórych nieruchomości użytkowanych przez podmioty lecznicze na podstawie np. umów użytkowania czy użyczenia. Por. A. Szewieczek: *Elementy rachunkowości w podmiocie leczniczym*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2011, s. 56.

³³ W przypadku nieodpłatnego otrzymania środków trwałych (spadek, darowizna, wniesienie w formie aportu, wkładu założycielskiego) wycena składnika środków trwałych następuje na poziomie ceny sprzedaży, odzwierciedlając wartość rynkową danego składnika, a w przypadku jej braku należy ustalić w inny sposób wartość godziwą. M. Hass-Symotiuik wskazuje, że jeśli umowa stanowiąca podstawę przekazania składnika środków trwałych określa niższą wartość, to należy posłużyć się tą właśnie wartością. Por. M. Hass-Symotiuik: *Wycena zasobów...*, op. cit., s. 128-129.

przyniosą w przyszłości w znaczącej części lub całości przewidywanych korzyści ekonomicznych, jest sytuacja znacznego lub całkowitego ograniczenia kontraktu zawieranego z Narodowym Funduszem Zdrowia w zakresie udzielania świadczeń zdrowotnych określonego rodzaju. W związku ze swobodnym dostępem do środków publicznych w tym zakresie oraz procedurą konkurencyjnego wyłonienia jednostek o zawarcie kontraktu z płatnikiem publicznym między innymi opartym na poziomie proponowanej ceny sytuacja ta jest coraz częstsza w środowisku funkcjonowania podmiotów leczniczych. W takim przypadku dla środków trwałych, których użytkowanie zostanie zaprzestane, należy dokonać odpisu z tytułu trwałej utraty wartości. Mając na uwadze specyficzne warunki obrotu aparaturą i sprzętem medycznym, a także częste ponawianie prób zawarcia kontraktu z płatnikiem w kolejnych możliwych terminach, wskazane jest rozpatrzenie szacowania takiego odpisu raczej nie do ceny sprzedaży netto, lecz do wysokości wartości godziwej ustalonej w oparciu o metody dochodową lub kosztową.

Uwzględniając warunki funkcjonowania podmiotów leczniczych, ich nadal niezadowalające wyniki finansowe, a także typowy dla obszaru ochrony zdrowia nagły postęp technologiczny i techniczny, w tym głównie w zakresie nowoczesnych technik leczenia wymagających zastosowania bardzo zaawansowanych technologii z użyciem kosztownej aparatury i sprzętu medycznego, w jednostkach tych zazwyczaj wszelkie zgromadzone środki finansowe oraz inne działania o charakterze inwestycyjnym wykorzystywane są do prowadzenia rozwoju placówki w kierunku rozwoju specjalności medycznych, wprowadzania i odnawiania aparatury medycznej oraz stosowania nowoczesnych technik leczenia. Tym samym w jednostkach tych bardzo sporadycznie dokonywane są inwestycje o charakterze finansowym lub rzeczowym, mające na celu zapewnienie dodatkowych, bezpośrednich korzyści ekonomicznych. W konkluzji powyższego należy stwierdzić, że najobszerniej poruszane w prawie bilansowym kwestie zastosowania wartości godziwej w obszarze wyceny instrumentów finansowych, a także wartości niematerialnych i prawnych oraz nieruchomości zaliczanych do inwestycji, raczej nie znajdują zastosowania w rachunkowości podmiotów leczniczych.

Podsumowanie

Powszechnie wykorzystywany w rachunkowości (głównie finansowej) model kosztu historycznego, prezentujący składniki bilansowe w wartościach *ex post*, pochodzących z różnych okresów, jest mało przydatny dla zarządzania podmiotami leczniczymi, w ramach którego konieczna jest predykcja przyszłych warunków działania jednostki. Wartość bilansowa oparta na koszcie historycznym odbiega od aktualnej wartości rynkowej, pomija aspekty bieżących i przy-

szyłych warunków działania, a tym samym znacznie utrudnia planowanie działań przyszłych.

Celem złagodzenia powyższych negatywnych skutków upływu czasu, do rachunkowości jednostek gospodarczych wprowadzono kategorię wartości godziwej, wykorzystywanej nie tylko do prezentacji aktualnych danych bilansowych, ale również do wyceny tych transakcji gospodarczych, których wycena nie następuje w oparciu o rzeczywiście przeprowadzone transakcje kupna-sprzedaży (np. darowizny).

Jednakże zastosowanie wartości godziwej ma wiele wad, co prawda eliminuje ona podstawową wadę kosztu historycznego w postaci rozbieżności wartości księgowej składników bilansowych i aktualnej ich wartości rynkowej, lecz jej szacowanie obarczone jest wadą znacznego subiektywizmu, niepozwalającego na pełne zachowanie zasady wiernego i rzetelnego obrazu.

Rozpatrując ideę wyceny bilansowej składników bilansowych w wartości godziwej, a zatem najbardziej aktualnej, bieżącej wartości, należy podkreślić pewne atrybuty jej ustalania i stosowania, to jest:

- a) wyznaczania ceny (wartości), która miałaby miejsce w bieżąco zawartych transakcjach, mimo że transakcji tych nie przeprowadza się,
- b) w przypadku możliwości zastosowania modelu rynkowego całkowite wykluczenie możliwości szacowania wartości użytkowej wycenianego składnika, która w aspekcie kontynuacji działalności jednostki ma decydujące i przeważające znaczenie,
- c) stosowanie modeli dochodowych i kosztowych znacznie zwiększa wpływ subiektywizmu, a jednocześnie istotnie ogranicza realizację zasady wiernego, rzetelnego i bezstronnego obrazu,
- d) odnoszenie skutków wyceny wynikowo lub kapitałowo (z aktualizacji wyceny). W sytuacji wynikowego uwzględniania zmian wartości godziwej dochodzi zatem do dzielenia (w przypadku wzrostu) lub zatrzymywania (w przypadku spadku) w jednostce wartości niepodlegających w rzeczywistości realizacji w bieżącym okresie, a często i w przyszłości (np. zapasy wykorzystywane do świadczenia usług zdrowotnych).

Dodatkowo uwzględniając głównych użytkowników dwóch podstawowych obszarów rachunkowości podmiotów leczniczych, to jest rachunkowości finansowej zorientowanej przede wszystkim na zaspokojenie potrzeb informacyjnych użytkowników zewnętrznych, zainteresowanych głównie kondycją finansowo-majątkową jednostki i jej zdolnością do zapewnienia długoterminowego zatrudnienia, zdolnością do terminowego regulowania zobowiązań, a przede wszystkim zdolnością do długoterminowego zaspokajania potrzeb zdrowotnych lokalnej, regionalnej i krajowej społeczności oraz rachunkowości zarządczej,

zorientowanej na zaspokojenie potrzeb informacyjnych kadry zarządczej, możliwe jest uznanie, iż kategoria wartości godziwej, szczególnie w przypadkach konieczności jej szacowania w sposób inny niż bezpośrednio wyznaczone ceny na aktywnym rynku, powinna być stosowana wyłącznie na cele rachunkowości zarządczej. Zaś koszt historyczny, obarczony co prawda wadą „przeterminowania”, lecz jednocześnie niezwykle wiarygodny, powinien stanowić dominującą kategorię wyceny w rachunkowości finansowej. Wykorzystanie w wycenie modelu kosztu historycznego zapewnia bezsprzecznie znacznie wyższą niż przy zastosowaniu kategorii wartości godziwej stabilność i przewidywalność prezentowanych wartości bilansowych i wyników podmiotu leczniczego³⁴.

Poza powyższymi argumentami konieczne jest uwzględnienie opisanej w poprzednim punkcie specyfiki działalności podmiotów leczniczych i związanej z tym sporadycznej okazji do wykorzystania kategorii wartości godziwej w rachunkowości tych jednostek.

Należy ponadto zastanowić się nad ideą wyceny w wartości godziwej opartej na transakcjach rynkowych składników bilansowych, których cel przeznaczenia jest zgoła inny niż ich aktualne przeznaczenie do sprzedaży. Jaką ideę prezentuje w takiej sytuacji ich wycenianie w bieżącej transakcji rynkowej, jeśli ich wartość z perspektywy podmiotu (także leczniczego) jest odmienna? Wartość godziwa nie uwzględnia konkretnych potrzeb jednostki w zakresie wycenianych składników³⁵.

Być może zasadne jest zatem, jak proponuje A. Mazur³⁶, wykorzystanie wartości godziwej do wyceny składników majątkowych w zależności od celu ich posiadania? Atrybuty wyznaczania wartości godziwej i jej zastosowanie wskazywałyby w tym przypadku jej wykorzystanie do wyceny wyłącznie tych składników bilansowych, które jednostka zamierza w najbliższym okresie zbyć.

Uwzględniając przytoczone wywody należy jednoznacznie stwierdzić, że w rachunkowości finansowej podmiotu leczniczego kategoria wartości godziwej nie znajduje szerokiego zastosowania, brak jest również argumentów do wnioskowania za jej wykorzystaniem. Z kolei w rachunkowości zarządczej, przy uwzględnieniu odmiennych potrzeb kadry zarządzającej, wykorzystanie kategorii wartości godziwej jest potencjalnie możliwe.

³⁴ Por. A. Mazur: *Wartość godziwa...*, op. cit., s. 143.

³⁵ *Wartość godziwa – omówienie...*, op. cit., s. 92.

³⁶ Ibid., s. 163.

Literatura

Wydawnictwa zwarte

- Fil P., Michalczyk A.: *Problemy wyceny aktywów i pasywów według MSR/MSSF i ustawy o rachunkowości*. ODDK, Gdańsk 2007.
- Hass-Symotiuk M.: *Wycena zasobów majątkowych zakładu opieki zdrowotnej oraz źródeł ich finansowania*. W: *Rachunkowość. System informacji finansowych Zakładów Opieki Zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuk. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010.
- Jędrzejczyk M.: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.
- Książek A.: *Filozofia wartości. Rzecz o dobru, szczęściu, prawdzie i pięknie w ujęciu Władysława Tatarkiewicza*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994.
- Kuzior A.: *Rzeczowe aktywa trwałe*. W: *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*. Red. Z. Messner. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej według stanu na dzień 1 stycznia 2011 r. Część A*. IFRS Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Londyn, Warszawa 2011.
- Molenda W.: *Wartość godziwa – zastosowanie i procedury ustalania*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Nowy słownik języka polskiego*. Red. E. Sobol. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Rówińska M.: *Wartość godziwa w rachunkowości finansowej i osłonowej w zakresie instrumentów finansowych*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2011.
- Sawicki K.: *Aktywa trwałe*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuk. ODDK, Gdańsk 2008.
- Sołtys D., Bryła A.: *Rzeczowe składniki aktywów obrotowych*. W: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuk. ODDK, Gdańsk 2008.
- Szewieczek A.: *Elementy rachunkowości w podmiocie leczniczym*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2011.

Wydawnictwa ciągłe

- Suchecka J., Owczarek K.: *Wartość w sferze opieki zdrowotnej*. Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą nr 55, Bydgoszcz 2011.

Szewieczek A.: *Badania kliniczne w ZOZ jako specyficzny obiekt pomiaru i wyceny strumieni finansowych*. W: *Sterowanie dokonaniem w zakładach opieki zdrowotnej*. Red. M. Hass-Symotiuik. Zeszyty Naukowe nr 679, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2011.

Wartość godziwa – omówienie MSSF 13 – dodatek specjalny. „Rachunkowość” 2012, nr 1.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. nr 78, poz. 483.

Obwieszczenie Ministra Zdrowia z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie wykazu refundowanych leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych na dzień 1 stycznia 2012 r.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczególnych zasad rachunku kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej. Dz.U. 164, poz. 1194.

Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Dz.U. nr 112, poz. 654.

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity: Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych. Dz.U. nr 122, poz. 696 ze zm.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Tekst jednolity: Dz.U. z 2010 r., nr 220, poz. 1447 ze zm.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Tekst jednolity: Dz.U. z 2008 r., nr 164, poz. 1027 ze zm.

Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej. Tekst jednolity: Dz.U. z 2007 r., nr 14, poz. 89 ze zm.

Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 15 czerwca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad ewidencji dochodów i kosztów w publicznych zakładach opieki zdrowotnej. M.P. nr 19, poz. 143.

Źródła internetowe

Exposure Draft ED/2009/5 Fair Value Measurement, IASCF 2009, http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/C4096A25-F830-401D-8E2E-9286B194798E/0/EDFairValueMeasurement_website.pdf, dostęp: 13.03.2012.

FAIR VALUE APPLICATION IN HEALTH CARE ORGANIZATIONS' ACCOUNTING

Summary

The article describes the aspects of fair value application in health care organizations' accounting system. Among that aspects the most popular is valuation of inventory and fixed assets (included real estate) which are given to such organizations as donation, and also a problem of assets impairment. There is also underlined that in health care organizations' financial accounting fair value is rather not possible to be widely implemented, but its informative potential should be mainly used for companies management needs.

Marcin Tatoj

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

ROLA AUDYTU WEWNĘTRZNEGO SEKTORA POLSKICH FINANSÓW PUBLICZNYCH I GODZIWEJ POSTAWY PROWADZĄCYCH GO AUDYTORÓW W PRZYSPARZANIU WARTOŚCI I WSPOMAGANIU ZARZĄDZANIA JEDNOSTKAMI

Wprowadzenie

Zarządzanie jednostkami funkcjonującymi w sektorze finansów publicznych staje się, ze względu na szeroki krąg odbiorców działań tego sektora i ogromne zasoby, którymi dysponuje, istotnym zagadnieniem teoretycznym i praktycznym dotyczącym metod i procedur zarządzania. Następstwem tego jest przeniesienie rozwiązań sprawdzonych w jednostkach sektora prywatnego na grunt jednostek sektora publicznego. Dotyczy to szczególnie adaptacji różnych narzędzi zarządzania, w tym, co niezwykle istotne, metod i procedur szeroko rozumianej kontroli¹. System audytu wewnętrznego jest podsystemem systemu informacyjno-kontrolnego, a tym samym systemu zarządzania jednostką.

Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora polskich finansów publicznych formalnie² funkcjonuje ponad dekadę³ (od 1 stycznia 2002 roku)⁴. Jego nadrzędnymi celami, a tym samym celami prowadzących audyt wewnętrzny audytorów

¹ *Metody i procedury audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych*. Red. A. Kostur. Akademia Ekonomiczna, Katowice 2007, s. 9.

² Brak przepisów wykonawczych do ustawy spowodował opóźnienie w faktycznym funkcjonowaniu audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych w Polsce, które rozpoczęło się dopiero w 2003 roku.

³ Światową znaczącą datą, przyjętą jako formalny początek współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego, jest rok 1941 i fakt powstania w USA międzynarodowego stowarzyszenia – Instytutu Audytorów Wewnętrznych (The Institute of Internal Auditors). Natomiast europejską znaczącą datą jest rok 1975 i utworzenie w Luksemburgu Europejskiego Trybunału Audytorów (The European Court of Auditors).

⁴ Audyt wewnętrzny został wprowadzony Ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych (...) (Dz.U. z 2001 r., nr 102, poz. 1116); nowela ta dotyczyła nieobowiązującej już Ustawy z dnia 26 listopada 1998 roku o finansach publicznych (Dz.U. z 2003 r., nr 15, poz. 148 z późn. zm.).

(realizujących cele i zadania audytu wewnętrznego przy zachowaniu należytej staranności), są (z definicji):

- pomoc kierownictwu jednostki w usprawnianiu działalności jednostki – we wspomaganiu realizacji celów i zadań jednostki oraz poprawie efektywności jej systemów zarządzania (w tym ryzykiem) i kontroli, a także
- przysparzanie jednostce wartości.

Podstawowym celem opracowania jest zatem prezentacja istoty i roli współczesnego audytu wewnętrznego sektora polskich finansów publicznych jako systemu wspomagania zarządzania jednostką i przysparzania jej wartości, podsystemu, wbudowanego w systemy – informacyjno-kontrolny i zarządzania, realizującego szereg zadań w obszarze całej jednostki. Celem pracy jest również pokazanie roli, jaką odgrywa godziwa (należyta) postawa audytorów wewnętrznych prowadzących audyt wewnętrzny w powyższym wspomaganiu zarządzania jednostką i kreowaniu jej wartości, a także prezentacja obszernej listy wymagań stawianych współcześnie audytorom wewnętrznym – formalnych oraz w zakresie profesjonalizmu i etyki zawodowej, stanowiących pewną gwarancję należytej ich postawy.

1. Audyt wewnętrzny sektora polskich finansów publicznych – istota i rola w przysparzaniu wartości i wspomagania zarządzania jednostkami

1.1. Audyt wewnętrzny jako instrument zarządzania jednostką

We współczesnym świecie globalnej gospodarki jednostka organizacyjna, realizując swoją misję i strategię oraz prowadząc działalność operacyjną, jest zmuszona do ciągłej reakcji na szybkie zmiany otoczenia przy należyтым wykorzystaniu wszystkich tworzących ją, licznych elementów. Wymaga to odpowiedniego, regularnie monitorowanego i doskonalonego zarządzania.

Zarządzanie należy traktować jako formę praktycznej działalności, związanej z procesami podejmowania decyzji dotyczących jak najlepszej alokacji posiadanych (ograniczonych) zasobów, dla realizacji postawionych celów i założonych zadań, zapewniających przetrwanie jednostki poprzez jej ustawiczny rozwój. Zarządzanie jest ciągłym procesem tworzenia reguł ładu organizacyjnego w jednostce, jest bardzo złożonym, wielostronnym procesem sterowania całokształtem działalności jednostki, jej rozwojem i sposobami zachowania się w otoczeniu. To zestaw działań (procesów, procedur) skierowanych na zasoby jednostki, wykonywanych z zamiarem osiągnięcia celów i realizacji planowanych zadań jednostki⁵.

⁵ J. Penc: *Encyklopedia zarządzania. Podstawowe kategorie i terminy*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi, Łódź 2008, s. 1156-1157.

P.F. Drucker wśród elementów zarządzania wymienia rozbudowany system wskaźników pozwalających stale i wszechstronnie (biorąc pod uwagę ważne dla jednostki kryteria) monitorować (badać), oceniać i poprawiać (doskonalić) jakość, racjonalność, sprawność i efektywność (skuteczność) działania. Zestawy wskaźników (finansowych, ekonomicznych, społecznych, rynkowych) muszą być dostosowane do konkretnej jednostki i konkretnych sytuacji⁶. Natomiast H. Fayol wśród czterech wyróżnionych przez siebie zasadniczych funkcji (faz) zarządzania jako ostatnią wymienia kontrolowanie jako obserwowanie (badanie) i ocenę działań. Obserwacja ta dotyczy postępów w realizacji celów i zadań jednostki, czyli jest procesem, przez który kierownictwo zapewnia, by rzeczywiste działania były zgodne z działaniami planowanymi⁷. Kontrolę można przedstawić jako regulację działań dla osiągnięcia celów jednostki⁸.

Praktyka funkcjonowania jednostek wypracowała wiele odmian kontroli. Jedne stanowią istotne, ale fragmentaryczne i proste metody i sposoby kontrolne, inne są bardziej złożone, zawierają struktury połączonych funkcji dla wykonywania czynności związanych z osiąganiem celów i realizacją zadań w systemie zarządzania. Do takich złożonych metod należą: controlling, kontrola wewnętrzna oraz audyt wewnętrzny, który jest formą kontroli instytucjonalnej, zatem stanowi istotny element, a zarazem instrument (narzędzie) zarządzania⁹.

System audytu wewnętrznego jest, w ujęciu bezpośrednim, podsystemem (integralną częścią) systemu informacyjno-kontrolnego w jednostce, a w ujęciu pośrednim podsystemem systemu zarządzania jednostką. System audytu wewnętrznego jest układem (zbiorem) powiązanych ze sobą elementów, którymi są:

- identyfikacja i ocena ryzyka,
- planowanie audytu wewnętrznego (operacyjne i strategiczne, dokonywane na podstawie diagnozy ryzyka),
- badanie (prowadzone w ujęciu przedmiotowym lub/i podmiotowym),
- analiza danych (uzyskanych podczas prowadzonych prac badawczych),
- dostarczanie ocen, informacji, zaleceń i zapewnień,
- doradztwo i instruktaż.

Każdy z powyższych elementów pełni określoną rolę w należyтым funkcjonowaniu całości i współprzyczynia się do powodzenia całości – poprawnego, na odpowiednim poziomie, prowadzenia audytu wewnętrznego w jednostce. Powyższe elementy systemu audytu wewnętrznego mają określoną budowę (wewnętrzną strukturę, ściśle określoną kolejność) i stanowią funkcjonalną całość

⁶ S. Duchniewicz: *Metody organizacji i zarządzania*. PTM, Warszawa 2005, s. 15-22.

⁷ J. Penc: *Op. cit.*, s. 1158.

⁸ R.W. Griffin: *Podstawy zarządzania organizacjami*. PWN, Warszawa 2002, s. 585; S.P. Robbins, D.A. De Cenzo: *Podstawy zarządzania*. PWE, Warszawa 2002, s. 559.

⁹ K. Czerwiński: *Audyt wewnętrzny*. InfoAudit, Warszawa 2005, s. 272.

uporządkowaną przez cel systemu współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego, którym jest wspieranie, poprawa i usprawnianie (doskonalenie) jakości, racjonalności, sprawności i efektywności (skuteczności) kontroli (funkcjonalnej) i zarządzania jednostką (a w tym zarządzania ryzykiem), a także przysparzanie wartości jednostce. Szczególnie istotne w przysparzaniu wartości i wspomaganii zarządzania jednostkami są elementy (procesy): diagnozy ryzyka, dostarczania ocen, informacji, zaleceń i zapewnień (dotyczących należytego funkcjonowania kontroli i zarządzania – w tym zarządzania ryzykiem) oraz doświadczenia i instruktaż.

1.2. Istota i rola audytu wewnętrznego w przysparzaniu wartości i wspomaganii zarządzania jednostką

Współczesny audyt wewnętrzny, na gruncie definicji ujętych w zagranicznych i krajowych aktach profesjonalnych i prawnych, a także zagranicznej i krajowej literaturze przedmiotu, to z jednej strony działalność praktyczna, z drugiej zaś koncepcja naukowa.

Podstawowym dokumentem definiującym i regulującym audyt wewnętrzny na świecie¹⁰ (na zasadach aktu profesjonalnego – standardu, niemającego charakteru prawnej obligatoryjności) są *Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego* (MSPZAW), opracowane i opublikowane przez The Institute of Internal Auditors (IIA). Nie odnoszą się one bezpośrednio do pojęcia audytu wewnętrznego sektora publicznego, a generalnie do audytu wewnętrznego jednostek organizacyjnych (organizacji w znaczeniu rzeczowym), zostały one jednak formalnie (ministerialnie) zaadaptowane do audytu wewnętrznego jednostek sektora polskich finansów publicznych¹¹. Audyt wewnętrzny w MSPZAW jest definiowany jako „działalność niezależna, obiektywnie zapewniająca i doradcza, której celem jest przysporzenie wartości i usprawnienie działalności operacyjnej organizacji; pomaga on organizacji w osiągnięciu jej celów poprzez systematyczne i zdyscyplinowane podejście do oceny i doskonalenia skuteczności procesów zarządzania ryzykiem, kontroli i governance. Usługi zapewniające (poświadczające) obejmują obiektywną ocenę dowodów, dokonywaną przez audytorów wewnętrznych w celu dostarczenia niezależnej opinii oraz wniosków w odniesieniu do procesu, systemu lub innego zagadnienia. (...) Usługi doradcze, ze względu na swój charakter, wykonywane są zwykle w odpowiedzi na konkretne zapotrzebowanie zlecniodawcy. (...) Podczas świadcze-

¹⁰ Definiującym i regulującym audyt wewnętrzny na zasadach aktu profesjonalnego – standardu, niemającego charakteru prawnej obligatoryjności.

¹¹ Komunikat nr 8 Ministra Finansów z dnia 20 kwietnia 2010 roku w sprawie standardów audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych. Dz. Urz. MF nr 5, poz. 24 z 2010 r.

nia usług doradczych, audytor wewnętrzny jest zobowiązany zachować obiektywizm i nie przejmować odpowiedzialności (roli) kierownictwa”¹².

Natomiast w polskich regulacjach prawnych zakres ogólny audytu wewnętrznego został sformułowany przede wszystkim w art. 272 ust. 1 i 2 działu VI „Audyty wewnętrzny oraz koordynacja audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych” Ustawy o finansach publicznych. Powyższe zapisy stanowią, że „audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest wspieranie (...) kierownika jednostki w realizacji celów i zadań przez systematyczną ocenę kontroli zarządczej oraz czynności doradcze. Ocena ta dotyczy w szczególności adekwatności, skuteczności i efektywności kontroli zarządczej w (...) jednostce”¹³. Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie przeprowadzania i dokumentowania audytu wewnętrznego z dnia 1 lutego 2010 roku, stanowiące ministerialną realizację art. 285 delegacji ustawowej, w § 2 pkt 3-5 definiuje pojęcia (stosowane w sposób bezpośredni lub pośredni w powyższych zapisach ustawowych) charakteryzujące zadania współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego jednostek sektora polskich finansów publicznych. Zgodnie z zapisami rozporządzenia: zadanie zapewniające to „zespół działań podejmowanych w celu dostarczenia niezależnej i obiektywnej oceny (...)”, czynności doradcze to „inne niż zadania zapewniające, działania podejmowane przez audytora wewnętrznego, których charakter i zakres jest uzgodniony z kierownikiem jednostki, a których celem jest zwłaszcza usprawnienie funkcjonowania jednostki”, natomiast przez zadanie audytowe należy rozumieć „zadanie zapewniające i czynności doradcze”¹⁴.

Aktualnie obowiązujące zapisy krajowych regulacji prawnych są w coraz większym stopniu zharmonizowane z zapisami międzynarodowych regulacji profesjonalnych w kwestii podejścia do zagadnień audytu wewnętrznego. Widoczny jest tu duży nacisk na wspieranie kierownika jednostki w realizacji jej celów i zadań poprzez badanie i ocenę kontroli zarządczej (działalność zapewniającą) oraz doradztwo (działalność doradczą) – widoczny jest tu aspekt całościowy – kontrolno-zarządczy (dotyczący całej gospodarki w jednostce). Jednak dosyć marginalnie traktuje się sferę zarządzania ryzykiem w zachodzących procesach, jak również kwestie przysparzania wartości jednostce. Powyższą marginalizację tłumaczyć może fakt przyjęcia MSPZAW jako obowiązujących w pol-

¹² *Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego (International Standards of the Professional Practice of Internal Auditing)*. IIA, Altamonte Springs 2009 (z późn. zm.), tłum. IIA-Polska, Warszawa 2011, *Wprowadzenie (Introduction)*.

¹³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 z późn. zm.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 lutego 2010 roku w sprawie przeprowadzania i dokumentowania audytu wewnętrznego. Dz.U. z 2010 r., nr 21, poz. 108.

skim sektorze publicznym, a one kwestiom zarządzania ryzykiem, jak również przysparzania wartości poświęcają znaczną uwagę.

Poniżej podjęto próbę podsumowania – zestawienia (skompilowania) zaprezentowanych charakterystyk zawartych w międzynarodowych i krajowych regulacjach profesjonalnych i prawnych z charakterystykami (zwykle nieco szerszymi) zawartymi w zagranicznej i (w pełni z nią koncepcyjnie zharmonizowanej) krajowej literaturze przedmiotu¹⁵. Definiowany¹⁶ na tej podstawie współczesny audyt wewnętrzny¹⁷ to:

- nowoczesny instrument (narzędzie) zarządzania jednostką:
 - integrujący m. in. zadania wszystkich znanych elementów nadzoru (kontroli),
 - zorientowany na cele i zadania jednostki oraz pomoc jej kierownictwu w usprawnianiu działalności jednostki (szczególnie operacyjnej) – procesów, systemów lub innych zagadnień,
 - przysparzający (dodający) wartość (*add value*),
 - sygnalizujący nieprawidłowości i niezgodności (w tym z regulacjami zewnętrznymi i wewnętrznymi) oraz niedociągnięcia,
 - funkcjonujący w trzech przestrzeniach czasowych – przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;

¹⁵ L.B. Sawyer, M.A. Dittehofer, J.H. Scheiner: *Sawyer's Internal Auditing*. IIA, Altamonte Springs 2003, 5th Edition, s. 3 i 10; W. Lueck: *Die Zukunft der Interne Revision Entwicklungstendenzen der unternehmensinternen Ueberwachung*. Erich Schmidt Verlag, Berlin 2000, s. 1; K. Knedler, M. Stasik: *Audyt wewnętrzny w praktyce. Audyt operacyjny i finansowy*. PAR, Łódź 2010, Wyd. 3, s. 15-19; E.J. Saunders: *Audyt wewnętrzny i kontrola wewnętrzna w przedsiębiorstwach*. Educator, Częstochowa 2003, s. 46; H. Grocholski: *Praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*. T. 1. Omnikron, Warszawa 2004, s. 8; A. Piaszczyk: *Audyt wewnętrzny*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004, s. 50; K. Winiarska: *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*. Difin, Warszawa 2005, s. 24; B.R. Kuc: *Audyt wewnętrzny. Teoria i praktyka*. PTM, Warszawa 2002, s. 73; J. Banaszkiewicz i in.: *Audyt wewnętrzny. Spojrzenie praktyczne*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2003, s. 6; *Zasady audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych według najnowszej wersji ustawy o finansach publicznych*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2012, s. 9; *Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2007, s. 9; A. Tyka: *Poradnik audytora wewnętrznego jednostek sektora finansów publicznych. Tryb postępowania, dokumentacja*. ODDK, Gdańsk 2005, s. 8.

¹⁶ Definicja (charakterystyka) nie odnosi się bezpośrednio do pojęcia audytu wewnętrznego jednostek sektora finansów publicznych, a generalnie do audytu wewnętrznego jednostek organizacyjnych (gospodarczych), można ją jednak bez żadnych przeszkód adaptować na grunt audytu wewnętrznego sektora publicznego.

¹⁷ *Audire* (łac.) – słyszeć, słuchać, przesłuchiwać, badać; *audit* (ang.) – kontrola ksiąg rachunkowych; audytor etymologicznie – słuchacz rachunków. Auditing – to zespół czynności kontrolnych, audytorskich, doradczych i sprawdzających, realizowany przez wyspecjalizowanych audytorów na podstawie standardów i przepisów o zasięgu krajowym i międzynarodowym; jest to również system rewizji gospodarczej (finansowej) realizowany przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie – podmioty uprawnione do badania ksiąg rachunkowych i sprawozdań finansowych; Audyt – to forma nadzoru i kontroli zarządczej jako zespół czynności sprawdzających, diagnostycznych i doradczych. (*Encyklopedia rachunkowości*. Red. M. Gmytrasiewicz. LexisNexis, Warszawa 2005, s. 90).

- rodzaj proaktywnej, profesjonalnej, systematycznej, zdyscyplinowanej, niezależnej, neutralnej i obiektywnej działalności badającej, oceniającej, doskonalącej i zapewniającej (poświadczającej) o jakości, racjonalności, sprawności i efektywności (skuteczności) oraz adekwatności kontroli (podstawą badania audytu są systemy, szczególnie kontroli wewnętrznej – finansowej, zarządczej):
 - całej struktury i działalności jednostki (ładu organizacyjnego – *corporate governance*) – zarządzania,
 - procesów zarządzania ryzykiem.

Audyt wewnętrzny dostarcza ponadto dokładnych informacji, analiz i zaleceń, jest przez to również działalnością doradczą i instruktażową.

W powyższej definicji widoczna jest zasadnicza zmiana kierunku we współczesnym audycie wewnętrznym – z rachunkowo-finansowego na kontrolno-zarządczy, wynikająca z wzrastającej złożoności procesów gospodarczych w jednostce oraz, co za tym idzie, coraz mniejszych możliwości kierownictwa – prowadzenia bezpośredniej kontroli działalności jednostki na podstawie wyłącznie swojej wiedzy, umiejętności i intuicji. Ponadto współczesny audyt wewnętrzny realizuje zadania zarezerwowane do niedawna dla głównego księgowego, kontrolera (rewidenta) wewnętrznego, zewnętrznego biegłego rewidenta, ponieważ komórki controllingu czy rachunkowości zarządczej oraz innych komórek nadzoru i doradztwa. Należycie prowadzony, wyszukuje słabe punkty wewnętrznej kontroli (funkcjonalnej) i zarządzania (w tym zarządzania ryzykiem) w jednostce oraz istotnie przyczynia się do ich eliminacji. Istotą i rolą współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego jest więc przyczynianie się do wsparcia, poprawy i usprawniania (doskonalenia) jakości, racjonalności, sprawności i efektywności (skuteczności) kontroli i zarządzania, a tym samym do przysparzania wartości jednostce¹⁸.

2. Rola godziwej postawy audytorów wewnętrznych sektora polskich finansów publicznych w przysparzaniu wartości i wspomaganiu zarządzania jednostkami

2.1. Wymagania formalne stawiane audytorom wewnętrznym

Ze względu na bardzo szeroki zakres prowadzenia audytu wewnętrznego oraz dużą różnorodność tematyczną jednostek sektora polskich finansów publicznych, a także istotną rolę, jaką mają do odegrania profesjonalni audytorzy wewnętrzni w jednostkach, wymagania stawiane kandydatom na audytorów wewnętrznych tych jednostek, ubiegającym się o uprawnienia zawodowe oraz

¹⁸ Zob. także: R. Moeller: *Nowoczesny audyt wewnętrzny*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

późniejszym pracownikom audytu wewnętrznego są aktualnie bardzo wysokie. Dotyczy to zarówno wymagań formalnych, jak i w zakresie profesjonalizmu zawodowego, a także, w trakcie działalności zawodowej (prowadzenia audytu), w zakresie etyki zawodowej.

Audytorzy wewnętrzni realizują cele i zadania o charakterze oceniającym, zapewniającym i doradczym. Sporadycznie (w szczególnych sytuacjach) audytorzy wewnętrzni mogą być, na życzenie kierownika jednostki, delegowani (kierowani) do pracy (bezpośrednio na rzecz innych komórek) nad specjalnymi zadaniami niemającymi żadnego związku z celami audytu wewnętrznego i zadaniami wynikającymi z rocznego planu audytu. Realizacja powyższych zadań specjalnych przyczynia się jednak do wspomagania zarządzania komórkami jednostki, do których delegowani są audytorzy, a tym samym do zarządzania jednostką, a także do przysparzania jej wartości.

W jednostkach sektora polskich finansów publicznych najczęściej funkcjonuje stanowisko samodzielnego specjalisty ds. audytu wewnętrznego¹⁹, lepszym jednak rozwiązaniem (do którego należy dążyć) jest zatrudnianie w każdej jednostce co najmniej dwóch audytorów (tworzących Komórkę Audytu Wewnętrznego). Natomiast w przypadku jednostek o ograniczonym zakresie działania audyt wewnętrzny może być przeprowadzany przez pojedynczego audytora albo przez komórkę audytu służącą więcej niż jednej jednostce²⁰.

Audytorzy wewnętrzni jednostek sektora polskich finansów publicznych muszą przede wszystkim spełniać wymogi (kryteria) formalne (ustawowe)²¹, takie jak:

- obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub innego państwa, którego obywatelom, na podstawie umów międzynarodowych lub przepisów prawa wspólnotowego, przysługuje prawo podjęcia zatrudnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystanie z pełni praw publicznych,
- niekaralność za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe,
- wyższe wykształcenie,
- poniższe kwalifikacje do przeprowadzania audytu wewnętrznego:
 - jeden z certyfikatów: Certified Internal Auditor (CIA), Certified Government Auditing Professional (CGAP), Certified Information Systems Audi-

¹⁹ Ustawodawca posługuje się nieco innym określeniem – jednoosobowej Komórki Audytu Wewnętrznego (Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, op. cit., art. 277, ust. 1).

²⁰ Ustawodawca dopuścił również możliwość usługowego (usługodawca niezatrudniony w jednostce) prowadzenia audytu wewnętrznego, z uwzględnieniem warunków zawartych w art. 278 ustawy (Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, op. cit., art. 275, pkt 2).

²¹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, op. cit., art. 286 ust. 1.

tor (CISA), Association of Chartered Certified Accountants (ACCA), Certified Fraud Examiner (CFE), Certification in Control Self Assessment (CCSA), Certified Financial Services Auditor (CFSA) lub Chartered Financial Analyst (CFA) albo

- złożony, w latach 2003-2006, z wynikiem pozytywnym egzamin na audytora wewnętrznego przed Komisją Egzaminacyjną powołaną przez Ministra Finansów lub
- uprawnienia biegłego rewidenta lub
- dwuletnia praktyka w zakresie audytu wewnętrznego²² i dyplom²³ ukończenia studiów podyplomowych w zakresie audytu wewnętrznego²⁴.

Powyższe wysokie wymagania formalne stawiane kandydatom na audytorów wewnętrznych (począwszy od 1 stycznia 2005 roku), szczególnie dotyczące wykształcenia i kwalifikacji, stanowią wstępną gwarancję należytej realizacji celów i zadań współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego, a tym samym przyczyniania się do wsparcia, poprawy i usprawniania jakości, racjonalności, sprawności i efektywności kontroli i zarządzania oraz do przysparzania wartości jednostce.

2.2. Wymagania w zakresie profesjonalizmu i etyki zawodowej stawiane audytorom wewnętrznym

Poza wymogami formalnymi, które obligatoryjnie obowiązują audytorów wewnętrznych jednostek sektora polskich finansów publicznych, muszą oni przede wszystkim (w swojej codziennej działalności) posiadać jak najwyższego stopnia kwalifikacje (kompetencje) zawodowe, przejawiające się w początkowej fazie rozwoju zawodowego – wiedzą, a z czasem – umiejętnościami i doświadczeniem (w tym rozważą). A regularne doskonalenie profesjonalizmu zawodowego (w tym podnoszenie skuteczności i jakości świadczonych usług audyto-

²² Art. 286 ust. 2 aktualnie obowiązującej Ustawy o finansach publicznych określa wykaz czynności uznawanych za praktykę w zakresie audytu wewnętrznego.

²³ Art. 286 ust. 1 pkt. 5 lit. d aktualnie obowiązującej Ustawy o finansach publicznych określa wymagane uprawnienia jednostek organizacyjnych wydających dyplomy.

²⁴ Do 31 grudnia 2004 r. audytorem wewnętrznym jednostek sektora polskich finansów publicznych mogła być osoba, która nie legitymowała się Certyfikatem Ministra Finansów ani też innymi przyjętymi uprawnieniami, jednakże spełniała pozostałe warunki (dotyczące obywatelstwa, zdolności do czynności prawnych i korzystania z praw publicznych, niekaralności oraz wykształcenia) i dodatkowo miała co najmniej roczne doświadczenie na stanowisku związanym z prowadzeniem kontroli lub audytu. Natomiast radykalne (wręcz rewolucyjne) zmiany (utrzymane w aktualnie obowiązującej Ustawie o finansach publicznych) do ostatniego kryterium, upoważniającego do przeprowadzania audytu wewnętrznego (kwalifikacji zawodowych), wprowadziła nowelizacja archiwalnej Ustawy o finansach publicznych z 2005 roku – Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o finansach publicznych (...) (Dz.U. z 2006 r., nr 249, poz. 1832).

wych) musi stanowić jeden z głównych celów działania audytorów wewnętrznych²⁵. Niezwykle istotnym elementem jest również etyczne postępowanie audytorów wewnętrznych, co dotyczy szczególnie młodych, słabo doświadczonych, lecz nastawionych ekspansywnie audytorów. Działania w pełni profesjonalnego i postępującego etycznie audytora wewnętrznego w jednostce, w której kierownictwo rozumie, akceptuje i wspiera audyt wewnętrzny, mają kluczowy wpływ na jakość: diagnozy ryzyka, dostarczanych ocen, informacji, zaleceń i zapewnień (dotyczących należytego funkcjonowania kontroli i zarządzania – w tym zarządzania ryzykiem) oraz doradztwo i instruktaż, a tym samym na kształtowanie ładu organizacyjnego jednostki.

Audytorzy wewnętrzni (w pełni profesjonalni) powinni posiadać obszerną wiedzę z zakresu:

- metod i procedur realizacji audytu wewnętrznego, a w tym, co niezwykle istotne, badania i oceny ryzyka (zarówno na poziomie planowania rocznego i kilkuletniego audytu wewnętrznego (plan operacyjny i strategiczny), jak też na poziomie planowania konkretnego zadania audytowego),
- administracji publicznej i prawa, ekonomii i zarządzania, a także finansów i rachunkowości oraz, co niezwykle istotne, matematyki i statystyki,
- specyfiki działalności jednostki organizacyjnej, w której są zatrudnieni (lub do której aplikują) oraz regulacji (zewnętrznych i wewnętrznych) jej dotyczących.

Audytorzy wewnętrzni powinni podążać za rozwojem jednostki oraz zmianami zachodzącymi w jej wnętrzu i otoczeniu.

Audytorzy wewnętrzni (w pełni profesjonalni) powinni posiadać umiejętności:

- pracy zarówno indywidualnej, jak i zespołowej,
- dostosowywania się do zmieniającego się otoczenia,
- postępowania z pracownikami jednostki organizacyjnej, w szczególności z pracownikami audytowanych komórek²⁶,
- umacniania zawodowej współpracy i dobrych stosunków z innymi audytorami wewnętrznymi oraz z audytorami zewnętrznymi²⁷,

²⁵ Audytorzy wewnętrzni zatrudnieni w Komórcie Audytu Wewnętrznego powinni mieć zapewnioną, przez kierownika jednostki i kierownika komórki, możliwość podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Audytorzy wewnętrzni powinni podejmować się świadczenia wyłącznie takich usług (zadań audytowych), do wykonania których posiadają niezbędną wiedzę, umiejętności i doświadczenie, a w przeciwnym razie powinni wystąpić o wsparcie wewnętrzne lub zewnętrzne, ewentualnie, w przypadku, gdy istnieje taka możliwość, czasowo odroczyć realizację danego zadania (zdobywając do czasu jego realizacji niezbędną wiedzę i umiejętności).

²⁶ Audytorzy wewnętrzni powinni dążyć do osiągnięcia porozumienia z kierownikami i pracownikami audytowanej komórki co do prawdziwości stwierdzonych faktów związanych z ustaleniami audytu, współpracować z nimi, przyjmować ich uwagi, opinie i wskazówki.

²⁷ Rywalizacja zawodowa audytorów wewnętrznych powinna się przejawiać w sposób pozytywny, a nie negatywny, tj. racjonalnym pogłębianiem wiedzy i zdobywaniem umiejętności oraz samo-

- widzenia w rzeczach pozornie oczywistych różnego rodzaju uchybień i nieprawidłowości,
- jasnego uzasadniania własnych decyzji i sposobu postępowania.

Ponadto audytorzy wewnętrzni (w pełni profesjonalni) powinni charakteryzować się rzetelnością (precyzyjnością, dokładnością i poprawnością) i wysoką efektywnością realizowanych zadań oraz kreatywnością (zdolnością do twórczego myślenia i działania) i konstruktywnością, a także energicznością i pracowitością²⁸.

W przypadku aktywnych zawodowo audytorów wewnętrznych wymogom formalnym oraz profesjonalizmu zawodowego towarzyszą dodatkowo wymagania w zakresie etyki zawodowej. The Institute of Internal Auditors opracował *Kodeks etyki (The Code of Ethics IIA)*, którego celem jest promowanie zasad etycznych wykonywania zawodu audytora wewnętrznego. Jest on konieczny (wręcz nieodzowny) dla audytorów wewnętrznych, ponieważ sprawą podstawową jest zaufanie pokładane w udzielanym przez audyt w wewnętrzny obiektywnym zapewnieniu dla ładu organizacyjnego, zarządzania ryzykiem i kontroli²⁹. Zgodnie z *Kodeksem*, od audytorów wewnętrznych oczekuje się stosowania i szanowania zasad etyki zawodowej³⁰, do których należą³¹:

- prawość (uczciwość) – stanowi źródło zaufania, a tym samym podstawę polegania na osądzie audytorów wewnętrznych; usługa audytu wewnętrznego powinna być wykonywana: starannie i odpowiedzialnie, z pełnym zaangażowaniem, według najlepszej woli i wiedzy, przy poszanowaniu regulacji prawnych i profesjonalnych; audytorzy wewnętrzni muszą ujawniać informacje wymagane przez regulacje, nie mogą świadomie angażować się w nielegalną działalność;
- obiektywizm (bezstronność) – prezentowany podczas zbierania, oceny i przekazywania informacji na temat badanej komórki lub procesu, przejawia się wyważoną oceną, która powinna brać pod uwagę wszystkie związane ze sprawą okoliczności i opierać się na faktach, a audytorzy wewnętrzni przy jej

kształceniem i samodoskonaleniem. Audytorzy wewnętrzni i audytorzy zewnętrzni (przede wszystkim biegli rewidentzi) mają możliwość współdziałania i współpracy w celu zapewnienia: pokrycia maksymalnego zakresu spraw przez działania audytu, wymiany informacji, unikania dublowania wysiłków i kosztów poświęcanych na rutynowe etapy pracy w zakresie audytu.

²⁸ Zob. także: *Audyt wewnętrzny w doskonaleniu instytucji. Aspekty teoretyczno-metodologiczne i praktyczne*. Red. M. Lisiński. PWE, Warszawa 2011.

²⁹ *Kodeks etyki (The Code of Ethics). IIA*, Altamonte Springs 2009 (z późn. zm.), tłum. IIA-Polska, Warszawa 2011, *Wstęp, Zakres obowiązywania (Introduction, Applicability and Enforcement)*.

³⁰ Zasady ogólne – odnoszą się do zawodu audytora i praktyki audytu wewnętrznego; Zasady postępowania – opisują normy zachowań oczekiwanych od audytorów wewnętrznych i stanowiących pomoc przy stosowaniu zasad ogólnych w praktyce.

³¹ *Kodeks etyki IIA* zalicza profesjonalizm do zasad etyki zawodowej audytorów wewnętrznych, w opracowaniu został on jednak wyeksponowany odrębnie, jako niezwykle istotny i najbardziej rozbudowany element etyki zawodowej.

- wydawaniu nie powinni kierować się własnym interesem ani też ulegać wpływowi innych, a także uprzedzeniom; audytorzy wewnętrzni nie powinni uczestniczyć w jakichkolwiek działaniach lub wchodzić w relacje, które mogłyby naruszyć lub podać w wątpliwość ich bezstronną ocenę, a także stać w sprzeczności z interesami jednostki organizacyjnej, nie powinni też akceptować niczego, co mogłoby naruszyć lub podać w wątpliwość ich profesjonalny osąd, powinni natomiast ujawnić wszystkie poznane (istotne) fakty³²;
- poufność – przejawia się poszanowaniem wartości i własności otrzymywanych informacji, bez ich ujawniania, o ile nie występuje obbligo prawne lub zawodowe; audytorzy wewnętrzni powinni rozważnie wykorzystywać i chronić informacje uzyskane w trakcie wykonywania obowiązków, nie wykorzystywać ich dla osiągnięcia osobistych korzyści lub w jakikolwiek inny sposób, który byłby sprzeczny z prawem lub przynosiłby szkodę zgodnym z prawem i zasadami etyki celom jednostki organizacyjnej³³.

Godziwe (należyte) postępowanie wykształconych audytorów wewnętrznych, na które składa się ich profesjonalizm połączony z etycznym postępowaniem, w jednostce, w której kierownictwo rozumie i docenia aktywność audytorów wewnętrznych, współpracuje z nimi oraz zapewnia im odpowiednie warunki do działania, stanowi gwarancję należytej realizacji celów i zadań współczesnego, nowoczesnego audytu wewnętrznego, a tym samym przyczyniania się do wsparcia, poprawy i usprawniania jakości, racjonalności, sprawności i efektywności kontroli i zarządzania oraz do przysparzania wartości jednostce.

Podsumowanie

Audyt wewnętrzny stale podlega licznym procesom modyfikacyjnym, stając się istotnym elementem systemu informacyjno-kontrolnego, a tym samym systemu zarządzania jednostką – narzędziem obejmującym zakresem swojego działania sferę rachunkowo-finansową oraz kontrolno-zarządczą, realizującym szereg zadań w obszarze całej jednostki. Dlatego też wymogi dotyczące kandydatów na audytorów wewnętrznych, ubiegających się o uprawnienia zawodowe, jak również aktywnych zawodowo audytorów wewnętrznych w zakresie profesjonalizmu zawodowego są aktualnie bardzo wysokie. W przypadku aktywnych zawodowo audytorów wewnętrznych powyższym wymogom (odnośnie do wiedzy, a z czasem umiejętności i doświadczenia – w tym rozważi) towarzyszą dodatkowo wymagania dotyczące etyki zawodowej. Ponadto audytorzy we-

³² Audytorzy wewnętrzni nie powinni (przez okres co najmniej dwóch lat) oceniać działalności komórki, za którą byli uprzednio odpowiedzialni.

³³ *Kodeks etyki (The Code of Ethics)*, op. cit., *Zasady ogólne, Zasady postępowania (Principles, Rules of Conduct)*.

wnętrznym mają obowiązek ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych oraz skuteczności i jakości świadczonych usług.

W opracowaniu wykazano, że współczesny (nowoczesny) audyt wewnętrzny jednostek sektora polskich finansów publicznych poprzez badanie, analizę, dostarczanie ocen, informacji, zaleceń i zapewnień oraz doradztwo i instruktaż, dotyczące wewnętrznej kontroli (funkcjonalnej) i zarządzania w jednostce, w istotny sposób przyczynia się do wspomagania kontroli i zarządzania poprzez poprawę ich jakości, racjonalności, sprawności i efektywności (skuteczności), a także do przysparzania wartości jednostce. W pracy wykazano również ogromne znaczenie godziwej postawy audytorów wewnętrznych jednostek sektora polskich finansów publicznych, a tym samym wysokich wymagań stawianych audytorom (jako gwarancji należytej ich postawy): w zakresie profesjonalizmu zawodowego, formalnych oraz w zakresie etyki zawodowej, dla należytej realizacji zadań audytowych, która prowadzi w prostej linii do wspomagania zarządzania jednostką i kreowania jej wartości.

Literatura

- Audyt wewnętrzny w doskonaleniu instytucji. Aspekty teoretyczno-metodologiczne i praktyczne.* Red. M. Lisiński. PWE, Warszawa 2011.
- Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych.* Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2007.
- Banaszkiewicz J. i in.: *Audyt wewnętrzny. Spojrzenie praktyczne.* Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2003.
- Czerwiński K.: *Audyt wewnętrzny.* InfoAudit, Warszawa 2005.
- Duchniewicz S.: *Metody organizacji i zarządzania.* PTM, Warszawa 2005.
- Encyklopedia rachunkowości.* Red. M. Gmytrasiewicz. LexisNexis, Warszawa 2005.
- Griffin R.W.: *Podstawy zarządzania organizacjami.* PWN, Warszawa 2002.
- Grocholski H.: *Praktyczne aspekty audytu wewnętrznego.* T. 1. Omnikron, Warszawa 2004.
- Knedler K., Stasik M.: *Audyt wewnętrzny w praktyce. Audyt operacyjny i finansowy.* PAR, Łódź 2010.
- Kodeks etyki (The Code of Ethics).* IIA, Altamonte Springs 2009 (z późn. zm.), tłum. IIA-Polska, Warszawa 2011.
- Komunikat Nr 8 Ministra Finansów z dnia 20 kwietnia 2010 roku w sprawie standardów audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych.* Dz. Urz. MF nr 5, poz. 24 z 2010 r.
- Kuc B.R.: *Audyt wewnętrzny. Teoria i praktyka.* PTM, Warszawa 2002.

- Lueck W.: *Die Zukunft der Interne Revision Entwicklungstendenzen der unternehmens-internen Ueberwachung*. Erich Schmidt Verlag, Berlin 2000.
- Metody i procedury audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych*. Red. A. Kostur. Akademia Ekonomiczna, Katowice 2007.
- Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego (International Standards of the Professional Practice of Internal Auditing)*. IIA, Altamonte Springs 2009 (z późn. zm.), tłum. IIA-Polska, Warszawa 2011.
- Moeller R.: *Nowoczesny audyt wewnętrzny*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Penc J.: *Encyklopedia zarządzania. Podstawowe kategorie i terminy*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi, Łódź 2008.
- Piaszczyk A.: *Audyt wewnętrzny*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004.
- Robbins S.P., De Cenzo D.A.: *Podstawy zarządzania*. PWE, Warszawa 2002.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 lutego 2010 roku w sprawie przeprowadzania i dokumentowania audytu wewnętrznego. Dz.U. z 2010 r., nr 21, poz. 108.
- Saunders E.J.: *Audyt wewnętrzny i kontrola wewnętrzna w przedsiębiorstwach*. Educator, Częstochowa 2003.
- Sawyer L.B., Dittehofer M.A., Scheiner J.H.: *Sawyer's Internal Auditing*. IIA, Altamonte Springs 2003, 5th Edition.
- Tyka A.: *Poradnik audytora wewnętrznego jednostek sektora finansów publicznych. Tryb postępowania, dokumentacja*. ODDK, Gdańsk 2005.
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o finansach publicznych. Dz.U. z 2006 r., nr 249, poz. 1832.
- Ustawa z dnia 26 listopada 1998 roku o finansach publicznych. Dz.U. z 2003 r., nr 15, poz. 148 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o zmianie ustawy o finansach publicznych. Dz.U. z 2001 r., nr 102, poz. 1116.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r., nr 157, poz. 1240 z późn. zm.
- Winiarska K.: *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*. Difin, Warszawa 2005.
- Zasady audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych według najnowszej wersji ustawy o finansach publicznych*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2012.

THE ROLE OF INTERNAL AUDITING IN POLISH ORGANIZATIONS OF PUBLIC FINANCE AND FAIR ATTITUDES OF AUDITORS IN EDITION OF VALUE AND SUPPORTING MANAGEMENT IN UNITS

Summary

Contemporary internal auditing was introduced in Polish organizations of public finance only in 21st century (on January 1st 2002). Worldwide, on the other hand, contemporary internal auditing has been applied for longer time – its beginning dates for mid-20th century (1941 – foundation of The Institute of Internal Auditors in USA, 1977 – foundation of The European Court of Auditors).

Basing on professional and legal regulations in the field and international and domestic literature the paper presents the idea of contemporary internal auditing as an independent, objective assurance and consulting activity. Internal auditing helps an organization accomplish its objectives and in tasks implementation.

Moreover, the paper shows the role of internal auditing in polish organizations of public finance and fair attitudes of auditors in addition of value and supporting management in units. The paper also proves that professionalism and ethics of internal auditors are necessary and appropriate for the proper functioning of internal auditing and for the effectiveness of risk management, control, and governance processes.

ISTOTA WARTOŚCI NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH

Wprowadzenie

Nieruchomości inwestycyjne stanowią specyficzną grupę aktywów, gdyż skupiają w sobie prawie wszystkie problemy związane z wyceną, przed którymi staje współczesna rachunkowość. Są one obiektami nabywanymi dla korzystnego ulokowania wolnych środków pieniężnych, dlatego użytkownicy sprawozdania finansowego są szczególnie zainteresowani oceną trafności takich decyzji. Wskazuje to na celowość wyceny analizowanej kategorii w wartościach możliwie bliskich cenom rynkowym. Z drugiej strony wiarygodność i sprawdzalność informacji kreowanych przez rachunkowość przemawiają za pomiarem wartości na poziomie kosztu historycznego.

Podstawowym celem opracowania jest przedstawienie istoty wartości nieruchomości inwestycyjnych. W związku z silnym wpływem prawa rachunkowości państw członkowskich UE na politykę gospodarczą i politykę rachunkowości polskich przedsiębiorstw należy zwrócić uwagę na regulacje prawa międzynarodowego w obszarze nieruchomości inwestycyjnych.

1. Istota wartości nieruchomości

„Wycena definiowana jest jako proces określania wartości”¹. Pojęcie „wartości” obecne jest we wszystkich segmentach branży związanej z nieruchomościami. Dlatego też rozważania nad wartością nieruchomości mają tak duże znaczenie.

Termin „wartość” ma wiele znaczeń, dlatego często jest używany w nieprecyzyjnym znaczeniu. „Wartość” jest przedmiotem rozważań wielu dziedzin. Między innymi są to psychologia, etyka, prawo, socjologia, ekonomia. Kategoria ta w poszczególnych dziedzinach odznacza się cechami wspólnymi, jak i różnicującymi. Źródłem różnic jest eksponowanie innych cech wartości. Przykładowo cechy ilościowe eksponowane są na gruncie ekonomii, natomiast cechy

¹ *The Appraisal of Real Estate*. Appraisal Institute, Chicago 2000. Wydanie polskie: *Wycena nieruchomości*. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2005, s. 31.

jakościowe na gruncie psychologii bądź etyki. Oczywiście na podkreślenie zasługują cechy wspólne, do których należy zaliczyć:

- subiektywizm, mówiący o tym, że rzeczy nie mają w sobie wartości, tylko ludzie je im nadają,
- względność, gdyż wartość ma zawsze charakter względny, co oznacza, że nie ma wartości absolutnej. Wartość dobra określa się zawsze w odniesieniu do innych dóbr, czyli dobra same w sobie nie mają wartości, tylko my ją nadajemy poprzez ocenę ich użyteczności na tle innych dóbr. Dlatego wartość dobra jest wyrażona ilościowo wartością innych dóbr.
- dynamiczność, związana z tym, że wartość nie jest stała w czasie, tylko podlega zmianom. Nie ma stałej i niezmienniej wartości, gdyż z powodu zmian wartości subiektywnych zmianie muszą ulec wartości obiektywne².

Wartość zajmuje czołowe miejsce w teorii ekonomii, gdyż w tej dyscyplinie jest ona jedną z najważniejszych, najczęściej omawianych kategorii. Wynika to z faktu koncentrowania się teorii ekonomii na badaniu mikro- i makroekonomicznych aspektów zjawisk zachodzących w gospodarce, praw rządzących rynkiem kapitałowym, a z tymi zagadnieniami wartość wiąże się nierozłącznie³.

Zatem wartość, na gruncie ekonomii, stanowi jedną z najważniejszych, ale i najtrudniejszych kategorii⁴. O trudnościach zdefiniowania tej kategorii może zaświadczyć fragment książki R. Rybarskiego, wydanej w 1923 roku: „(...) niektórych badaczy do tego stopnia zniechęciły dociekania nad problemem wartości w teorii ekonomii, że chcą wprost uniknąć tego pojęcia, uważając je za źródło bezpłodnych odróżnień i logomachii. Większość uczonych stara się podać określenie istoty zjawisk gospodarczych i zakresu badania naszej nauki w sposób nie dotykający zagadnienia wartości”⁵.

Trudność kategorii wartości potęgują oczekiwania inwestorów, które to skłaniają się w kierunku wzrostu wymagań związanych z wykorzystaniem przez firmy wszystkich dźwigni budowy wartości poprzez realizację zintegrowanej budowy wartości⁶, która wymaga generalnej orientacji przedsiębiorstwa na za-

² E. Kucharska-Stasiak: *Nieruchomość w gospodarce rynkowej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 117.

³ A. Karmańska: *Problem wartości ekonomicznej w kontekście systemu informacyjnego rachunkowości finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 75.

⁴ Do najbardziej znanych teoretyków zajmujących się zagadnieniem wartości należą m.in.: A. Smith, F. Quesney, D. Ricardo, J.S. Mili, K. Marks, W.S. Jevons, L. Walras, F. Wieser, V. Pareto, J.M. Keynes, J. Schumpeter, J. Robinson, P. Sraffa.

⁵ R. Rybarski: *Wartość, kapitał i dochód*. Gebethner i Wolff, Warszawa-Kraków-Lublin-Lódź-Poznań-Wilno-Zakopane, New York, The Polish Book Importing C. O INC., 1923, s. 10, cyt. za: E. Kucharska-Stasiak: *Nieruchomość w gospodarce rynkowej*, op. cit., s. 117. Pisownia i interpunkcja zgodne z wydaniem z 1923 r.

⁶ Podstawowymi miarami skuteczności zintegrowanej budowy wartości są wskaźniki, które koncentrują się na przepływach pieniężnych i na koszcie zaangażowanego kapitału.

rzządzanie wartością przedsiębiorstwa. W świetle tej koncepcji celem działania jest zwiększenie wartości rynkowej firmy, co oznacza dążenie do maksymalizowania korzyści właścicieli z ich majątku zaangażowanego w przedsiębiorstwie i wywieranie presji na zarządy spółek publicznych, żeby podejmowały skuteczne działania prowadzące do wzrostu cen akcji oraz stóp zwrotu realizowanych przez akcjonariuszy⁷.

Trudność kategorii wartości polega zatem na znalezieniu jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy istnieje wartość niezmienna, trwała, niezależna od naszych sądów, czyli wartość wewnętrzna, czy też każdorazowo podlega ona wahaniom w zależności od wpływu warunków zewnętrznych i od naszych ocen. Problematiczne jest także precyzowanie miar wartości⁸.

Także w odniesieniu do nieruchomości wartość może mieć wiele znaczeń. Odpowiednia kategoria wartości nieruchomości jest stosowana zależnie od kontekstu i celu⁹. Sens ekonomiczny, sposób szacowania i poziom poszczególnych wartości są różne. Dla inwestora na rynku nieruchomości podstawowe znaczenie mają cztery kategorie wartości:

1. rynkowa,
2. użytkowa,
3. inwestycyjna (indywidualna),
4. odtworzeniowa¹⁰.

Na rynku nieruchomości jednym z najważniejszych przejawów wartości jest **wartość rynkowa**, która stanowi jeden z rodzajów wartości wymiennej, odwzorowuje dominujące ceny na wolnym, otwartym i konkurencyjnym rynku. Wartość rynkowa stanowi podstawę większości szacunków przy transakcjach kupna-sprzedaży, udzielaniu kredytów pod zabezpieczenie hipoteczne, szacunkach dla potrzeb spadków czy darowizn. Również ta kategoria wartości nieruchomości uwzględniana jest przy rozstrzyganiu sporów sądowych¹¹. Tak szerokie wykorzystanie w gospodarce wartości rynkowej nieruchomości powoduje konieczność jasnego i precyzyjnego zdefiniowania tej kategorii. Pozornie sprawa wydaje się prosta, gdyż wartość rynkowa uważana jest za obiektywną kategorię odwzorowującą zachowania uczestników rynku. Jednak występują rozbieżności co do niektórych szczegółów w jej definiowaniu. W literaturze spotkać można

⁷ A. Karmańska: *Kierunki zmian w pomiarze dokonach przedsiębiorstwa a wyzwania dla współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 44 (100), numer specjalny. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 117.

⁸ E. Kucharska-Stasiak: *Nieruchomość a rynek*, op. cit., s. 101.

⁹ J. Shlaes: *Other Approaches to Value*. „The Canadian Appraiser” 1988, Vol. 32, 2; D.W. Lambert: *Three Approaches to Value – Market, Market and Market...*, „The Canadian Appraiser” 1988, Vol. 32, 2, cyt. za: *Wycena nieruchomości*, op. cit., s. 40.

¹⁰ Ibid., s. 40.

¹¹ *Inwestowanie w nieruchomości*. Red. E. Kucharska-Stasiak. Instytut Nieruchomości VALOR, Łódź 1999, s. 27.

wiele definicji wartości rynkowej. Wynika to z różnorodnych założeń dotyczących funkcjonowania rynku nieruchomości i założeń dotyczących samej kategorii¹². Ponadto wartość rynkowa stanowi przedmiot uzgodnień różnych gremiów. Na forum ogólnosiwiatowym definiowana jest przez Komitet Międzynarodowych Standardów Wyceny (International Valuation Standards Committee), na terenie Europy przez Europejską Grupę Stowarzyszeń Rzecznawców TEGO-WA (The European Group of Valuers of Fixed Assets).

W myśl Międzynarodowych Standardów Wyceny wartość rynkowa jest definiowana jako „szacowana kwota, jaką w dniu wyceny można uzyskać za składnik mienia, zakładając, że strony mają stanowczy zamiar zawarcia umowy, są od siebie niezależne, działają z rozeznaniem i postępują rozsądnie, nie znajdują się w sytuacji przymusowej oraz upłynął odpowiedni okres eksponowania nieruchomości na rynku”¹³.

Zgodnie z Europejskimi Standardami Wyceny „wartość rynkowa powinna oznaczać cenę w dniu wyceny, za którą ziemia i budynki mogłyby zostać sprzedane na warunkach prywatnego kontraktu pomiędzy chętnym sprzedającym a kupującym. Zakłada się, że mienie jest publicznie udostępnione na rynku w normalnym czasie oraz że warunki rynkowe pozwalają bezpośrednio nim dysponować i możliwe jest swobodne negocjowanie sprzedaży”¹⁴.

W uchwalonych przez Polską Federację Stowarzyszeń Rzecznawców Majątkowych (PFSRM) Powszechnych Krajowych Zasadach Wyceny (PKZW) obejmujących Standardy Zawodowe Rzecznawców Majątkowych oraz Noty Interpretacyjne¹⁵, wartość rynkowa nieruchomości została zdefiniowana w następujący sposób: „wartość rynkowa nieruchomości stanowi jej najbardziej prawdopodobną cenę możliwą do uzyskania na rynku przy przyjęciu pewnych założeń”¹⁶.

Oprócz wymienionych definicji wartości rynkowej spotkać można w wielu publikacjach, słownikach nieruchomości, przepisach prawnych regulujących kwestie wywłaszczenia¹⁷ czy wymiaru podatku¹⁸ oraz w decyzjach sądu. Bez

¹² *Inwestycje na rynku nieruchomości*. Red. H. Henzel. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2004, s. 154.

¹³ *Międzynarodowe Standardy Wyceny 2005*. Wydanie polskie. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzecznawców Majątkowych, Warszawa 2005, s. 86.

¹⁴ *Europejskie Standardy Wyceny 2000*. Wydanie polskie. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzecznawców Majątkowych, Warszawa 2001.

¹⁵ Zgodnie z uchwałą Rady Krajowej Polskiej Federacji Stowarzyszeń Rzecznawców Majątkowych z 12 i 13 grudnia 2007 r. nowe standardy obowiązują od 1 marca 2008 r. – od tej daty należy je traktować jako obowiązkowe reguły postępowania przy wykonywaniu zawodu rzeczoznawcy majątkowego.

¹⁶ *PKZW Krajowy Standard Wyceny Podstawowy Nr 1 (KSWP 1) – Wartość rynkowa i wartość odtworzeniowa*, pkt 3.1.

¹⁷ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 1997 r., nr 115, poz. 741 z późn. zm.

względu jednak na wybraną definicję wartości rynkowej lub jej dokładne brzmienie, zawsze zakłada się następujące warunki:

- strony umowy są od siebie niezależne i działają w sposób racjonalny, nie kierując się szczególnymi motywami,
- mają stanowczy zamiar zawarcia umowy,
- żadna ze stron transakcji nie działa w sytuacji przymusowej,
- strony świadome są współistniejących okoliczności wpływających na wartość nieruchomości,
- racjonalny okres wyeksponowania nieruchomości na rynku (odpowiednio długi, ale typowy dla danej nieruchomości),
- sposób płatności jest zgodny ze standardowymi zachowaniami na rynku¹⁹.

2. Istota wartości godziwej

Warto dodać, że wartość rynkowa w polskim prawie bilansowym w określonych warunkach utożsamiana jest z pojęciem wartości godziwej. Dzieje się tak dlatego, iż wartość godziwa została wprowadzona do teorii i praktyki rachunkowości jako kategoria ekonomiczna, która jest rozszerzeniem pojęcia wartości rynkowej. Wartość godziwa, w której wycena dopuszczona jest przepisami polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego, nadal uznawana jest za jedną z bardziej kontrowersyjnych kategorii wyceny, dającą możliwość tendencyjnego kształtowania obrazu przedsiębiorstwa²⁰. Określenie wartości godziwej jest uznawane za niejednoznaczne²¹, a wprowadzenie tej kategorii wyceny do systemu rachunkowości uznane zostało za rewolucyjne i kontrowersyjne²².

Wartość godziwa zdefiniowana została podobnie w Ustawie o rachunkowości²³, jak i w *Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej*²⁴.

¹⁸ M.in. Ustawa z dnia 9 września 2000r. o podatku od czynności cywilnoprawnych. Dz.U. z 2000 r., nr 86, poz. 959 z późn. zm.; Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn. Tekst jedn. Dz.U. z 1997 r., nr 16, poz. 89 z późn. zm.; Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., nr 14, poz. 176 z późn. zm.; Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., nr 54, poz. 654 z późn. zm.; Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Dz.U. z 2004 r., nr 14, poz. 113 z późn. zm.

¹⁹ Por. KSWP 1 – *Wartość rynkowa i wartość odtworzeniowa*, pkt 3.1.

²⁰ Por. np. E. Piątek: *Polityka bilansowa grupy kapitałowej*. CeDeWu, Warszawa 2007, s. 108-112.

²¹ M. Jędrzejczyk: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*. PWE, Warszawa 2011, s. 21.

²² A. Mazur: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011, s. 10.

²³ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm. (zwana dalej UOR).

²⁴ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011. Część A: IFRS Foundation*, London. Warto dodać, że MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*, który stanie się obowiązujący od dnia 1 stycznia 2013 r., definiuje wartość godziwą jako cenę, która zostałaby na dzień wyceny uzyskana ze sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona za przeniesienie zobowiązania w ramach normalnej transakcji zawartej między uczestnikami rynku.

Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami²⁵. Wartość godziwa określana jest zatem na podstawie transakcji charakteryzującej się występowaniem określonych warunków. Transakcja taka musi odbyć się:

- w warunkach transakcji rynkowej, także w transakcji hipotetycznej, jeśli nie następuje faktyczna,
- pomiędzy zainteresowanymi stronami, czyli kupujący i sprzedający chcą dokonać transakcji kupna-sprzedaży, jednak żadna ze stron nie znajduje się w sytuacji przymusowej,
- pomiędzy dobrze poinformowanymi stronami, co oznacza, że żadna ze stron nie znajduje się w uprzywilejowanej sytuacji, ponadto oba podmioty dysponują wystarczającym zasobem wiedzy umożliwiającej oszacowanie rzeczywistej wartości przedmiotu transakcji,
- pomiędzy niepowiązanymi ze sobą stronami, gdzie w myśl Ustawy o rachunkowości jednostki powiązane to jednostka dominująca, znaczący inwestor oraz jednostki od nich zależne lub z nimi stowarzyszone.

Ostrożność ustawodawcy wyklucza transakcje pomiędzy stronami powiązanymi jako transakcje dokonywane na warunkach rynkowych.

Poza ustaleniami formalnoprawnymi należy również zastanowić się nad możliwością stosowania koncepcji wartości godziwej. Ustawodawca nie precyzuje żadnych warunków, jakie musiałby spełnić kupujący i sprzedający, a przecież to od nich zależy wysokość ceny transakcji. Należałoby wprowadzić do definicji wartości godziwej jeszcze jeden warunek, a mianowicie racjonalność decyzji poszczególnych stron transakcji. Można stwierdzić, że nieracjonalność zachowań stron transakcji wyklucza dokonanie jej na warunkach odpowiadających wartości godziwej, gdyż w przypadku bardzo subiektywnej oceny jednej ze stron wartość przedmiotu transakcji zostaje bardzo zniekształcona²⁶.

A zatem wartość godziwa jest pojęciem bardzo szerokim, szerszym niż wartość rynkowa i odzwierciedla wiedzę i szacunki oraz inne okoliczności istotne dla uczestników rynku. Do jej pomiaru wykorzystywane są różnorodne metody. Metoda ustalania wartości godziwej zależy od rodzaju wycenianego składnika aktywów. Zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym najbardziej precyzyjnym i wiarygodnym wyznacznikiem wartości godziwej jest publicznie

²⁵ Art. 28 pkt 6 UOR.

²⁶ M. Jędrzejczyk: *Zakres zastosowania i zawartość informacyjna wartości godziwej w systemie rachunkowości*. W: *Rachunkowość – sztuka pomiaru i komunikowania*. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2011, s. 247.

dostępna cena (cena rynkowa), na przykład notowania giełdowe danego składnika aktywów na aktywnym rynku²⁷.

Można zatem stwierdzić, że koncepcja wartości godziwej oparta jest na teorii wartości rynkowej, zgodnie z którą racjonalni inwestorzy działający na efektywnym rynku wycenią dany składnik aktywów, biorąc pod uwagę sumę zdyskontowanych przepływów pieniężnych ustalonych na podstawie szacunkowych danych o przyszłych wpływach związanych z wybranym składnikiem aktywów i jego wartości rezydualnej, czyli kwocie możliwej do uzyskania w momencie jego likwidacji. Inwestor musi pamiętać oczywiście, żeby przy dyskontowaniu przyjąć stopę zwrotu, na podstawie której będzie urealniał przyszłe przepływy pieniężne dla wartości bieżącej. W przypadku rynku konkurencyjnego stopa ta jest równoznaczna z rynkową stopą zwrotu dla aktywów o podobnej strukturze czasowej i podobnym ryzyku. Można zatem stwierdzić, iż wartość rynkowa jest ustalana przez inwestorów na podstawie wszystkich możliwych do zdobycia informacji rynkowych. Jest to powszechnie stosowana modelowa koncepcja funkcjonowania rynku. Reasumując, wartość godziwa jest rezultatem rozszerzenia koncepcji wartości rynkowej o wartość aktywów niebędących przedmiotem obrotu na aktywnym rynku.

Zatem wartość godziwa składników majątku niebędących przedmiotem obrotu na aktywnym rynku stanowi kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane w kwotach wymagających zapłaty w trakcie trwania normalnego cyklu działalności gospodarczej w warunkach hipotetycznej transakcji rynkowej pomiędzy racjonalnymi, zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. Pamiętać należy, że racjonalny inwestor do oceny wartości występującej w warunkach hipotetycznej transakcji kupna-sprzedaży będzie stosował spodziewaną stopę zwrotu dla aktywów dostępnych na rynku o podobnym stopniu ryzyka. W związku z tym dokonana transakcja rynkowa, której przedmiotem jest składnik majątku o podobnym ryzyku, stanowi asumpt do wyznaczania wartości godziwej elementu aktywów niebędącego przedmiotem obrotu na rynku²⁸.

3. Wycena nieruchomości inwestycyjnych w ujęciu prawa o rachunkowości

Nieruchomości inwestycyjne należy wycenić w momencie nabycia lub wytworzenia oraz na dzień bilansowy.

²⁷ Zgodnie z MSR aktywny rynek to taki, na którym: aktywa podlegające obrotowi mają charakter jednorodny, informacja o transakcjach jest udostępniona publicznie, praktycznie w każdym momencie można znaleźć chętnego nabywcę i sprzedawcę.

²⁸ M. Jędrzejczyk: *Zakres zastosowania...*, op. cit., s. 248.

Podstawą początkowej wyceny nieruchomości inwestycyjnych jest ich wartość początkowa, często określana również wartością brutto. W przypadku nabycia nieruchomości, zarówno nowych, jak i używanych, wartością początkową jest cena nabycia, która obejmuje kwotę należną sprzedającemu, bez podlegającego odliczeniu podatku VAT i jest powiększona o poniesione koszty. Do kosztów tych zalicza się koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem nieruchomości do stanu zdatnego do używania, jak również koszty związane z obsługą zobowiązań zaciągniętych w celu sfinansowania zakupu lub budowy i związane z nimi ujemne różnice kursowe, pomniejszone o dodatnie różnice kursowe. Jeżeli natomiast nieruchomość została wytworzona we własnym zakresie, wartością początkową jest koszt wytworzenia, który obejmuje poniesione za okres do dnia przejęcia obiektu koszty bezpośrednie oraz uzasadnioną część kosztów pośrednich związanych z jego wytworzeniem. Koszt wytworzenia zwiększają także koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu finansowania budowy we własnym zakresie i związane z nimi ujemne różnice kursowe, pomniejszone o dodatnie różnice kursowe²⁹.

Podstawą wyceny na dzień bilansowy jest wartość netto nieruchomości. Zgodnie z obowiązującymi przepisami (UOR i MSR 40) nieruchomości zaliczane do inwestycji wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy, według zasad stosowanych do środków trwałych lub według ceny rynkowej, bądź inaczej określonej wartości godziwej³⁰.

Tak więc w zakresie wyceny bilansowej nieruchomości inwestycyjnych możliwe są dwa alternatywne sposoby ich wyceny:

- wycena w cenie nabycia,
- wycena w wartości godziwej.

Pierwszy z nich oznacza, że na dzień bilansowy nieruchomości inwestycyjne są wyceniane według tych samych zasad co środki trwałe. W związku z tym wycena taka powinna nastąpić w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe w przypadku nieruchomości inwestycyjnych są dokonywane, tak jak w przypadku środków trwałych, w celu uwzględnienia utraty ich wartości na skutek używania lub upływu czasu. Natomiast o trwałej utracie mówimy wówczas, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę gospodarczą składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości przewidywanych korzyści ekonomicznych. Sytuacja taka uzasadnia dokonanie odpisu aktualizującego doprowadzającego wartość składnika aktywów wynikającą z ksiąg rachunkowych do ceny

²⁹ Por. np. A. Helin, J. Wasilewska, K. Szymański: *Inwestycje*. ODDK, Gdańsk 2003, s. 38; A. Hopfer, R. Jurkiewicz: *Wycena nieruchomości inwestycyjnych*. „Rachunkowość” 2004, nr 6, s. 18.

³⁰ Art. 28 ust. 1 pkt 1, ust. 2, 3, 8 UOR.

sprzedaży netto, a w przypadku jej braku do ustalonej w inny sposób wartości godziwej³¹. Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości wpływają na wynik finansowy. Należy pamiętać, iż wartość początkową nieruchomości powiększają koszty jej ulepszeń, polegających na przebudowie, rozbudowie, modernizacji lub rekonstrukcji, które to podwyższają jej wartość użytkową posiadaną na dzień przyjęcia do używania. Ponadto wartość początkowa, jak i dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe mogą na podstawie odrębnych przepisów podlegać aktualizacji wyceny³².

Wydaje się, że zastosowanie pierwszego sposobu wyceny nieruchomości inwestycyjnych jest zasadne w przypadkach, kiedy brakuje rozwiniętego rynku nieruchomości i trudno jest ustalić ich wartość godziwą. Podejście to jest zgodne z postanowieniami MSR 40, który pozwala na wycenę nieruchomości inwestycyjnych zgodnie z MSR 16 *Rzeczowe aktywa trwałe*³³.

Konstrukcję modelu ceny nabycia (kosztu wytworzenia) zgodną z rozwiązaniami zawartymi w MSR 16 można scharakteryzować następująco:

- nieruchomość inwestycyjna, po początkowym ujęciu, podlega systematycznej amortyzacji przez cały okres jej użytkowania (w razie konieczności może ona być podzielona na odpowiednie, znaczące części, z których każda amortyzowana będzie osobno),
- ocenia się utratę wartości nieruchomości inwestycyjnej zgodnie z MSR 36,
- wartość brutto inwestycji wraz ze zakumulowaną amortyzacją nie podlegają przeszacowaniu *in plus*, tak jak jest to możliwe w stosunku do środków trwałych, czyli nie można zastosować modelu wartości przeszacowanej zgodnego z MSR 16,
- przyjęte rozwiązania mają zastosowanie w odniesieniu do wszystkich nieruchomości, przez cały okres sprawowania nad nimi kontroli, przy czym zalecane jest możliwie szybkie przejście na model wartości godziwej,
- pomimo ujęcia w księgach wartości nieruchomości inwestycyjnych w cenie nabycia (koszcie wytworzenia), wartość godziwą inwestycji należy ujawnić w informacji dodatkowej.

Model ceny nabycia (kosztu wytworzenia) ma zarówno wady, jak i zalety. Wśród istotnych jego zalet można wymienić to, iż:

- pomiar wartości bilansowej nieruchomości inwestycyjnych jest wiarygodny, ponieważ opiera się głównie na obcych dokumentach źródłowych,
- dokonywanie wyceny nie wymaga ponoszenia dodatkowych kosztów, gdyż nie wymaga korzystania z usług licencjonowanego rzeczoznawcy majątkowego,

³¹ Art. 28 ust. 2 pkt 7 UOR.

³² Art. 31 ust. 1 i 3 UOR.

³³ MSR 40, par. 56.

- odbiorcy sprawozdania finansowego nie są narażeni na manipulowanie wartością aktywów oraz kwotą wyniku finansowego, informacja jest więc rzetelna (co nie znaczy, że prawdziwa) i ma walor neutralności.

Wadą modelu ceny nabycia jest systematyczne obniżanie wartości nieruchomości inwestycyjnych, gdyż wypacza to obraz sytuacji finansowej i majątkowej jednostki. Wobec rosnących cen lokali i gruntów ujawnianie ich historycznej wartości może wprowadzić w błąd użytkownika sprawozdania finansowego. Ponadto utrudniona jest trafność decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez zarząd, gdyż główny efekt lokowania wolnych środków pieniężnych, jakim jest wzrost ich wartości, pozostaje bowiem poza księgami rachunkowymi³⁴.

Drugi sposób wyceny nieruchomości inwestycyjnych oparty jest na modelu wartości godziwej. Pomimo że UOR i MSR 40 są zgodne co do stosowania tego modelu wyceny, standard znacznie szczegółowiej niż ustawa opisuje niuanse związane z jego stosowaniem. Wartość godziwą nieruchomości inwestycyjnej stanowi cena, za jaką nieruchomość mogłaby zostać wymieniona na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami³⁵. Podstawą ustalenia wartości godziwej dla omawianych składników majątku są pochodzące z aktywnego rynku aktualne ceny rynkowe podobnych nieruchomości, to znaczy takich, które są podobnie zlokalizowane, znajdują się w takim samym stanie i służą podobnym celom. W przypadku braku aktualnych cen pochodzących z aktywnego rynku jednostka gospodarcza powinna wziąć pod uwagę informacje z różnych źródeł, takich jak:

- aktualne ceny rynkowe występujące na aktywnym rynku nieruchomości o innym charakterze, będących w innym stanie i inaczej zlokalizowanych po dokonaniu korekty uwzględniającej istnienie tych różnic,
- niedawne ceny z mniej aktywnego rynku, po skorygowaniu ich o wszelkie zmiany warunków ekonomicznych,
- projekcje zdyskontowanego przepływu środków pieniężnych³⁶.

Konstrukcję modelu wartości godziwej zgodną z rozwiązaniami zawartymi w MSR 40 można scharakteryzować w następujący sposób:

- nieruchomości inwestycyjne nie podlegają umorzeniu, wszystkich korekt ich wartości dokonuje się poprzez wzrost/zmniejszenie wartości godziwej,
- skutki przeszacowania nieruchomości inwestycyjnych z ceny nabycia (kosztu wytworzenia) do wartości godziwej odnosi się wprost na rachunek zysków i strat,

³⁴ J. Gierusz: *Dylematy wyceny inwestycji w nieruchomości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 58.

³⁵ MSR 40, par. 5.

³⁶ Ibid., par. 46.

- przyjętą zasadę wyceny stosuje się w odniesieniu do wszystkich nieruchomości inwestycyjnych jednostki, poza rzadkimi przypadkami, gdy pomiar wartości godziwej jest praktycznie niemożliwy,
- korekta wartości nieruchomości inwestycyjnych następuje każdorazowo na dzień bilansowy,
- ujęcie w wartości godziwej obowiązuje przez cały okres sprawowania kontroli nad daną nieruchomości inwestycyjną,
- zmiany modelu wartości godziwej na model ceny nabycia (kosztu wytworzenia) można dokonać jedynie, gdy zapewni to bardziej właściwą prezentację – standard stanowi, że jest to mało prawdopodobne³⁷, należy zatem konsekwentnie stosować model wartości godziwej,
- w przypadku wyboru modelu ceny nabycia (kosztu wytworzenia) jako podstawy wyceny, wartość godziwa i tak podlega ujawnieniu w informacji dodatkowej,
- wyceny może, ale nie musi dokonywać wykwalifikowany, niezależny rzeczoznawca.

Model wartości godziwej, podobne jak model ceny nabycia (kosztu wytworzenia), ma wady i zalety. Istotną zaletą jest to, iż dzięki wycenie nieruchomości inwestycyjnych w wartości godziwej w sprawozdaniu finansowym prezentowana jest realna wartość tych aktywów, co ma szczególnie duże znaczenie, gdy koszt historyczny znacznie odbiega od wartości rynkowej. Omawiane rozwiązanie pozwala zatem ocenić trafność decyzji inwestycyjnych zarządu, gdyż wzrost wartości godziwej skutkuje równoczesną poprawą wyniku finansowego i podniesieniem wartości aktywów. Czyli model wartości godziwej daje możliwość poprawy wizerunku jednostki przy analizach dokonywanych przez rynek kapitałowy, kredytodawców czy kontrahentów.

Omawiany model ma także wiele wad, do których zaliczyć można:

- konieczność wyceny wszystkich nieruchomości inwestycyjnych jednostki przez cały okres ich posiadania w wartości godziwej, co dla podmiotu oznacza pojawienie się dużych trudności przy wycenie bilansowej, gdyż nie wszystkie rynki nieruchomości są jednakowo rozwinięte, a dodatkowo każdy obiekt jest inny i wymaga indywidualnego podejścia, co wiąże się z dodatkowymi kosztami wyceny ze względu na potrzebę zatrudnienia wykwalifikowanych rzeczoznawców,
- bardzo trudno dokonać wyceny nieruchomości inwestycyjnych na aktywnym rynku, tak jak wymaga tego MSR 40, gdyż bardzo rzadko dochodzi do spełnienia wszystkich warunków aktywnego rynku,
- w przypadku braku cen rynkowych MSR 40 wskazuje na projekcję zdyskontowanych przepływów pieniężnych jako alternatywę metody pomiaru warto-

³⁷ MSR 40, par. 17 WP.

ści godziwej, brakuje jednak informacji, za jaki okres przepływy pieniężne należy szacować oraz jaką stopę dyskontową zastosować.

Opisane wady modelu wartości godziwej niosą ze sobą istotne zagrożenia. Pierwszym zagrożeniem jest manipulowanie wartością aktywów i wynikiem finansowym, szczególnie w sytuacji, gdy wartość bilansową nieruchomości inwestycyjnej spółka ustala samodzielnie, bez udziału wykwalifikowanego rzeczoznawcy. Kolejnym zagrożeniem jest wydanie przez biegłego rewidenta błędnej opinii, gdyż badając sprawozdanie finansowe, biegły często nie dysponuje żadnymi przesłankami, które pozwalałyby na obiektywną weryfikację szacunków dokonywanych przez jednostkę gospodarczą³⁸.

Oczywiście wybór metody zależy od decyzji jednostki gospodarczej. Jednak MSR 40 wymaga, aby jednostka gospodarcza konsekwentnie stosowała wybrany model wyceny w odniesieniu do wszystkich należących do niej nieruchomości inwestycyjnych. Tylko w przypadku, gdy wybrano model wartości godziwej, a w odniesieniu do pojedynczego obiektu nie da się określić tej wartości, można go wycenić według modelu ceny nabycia. W przypadku, kiedy wszystkie nieruchomości inwestycyjne wyceniane są w cenie nabycia, należy, o ile to możliwe, w informacji dodatkowej ujawnić dane na temat ich wartości godziwej.

Podsumowanie

Podsumowując można stwierdzić, że ustalanie wartości, czyli wycena, jest podstawową funkcją rachunkowości. Wiadomo jednak, że wartość tego samego składnika majątkowego w tych samych warunkach może być różna w zależności od przyjętej metody wyceny. Trzeba więc pamiętać, że wycena w rachunkowości powinna być oparta przede wszystkim na koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa. Zatem „prawidłowa” wycena to taka, która pozwala użytkownikom sprawozdań finansowych na należyłą ocenę sytuacji finansowo-majątkowej, dokonań i zamierzeń danego przedsiębiorstwa.

Należy pamiętać, że decyzje o wyborze metody wyceny podejmuje samo przedsiębiorstwo, oczywiście w ramach obowiązujących przepisów. Decyzje te wchodzi w zakres polityki rachunkowości. Dlatego kluczem do sukcesu jednostki jest nie tylko poznanie wartości jej majątku, ale także znalezienie źródeł tej wartości, czyli zastosowanie właściwych metod wyceny³⁹.

W przypadku nieruchomości inwestycyjnych nie ma jednego, poprawnego modelu wyceny, każdy z proponowanych wariantów ma swoje wady i zalety.

³⁸ J. Gierusz: *Dylematy wyceny inwestycji w nieruchomości*, op. cit., s. 56.

³⁹ A. Damodaran: *Investment valuation. Tools and techniques for determining the value of any asset*. John Wiley & Sons, New York 2002, s. 5.

Bezpieczne z punktu widzenia rzetelności sprawozdania finansowego jest niewątpliwie ujęcie nieruchomości w cenie nabycia. Natomiast informacji bardziej przydatnych inwestorowi dostarcza wycena w wartości godziwej. Ponieważ w Polsce oba modele są traktowane równorzędnie, można mówić o pełnej swobodzie wyboru.

Literatura

- Damodaran A.: *Investment valuation. Tools and techniques for determining the value of any asset*. John Wiley & Sons, New York 2002.
- Europejskie Standardy Wyceny 2000*. Wydanie polskie: Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2001.
- Gierusz J.: *Dylematy wyceny inwestycji w nieruchomości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Helin A., Wasilewska J., Szymański K.: *Inwestycje*. ODDK, Gdańsk 2003.
- Hopfer A., Jurkiewicz R.: *Wycena nieruchomości inwestycyjnych*. „Rachunkowość” 2004, nr 6.
- Inwestowanie w nieruchomości*. Red. E. Kucharska-Stasiak. Instytut Nieruchomości VALOR, Łódź 1999.
- Inwestycje na rynku nieruchomości*. Red. H. Henzel. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2004.
- Jędrzejczyk M.: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*. PWE, Warszawa 2011.
- Jędrzejczyk M.: *Zakres zastosowania i zawartość informacyjna wartości godziwej w systemie rachunkowości*. W: *Rachunkowość – sztuka pomiaru i komunikowania*. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2011.
- Karmańska A.: *Kierunki zmian w pomiarze dokonań przedsiębiorstwa a wyzwania dla współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 44 (100), numer specjalny. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008.
- Karmańska A.: *Problem wartości ekonomiczne w kontekście systemu informacyjnego rachunkowości finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Kucharska-Stasiak E.: *Nieruchomość w gospodarce rynkowej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Lambert D.W.: *Three Approaches to Value – Market, Market and Market...* „The Canadian Appraiser” 1988, Vol. 32, 2.
- Mazur A.: *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*. Difin, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011*. Część A: *IFRS Foundation*, London 2011.

- Międzynarodowe Standardy Wyceny 2005*. Wydanie polskie: Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2005.
- Piątek E.: *Polityka bilansowa grupy kapitałowej*. CeDeWu, Warszawa 2007.
- PKZW Krajowy Standard Wyceny Podstawowy nr 1 (KSWP 1) – *Wartość rynkowa i wartość odtworzeniowa*.
- Rybarski R.: *Wartość, kapitał i dochód*. Gebethner i Wolff, Warszawa-Kraków-Lublin-Łódź-Poznań-Wilno-Zakopane, New York. The Polish Book Importing C. O INC., 1923.
- Shlaes J.: *Other Approaches to Value*. „The Canadian Appraiser” 1988, Vol. 32, 2.
- The Appraisal of Real Estate*. Appraisal Institute, Chicago 2000. Wydanie polskie: *Wycena nieruchomości*. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2005.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Dz.U. z 2004 r., nr 14, poz. 113 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., nr 54, poz. 654 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. z 1997 r., nr 115, poz. 741 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., nr 14, poz. 176 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn. Tekst jedn. Dz.U. z 1997 r., nr 16, poz. 89 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 9 września 2000r. o podatku od czynności cywilnoprawnych. Dz.U. z 2000 r., nr 86, poz. 959 z późn. zm.

THE ESSENCE OF VALUE OF INVESTMENT PROPERTIES

Summary

The present article illustrates the problem of valuation of Investment Properties according to Polish regulations of accounting and International Accounting Standards. The regulations are congruent although some discrepancies occur. IAS are more detailed in nuances of investment properties.

Magdalena Wójcik-Jurkiewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

CZY MOŻNA WYCENIĆ KAPITAŁ INTELEKTUALNY W OPARCIU O WARTOŚĆ GODZIWĄ?

Wprowadzenie

Celem opracowania jest podjęcie próby wyceny kapitału intelektualnego wybranych spółek giełdowych z branży stalowej i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy można wycenić kapitał intelektualny przedsiębiorstwa w wartości godziwej?

Problematyka pomiaru kapitału intelektualnego jest obecna zarówno w literaturze polskiej, jak i zagranicznej oraz w praktyce gospodarczej. Mimo to stan wiedzy uważa się za niekompletny, gdyż większość autorów traktuje temat powierzchownie, brakuje wnikliwych, kompleksowych i usystematyzowanych analiz.

Największą trudność powodują kwestie wyceny wartości kapitału intelektualnego, którego wyodrębnienie często może być niemożliwe. Spotyka się propozycje wyceny również w oparciu o MSSF 3, zakładając, że wartość firmy reprezentuje kapitał intelektualny. Są to najczęściej zabiegi technicznego obliczenia zasobów ludzkich, ich kwalifikacji, poziomu wykształcenia. Takie propozycje pomiarowe nie są jeszcze uznawane przez rachunkowość, dlatego szczegółowa analiza dostępnej na rynku literatury polskiej i zagranicznej z zakresu objętego przedmiotem badań pozwala na podjęcie próby wyceny tej kategorii jedną z istniejących metod, a opartej na analizie składników sprawozdania finansowego wybranych spółek giełdowych.

1. Metody wyceny kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa

Wycena i składające się na nią procedury obliczeniowe są podporządkowane celom, dla których dokonuje się wyceny. Rozróżnia się wycenę bieżącą i bilansową, której skutki ujęte są w sprawozdaniach. Na potrzeby dalszych rozważań przyjmuje się za A. Kamelą-Sowińską, że: „(...) Wycena polega na dokonaniu pomiaru wartościowego przedsiębiorstwa i jego składników majątkowych oraz efektów ekonomicznych podjętych decyzji o takim stopniu jakości,

który zapewni odbiorcom tych informacji możliwość oceny efektów działań podjętych w przeszłości i wyboru najkorzystniejszego wariantu decyzji w przyszłości”¹.

W teorii i praktyce istnieje już wiele metod wyceny kapitału intelektualnego zarówno przedsiębiorstwa, jak i pracownika. Pomiar kapitału intelektualnego powinien uwzględniać zarówno mierniki ilościowe, jak i jakościowe². Należy jednak pamiętać, że powstawały one doraźnie, pod wpływem potrzeb praktyki, ale niekoniecznie na gruncie dobrze opracowanej teorii. Ma to na celu ważne uzupełnienie sprawozdań finansowych o istotną obecnie wielkość, której brak powoduje „lukę” w sprawozdawczości jednostek gospodarczych³.

Metody pomiaru kapitału intelektualnego przedstawiane w literaturze przedmiotu można podzielić na cztery kategorie:

1. Metody oparte na kapitalizacji rynkowej, czyli na wartości rynkowej przedsiębiorstwa (MCM – *Market Capitalization Methods*),
2. Metody oparte na stopie zwrotu na aktywach (ROA – *Return on Assets*),
3. Metody bezpośrednie (DIC – *Direct Intellectual Capital Methods*),
4. Metody Kart Wyników (SC – *Scorecards Methods*).

Metody bezpośredniego pomiaru kapitału intelektualnego (DIC) i metody oparte na wartości rynkowej przedsiębiorstwa (MCM) są przydatne przy porównywaniu firm z branży pod względem finansowym lub przy ocenie wartości przedsiębiorstwa na rynku kapitałowym. Metody kart wyników (SC) i niektóre z metod bezpośrednich przedstawiają pełny obraz organizacji. Mogą zatem być przydatne w tych podmiotach gospodarczych, gdzie brane są pod uwagę korzyści środowiskowe czy socjalne, jak na przykład w jednostkach sektora publicznego czy organizacjach non-profit⁴. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż lista metod pomiaru wartości kapitału intelektualnego nieustannie rośnie, chociażby z powodu ciągłych zmian na krajowych i zagranicznych rynkach gospodarczych oraz rozwoju nowych technologii.

Przedmiotem studiów organizowanych przez Komisję Europejskie jest obecnie bardzo istotna kategoryzacja metod mierzenia wartości niematerialnych

¹ Por. A. Kamela-Sowińska: *Wartość firmy*. PWE, Warszawa 1996, s. 135.

² A. Fazlagić: *Metody jakościowe w pomiarze kapitału intelektualnego*, www.egov.pl/index2.php?option=content&task=view&id=2539&pop=1&page=0

³ M. Wójcik-Jurkiewicz: *Pomiar kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa. Badania własne*. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2008, s. 9-17; M. Wójcik-Jurkiewicz: *Kapitał intelektualny w rachunkowości XXI wieku*. W: *System rachunkowości w nurcie wyzwań XXI wieku*. Red. E. Śnieżek. ODDK, Gdańsk 2008, s. 17; M. Wójcik-Jurkiewicz, M. Kędzior: *Kapitał intelektualny na tle ewolucji kapitału*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego nr 768, Kraków 2008, s. 147.

⁴ K. Serafin: *Rola kapitału intelektualnego w budowaniu przewagi konkurencyjnej firmy*. Materiały konferencyjne „Efektywność źródłem bogactwa narodów”. Akademia Ekonomiczna, Wrocław 2004.

(niem. *immaterielle Werte*)⁵. Na gruncie zaprezentowanych metod pomiaru wartości kapitału intelektualnego wydzielono cztery główne segmenty. Segmenty te zostały wydzielone ze względu na kategorie, na jakich opiera się ten pomiar, czyli monetarne, niemonetarne, analityczne czy też holistyczne. Zasadniczym kryterium klasyfikacji będzie przynależność do któregoś z wymienionych segmentów:

- monetarno-holistycznego,
- monetarno-analitycznego,
- niemonetarno-analitycznego,
- niemonetarno-holistycznego.

W kryterium podziału na segmenty monetarne lub niemonetarne występuje rozróżnienie tych dwóch kategorii w ten sposób, że monetarne metody mierzą najpierw do oceny doświadczenia tych przedsiębiorstw, natomiast metody niemonetarne mierzą do oszacowania pojedynczo części składowych walorów intelektualnych. Natomiast rozróżnienie analitycznego kryterium od holistycznego polega na tym, że analityczne kryterium ocenia pojedynczo każdy element składowy kapitału intelektualnego, a podejście holistyczne mierzy do oceny wartości niematerialnych jako całości.

2. Wycena kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa na przykładzie spółek giełdowych Stalprofil S.A. oraz Stalprodukt S.A.

W tym podrozdziale opracowania zostanie oszacowany poziom kapitału intelektualnego w dwóch grupach kapitałowych na podstawie danych ze skonsolidowanych sprawozdań finansowych, mianowicie: Stalprofil S.A. i Stalprodukt S.A.

Stalprofil od 2000 roku notowany jest na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Działalność spółki charakteryzuje się wysoką efektywnością funkcjonowania. Dzięki budzącej zaufanie marce Stalprofil od wielu lat utrzymuje silną pozycję na rynkach zagranicznych, w tym na wymagających rynkach zachodnich. Jakość marki Stalprofil S.A. od wielu lat znajduje potwierdzenie w ogólnopolskich konkursach i rankingach.

W Grupie Kapitałowej Stalprofil S.A. wyodrębnione zostały dwa podstawowe branżowe segmenty działalności, należą do nich: handel, przetwórstwo i działalność usługowa na rynku stalowym oraz działalność związana z infrastrukturą sieci przesyłowych gazu i innych mediów, obejmująca produkcję izolacji antykorozyjnej rur stalowych oraz rur z tworzyw sztucznych. Działalność przedsiębiorstw wchodzących w skład Grupy Kapitałowej Stalprofil S.A. jest wzajemnie komplementarna, co umożliwia osiągnięcie efektów synergii.

5 Por. *Das Finanzmanagement in einer wissenorientierten Unternehmensführung. Ein Gestaltungsmodell zur Bewertung und Steuerung immaterieller Werte*. Dissertation von P. Schmidl. Technische Universität Graz, April 2005, s. 108.

Od 1997 roku akcje Stalproduktu notowane są na rynku podstawowym Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie; w połowie 2006 roku Spółka została umieszczona na liście uczestników indeksu MIDWIG. W całej Grupie Kapitałowej Stalprodukt S.A. stosowane są nowoczesne sposoby zarządzania. Pod względem wykorzystania technologii informatycznych Stalprodukt S.A. pozostaje liderem w szeroko pojętej branży hutniczej. Stalprodukt S.A., jako jednostka dominująca w Grupie, zajmuje się działalnością produkcyjną oraz wytycza kierunki działalności i rozwoju spółek zależnych, utworzonych w ramach restrukturyzacji Spółki i rozszerzenia działalności produkcyjnej, handlowej oraz usługowej, a także tworzenia własnej sieci sprzedaży.

Do wyceny kapitału intelektualnego wymienionych wyżej dwóch grup kapitałowych wybrano metodę CIV (ang. *Calculated Intangible Value*). Metoda ta jako jedna z możliwości oszacowania kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa została opracowana przez NCI Research. Celem metody było wyznaczenie, do celów podatkowych, wartości rynkowej aktywów niematerialnych. Metoda ta używana była już w pierwszej połowie XX wieku. Była ona częściowo korygowana, aż w roku 1995 (po modyfikacji T.A. Stewarta) umożliwiła określenie wartości kapitału intelektualnego.

Dane wejściowe służące do wyliczenia kapitału intelektualnego znajdują się w sprawozdaniach finansowych badanych spółek. Dane te powinny pochodzić z trzech lub pięciu okresów. Na podstawie danych dostępnych w styczniu 2012 roku można dokonać takiej analizy tylko za okres trzech lat. W tej części opracowania zaprezentowano dane ze sprawozdań finansowych badanych spółek za lata 2007-2009. Metoda ta korzysta również ze średniej stopy zwrotu na aktywach (ROA) rynku kapitałowego. Wartość kapitału intelektualnego pojawia się wówczas, gdy stopa zwrotu na aktywach danej organizacji jest wyższa od stopy zwrotu określanej dla sektora, do którego należy badana organizacja.

Wartość kapitału intelektualnego wyliczana jest według tej metody w następujących etapach:

- 1) wylicza się średni zysk przed opodatkowaniem z ostatnich trzech lub pięciu lat działalności,
- 2) określa się średnią wartość aktywów materialnych z trzech lub pięciu ostatnich lat,
- 3) dzieli się średni zysk wyliczony w pierwszym etapie przez średnią wartość aktywów materialnych (wylicza się średni zwrot na aktywach materialnych ROA),
- 4) określa się średni wskaźnik ROA dla całego sektora z ostatnich trzech lub pięciu lat,
- 5) oblicza się nadwyżkę, odejmując od średnich zysków przed opodatkowaniem iloczyn średniego ROA dla całego sektora i średniej wartości aktywów materialnych firmy,

- 6) oblicza się średnią stopę podatkową z ostatnich trzech lat, mnoży się ją przez nadwyżkę zysku obliczoną w etapie piątym, wynik odejmuje się od kwoty nadwyżki. Otrzymana kwota stanowi „premię intelektualną” (premia przypadająca na aktywa niematerialne),
- 7) szacuje się bieżącą wartość premii, dzieląc premię obliczoną w etapie szóstym przez odpowiednią stopę dyskontową (np. koszt kapitału dla przedsiębiorstwa). Obliczona kwota to wartość aktywów niematerialnych nieuwjętych w bilansie przedsiębiorstwa.

Pierwsza część badań stanowi analizę informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych z trzech ostatnich lat, to jest od roku 2007 do roku 2009 obu spółek, to znaczy Stalprofil S.A. oraz Stalprodukt S.A., które są grupami kapitałowymi, a zatem sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe. Wymienione spółki zgodnie z postanowieniami Ustawy o rachunkowości zobowiązane są do badania i ogłaszania sprawozdań finansowych. Należy również pamiętać, że czas badania zaczyna się w 2007 roku, a kończy się na koniec 2009 roku. Istotną informacją z punktu widzenia rachunkowości jest to, iż każda z badanych spółek ma ustalony rok obrachunkowy pokrywający się z rokiem kalendarzowym. Sprawozdania finansowe zostały sporządzone w tym okresie przy założeniu zasady kontynuacji działalności. Ponadto, na moment przeprowadzania badań, zarządy spółek nie posiadają informacji, które wskazywałyby na zagrożenie kontynuowania działalności.

Zgodnie z zaprezentowaną powyżej procedurą niezbędnym elementem do ustalenia wartości kapitału intelektualnego, oprócz danych ze sprawozdań finansowych, jest ustalenie wskaźnika ROA dla całego sektora, w tym przypadku są to 33 spółki giełdowe, z ostatnich trzech lat, czyli 2007-2009, który wyniósł 37,77 (załącznik 1 zawiera dane spółek pobrane z rocznych skonsolidowanych raportów za lata 2007-2009), a średnie dla tych spółek ustalone za okres trzech lat oraz dla każdego roku dla każdej z wymienionych spółek z sektora hutnictwa.

Dodatkowo z rachunku zysków i strat za lata 2007-2009 dla spółki Stalprofil S.A. oraz Stalprodukt S.A. zostały pobrane dane dotyczące zysku brutto, natomiast z bilansu dane dotyczące aktywów materialnych oraz sumy wszystkich aktywów. W przypadku zastosowania metody CIV jako metody wyceny kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa można doszukać się nawiązania do rachunkowości, gdyż zastosowany w tej metodzie wskaźnik ROA dotyczy rentowności aktywów, a dokładniej – wykorzystywany jest do analizy rentowności spółki. Rentowność aktywów pokazuje, jaki poziom zysku przynosi każda złotówka zaangażowana w finansowanie aktywów, czyli jak efektywnie jest wykorzystywany majątek przedsiębiorstwa. Im wyższa jest wartość tego wskaźnika, tym korzystniejsza jest sytuacja akcjonariuszy spółki.

Wartość kapitału intelektualnego obu spółek pojawia się, gdyż stopa zwrotu na aktywach dla danej organizacji, czyli ROA, jest wyższa od stopy zwrotu określonej dla sektora, do którego należy dana organizacja, a w przypadku obu badanych spółek jest to sektor hutniczy.

Tabela 1 prezentuje sposób oszacowania wartości kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa na przykładzie grupy kapitałowej Stalprofil S.A. i analogicznie tabela 2 prezentuje tę samą procedurę przy ustaleniu wartości kapitału intelektualnego grupy kapitałowej Stalprodukt S.A. – dla obu za lata 2007-2009.

Tabela 1

Oszacowanie kapitału intelektualnego Stalprofil S.A.

STALPROFIL S.A.			
Etap 1	Zysk brutto (w PLN)	Dane z rachunku zysków i strat 2007	27 347 000
		Dane z rachunku zysków i strat 2008	14 840 000
		Dane z rachunku zysków i strat 2009	15 580 000
		Wartość średnia	19 255 667
Etap 2	Aktywa materialne (w PLN)	Dane z bilansu 2007	50 389 000
		Dane z bilansu 2008	86 138 000
		Dane z bilansu 2009	147 417 000
		Wartość średnia	94 648 000
Etap 3	ROA dla spółki	$19\,255\,667 / 94\,648\,000 \times 100\% =$	20,34 %
Etap 4	ROA dla sektora	Dane z rynku dla roku 2009	11,93 %
Etap 5	Nadwyżka	$19\,255\,667 - 11,93\% \times 94\,648\,000 =$	7 964 160,60
Etap 6	Stopa podatkowa	W latach 2007 – 2009 stawka 19%	19%
	„Premia intelektualna”	$7\,964\,160,60 \times (1 - 0,19)$	6 450 970,09
Etap 7	Stopa dyskontowa	Kalkulacja kosztu kapitału	7,8 %
	Bieżąca wartość premii	$6\,450\,970,09 / 7,8 \% =$	82 704 744,74

Tabela 2

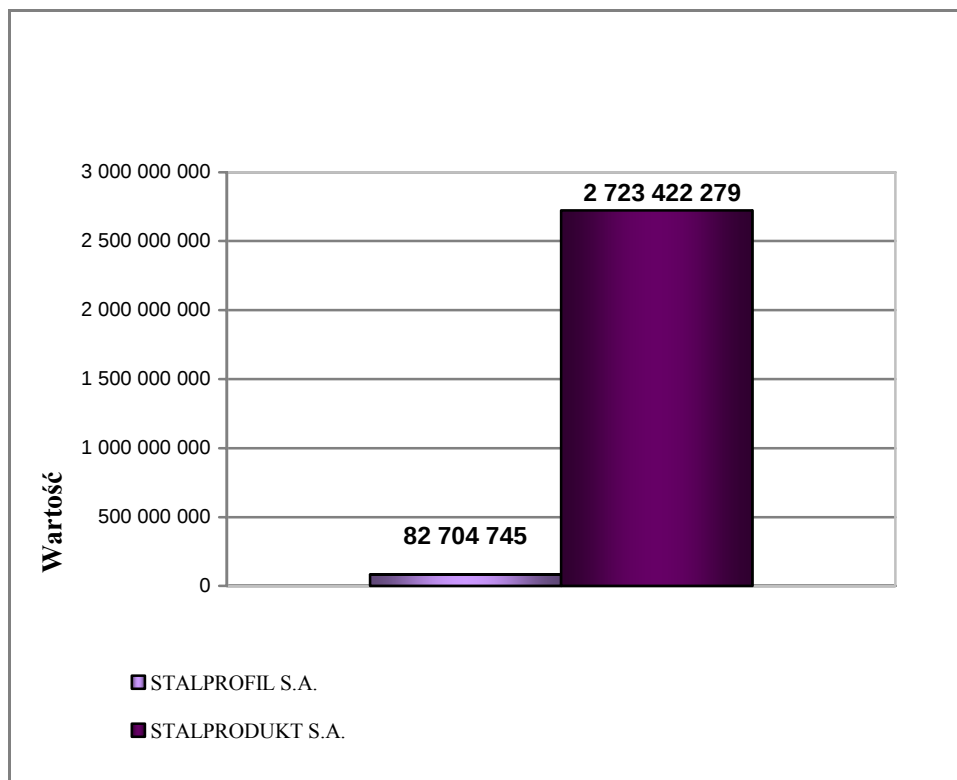
Oszacowanie kapitału intelektualnego Stalprodukt S.A.

STALPRODUKT S.A.			
Etap 1	Zysk brutto (w PLN)	Dane z rachunku zysków i strat 2007	433 609 000
		Dane z rachunku zysków i strat 2008	430 441 000
		Dane z rachunku zysków i strat 2009	352 749 000
		Wartość średnia	405 599 667
Etap 2	Aktywa materialne (w PLN)	Dane z bilansu 2007	540 832 000
		Dane z bilansu 2008	818 976 000
		Dane z bilansu 2009	976 582 000
		Wartość średnia	778 796 667
Etap 3	ROA dla spółki	$405\,599\,667 / 778\,796\,667 \times 100\% =$	52,08 %
Etap 4	ROA dla sektora	Dane z rynku dla roku 2009	11,93 %
Etap 5	Nadwyżka	$405\,599\,667 - 11,93\% \times 778\,796\,667 =$	312 689 224,63
Etap 6	Stopa podatkowa	W latach 2007 – 2009 stawka 19%	19%
	„Premia intelektualna”	$312\,689\,224,63 \times (1 - 0,19)$	253 278 271,95
Etap 7	Stopa dyskontowa	Kalkulacja kosztu kapitału	9,3 %
	Bieżąca wartość premii	$253\,278\,271,95 / 9,3\% =$	2 723 422 279,03

W metodzie *Calculated Intangible Value* (CIV), czyli skalkulowanej wartości niematerialnej, oblicza się zwrot z aktywów niematerialnych w celu określenia stopy zwrotu związanej z aktywami niematerialnymi. A zatem w przypadku zastosowania tej metody wyceny ustala się nadwyżkę zysku dzięki odjęciu od średnich zysków firmy średniego ROA dla całego sektora przemnożonego przez średnią wartość aktywów materialnych firmy w wybranym horyzoncie czasu, w tym badaniu jest to okres 3-letni.

Metoda CIV jest bardziej skomplikowana niż inne sposoby wyceny kapitału intelektualnego. Po raz pierwszy została zastosowana przez amerykańskie gorzelnie i browary w czasach prohibicji. Przedsiębiorcy handlujący alkoholem chcieli ocenić swoje straty wynikające z wprowadzenia prohibicji. Obecnie metoda ta została udoskonalona, a polega na siedmiostopniowej kalkulacji, której ostateczny wynik wyznacza tak zwaną premię intelektualną.

Podsumowanie wyników przeprowadzonych badań na obu spółkach gielodowych Stalprofil S.A. oraz Stalprodukt S.A. prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Wartość kapitału intelektualnego według metody CIV dla Stalprofil S.A. oraz Stalprodukt S.A.

„Premia intelektualna” wskazuje, ile przedsiębiorstwo średnio zarobiłoby przy dostępnym kapitale intelektualnym w porównaniu ze spółką z tej samej branży. Natomiast „bieżąca wartość premii” jest równa wartości kapitału intelektualnego spółki.

Rys. 1 prezentuje dla porównania bieżącą wartość premii obu spółek. Spółka Stalprofil S.A. w latach 2007-2009 uzyskała średnią „bieżącej wartości premii” na poziomie 82 mln PLN, co według metody CIV wyznacza wartość kapitału intelektualnego. Natomiast Spółka Stalprodukt S.A. w okresie 2007-2009 posiadała średnią „bieżącej wartości premii” o wartości 2,7 mld PLN, czyli 33-krotnie przewyższała spółkę Stalprofil S.A.

Wartość rynkowa Spółki Stalprofil S.A. na koniec 2009 roku wynosiła 416,5 mln PLN, co przy wartości kapitałów własnych na poziomie 179,6 mln PLN daje różnicę 236,9 mln PLN, która zgodnie ze wskaźnikiem MV/BV jest wartością kapitału intelektualnego spółki. Zestawiając wartość 82,7 mln PLN z 236,9 mln PLN można wywnioskować, że wartość rynkowa Spółki Stalprofil

S.A. została w dużej mierze zdeterminowana wartością jej aktywów niematerialnych, ale również innymi czynnikami.

Natomiast wartość rynkowa Spółki Stalprodukt S.A. na koniec 2009 roku wynosiła 1,9 mld PLN, co przy wartości kapitałów własnych na poziomie 1,3 mld PLN daje różnicę 0,6 mld PLN, która zgodnie ze wskaźnikiem MV/BV jest wartością kapitału intelektualnego spółki. Zestawiając wartość 2,7 mld PLN z 0,6 mld PLN można wywnioskować, że wartość rynkowa Spółki Stalprodukt S.A. była zdeterminowana raczej innymi czynnikami niż wartością jej aktywów niematerialnych.

Podsumowanie

Kapitał intelektualny jest obecnie nieodzownym elementem każdego przedsiębiorstwa. Pozwala on ocenić właścicielom konkurencyjność, rozwój i potencjał inwestycyjny podmiotu oraz daje dodatkowe możliwości zaprezentowania go jako strategicznego zasobu. Natomiast tradycyjna rachunkowość zaprojektowana jest do spełnienia potrzeb informacyjnych, lecz nie spełnia swego zadania w przypadku przedsiębiorstw bazujących na wiedzy, gdyż nie pozwala ująć w bilansie wielu zasobów, w których rynek upatruje prawdziwą wartość i ocenia je wysoko.

Rachunkowość stoi przed dylematem, która z miar wartości jest najwłaściwsza i zapewni najbardziej użyteczne, w tym wiarygodne informacje dla dużego grona użytkowników. Obecnie rachunkowość nie jest w stanie w pełni sprostać takiemu zadaniu i sformułować jednego paradygmatu wyceny, który zapewniłby generowanie informacji zgodnych z koncepcją wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa, odpowiadając w takim samym stopniu potrzebom informacyjnym zróżnicowanego grona użytkowników.

Kapitał intelektualny przedsiębiorstw oraz możliwości jego oszacowania są nowym obszarem badawczym, stanowiącym wyzwanie dla świata nauki i praktyki. Umiejętność określenia, czym jest kapitał intelektualny przedsiębiorstwa, jest bardzo skomplikowanym przedsięwzięciem, a tym bardziej próba określenia jego poziomu. Zaproponowany w opracowaniu sposób pomiaru kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa należałoby sprawdzić na dużej próbie przedsiębiorstw o zróżnicowanym wachlarzu działalności, gdyż kapitał intelektualny posiada każdy podmiot gospodarczy, tylko pozostaje pytanie, na jakim poziomie się on kształtuje? Przeprowadzenie bardziej szczegółowych badań empirycznych i próba odpowiedzi na pytanie, jak kształtuje się wartość kapitału intelektualnego polskich spółek giełdowych, będzie przedmiotem kolejnych opracowań. Ponadto określenie kapitału intelektualnego i jego ocena w sytuacji wydarzeń na rynkach finansowych powoduje, iż należałoby zająć się tą kategorią w dobie kryzysu

i zbadać wpływ tej kategorii na spółki giełdowe, szczególnie w sytuacji, gdy obecnie ponad 50% spółek giełdowych ma wartość rynkową mniejszą od wartości księgowej. Kapitał intelektualny przedsiębiorstw jest istotną informacją, która powinna się znaleźć w raporcie biznesowym spółek.

Literatura

Das Finanzmangement in einer wissenorientierten Unternehmensfuehrung. Ein Gestaltungsmodell zur Bewertung und Steuerung immaterieller Werte. Dissertation von P. Schmidl. Technische Universitaet Graz, April 2005.

Fazlagic A.: *Metody jakościowe w pomiarze kapitału intelektualnego*, www.egov.pl/index2.php?option=content&task=view&id=2539&pop=1&page=0

Kamela-Sowińska A.: *Wartość firmy*. PWE, Warszawa 1996.

Serafin K.: *Rola kapitału intelektualnego w budowaniu przewagi konkurencyjnej firmy*. Materiały konferencyjne „Efektywność źródłem bogactwa narodów”. Akademia Ekonomiczna, Wrocław 2004.

Wójcik-Jurkiewicz M.: *Pomiar kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa. Badania własne*. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2008.

Wójcik-Jurkiewicz M.: *Kapitał intelektualny w rachunkowości XXI wieku*. W: *System rachunkowości w nurcie wyzwań XXI wieku*. Red. E. Śnieżek. ODDK, Gdańsk 2008.

Wójcik-Jurkiewicz M., Kędzior M.: *Kapitał intelektualny na tle ewolucji kapitału*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego nr 768, Kraków 2008.

IS IT POSSIBLE TO VALUE INTELLECTUAL CAPITAL ACCORDING TO FAIR VALUE?

Summary

The paper says about valuation of intellectual capital according to fair value. The case is presented with an example of two publicly quoted company, which are part of steel industry Stalprofil Company and Stalprodukt Company. Research was conducted with *Calculated Intangible Value* in period of three years time. Such a method was firstly applied by American distillery and brew industry during prohibition. Nowadays it is improved and contains of seventh level calculation, that final result means intellectual bonus.

Aneta Wszelaki

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości

WYBRANE PROBLEMY WYCENY AKTYWÓW BIOLOGICZNYCH WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ

Wprowadzenie

Aktywa biologiczne są podstawą prowadzenia działalności rolniczej. Charakteryzuje je zdolność do wzrostu i rozwoju. Zagadnienie działalności rolniczej reguluje wiele aktów prawnych, jednak najważniejsze postanowienia dotyczące klasyfikacji oraz wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych reguluje Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 *Rolnictwo*. Warto również wspomnieć o ustawie o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, która jest podstawą prawną polskiego Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. FADN). Rozwiązania Standardu nr 41 w zakresie wyceny aktywów biologicznych eksponują wartość godziwą. Jednak przyjęcie takiego rozwiązania ma swoich zwolenników, jak i przeciwników. Celem opracowania jest przedstawienie zasad wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej, wskazanie różnych problemów przy jej ustalaniu, zalet oraz wad stosowania wartości godziwej.

1. Zdefiniowanie pojęcia produktów rolnych i aktywów biologicznych zgodnie z regulacjami prawnymi

Przepisy Ustawy o rachunkowości w zakresie ujawniania informacji w sprawozdaniach finansowych nie akcentują zagadnień charakterystycznych dla rolnictwa. Ustawa o rachunkowości nie odnosi się wprost do istoty działalności rolniczej, zatem nie występują w niej szczegółowe regulacje dotyczące wyceny czy ujmowania w sprawozdaniu działalności rolniczej. Zgodnie z Ustawą o rachunkowości aktywa związane z działalnością rolniczą spełniające ustawową definicję środków trwałych powinny być traktowane jak środki trwałe¹

¹ Por. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 3 ust. 1 pkt 15.

(inwentarz żywy), natomiast aktywa spełniające ustawową definicję zapasów powinny być zakwalifikowane do zapasów².

Wiele aktów prawnych definiuje pojęcie działalności rolniczej, między innymi Ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku o podatku rolnym czy Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej³, jednak żaden nie odnosi się do sfery rachunkowości rolniczej. Zasady wyceny aktywów biologicznych, jak również ujmowanie aktywów biologicznych i produktów rolnych związanych z działalnością rolniczą reguluje Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 *Rolnictwo*⁴. Informacje dotyczące rachunkowości rolnej generowane są ponadto przez odrębny system – Polski FADN – *Farm Accountancy Data Network* (FADN)⁵. System ten powstał jako alternatywa dla braku szczegółowych rozwiązań w zakresie rachunkowości rolnej we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej. Podstawą prawną funkcjonowania FADN jest Ustawa z dnia 29 listopada 2000 roku o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, która weszła w życie z dniem uzyskania przez Polskę statusu członka UE (1 maja 2004 roku)⁶. Podstawowym celem Polskiego FADN jest dostarczanie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby polskich gospodarstw rolnych (12 100 gospodarstw) do Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych, które na potrzeby tego systemu sklasyfikowano według typologii obowiązującej w UE⁷.

Aktywa biologiczne związane są z działalnością rolniczą, która polega na zarządzaniu przemianą biologiczną przeznaczonych na sprzedaż zwierząt hodowlanych i roślin, w wyniku której przekształcają się w produkty rolnicze lub inne aktywa biologiczne⁸. Działalność rolnicza to m.in. hodowla i chów inwentarza żywego, leśnictwo, uprawa roślin jednorocznych, wieloletnich, ozdobnych, ogrodnictwo i plantacja roślin uprawnych⁹. Działalność rolnicza charakteryzuje

² Por. *Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 Zapasy*. W: Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady. Dz.U. UE nr L 320/1.

³ Por. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym. Dz.U. z 2006 r., nr 136, poz. 969 z późn. zm.; Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Dz.U. z 2010 r., nr 220, poz. 1447 z późn. zm.

⁴ Por. *Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41. Rolnictwo*. W: Rozporządzenie..., op. cit.

⁵ www.fadn.pl

⁶ Por. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. Dz.U. z 2001 r., nr 3, poz. 20 z późn. zm.

⁷ Por. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008 r. ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych. Dz.Urz. UE nr L 335/3.

⁸ Por. *MSR 41 Rolnictwo*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2009, s. 9.

⁹ Por. *Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 Rolnictwo*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (MSSF). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.

się: zdolnością do przemiany, zarządzaniem zmianą oraz pomiarem zmiany. Z aktywów biologicznych (np. owca) powstają produkty rolne (np. wełna).

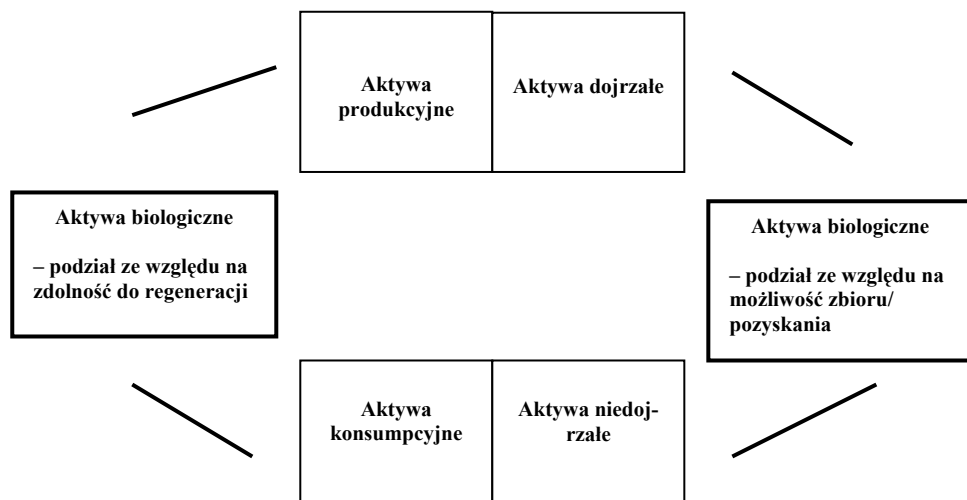
W praktyce aktywa biologiczne występują w postaci produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja roślinna obejmuje uprawę polową roślinną oraz plantacje krzewów i drzew owocowych. Natomiast produkcja zwierzęca obejmuje chów zwierząt rzeźnych i hodowlę zwierząt użytkowych. Zasoby aktywów biologicznych, roślinne i zwierzęce, w polskim prawie bilansowym ujmowane są jako środki trwałe (zwierzęta hodowlane i zasadzenia wieloletnie) lub jako produkcja w toku (rośliny uprawne, zwierzęta rzeźne w chowie)¹⁰.

Zgodnie z par. 3 *Standardu nr 41* ma on zastosowanie do produktów rolniczych, którymi są produkty pozyskane z aktywów biologicznych należących do jednostki gospodarczej wyłącznie w momencie ich zbiorów/pozyskania¹¹. Nie dotyczy więc przetwarzania produktów rolniczych po ich zbiorach/pozyskaniu, np. przetwarzania wełny w przędzę, tkaninę. Po zbiorach/pozyskaniu powinno się stosować zapisy Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 2 *Zapasy* lub inne odpowiednie standardy.

Aktywa biologiczne mogą być łączone w grupy – grupa aktywów biologicznych obejmuje zbiorowość podobnych zwierząt hodowlanych lub roślin uprawnych. Biorąc pod uwagę kryterium przeznaczenie, wyróżnić należy aktywa biologiczne konsumpcyjne i produkcyjne, a biorąc pod uwagę kryterium stopień (zawansowanie) dojrzałości – aktywa biologiczne dojrzałe i niedojrzałe. Podział ten przedstawia rys. 1.

¹⁰ Por. A. Wszelaki: *Wartość godziwa w wycenie aktywów biologicznych*. W: *Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2009, s. 186-197.

¹¹ Por. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 Rolnictwo. W: *Rozporządzenie...*, op. cit.; B. Nadolna: *Wycena i prezentacja w sprawozdaniach finansowych aktywów biologicznych według MSR 41 „Rolnictwo”*. W: *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*. Tom II. Red. Z. Messner. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2006; J. Bodzianny, B. Iwasieczko, D. Markiewicz-Rudnicka: *MSR 41 Teoria i praktyka*. W: *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, op. cit.

Rys. 1. Klasyfikacja aktywów biologicznych według MSR nr 41

Źródło: Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 *Rolnictwo*.

Aktywa biologiczne konsumpcyjne to takie aktywa, które pozyskuje się jako produkty rolnicze bądź sprzedaje się jako aktywa biologiczne. Przykładem aktywów konsumpcyjnych biologicznych jest inwentarz przeznaczony na produkcję mięsa. *Aktywa biologiczne produkcyjne* to aktywa inne niż konsumpcyjne. Produkcyjne aktywa biologiczne nie są produktami rolniczymi, lecz podlegają procesom autoregeneracji (nie podlegają one całkowitemu zużyciu). Przykładem aktywów produkcyjnych biologicznych jest inwentarz żywy utrzymywany w celu uzyskiwania mleka (bydło mleczne). *Dojrzałe aktywa biologiczne* to aktywa, które osiągnęły cechy wskazujące na ich gotowość do zbioru/pozyskania (w przypadku aktywów konsumpcyjnych) lub których stan umożliwia regularne zbior/pozyskanie (w przypadku aktywów produkcyjnych).

Jednostka gospodarcza powinna ujmować składnik aktywów biologicznych lub produkt rolniczy w księgach rachunkowych tylko wówczas, gdy: kontroluje składnik aktywów w wyniku przeszłych zdarzeń, istnieje prawdopodobieństwo, że jednostka uzyska przyszłe korzyści ekonomiczne związane ze składnikiem aktywów oraz można wiarygodnie ustalić wartość tego składnika (jego wartość godziwą lub cenę nabycia/koszt wytworzenia)¹². Początkowe ujęcie danego składnika aktywów biologicznych w księgach rachunkowych jednostki powinno nastąpić między innymi w momencie objęcia nad nim kontroli, np. otrzymania tytułu prawnego własności bydła czy wypalenia znaku własności w momencie zakupu, narodzin¹³.

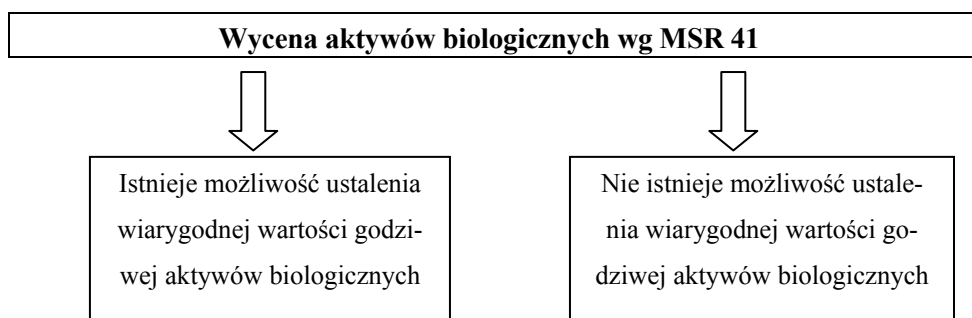
¹² Por. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 *Rolnictwo*..., op. cit., par. 10.

¹³ Ibid., par. 11.

2. Szacowanie wartości aktywów biologicznych według wartości godziwej

Polskie prawo bilansowe w sposób niewystarczający reguluje kwestie wyceny aktywów biologicznych, ustalając jedynie zasady wyceny inwentarza żywego czy składników aktywów biologicznych zaliczanych do zapasów. Założenia koncepcyjne wyrażają neutralny stosunek co do wyboru zasady wyceny¹⁴.

Sposób wyceny aktywów biologicznych według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 41 zależy od możliwości ustalenia ich wiarygodnej wartości godziwej – rys. 2:

Rys. 2. Sposób wyceny aktywów biologicznych według MSR 41

Źródło: Ibid.

Według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 41 podstawową kategorią do wyceny aktywów biologicznych jest wartość godziwa. Warunkiem jej zastosowania jest założenie, że jednostka będzie kontynuowała działalność. Ustalając wartość godziwą aktywów biologicznych i produktów rolniczych, jednostka gospodarcza powinna również uwzględnić swą bieżącą sytuację gospodarczą¹⁵. Standard nr 41 przyjmuje fundamentalne założenie, że wartość godziwą aktywów biologicznych można ustalić i to założenie może być odrzucone tylko w momencie początkowego ujęcia. Jednostka, która raz wyceniła składnik aktywów biologicznych w wartości godziwej, powinna aż do sprzedaży kontynuować wycenę w tej wartości¹⁶.

Wycena w momencie początkowego ujęcia oraz na każdy dzień bilansowy odbywa się:

¹⁴ Por. *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej...*, op. cit.

¹⁵ Por. *MSR 41 Rolnictwo*. Red. T. Kiziukiewicz. Op. cit., s. 54-55.

¹⁶ Por. J. Bodzianny, B. Iwasieczko, D. Markiewicz-Rudnicka: *MSR 41 – teoria i praktyka...*, op. cit.

1. W przypadku składnika aktywów biologicznych – w wartości godziwej pomniejszonej o kwotę szacunkowych kosztów związanych ze sprzedażą, chyba że wartości godziwej nie można wiarygodnie ustalić. Jeśli nie można wycenić aktywów biologicznych według wartości godziwej (nie istnieje aktywny rynek), wówczas należy dokonać wyceny w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe umorzenie i zakumulowane odpisy z tytułu utraty wartości¹⁷. Sposób wyceny aktywów biologicznych poprzez cenę nabycia lub koszt wytworzenia powinien jednak być zastąpiony wyceną w wartości godziwej w chwili, gdy może ona być wiarygodnie ustalona¹⁸.

W niektórych przypadkach cena nabycia lub koszt wytworzenia aktywów biologicznych mogą być porównywalne do wartości godziwej, na przykład wówczas, gdy nie oczekuje się, aby transformacja biologiczna wywarła istotny wpływ na cenę.

2. W przypadku produktów rolniczych zebranych (pozyskanych) z aktywów biologicznych będących pod kontrolą jednostki gospodarczej – w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty związane ze sprzedażą, ustalone na dzień zbiorów (pozyskania) produktów. Wykazana wartość produktu staje się jego ceną nabycia (kosztem wytworzenia).

Przy ustalaniu wartości godziwej składnika aktywów uwzględnia się jego obecne miejsce i stan. Wycena aktywów biologicznych uwzględnia koszty związane ze sprzedażą aktywów biologicznych, do których zalicza się: prowizje brokerów i pośredników, opłaty nakładane przez agencje regulacyjne, giełdy towarowe, podatki transferowe i cła. Koszty związane ze sprzedażą nie obejmują: kosztów transportu oraz innych wydatków ponoszonych w celu wprowadzenia aktywów biologicznych na rynek¹⁹.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 wskazuje, iż w pierwszej kolejności należy rozpoznać, czy dla wycenianych aktywów biologicznych istnieje aktywny rynek, a jeśli jednostka ma dostęp do różnych aktywnych rynków, powinna wziąć pod uwagę najbardziej odpowiedni spośród nich²⁰.

Najbardziej wiarygodnym sposobem ustalania wartości godziwej produktów rolniczych i aktywów biologicznych jest uwzględnianie bieżących cen rynkowych

¹⁷ Ustalając cenę nabycia lub koszt wytworzenia, dotychczasowe umorzenie oraz zakumulowane odpisy z tytułu utraty wartości, jednostka gospodarcza stosuje odpowiednio zapisy MSR nr 2 *Zapasy*, MSR nr 16 *Rzeczowe aktywa trwałe* oraz MSR nr 36 *Utrata wartości aktywów*. Por. MSR nr 2 *Zapasy*; MSR nr 16 *Rzeczowe aktywa trwałe* oraz MSR nr 36 *Utrata wartości aktywów*. W: *Międzynarodowe Standardy...*, op. cit.

¹⁸ Por. *Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 Rolnictwo*. W: *Rozporządzenie...*, op. cit., par. 30.

¹⁹ Por. *ibid.*, par. 1.

²⁰ Aktywny rynek zgodnie z par. 8 MSR nr 41 to taki rynek, który spełnia wszystkie następujące warunki:

- a) pozycje będące przedmiotem obrotu na rynku są jednorodne,
- b) zazwyczaj w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców,
- c) ceny są podawane do wiadomości publicznej.

(z aktywnego rynku). W Polsce ceny te można pozyskać ze Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej (ZSRIR). Dane o poziomie cen artykułów rolno-spożywczych zbierane są przez pracowników: Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, ośrodków doradztwa rolniczego, izb rolniczych, rynków hurtowych i giełd. Wyniki badań zamieszczane są w biuletynach informacyjnych ZSRIR o charakterze branżowym przygotowywanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zawierają one informacje o poziomie różnych kategorii cen charakteryzujących branżę. Biuletyny wydawane są w każdy czwartek do godz. 13.00 w podziale na województwa, grupy produktów itp., na przykład dla rynku: drobiu, jaj spożywczych, mleka, roślin oleistych, owoców i warzyw świeżych, wieprzowiny, wołowiny, zbóż, baraniny, kwiatów, cukru, pasz, włókna lnianego oraz chmielu²¹. Tabela 1 zawiera przykład notowań cen cukru w 2012 roku.

Tabela 1

Średnie ceny sprzedaży cukru konfekcjonowanego (ca 1 kg) w PLN/tonę w 2012 roku

Miesiąc	Cukier kwotowy				Cukier pozakwotowy
	Sprzedaż – liczba ton	* średnia cena ca 1 kg w PLN/t	Zmiana ceny [%]		Sprzedaż – liczba ton
			miesięczna	roczna	
styczeń	123 521	3215	2,1	18,5	31 086
luty	121 929	3244	0,9	-1,1	28 899
marzec	123 621	3229	-0,5	-18,6	20 488

* Cena sprzedaży cukru konfekcjonowanego ca 1 kg, wyrażona w PLN/t, określona jest jako średnia cena netto otrzymywana przez producentów w okresie zbierania danych rynkowych. Prezentowana w biuletynie cena cukru liczona jest jako średnia ważona cen cukru konfekcjonowanego ca 1 kg przekazywanych przez producentów w okresie zbierania danych. Okres zbierania danych obejmuje miesiąc kalendarzowy.

Źródło: Biuletyn Informacyjny Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zastosowanie wartości godziwej jako podstawy do wyceny przyszłych korzyści ekonomicznych jest ogromnym ułatwieniem ze względu na częste występowanie w rolnictwie długotrwałych cykli produkcyjnych, poprzedzanych niejednokrotnie czynnościami trudnymi do wyceny. Często w rezultacie jednego cyklu produkcyjnego powstają produkty sprzężone, na przykład ziarno i słoma, i w takich przypadkach łatwiejsza do ustalenia jest wartość godziwa. Należy jednak na potrzeby wyceny pogrupować produkty rolnicze, aktywa biologiczne według

²¹ www.minrol.gov.pl

określonych cech, które wpływają na ostateczną cenę rynkową (wartość godziwą), na przykład wiek.

W sytuacji, gdy aktywny rynek nie istnieje dla produktów rolnych lub aktywów biologicznych, przy ustalaniu wartości godziwej jednostka posługuje się jednym lub kilkoma z poniższych wskaźników (wybiera taki, który pozwala używać najbardziej wiarygodny szacunek wartości godziwej):

- a) najbardziej aktualnymi cenami transakcji rynkowych, pod warunkiem, że nie nastąpiły znaczące zmiany sytuacji gospodarczej między datą transakcji a dniem bilansowym,
- b) cenami rynkowymi analogicznych aktywów, po odpowiednich korektach wynikających z różnic między aktywami oraz
- c) branżowymi jednostkami pomiarowymi, na przykład wartość bydła rzeźnego wyrażona w kilogramach wagi żywej²².

W szczególnych sytuacjach podstawą ustalania wartości godziwej mogą być wartości zawarte w umowach przyrzeczenia sprzedaży aktywów biologicznych czy produktów rolniczych. Czasami bowiem możliwość sprzedaży produktów jest uzależniona od wcześniejszego zawarcia kontraktów (czasem wieloletnich) z przyszłym odbiorcą – na przykład przy umowach kontraktacyjnych na sprzedaż buraków cukrowych²³. Standard nr 41 zawęża wymóg wyceny w wartości godziwej do tych umów sprzedaży, które dotyczą sprzedaży już istniejących aktywów biologicznych i produktów rolnych. Standard nr 41 zaleca, aby strony umowy nie uwzględniały zmian, jakie zachodzą na rynku w okresie od zawarcia umowy do jej faktycznej realizacji, gdyż wówczas ceny umowne nie stanowią wartości godziwej (wartość godziwa odzwierciedlać ma aktualną sytuację na rynku).

W sytuacji, gdy ceny lub wartości rynkowe aktywów biologicznych są niedostępne, jednostka, ustalając wartość godziwą, może posłużyć się wartością bieżącą oczekiwanych wpływów środków pieniężnych netto z tych aktywów, zdyskontowaną za pomocą aktualnie obowiązującej rynkowej stopy dyskontowej²⁴.

Zgodnie z rozwiązaniami proponowanymi przez Standard nr 41, zmiany wartości godziwej są wykazywane przez cały okres sprawowania przez jednostkę kontroli nad składnikiem aktywów biologicznych, a przyczyną zmian w wartości godziwej aktywów i produktów biologicznych są najczęściej zmiany parametrów rynkowych oraz zmiany ich cech fizycznych²⁵. Rozwiązanie to jest rozbieżne z modelem wyceny opierającym się na koszcie historycznym, w którym przychody można wykazać dopiero w momencie sprzedaży.

²² Por. *ibid.*, par. 18; A. Wszelaki: *Op. cit.*

²³ Por. *MSR 41 Rolnictwo*. Red. T. Kiziukiewicz. *Op. cit.*, s. 65-66.

²⁴ Por. *Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 Rolnictwo*. W: *Rozporządzenie...*, *op. cit.*, par. 20 i 21.

²⁵ Por. *ibid.*, par. 26-29.

W przypadku wyceny aktywów biologicznych w oparciu o wartość godziwą jednostka gospodarcza ujawnia łączną kwotę zysku lub straty za bieżący okres, powstałą w momencie początkowego ujęcia aktywów biologicznych, jak również z tytułu zmiany wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty związane ze sprzedażą aktywów biologicznych²⁶.

3. Zalety i wady zastosowania wartości godziwej przy wycenie aktywów biologicznych

Istnieje wiele argumentów przemawiających za stosowaniem w przypadku wyceny aktywów biologicznych wartości godziwej. Wartość godziwa, jako metoda wyceny aktywów biologicznych, cechuje się większą przydatnością, wiarygodnością, porównywalnością i zrozumiałością niż wycena oparta na historycznej cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, ponieważ:

- a) licznymi aktywami biologicznymi handluje się na aktywnych rynkach z obserwowalnymi cenami rynkowymi,
- b) sposób pomiaru ceny nabycia lub kosztu wytworzenia aktywów biologicznych jest niekiedy mniej wiarygodny niż wycena wartości godziwej, ponieważ występowanie wspólnych produktów i wspólnych kosztów może prowadzić do sytuacji, w której powiązanie między wkładem i otrzymanym wynikiem jest źle zdefiniowane i zmusza do przyporządkowania kosztów pomiędzy różne produkty przemiany biologicznej,
- c) stosunkowo długi i ciągły cykl produkcyjny, z którym wiąże się zmienność dotycząca zarówno produkcji, jak i sytuacji rynkowej, oznacza, iż okres obrotowy przyjęty dla potrzeb rachunkowości nie zawsze pokrywa się z pełnym cyklem produkcyjnym. Z tego względu wycena przeprowadzana na koniec okresu (w przeciwieństwie do wyceny na moment zawarcia transakcji) jest bardziej znacząca przy określaniu wyników działalności lub sytuacji jednostki w bieżącym okresie,
- d) różne źródła pozyskiwania zwierząt hodowlanych lub roślin uprawnych (wyhodowanych/uprawianych we własnym zakresie lub zakupionych) powodują ujęcie różnych cen nabycia lub kosztów wytworzenia. Wycena podobnych aktywów w oparciu o tę samą metodę poprawia porównywalność i zrozumiałość²⁷.

²⁶ Por. *ibid.*, par. 40-56; P. Łagodzki, E. Jaworska: *Zasady wyceny oraz ujmowania w sprawozdaniach finansowych aktywów biologicznych i produktów rolniczych*. W: *Rachunkowość w teorii i praktyce*. Red. W. Gabrusewicz. Tom III. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007.

²⁷ Por. uzasadnienie wniosków do wprowadzenia *Międzynarodowego Standardu nr 41 Rolnictwo*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej...*, op. cit.

Przeciwnicy wyceny w wartości godziwej zwracają uwagę na znacznie większą wiarygodność wyceny biorącej za podstawę cenę nabycia lub koszt wytworzenia. Wartości godziwej nie można w niektórych sytuacjach wiarygodnie ustalić i użytkownicy sprawozdań finansowych mogą być wprowadzeni w błąd – prezentowane wartości uznane za wartości godziwe w rzeczywistości oparte są na subiektywnych i niepodlegających weryfikacji założeniach. Poza tym:

- a) wymóg przeprowadzania wyceny w wartości godziwej na każdy dzień bilansowy może być zbyt kosztowny,
- b) system historycznej ceny nabycia lub kosztu wytworzenia jest powszechnie stosowany i bardziej obiektywny,
- c) wartości godziwej nie można ustalić wiarygodnie przed okresem zbiorów/pozyskaniem,
- d) na niektóre aktywa biologiczne mogą nie istnieć aktywne rynki i w takich przypadkach nie można wiarygodnie ustalić wartości godziwej,
- e) wycena w wartości godziwej skutkuje ujmowaniem niezrealizowanych zysków i strat,
- f) ceny rynkowe na dzień bilansowy mogą nie mieć rzeczywistego związku z cenami, po których aktywa zostaną sprzedane, a wiele spośród aktywów biologicznych nie jest przeznaczonych na sprzedaż,
- g) wartość bieżąca oczekiwanych przepływów środków pieniężnych netto jest często niewiarygodnym miernikiem wartości godziwej ze względu na konieczność stosowania subiektywnych założeń²⁸.

Podsumowanie

Potrzeba uregulowania zasad rachunkowości w zakresie działalności rolniczej w odrębnym standardzie rachunkowości wynikała z jej specyfiki i wyjątkowego charakteru. Zasady wyceny aktywów biologicznych reguluje Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 *Rolnictwo*, natomiast Ustawa o rachunkowości nie zawiera osobnych regulacji odnoszących się do działalności rolniczej. Odniesienie do rachunkowości rolnej można znaleźć także w systemie zbierania informacji – polskim FADN. Wartość godziwa jest przeważającą kategorią wyceny aktywów biologicznych według Standardu nr 41, a jej podstawą są bieżące ceny rynkowe pochodzące na przykład z „Biuletynu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi”. Wykorzystanie wartości godziwej w wycenie aktywów biologicznych ma tyleż samo przeciwników, co zwolenników. W praktyce jednak najczęściej istnieje tak zwany aktywny rynek, na którym określone są bieżące ceny – ceny rynkowe aktywów biologicznych, zatem stosowanie katego-

²⁸ Por. *ibid.*

rii wyceny w wartości godziwej w odniesieniu do aktywów biologicznych wydaje się najlepszym sposobem pomiaru – najbardziej realnym. Wiele kwestii technicznych, jak na przykład zasady ewidencji aktywów biologicznych czy otrzymywanych do nich dotacji rządowych, nie zostało precyzyjnie sformułowanych w Standardzie nr 41. Zatem w obliczu sytuacji ekonomiczno-politycznej Polski i nacisków na uporządkowanie kwestii tak zwanej rachunkowości rolniczej wydaje się kwestią czasu zweryfikowanie także Standardu nr 41.

Literatura

- Bodzianny J., Iwasieczko B., Markiewicz-Rudnicka D.: *MSR 41 – teoria i praktyka*. W: *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*. Red. Z. Messner. Tom II. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2006.
- Łagodzki P., Jaworska E.: *Zasady wyceny oraz ujmowania w sprawozdaniach finansowych aktywów biologicznych i produktów rolniczych*. W: *Rachunkowość w teorii i praktyce*. Red. W. Gabrusewicz. Tom III. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 Zapasy; MSR nr 16 Rzeczowe aktywa trwałe, MSR nr 20 Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej oraz MSR nr 36 Utrata wartości aktywów*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 41 Rolnictwo*. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- MSR 41 Rolnictwo*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2009.
- Nadolna B.: *Wycena i prezentacja w sprawozdaniach finansowych aktywów biologicznych według MSR 41 Rolnictwo*. W: *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*. Red. Z. Messner. Tom II. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2006.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady. Dz.U. UE nr L 320/1.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008 r. ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych. Dz.U. UE nr L 335/3.
- Ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku o podatku rolnym. Dz.U. z 2006 r., nr 136, poz. 969 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. Dz.U. z 2001 r., nr 3, poz. 20 z późn. zm.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Dz.U. z 2010 r., nr 220, poz. 1447 z późn. zm.

Uzasadnienie wniosków do wprowadzenia Międzynarodowego Standardu nr 41 Rolnictwo. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.

Wszelaki A.: *Wartość godziwa w wycenie aktywów biologicznych*. W: *Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych*. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2009.

Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych. W: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.

Witryna Internetowa Polskiego FADN, www.fadn.pl

Witryna Internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, www.minrol.gov.pl

SELECTED PROBLEMS IN THE VALUATION OF BIOLOGICAL ASSETS AT FAIR VALUE

Summary

Fair value is the predominant category of biological assets by Standard No. 41, and it is based on current market prices are derived for example from the Bulletin of the Ministry of Agriculture and Rural Development. The use of fair value in the valuation of biological assets is as much opponents as supporters. Reference to agricultural accounting can be found also in the collection of information – the Polish FADN.

